

Član 1

Ovim pravilnikom utvrđuje se nastavni program za sedmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja.

Član 2

Nastavni program za sedmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja odštampan je uz ovaj pravilnik i čini njegov sastavni deo.

Član 3

Nastavni program za sedmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja primenjuje se počev od školske 2009/2010. godine.

Član 4

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku".

***Samostalni član Pravilnika o dopuni
Pravilnika o nastavnom programu za sedmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja
("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 8/2013)***

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku", a primenjivaće se od školske 2013/2014. godine.

***Samostalni član Pravilnika o izmenama
Pravilnika o nastavnom programu za sedmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja
("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 11/2016)***

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije - Prosvetnom glasniku" i primenjuje se od školske 2016/2017. godine.

***Samostalni članovi Pravilnika o izmeni
Pravilnika o nastavnom programu za sedmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja
("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 11/2016)***

Član 2

Učenici koji u školskoj 2016/2017. godini pohađaju sedmi razred, stiču obrazovanje po nastavnom programu predmeta "Informatika i računarstvo" koji je bio na snazi do stupanja na snagu ovog pravilnika.

Član 3

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije" i primenjuje se od školske 2018/2019. godine.

***Samostalni član Pravilnika o izmeni i dopunama
Pravilnika o nastavnom programu za sedmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja
("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 12/2018)***

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku RS - Prosvetnom glasniku", a **primenjuje se počev od školske 2018/2019. godine, osim u delu koji se odnosi na program predmeta "SRPSKI KAO NEMATERNJI JEZIK" za sedmi razred, koji se primenjuje počev od školske 2020/2021. godine.**

PRAVILNIK
o izmenama i dopuni Pravilnika o nastavnom programu za sedmi razred
osnovnog obrazovanja i vaspitanja
("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 3/2019)

Član 1.

U Pravilniku o nastavnom programu za sedmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik”, br. 6/09, 3/11 – dr. propis, 8/13, 11/16, 11/16 – dr. propis i 12/18) u delu: „2. OBAVEZNI I PREPORUČENI SADRŽAJI OBAVEZNIH I IZBORNIH PREDMETA”, odeljak „A. OBAVEZNI NASTAVNI PREDMETI”, nastavni program predmeta: „TEHNIČKO I INFORMATIČKO OBRAZOVANJE”, zamenjuje se nastavnim programima predmeta: „TEHNIKA I TEHNOLOGIJA”, koji je odštampan uz ovaj pravilnik i čini njegov sastavni deo.

Posle nastavnog programa predmeta: „TEHNIKA I TEHNOLOGIJA” dodaje se nastavni program predmeta: „INFORMATIKA I RAČUNARSTVO”, koji je odštampan uz ovaj pravilnik i čini njegov sastavni deo.

Nastavni program predmeta: „FIZIČKO VASPITANJE”, zamenjuje se nastavnim programima predmeta: „FIZIČKO I ZDRAVSTVENO VASPITANJE”, koji je odštampan uz ovaj pravilnik i čini njegov sastavni deo.

Član 2.

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u „Službenom glasniku RS – Prosvetnom glasniku”, a primenjuje se počev od školske 2019/2020. godine.

Broj 110-00-55/2019-04
U Beogradu, 11. marta 2019. godine
Ministar,
Mladen Šarčević, s.r.

SADRŽAJ PROGRAMA

NASTAVNI PROGRAM ZA SEDMI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

1. SVRHA, CILJEVI I ZADACI PROGRAMA OBRAZOVANJA I VASPITANJA

2. OBAVEZNI I PREPORUČENI SADRŽAJI OBAVEZNIH I IZBORNIH PREDMETA

A. OBAVEZNI NASTAVNI PREDMETI

SRPSKI JEZIK

SADRŽAJI PROGRAMA

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

DOPUNSKA NASTAVA

SRPSKI KAO NEMATERNJI JEZIK

MATERNJI JEZICI PRIPADNIKA NACIONALNIH MANJINA

ALBANSKI JEZIK

BUGARSKI JEZIK

MAĐARSKI JEZIK

RUSINSKI JEZIK

RUMUNSKI JEZIK

SLOVAČKI JEZIK

HRVATSKI JEZIK

STRANI JEZIK - sedma godina učenja

Zajednički deo programa

SADRŽAJI PROGRAMA

Engleski jezik

Italijanski jezik

Nemački jezik

Ruski jezik

Francuski jezik

Španski jezik

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

LIKOVNA KULTURA

SADRŽAJI PROGRAMA

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

DODATNI RAD

MUZIČKA KULTURA

SADRŽAJI PROGRAMA

DODATNI RAD

HOR I ORKESTAR

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

ISTORIJA

SADRŽAJI PROGRAMA

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

GEOGRAFIJA

SADRŽAJI PROGRAMA

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

FIZIKA

SADRŽAJI PROGRAMA

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

MATEMATIKA

SADRŽAJI PROGRAMA

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

BIOLOGIJA

SADRŽAJI PROGRAMA

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

HEMIJA

SADRŽAJI PROGRAMA

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

TEHNIKA I TEHNOLOGIJA

INFORMATIKA I RAČUNARSTVO

FIZIČKO I ZDRAVSTVENO VASPITANJE

B. OBAVEZNI IZBORNI NASTAVNI PREDMETI

VERSKA NASTAVA

VERSKA NASTAVA - PRAVOSLAVNI KATIHIZIS

[ISLAMSKA VJERONAUKA \(ILMUDIN\)](#)
[VJERSKA NASTAVA - KATOLIČKI VJERONAUČ](#)
[VERSKA NASTAVA - SLOVAČKE EVANGELIČKE CRKVE A.V.](#)
[VERSKO VASPITANJE REFORMATSKJE HRIŠĆANSKE CRKVE](#)
[VERONAUKA - JUDAIZAM](#)

GRADANSKO VASPITANJE

[SADRŽAJI PROGRAMA](#)
[NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA](#)

STRANI JEZIK - treća godina učenja

[SADRŽAJI PROGRAMA](#)
[Engleski jezik](#)
[Italijanski jezik](#)
[Nemački jezik](#)
[Ruski jezik](#)
[Francuski jezik](#)
[Španski jezik](#)
[NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA](#)

FIZIČKO VASPITANJE - IZABRANI SPORT

[SADRŽAJI PROGRAMA](#)
[NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA](#)

V. IZBORNI NASTAVNI PREDMETI

SVAKODNEVNI ŽIVOT U PROŠLOSTI

[SADRŽAJI PROGRAMA](#)
[NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA](#)

CRTANJE, SLIKANJE I VAJANJE

[SADRŽAJI PROGRAMA](#)
[NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA](#)

HOR I ORKESTAR

[SADRŽAJI PROGRAMA](#)
[NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA](#)

INFORMATIKA I RAČUNARSTVO

MATERNJI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

[BOSANSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE](#)
[BUGARSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE](#)
[MAĐARSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE](#)
[ROMSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE](#)
[RUMUNSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE](#)
[RUSINSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE](#)
[SLOVAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE](#)
[UKRAJINSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE](#)
[HRVATSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE](#)
[BUNJEVAČKI GOVOR SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE](#)
[ČEŠKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE](#)

ŠAH

[SADRŽAJI PROGRAMA](#)
[NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA](#)

DOMAĆINSTVO

[SADRŽAJI PROGRAMA](#)
[NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA](#)

3. PREPORUČENE VRSTE AKTIVNOSTI U OBRAZOVNO-VASPITNOM RADU

4. NAČIN PRILAGOĐAVANJA PROGRAMA

5. OPŠTI I POSEBNI STANDARDI ZNANJA

6. DRUGA PITANJA OD ZNAČAJA ZA OSTVARIVANJE NASTAVNIH PROGRAMA

ŠKOLSKI PROGRAM

PREPORUKE ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA

ZDRAVSTVENO VASPITANJE

SADRŽAJI PROGRAMA

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

PREPORUKE ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA SLOBODNIH AKTIVNOSTI

HOR I ORKESTAR

NASTAVNI PROGRAM **ZA SEDMI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA**

1. SVRHA, CILJEVI I ZADACI PROGRAMA OBRAZOVANJA I VASPITANJA

Svrha programa obrazovanja

- Kvalitetno obrazovanje i vaspitanje, koje omogućava sticanje jezičke, matematičke, naučne, umetničke, kulturne, zdravstvene, ekološke i informatičke pismenosti, neophodne za život u savremenom i složenom društvu.
- Razvijanje znanja, veština, stavova i vrednosti koje osposobljavaju učenika da uspešno zadovoljava sopstvene potrebe i interese, razvija sopstvenu ličnost i potencijale, poštuje druge osobe i njihov identitet, potrebe i interese, uz aktivno i odgovorno učešće u ekonomskom, društvenom i kulturnom životu i doprinosi demokratskom, ekonomskom i kulturnom razvoju društva.

Ciljevi i zadaci programa obrazovanja su:

- sticanje znanja o jeziku, književnosti i medijima relevantnim za buduće obrazovanje i profesionalni razvoj;
- osposobljavanje učenika da koristi standardni maternji jezik, efikasno komunicira u usmenom i pisanom obliku u različite svrhe;
- osposobljavanje učenika da komuniciraju u usmenom i pisanom obliku na teme iz svakodnevnog života na stranom jeziku;
- razvijanje svesti o značaju višejezičnosti u savremenoj višekulturnoj zajednici;
- razumevanje povezanosti različitih naučnih disciplina;
- razumevanje i snalaženje u sadašnjosti i povezanosti društvenih pojava i procesa u prostoru i vremenu (Srbija, Evropa, svet);
- prihvatanje i uvažavanje drugog/druge bez obzira na nacionalnu, versku, rodnu i druge razlike;
- razumevanje pojava, procesa i odnosa u prirodi na osnovu znanja fizičkih, hemijskih i bioloških zakona, modela i teorija;
- pravilno formiranje matematičkih pojmova i sticanje osnovnih matematičkih znanja i veština;
- sticanje sposobnosti za uočavanje, formulisanje, analiziranje i rešavanje problema;
- ovladavanje informaciono-komunikacionim tehnologijama;
- razvijanje veština i tehnika umetničkog izražavanja;
- poznavanje različitih tehnika, stilova i medija umetničkog izražavanja;
- poznavanje vrednosti sopstvenog kulturnog nasleđa i povezanosti sa drugim kulturama i tradicijama;
- razvijanje odgovornog odnosa prema sopstvenom zdravlju i zdravlju drugih.

2. OBAVEZNI I PREPORUČENI SADRŽAJI OBAVEZNIH I IZBORNIH PREDMETA

A. OBAVEZNI NASTAVNI PREDMETI

SRPSKI JEZIK

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave srpskog jezika jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku i pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da ovladaju osnovnim zakonitostima srpskog književnog jezika na kojem će se usmeno i pismeno pravilno izražavati, da upoznaju, dožive i osposobe se da tumače odabrana književna dela, pozorišna, filmska i druga umetnička ostvarenja iz srpske i svetske baštine.

Zadaci nastave srpskog jezika:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave srpskog jezika svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave srpskog jezika budu u punoj meri realizovani
- razvijanje ljubavi prema maternjem jeziku i potrebe da se on neguje i unapređuje

- opismenjavanje učenika na temeljima ortoepskih i ortografskih standarda srpskog književnog jezika
- postupno i sistematično upoznavanje gramatike i pravopisa srpskog jezika
- upoznavanje jezičkih pojava i pojmova, ovladavanje normativnom gramatikom i stilskim mogućnostima srpskog jezika
- osposobljavanje za uspešno služenje književnim jezikom u različitim vidovima njegove usmene i pismene upotrebe i u različitim komunikacionim situacijama (uloga govornika, slušaoca, sagovornika i čitaoca)
- razvijanje osećanja za autentične estetske vrednosti u književnoj umetnosti
- razvijanje smisla i sposobnosti za pravilno, tačno, ekonomično i uverljivo usmeno i pismeno izražavanje, bogaćenje rečnika, jezičkog i stilskog izraza
- uvežbavanje i usavršavanje glasnog čitanja (pravilnog, logičkog i izražajnog) i čitanja u sebi (doživljajnog, usmerenog, istraživačkog)
- osposobljavanje za samostalno čitanje, doživljavanje, razumevanje, svestrano tumačenje i vrednovanje književnoumetničkih dela raznih žanrova
- upoznavanje, čitanje i tumačenje popularnih i informativnih tekstova iz ilustrovanih enciklopedija i časopisa za decu
- postupno, sistematično i dosledno osposobljavanje učenika za logičko shvatanje i kritičko procenjivanje pročitane teksta
- razvijanje potrebe za knjigom, sposobnosti da se njome samostalno služe kao izvorom saznanja; navikavanje na samostalno korišćenje biblioteke (odeljenjske, školske, mesne), postupno ovladavanje načinom vođenja dnevnika o pročitanim knjigama
- postupno i sistematično osposobljavanje učenika za doživljavanje i vrednovanje scenskih ostvarenja (pozorište, film)
- usvajanje osnovnih teorijskih i funkcionalnih pojmova iz književnosti, pozorišne i filmske umetnosti
- upoznavanje, razvijanje, čuvanje i poštovanje vlastitog nacionalnog i kulturnog identiteta na delima srpske književnosti, pozorišne i filmske umetnosti, kao i drugih umetničkih ostvarenja
- razvijanje poštovanja prema kulturnoj baštini i potrebe da se ona neguje i unapređuje
- navikavanje na redovno praćenje i kritičko procenjivanje emisija za decu na radiju i televiziji
- podsticanje učenika na samostalno jezičko, literarno i scensko stvaralaštvo
- podsticanje, negovanje i vrednovanje učeničkih vannastavnih aktivnosti (literarna, jezička, recitatorska, dramska, novinarska sekcija i dr.)
- vaspitavanje učenika za život i rad u duhu humanizma, istinoljubivosti, solidarnosti i drugih moralnih vrednosti
- razvijanje patriotizma i vaspitavanje u duhu mira, kulturnih odnosa i saradnje među ljudima.

Operativni zadaci:

- sistematizacija i proširivanje znanja o vrstama reči i gramatičkim kategorijama promenljivih reči o značenju i upotrebi padeža, o vrstama glagola
- sistematizacija i proširivanje znanja rečeničnim članovima
- naporedni odnosi među rečeničnim članovima
- pojam sintagme i sastav imeničke sintagme
- pojam aktiva i pasiva
- sistem nezavisnih predikatskih rečenica
- naporedni odnosi među nezavisnim predikatskim rečenicama u okviru
- komunikativne rečenice
- kongruencija
- razlikovanje kratkih akcenata i rečenični akcenat
- osnovni pojmovi o staroslovenskom jeziku
- osamostaljivanje za analizu lirskih, epskih i dramskih dela
- usvajanje književnih i funkcionalnih pojmova prema zahtevima programa
- izlaganje (ekspozicija), opis i pripovedanje
- tehnički i sugestivni opis, tehničko i sugestivno pripovedanje
- rad na neknjiževnom tekstu
- informativno čitanje i upućivanje učenika u čitanje "s olovkom u ruci" (podvlačenje, obeležavanje, zapisivanje).

SADRŽAJI PROGRAMA JEZIK

Gramatika

Vrste reči: promenljive i nepromenljive (sistematizacija i proširivanje postojećih znanja); podvrste reči. Gramatičke kategorije promenljivih reči (kod imenica: rod; broj i padež; kod prideva: rod, broj, padež, vid, stepen poređenja; kod promenljivih priloga: stepen poređenja; kod glagola: glagolski vid; glagolski oblik, lice, broj, rod, stanje, potvrdnost/odričnost. Glasovne promene u promeni oblika reči (normativna rešenja).

Značenja i upotrebe padeža (sistematizacija i proširivanje postojećih znanja). Padeži za označavanje mesta završetka kretanja i mesta nalaženja. Padežna sinonimija.

Vrste glagola: bezlični (impersonalni) i lični (personalni); prelazni, neprelazni i povratni. Bezlične rečenice. Sastav rečenice u vezi sa vrstama glagola (obnavljanje i proširivanje); (gramatički) subjekat, predikat (glagolski i imenski), pravi i nepravi objekat, logički subjekat. Priloške odredbe za mesto, vreme, način, uzrok, meru i količinu. Rečenični članovi iskazani rečju i sintagmom. Naporedni odnosi među rečeničnim članovima - sastavni, rastavni i suprotni.

Pojam sintagme. Sastav imeničke sintagme: glavna reč i atributi. Apozicija. Apozitiv.

Pojam aktiva i pasiva. Pasiv sagrađen sa rečcom se i pasiv sagrađen sa trpnim pridevom.

Nezavisne predikatske rečenice - pojam komunikativne funkcije; podela na obaveštajne, upitne, zapovedne, željne, uzvične.

Komunikativna rečenica kao sintaksička jedinica sastavljena od najmanje jedne nezavisne predikatske rečenice. Komunikativne rečenice sastavljene od dveju (ili više) nezavisnih predikatskih rečenica u naporednom odnosu: sastavnom (uključujući i zaključni), rastavnom, suprotnom (uključujući i isključni).

Kongruencija - osnovni pojmovi. Slaganje prideva i glagola sa imenicom u rečenici. Kongruentne kategorije prideva (rod, broj, padež) i glagola (lice, broj, eventualno rod).

Uočavanje razlike između kratkih akcenata. Rečenični akcenat.

Jezik Slovena u prapostojbini. Seobe Slovena i stvaranje slovenskih jezika. Stvaranje staroslovenskog jezika: misija Ćirila i Metodija. Primanje pismenosti kod Srba. Staroslovenska pisma: glagoljica i ćirilica. Staroslovenski spomenici sa srpskog tla.

Primer staroslovenskog teksta i uočavanje njegovih karakterističnih osobina.

Pravopis

Proveravanje, ponavljanje i uvežbavanje sadržaja iz prethodnih razreda različitim oblicima diktata i drugih pismenih vežbi.

Interpunktacija u složenoj rečenici (zapeta, tačka i zapeta).

Crta. Zagrada. Zapeta u nabranju skraćenica.

Navikavanje učenika na korišćenje pravopisa (školsko izdanje).

Ortoepija

Proveravanje i uvežbavanje sadržaja iz prethodnih razreda (razlikovanje dugih i kratkih akcenata, dugouzlaznih i dugosilaznih akcenata). Vežbanje u izgovaranju kratkouzlaznog i kratkosilaznog akcenta.

KNJIŽEVNOST LEKTIRA

Lirika

Narodna pesma: *Kujundžija i hitroprelja*

Posleničke narodne pesme (izbor)

Narodna pesma: *Ljubavni rastanak*

Jovan Dučić: *Podne*

Milan Rakić: *Simonida*

Vladislav Petković Dis: *Među svojim*

Sima Pandurović: *Biserne oči*

Milutin Bojić: *Plava grobnica*

Desanka Maksimović: *Krvava bajka, Strepnja*

Stevan Raičković: *Nebo*

Miroslav Antić: *Plavi čuperak* (izbor)

Dobrica Erić: *Pesnik i Mesec*
Vasko Popa: *Manasija*
Ivan V. Lalić: *Vetar*
Miodrag Pavlović: *Svetogorski dani i noći* (izbor)
Aleksandar Sergejevič Puškin: *Voleo sam vas*

Epika

Kratke folklorne forme (poslovice, pitalice, zagonetke)
Narodna pesma: *Dioba Jakšića*
Epske narodne pesme pokosovskog tematskog kruga (izbor)
Narodna pesma: *Mali Radojica*
Narodna pesma: *Ivo Senković i aga od Ribnika*
Epske narodne pesme o hajducima i uskocima (izbor)
Narodna pripovetka: *Zlatna jabuka i devet paunica*
Sveti Sava: *Pismo igumanu Spiridonu*
Sveti Sava u književnosti (izbor iz Savinih spisa, narodnih priča i predanja; narodne i autorske poezije o Sv. Savi)
Dositej Obradović: *Život i priključenija* (odlomak)
Stefan Mitrov Ljubiša: *Kanjoš Macedonović* (odlomak)
Janko Veselinović: *Hajduk Stanko*
Stevan Sremac: *Pop Ćira i pop Spira*
Radoje Domanović: *Mrtvo more* (odlomak)
Veljko Petrović: *Jabuka na drumu*
Pavle Ugrinov: *Stara porodična kuća*
Peđa Milosavljević: *Potera za pejzažima* (odlomak)
Ivo Andrić: *Priča o kmetu Simanu* (odlomak)
Anton Pavlović Čehov: *Činovnikova smrt*
Antoan de Sent Egziperi: *Mali princ*
Ana Frank: *Dnevnik* (odlomak)

Drama

Jovan Sterija Popović: *Pokondirena tikva*
Branislav Nušić: *Vlast* (odlomak)
Ljubomir Simović: *Boj na Kosovu* (odlomak)

Dopunski izbor

Borisav Stanković: *Naš Božić* (odlomak)
Branko Ćopić: *Doživljaji Nikolettine Bursaća*
Ivo Andrić: *Panorama, Nemiri* (izbor)
Antonije Isaković: *Kašika*
Grozdana Olujić: *Zvezda u čijim je grudima nešto kucalo*
Danilo Kiš: *Livada u jesen*
Milorad Pavić: *Ruski hrt* (odlomak)
Turgenjev: *Šuma i stepa*
Alfons Dode: *Pisma iz moje vetrenjače*
Isak Baševiz Singer: *Pripovedač Naftali i njegov konj Sus* (odlomak)
Kornelija Funke: *Srce od mastila* (odlomak)
Sa predloženog spiska, ili slobodno, nastavnik bira najmanje tri, a najviše pet dela za obradu.

Naučnopopularni i informativni tekstovi

Vuk Stefanović Karadžić: *Život i običaji naroda srpskog - Običaji o različnijem praznicima*
Pavle Sofrić Niševljanin: *Glavnije bilje u verovanju Srba* (jabuka)
Umetnički i naučnopopularni tekstovi o prirodnim lepotama i kulturnoistorijskim spomenicima Srbije (izbor)
Giorgio Vasari: *Portreti velikih slikara i arhitekata* (poglavlje o Leonardu da Vinčiju)
Izbor iz knjiga, enciklopedija i časopisa za decu.

Sa navedenog spiska obavezan je izbor najmanje dva dela za obradu.

Tumačenje teksta

Osposobljavanje učenika za što samostalniji pristup književnom tekstu: istraživanje određenih vrednosti sa stanovišta uočenog problema, dokazivanje utisaka i tvrdnji, zapažanja i zaključaka podacima iz teksta.

Tumačenje epskih dela: uočavanje uzročno-posledičnih veza poetskih motiva i njihove funkcije (logičko i estetsko uslovljavanje svake pojedinosti).

Uočavanje odlika fabule (miran i dinamičan tok radnje) i kompozicije (uvod, zaplet, vrhunac, rasplet - bez književnoteorijskih definicija). Odnos sižea i fabule. Uokvirena fabula. Uvođenje učenika u potpuniju analizu likova (dijalog, unutrašnji monolog, fizičke i karakterne osobine, postupci), tematike (tematska građa, glavna tema; druge teme), motiva i pesničkih slika (psihička stanja, dramatične situacije, atmosfera, pejzaži).

Tumačenje idejnog sloja teksta.

Upućivanje učenika u društveno-istorijsku uslovljenost umetničkog dela i odnos pisca prema društvenoj stvarnosti.

Analiza lirskih dela: upućivanje učenika u analizu motiva (međusobni odnos i povezivanje, udruživanje u poetske slike). Uočavanje međusobne uslovljenosti iskazanih osećanja, poetske slike, pesničkog jezika i stila i tumačenje pesničkih poruka.

Proučavanje dramskih dela: upućivanje učenika u analizu bitnih odlika dramskih dela (dijalog, monolog, remarke, dramska radnja, likovi); sličnosti i razlike u odnosu na lirska i epska dela.

Književnoteorijski pojmovi

Lirika

Funkcija motiva u kompoziciji lirske pesme.

Jezičko stilska izražajna sredstva: simbol, metafora, alegorija; slovenska antiteza.

Slobodni stih.

Osnovne lirske vrste; odnos narodne i autorske lirike. Ljubavna, elegična i refleksivna pesma. Posleničke narodne lirske pesme.

Pesma u prozi.

Epika

Fabula i siže. Uokvirena fabula. Statički i dinamički motivi.

Kompozicija i motivacija. Epizoda.

Idejni sloj književnog teksta. Humor, ironija i satira u epskom delu.

Vrste karakterizacije književnog lika.

Unutrašnji monolog.

Dnevnik. Legendarne priče. Vrste romana.

Drama

Dramska radnja; etape dramske radnje: uvod, zaplet, vrhunac, peripetija, rasplet. Dramska situacija.

Didaskalije (remarke) u dramskom delu.

Vrste komedije: komedija karaktera i komedija situacije.

Drama u užem smislu.

Funkcionalni pojmovi

Podsticati učenika na shvatanje i usvajanje funkcionalnih pojmova: estetsko, moralno, psihološko, socijalno, elegično, višeznačno, relativno, analitičko, sintetičko, argumentovano.

Čitanje

Usavršavanje izražajnog čitanja u skladu sa prirodom umetničkog i neumetničkog teksta; vođenje učenika u samostalnom pripremanju za izražajno čitanje proučavanjem obrađenog i neobrađenog umetničkog teksta (uslovljenost ritma i tempa, jačine glasa, logičkih i psiholoških pauza, rečeničkog akcenta). Čitanje i kazivanje po ulogama.

JEZIČKA KULTURA

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja

Podela tekstova (i oblika izražavanja) prema osnovnoj svrsi: izlaganje (ekspozicija), opis (deskripcija) i pripovedanje (naracija) kao tri od pet glavnih vrsta tekstova. Tehnički opis (davanje objektivnih obaveštenja o tome kako nešto izgleda) i sugestivni opis (u umetničkom delu). Tehnička naracija (uputstva, objašnjenja kako nešto funkcioniše) i sugestivna naracija (u umetničkom delu).

Ekspozicija: pisanje obaveštenja iz tekućeg školskog života; najava događaja; intervju.

Tehnički i sugestivni opis: opisivanje nekog predmeta/objekta iz okoline, iz enterijera i eksterijera (po sopstvenom izboru) - najpre objektivno (tehnički opis), a zatim izražavajući sopstvene utiske (sugestivni opis). Biranje pojedinosti u zavisnosti od svrhe opisa. Opis lika iz okoline ili književnog dela - tehnički ili sugestivni opis (po izboru), uz vođenje računa o stilskim vrednostima opisivanja.

Tehnička naracija: sačinjavanje uputstva za obavljanje nekog posla (po sopstvenom izboru).

Pisanje čestitke, pozivnice, zahvalnice, i-mejl poruka.

Prepričavanje teksta sa promenom redosleda događaja (retrospektiva) - po samostalno sačinjenom planu.

Uvežbavanje sažetog prepričavanja uz zamenjivanje gramatičkog lica (u prvom i trećem licu).

Pričanje o stvarnom ili izmišljenom događaju uz korišćenje pripovedanja, opisivanja i dijaloga. Analiza odabranih tekstova u kojima preovlađuje govor likova radi boljeg shvatanja dijaloga kao oblika kazivanja, preinačavanje upravnog govora u neupravan.

Usmena i pismena vežbanja

Vežbe na neknjiževnom tekstu: pronalaženje i izdvajanje osnovnih informacija u tekstu. Povezivanje informacija i ideja iznetih u tekstu. Izvođenje zaključka zasnovanog na tekstu. Pronalaženje, izdvajanje i upoređivanje informacija iz dva kraća teksta ili više njih.

Sažimanje teksta. Pisanje rezime (sažetka).

Razvijanje fleksibilne brzine čitanja u sebi u zavisnosti od teksta. Uvođenje učenika u informativno čitanje radi nalaženja određenih informacija (u udžbenicima drugih predmeta, u novinskim člancima, u knjizi iz lektire, u dopisima, oglasima, obaveštenjima i sl.) i upućivanje učenika u čitanje s olovkom u ruci (podvlačenje, obeležavanje, zapisivanje i drugo).

Sintaksičke vežbe: vežbe u upotrebi različitih padeža (predložko-padežnih konstrukcija) za isto značenje (padežna sinonimija). Vežbe u upotrebi odgovarajućih padežnih oblika (s obzirom na različite dijalekatske osnove). Otklanjanje grešaka u kongruenciji.

Leksičke vežbe: iskazivanje osobina predmeta (u okviru opisivanja), odnosno iskazivanje radnji (u okviru pripovedanja) odgovarajućim pridevima i priložima, odnosno glagolima. Korišćenje stilski neutralnih i ekspresivnih reči. Korišćenje rečnika srpskog jezika.

Čitanje i razumevanje nelinearnih elemenata teksta: legende, tabele.

Osam domaćih pismenih zadataka i njihova analiza na času.

Četiri školska pismena zadatka, pisana ćirilicom (jedan čas za izradu i dva časa za analizu zadataka i pisanje poboljšane verzije sastava).

DODATNI RAD

(Orijentacioni sadržaji programa)

Jezik i jezička kultura

Vežbe u pravilnom akcentovanju. Korišćenje rečnika da bi se proverio akcenat.

Analiza rečenica i sintagmi. Pretvaranje aktivnih rečenica u pasivne i obrnuto. Analiza slučajeva u kojima to nije moguće (npr. u pravom prezentu mogućan je samo povratni pasiv, i to ne od svih glagola; pasivnu rečenicu nije moguće pretvoriti u aktivnu ako ne znamo vršioca radnje, itd.).

Vežbe na težim ekspozitornim tekstovima: uočavanje osnovnih informacija, izvođenje zaključaka, upoređivanje informacija iz više dužih tekstova, rezimiranje.

Pravljenje legendi i tabela.

Književnost

Analiza lirske i epske pesme - jezičko-stilska sredstva kao integracioni činioci interpretacije.

Analiza dramskog književnog dela - uočavanje bitnih odlika. Razlika između dramskog književnog dela i pozorišne predstave.

Analiza savremenog književnog dela po slobodnom izboru učenika. Korišćenje osnovne literature o delima i piscima. Formiranje vlastitog mišljenja o književnom delu.

Analiza domaćeg filma sa posebnim akcentom i vizuelnim i akustičkim efektima.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Tokom ostvarivanja programa potrebno je uvažiti visoku obrazovnu i motivacionu vrednost aktivnih i interaktivnih (kooperativnih) metoda nastave/učenja te kroz sve programske celine dosledno osigurati da najmanje jedna trećina nastave bude organizovana upotrebom ovih metoda.

U nastavi koristiti, najmanje u trećini slučajeva, zadatke koji zahtevaju primenu naučenog u razumevanju i rešavanju svakodnevnih problemskih situacija preporučenih od strane Ministarstva i Zavoda, a prilikom ocenjivanja obezbediti da su učenici informisani o kriterijumima na osnovu kojih su ocenjivani.

JEZIK (gramatika, pravopis i ortoepija)

U nastavi jezika učenici se osposobljavaju za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju standardnim srpskim jezikom. Otuda zahtevi u ovom programu nisu usmereni samo na jezička pravila i gramatičke norme već i na njihovu funkciju. Na primer, rečenica se ne upoznaje samo kao gramatička jedinica (sa stanovišta njene strukture), već i kao komunikativna jedinica (sa stanovišta njene funkcije u komunikaciji).

Osnovni programski zahtev u nastavi gramatike jeste *da se učenicima jezik predstavi i tumači kao sistem. Nijedna jezička pojava ne bi trebalo da se izučava izolovano, van konteksta u kojem se ostvaruje njena funkcija.*

Postupnost se obezbeđuje samim izborom i rasporedom nastavnih sadržaja, a konkretizacija nivoa obrade, kao vrsta uputstva za nastavnu praksu u pojedinim razredima, naznačena je opisno formulisanim zahtevima: zapažanje, uočavanje, usvajanje, pojam, prepoznavanje, razlikovanje, informativno, upotreba, obnavljanje, sistematizacija i drugima. Ukazivanjem na *nivo programskih zahteva* nastavnicima se pomaže u njihovim nastojanjima da *učenike ne optereće* obimom i dubinom obrade jezičke građe.

Selektivnost se ostvaruje izborom najosnovnijih jezičkih zakonitosti i informacija o njima.

Programske sadržaje iz *akcentologije* ne treba obrađivati kao posebne nastavne jedinice. Ne samo u nastavi jezika, već i u nastavi čitanja i jezičke kulture, učenike treba u svakom razredu uvoditi u programom predviđene standardne akcenatske norme a stalnim vežbanjem, po mogućstvu uz korišćenje audio snimaka, učenike treba navikavati da čuju pravilno akcentovanu reč, a u mestima gde se odstupa od akcenatske norme, da razlikuju standardni akcenat od svoga akcenta.

Pravopis se savlađuje putem sistematskih vežbanja, elementarnih i složenih, koja se organizuju često, raznovrsno i različitim oblicima pismenih vežbi. Pored toga, učenike vrlo rano treba upućivati na služenje pravopisom i pravopisnim rečnikom (školsko izdanje).

Nastava **ortoepije** obuhvata sledeće elemente govora: artikulaciju glasova, jačinu, visinu i dužinu, akcenat reči, tempo, ritam, rečeničnu intonaciju i pauze.

Artikulacione vežbe odnose se na pravilan izgovor glasova: - **č**, - **ć**, - **dž**, - **đ**, - **h**, kao i - **e** (često otvoreno). Učenici s nepravilnim izgovorom -**r**, -**s**, -**z** upućuju se logopedu. Glasovi se najpre vežbaju pojedinačno, a onda u govornom lancu, u tekstu.

Ortoepske vežbe, obično kraće i češće, izvode se ne samo u okviru nastave jezika nego i nastave čitanja i jezičke kulture. Treba ukazivati na pravilnost u govoru, ali i na logičnost i jasnost.

Vežbe za usvajanje i utvrđivanje znanja iz gramatike do nivoa njegove praktične primene u novim govornim situacijama proističe iz programskih zahteva, ali su u velikoj meri uslovljene konkretnom situacijom u odeljenju - govornim odstupanjima od književnog jezika, kolebanjima, greškama koje se javljaju u pismenom izražavanju učenika. Stoga se sadržaj vežbanja u nastavi jezika mora određivati na osnovu sistematskog praćenja govora i pisanja učenika. Tako će nastava jezika biti u funkciji osposobljavanja učenika za pravilno komuniciranje savremenim književnim srpskim jezikom.

U nastavi gramatike treba primenjivati sledeće postupke koji su se u praksi potvrdili svojom funkcionalnošću:

- podsticanje svesne aktivnosti i misaonog osamostaljivanja učenika
- suzbijanje misaone inercije i učenikovih imitatorskih sklonosti
- zasnivanje težišta nastave na suštinskim vrednostima, odnosno na bitnim svojstvima i stilskim funkcijama jezičkih pojava
- uvažavanje situacione uslovljenosti jezičkih pojava
- povezivanje nastave jezika sa doživljavanjem umetničkog teksta
- otkrivanje stilske funkcije, odnosno izražajnosti jezičkih pojava
- korišćenje umetničkih doživljaja kao podsticaja za učenje maternjeg jezika
- sistematska i osmišljena vežbanja u govoru i pisanju
- što efikasnije prevazilaženje nivoa prepoznavanja jezičkih pojava
- negovanje primenjenog znanja i umenja
- kontinuirano povezivanje znanja o jeziku sa neposrednom govornom praksom
- ostvarivanje kontinuiteta u sistemu pravopisnih i stilskih vežbanja
- pobuđivanje učenikovog jezičkog izraza životnim situacijama
- ukazivanje na gramatičku sačinjenost stilskih izražajnih sredstava
- korišćenje prikladnih ilustracija određenih jezičkih pojava.

U nastavi gramatike izrazito su funkcionalni oni postupci koji uspešno suzbijaju učenikovu misaonu inertnost, a razvijaju radoznalost i samostalnost učenika, što pojačava njihov istraživački i stvaralački odnos prema jeziku. Navedena usmerenja nastavnog rada podrazumevaju njegovu čvrstu vezanost za životnu, jezičku i umetničku praksu, odnosno za odgovarajuće tekstove i govorne situacije. Zbog toga je ukazivanje na određenu jezičku pojavu na izolovanim rečenicama, istrgnutim iz konteksta, označeno kao izrazito nepoželjan i nefunkcionalan postupak u nastavi gramatike. Usamljene rečenice, lišene konteksta, postaju mrtvi modeli, podobni da se formalno kopiraju, uče napamet i reprodukuju, a sve to sprečava svesnu aktivnost učenika i stvara pogodnu osnovu za njihovu misaonu inertnost.

Savremena metodika nastave gramatike zalaže se da težište obrade određenih jezičkih pojava bude zasnovano na suštinskim osobenostima, a to znači na njihovim bitnim svojstvima, komunikativnim i stilskim funkcijama, što podrazumeva zanemarivanje formalnih i sporednih obeležja proučavanih jezičkih pojava.

U nastavi jezika nužno je posmatrati jezičke pojave u životnim i jezičkim okolnostima koje su uslovile njihovo značenje. Učenike valja uputiti na pogodne tekstove i govorne situacije u kojima se određena jezička pojava prirodno javlja i ispoljava. Tekstovi bi trebalo da budu poznati učenicima, a ako pak nisu, treba ih pročitati i o njima razgovarati sa učenicima.

Nastavnik valja da ima na umu i to da upoznavanje suštine jezičke pojave često vodi preko doživljavanja i shvatanja umetničkog teksta, što će biti dovoljno jak podsticaj za nastavnika da što češće upućuje učenike da otkrivaju stilsku funkciju (izražajnost) jezičkih pojava. To će doprineti razvijanju učenikove radoznalosti za jezik, jer umetnička doživljavanja čine gramatičko gradivo konkretnijim, lakšim i primenljivijim. Kad učenicima postane pristupačna stilska (izražajna, ekspresivna) funkcija jezičke pojave, prihvataju je kao *stvaralački postupak*, što je vrlo pogodan i podsticajan put da znanja o jeziku brže prelaze u *umenja*, da se na taj način doprinosi boljem pismenom i usmenom izražavanju, ali i uspešnijoj analizi književnih tekstova.

Nužno je da nastavnik uvek ima na umu presudnu ulogu umesnih i sistematskih *vežbanja*, odnosno da nastavno gradivo nije usvojeno dok se dobro ne uvežba. To znači da vežbanja moraju biti sastavni činilac obrade nastavnog gradiva, primene, obnavljanja i utvrđivanja znanja.

Metodika nastave jezika, teorijski i praktično, upućuje da u nastavi maternjeg jezika treba što pre prevazići nivo prepoznavanja i reprodukcije, a strpljivo i uporno negovati više oblike znanja i umenja - *primenljivost* i *stvaralaštvo*. U nastojanjima da se u nastavnoj praksi udovolji takvim zahtevima, funkcionalno je u svakoj pogodnoj prilici znanja iz gramatike staviti u funkciju tumačenja teksta (umetničkog i popularnog), čime se ono uzdiže od prepoznavanja i reprodukcije na nivo umenja i praktične primene.

Praktičnost i primenljivost znanja o jeziku i njegovo prelaženje u umenje i navike posebno se postiže negovanjem *pravopisnih i stilskih vežbi*.

Učenike, takođe, kontinuirano treba podsticati da svoja znanja o jeziku povezuju sa komunikativnim govorom. Jedan od izrazito funkcionalnih postupaka u nastavi gramatike jesu vežbanja zasnovana na korišćenju primera iz neposredne govorne prakse, što nastavu gramatike približava životnim potrebama u kojima se primenjeni jezik pojavljuje kao svestrano motivisana ljudska aktivnost. Nastava na taj način postaje praktičnija i zanimljivija, čime učeniku otvara raznovrsne mogućnosti za njegova stvaralačka ispoljavanja.

Situacije u kojima se ispoljavaju određene jezičke pojave može i sam nastavnik da postavlja učenicima, da ih spretno podseća na njihova iskustva, a oni će kazivati ili pisati kako u izazovnim prilikama govorno reaguju.

Celoviti saznanji krugovi u nastavi gramatike, koji započinju motivacijom, a završavaju saznavanjem, rezimiranjem i primenom određenog gradiva, u savremenom metodičkom pristupu, pogotovu u problemski usmerenoj nastavi, otvaraju se i zatvaraju više puta tokom nastavnog časa. Takav saznanji proces podrazumeva učestalo spajanje indukcije i dedukcije, analize i sinteze, konkretizacije i apstrakcije, teorijskih obaveštenja i praktične obuke.

Savremena metodika nastave ističe niz saodnosnih metodičkih radnji koje valja primeniti u nastavnoj obradi programskih jedinica iz jezika i koje omogućuju da svaki celovit saznanji put, počev od onog koji je uokviren školskim časom, dobije svoju posebnu strukturu.

Obrada novih nastavnih (programskih) jedinica podrazumeva primenu sledećih metodičkih radnji:

- korišćenje pogodnog *polaznog teksta* (jezičkog predloška) na kome se uviđa i objašnjava odgovarajuća jezička pojava. Najčešće se koriste kraći umetnički, naučnopopularni i publicistički tekstovi, a i primeri iz pismenih radova učenika
- korišćenje iskaza (primera iz prigodnih, tekućih ili zapamćenih) *govornih situacija*
- podsticanje učenika da polazni tekst *dožive* i *shvate* u celini i pojedinostima
- utvrđivanje i obnavljanje znanja o poznatim jezičkim pojavama i pojmovima koji *neposredno doprinose* boljem i lakšem shvatanju novog gradiva. (Obično se koriste primeri iz poznatog teksta.)
- upućivanje učenika da u tekstu, odnosno u zapisanim iskazima iz govorne prakse, *uočavaju primere* jezičke pojave koja je predmet saznavanja
- najavljivanje i beleženje *nove nastavne jedinice* i podsticanje učenika da zapaženu jezičku pojavu *istraživački sagledaju*
- saznavanje *bitnih svojstava* jezičke pojave (oblika, značenja, funkcije, promene, izražajnih mogućnosti...)
- sagledavanje jezičkih činjenica (primera) sa *raznih stanovišta*, njihovo upoređivanje, opisivanje i klasifikovanje
- ilustrovanje i *grafičko predstavljanje* jezičkih pojmova i njihovih odnosa
- *definisanje jezičkog pojma*; isticanje svojstva jezičke pojave i uočenih zakonitosti i pravilnosti
- prepoznavanje, objašnjavanje i primena saznatog gradiva u novim okolnostima i u primerima koje navode sami učenici (neposredna dedukcija i prvo vežbanje)
- utvrđivanje, obnavljanje i primena stečenog znanja i umenja (dalja vežbanja, u školi i kod kuće).

Navedene metodičke radnje međusobno se dopunjuju i prožimaju, a ostvaruju se u sukcesivnoj i sinhronoj postavci. Neke od njih mogu biti ostvarene pre nastavnog časa na kome se razmatra određena jezička pojava, a neke i posle časa. Tako, na primer, dobro je da tekst na kome se usvaja gradivo iz gramatike bude ranije upoznat, a da pojedine jezičke vežbe budu predmet učeničkih domaćih zadataka. Ilustrovanje, na primer, ne mora biti obavezna etapa nastavnog rada, već se primenjuje kad mu je funkcionalnost nesporna.

Paralelno i združeno u navedenom saznanjnom putu teku sve važne logičke operacije: zapažanje, upoređivanje, zaključivanje, dokazivanje, definisanje i navođenje novih primera. To znači da časovi na kojima se izučava gramatičko gradivo nemaju odeljene etape, odnosno jasno uočljive prelaze između njih. Nešto je vidljiviji prelaz između induktivnog i deduktivnog načina rada, kao i između saznavanja jezičke pojave i uvežbavanja.

KNJIŽEVNOST

Uvođenje učenika u svet književnosti, ali i ostalih, tzv. neknjiževnih tekstova (popularnih, informativnih), predstavlja izuzetno odgovoran nastavni zadatak. Upravo na ovom stupnju školovanja stižu se osnovna i vrlo značajna značenja, umenja i navike od kojih će u dobroj meri zavisiti ne samo učenička književna kultura, već i njegova opšta kultura na kojoj se temelji ukupno obrazovanje svakog školovanog čoveka.

Lektira

Ukinuta je nepotrebna podela na domaću i školsku *lektiru*, pa tako izvori za obradu tekstova iz lektire, pored čitanki, postaju knjige lektire za određeni uzrast i sva ostala pristupačna literatura.

Data je lektira za određen razred, razvrstana po književnim rodovima - *lirika, epika, drama*, da bi se kroz sve programe mogla pratiti odgovarajuća i razložna proporcija i imati uvid u to. Podela je izvršena prema osnovnoj razlici vezanoj za stih i prozu. Lektira je obogaćena izborom naučnopopularnih i informativnih tekstova.

Tekstovi iz *lektire* predstavljaju programsku okosnicu. Nastavnik ima načelnu mogućnost da ponuđene tekstove prilagođava konkretnim nastavnim potrebama, ali je obavezan i na slobodan izbor iz naše narodne usmene književnosti i tzv. neknjiževnih tekstova - prema programskim zahtevima.

Razlike u ukupnoj umetničkoj i informativnoj vrednosti pojedinih tekstova utiču na odgovarajuća metodička rešenja (prilagođavanje čitanja vrsti teksta, opseg tumačenja teksta u zavisnosti od složenosti njegove strukture, povezivanje i grupisanje sa odgovarajućim sadržajima iz drugih predmetnih područja - gramatike, pravopisa i jezičke kulture i sl.).

Nastavniku je data mogućnost i *dopunskog izbora* dela u skladu sa nastavnim potrebama i interesovanjima konkretnog đačkog kolektiva sa kojim ostvaruje program.

JEZIČKA KULTURA

Razvijanje jezičke kulture jedan je od najvažnijih zadataka nastave maternjeg jezika. Ovaj nastavni proces, iako je programski konstituisan kao posebno područje, s posebnim sadržajima i oblicima rada, mora se prenositi kako na obradu književnog teksta koji je najbolji obrazac izražavanja, tako i na neknjiževne tekstove i na gramatiku s pravopisom, koja normira pravila i definiše jezičke zakone. Isto tako, u povratnom smeru, obrada književnog teksta i rad na gramatici i pravopisu književnog jezika, mora uključivati i sadržaje za negovanje kulture usmenog i pismenog izražavanja, jer su svojim većim delom tom cilju i podređeni. Rad na bogaćenju jezičke kulture treba da se integriše sa svim vidovima usmenih i pismenih oblika izražavanja.

U nastavi jezika i kulture izražavanja valja neprestano imati u vidu **zajednički osnovni cilj**: razvijanje jezičkog mišljenja i jezičke svesti uočavanjem jezičkih zakonitosti, pa tek na osnovu takve svesti prelaziti na normiranje i definisanje. Otuda jezik kao sredstvo izražavanja treba da bude predmet nastavne pažnje u svim njegovim strukturama.

Neophodno je da učenici uoče razliku između govorenog i pisanog jezika. U govornom jeziku rečenice su obično kraće. Česti nedostaci su nezavršene i stilski neuređene rečenice i upotreba poštapalica.

Nastava će biti očiglednija i efikasnija ako se koriste audiosnimci (npr. Zvučna čitanka) i ako se sluša i analizira snimljen govor učenika.

Leksičke i morfološke vežbe treba da bogate učeničko saznanje o reči kao obliku, čemu služe ne samo konjugacija i deklinacija, nego i sistem građenja reči (izvedene, složene i složeno-izvedene). Vežbe u građenju izvedenih reči i složenica, po ugledu na slične reči u obrađenom tekstu, treba da utiču na bogaćenje učeničkog rečnika.

U starijim razredima leksičko-semantičke vežbe se odnose na složenije sadržaje: pravo i preneseno značenje reči, sinonimiju, homonimiju, antonimiju, polisemiju, arhaizme, dijalektizme, žargonizme, pozajmljenice, frazeologizme. Treba upućivati učenike na služenje rečenicama: jednojezičnim i dvojezičnim, lingvističkim i enciklopedijskim.

Semantičke vežbe se povezuju s morfološkim i sintaksičkim vežbama i one treba da razviju učenikovu svest o određenoj moći značenja reči, na osnovu čega se jedino i može razvijati sposobnost i veština izražavanja. U mlađim razredima te vežbe obuhvataju otkrivanje semantičke vrednosti akcenta, i to isključivo na ilustrovanim primerima (Sunce je selo za selo hajdmo, sele, na selo, itd.).

Sintaksičke vežbe su, kao i morfološke i semantičke, bitniji sadržaji jezičke kulture u svim razredima. Težina zahteva, prirodno, određuje se prema uzrastu učenika. Te se vežbe mogu izvoditi i pre nego što učenik počne da stiče sintaksičke pojmove, s tim što se na tom nivou u nastavnom razgovoru ne upotrebljavaju stručni nazivi. Do upoznavanja prvih sintaksičkih pojmova, vežbe u oblikovanju rečenice treba da formiraju svest učenika o mestu i položaju pojedinih rečeničnih delova u sklopu proste rečenice. Kad se steknu prvi pojmovi o prostoj rečenici, i vežbe će biti konkretnije i bogatije. Rad na stilistici rečenice konkretno se nastavlja do kraja osnovnog školovanja. On se sastoji kako u analizi i oceni učeničkih rečenica iz usmenog izlaganja, tako i u analizi i proceni rečenica u njihovim pismenim sastavima, a naročito i posebno - u analizi rečenica iz dela obeju lektira i govornog jezika.

Sve vrste tih vežbanja, čiji je cilj razvijanje jezičkog mišljenja, izvode se na tekstu ili u toku razgovora. Znatan deo govornih vežbanja ima za cilj izgrađivanje kulture usmenog izražavanja. U nizu svojih zadataka (pravilnost, lakoća, jasnost, jednostavnost, prirodnost, preciznost, dikcija) te vežbe treba u najvećoj meri da približe učenikov govor književnom izgovoru. S obzirom na veliko šarenilo i veoma primetnu dijalekatsku raznolikost govora učenika, a često i nastavnika, govorenje napamet naučenih odlomaka u stihu i prozi (uz pomoć auditivnih nastavnih sredstava) treba da omogući učeniku ne samo negovanje pravilne dikcije nego i da ubrza proces približavanja književnom izgovoru.

U svim oblicima negovanja jezika kulture **obrazac ili uzor** treba da dobije odgovarajuće mesto i njegov značaj se ne sme nikako potceniti. Smišljeno odabran uzor, primeren uzrastu i vrsti, treba da bude cilj do kojeg se stiže uz odgovarajuće napore. I oblici usmenog, kao i oblici pismenog izražavanja, u svim vrstama i tipovima treba da se prikažu učenicima u pažljivo odabranim uzorcima izražavanja. Ukoliko se jedna vrsta usmenog ili pismenog izražavanja kontinuirano ponavlja iz razreda u razred, onda treba u svakom ponovljenom slučaju, u istom ili sledećem razredu, analizom uzorka konkretno pokazati i obim povećanih zahteva (u sadržajnom, kompoziciono-formalnom i jezičko-stilskom pogledu).

Da se uzorci ne bi pretvorili u klišeja koja sputavaju učeničku individualnost i samostalnost, vreme između prikazivanja uzorka i izrade odgovarajućeg pismenog zadatka treba ispuniti radom na analizi sličnih sastava. Ovi sastavi mogu biti u formi odabranih tekstova koje učenici sami pronalaze u svojim čitankama ili lektiri, a obavezno i u formi samostalnih domaćih pismenih ili usmenih zadataka - sastava kojima se ostvaruje proces ovladavanja određenim oblikom pismenog ili usmenog izražavanja. U analizi uzoraka treba obratiti pažnju na sve elemente konkretne jezičke strukture: sadržaj i kompozicija sastava, raspored detalja i izražajnost upotrebljene leksike i stilskih postupaka. Nijedan školski pismeni zadatak ne bi trebalo da se izvede, a da se prethodno, na čitavom nizu smišljeno programiranih časova, nije govorilo kako o predmetu koji će biti tema pismenog sastava, tako i o obliku u kojem će ta tema biti obrađena.

Bogaćenju kulture usmenog i pismenog izražavanja posebno će doprineti samostalni rad učenika na prikupljanju odabranih primera jezika i stila. Zbog toga učenici treba da beleže vredne primere: uspele opise, reljefne portrete, pravilne rečenice, kako u pogledu formalne strukture (raspored njenih delova) tako i u pogledu leksike i semantike. Ovaj rad treba da ostvari dva zadatka vezana neposredno za kulturu izražavanja. Prvo, time učenik organizovano individualno radi na razvijanju svoje govorne kulture i pismenosti, a drugo - u obimu svoje čitalačke pažnje razvija onaj njen značajan kvalitet koji mu omogućuje neprestano posmatranje jezika i stila u štivu koje čita.

Podsticanje učenika na literarno stvaralaštvo, shvaćeno svakako u užem i pretežno obrazovno-vaspitnom pogledu, treba primeniti kao frontalan rad s celim odeljenjem, a nikako kao obavezu literarne sekcije. Rad u literarnoj sekciji je slobodno opredeljenje. Učenik osnovne škole, naročito u mlađim razredima, po svojoj prirodi uvek je spreman na kreativnost, pa to treba i podsticati. Usmenim i pismenim vežbama, kad to potreba dopušta, nastavnik će učenicima pokazati kako nastaje stih, kako se reči biraju i raspoređuju da deluju ritmično, kako se konstituiše strofa, kako se gradi portret, kako se opisuje pejzaž ili scena. Uostalom, program nastave usmenog i pismenog izražavanja koncipiran je tako da u sebi sadrži skoro sve elemente i umetničkog jezičkog izražavanja, pa bi ih trebalo povremeno samo objedinjavati i osmišljavati. Podsticanje učenika na literarno stvaralaštvo u dodatnom radu i literarnoj sekciji ima bogatije sadržaje i oblike i obimnije posebne ciljeve. Taj rad ne treba poistovećivati s podsticanjem na literarno stvaralaštvo u okviru celog odeljenja.

Jedan od oblika rada na razvijanju i negovanju jezičke čistote jeste i razvijanje svesti o poplavi pozajmljenica u našem jeziku. Nastavnik će, razumljivo, morati da nađe meru u objašnjavanju da svaki jezik nužno prihvata i reči poreklom iz grčkog i latinskog jezika u stručnoj terminologiji. Treba pomoći učenicima u razlikovanju

pozajmljenica koje su dobile "pravo građanstva" u našem jeziku od onih reči koje treba energično goniti iz govora. Razgovori o tome treba da se vode u svakoj konkretnoj prilici, kad se naiđe na pozajmljenicu u tekstu ili kad se ona pojavi u govoru učenika; isto tako, sa učenicima valja smišljeno tragati za pozajmljenicama u svakodnevnom govoru i raznim medijima (štampa, radio, televizija i dr.). Zapisivanje domaćih reči, takođe, može da bude podesan oblik negovanja jezičke čistote.

DOPUNSKA NASTAVA

Dopunski rad se organizuje za učenike koji - iz objektivnih razloga - u redovnoj nastavi maternjeg jezika ne postižu zadovoljavajuće rezultate u nekom od programsko-tematskih područja.

Zavisno od utvrđenih nedostataka u znanjima i umenjima učenika, kao i uzroka zaostajanja, nastavnik formira odgovarajuće grupe s kojima organizuje dopunski rad (na primer: grupa učenika s nedovoljnim znanjem određenih sadržaja i gramatike ili pravopisa; grupa učenika koji nisu savladali neki od predviđenih elemenata književne analize ili oblika usmenog i pismenog izražavanja; grupa učenika sa artikulacionim problemima, itd.). Na osnovu prethodnog ispitivanja teškoća i uzroka, za svaku grupu se stvara poseban, odgovarajući plan rada, čijim će se savladavanjem otkloniti ispoljeni nedostaci u znanju, umenju i veštini učenika. Dopunski rad pretpostavlja i specifične oblike u savladavanju određenih programskih sadržaja (individualizacija nastave - poluprogramiranim i programiranim sekvencama, nastavnim listićima; predavanjima s drukčijim - očiglednijim primerima; posebni grupni i individualni zadaci i dr.). Naročito treba voditi računa o odmerenosti zahteva, kao i o stimulisanju učenika za pokazane rezultate (pohvale, nagrade, pozitivna ocena).

Dopunski rad organizuje se tokom cele nastavne godine, odnosno odmah čim se uoče teškoće pojedinih učenika u usvajanju programskih sadržaja. Čim savlada određenu teškoću ili otkloni nedostatak, učenik prestaje s dopunskim radom van redovne nastave. Tokom dalje redovne nastave takve učenike ne treba ispuštati iz vida, odnosno - diferenciranjem redovne nastave - omogućiti učenicima da gradivo savladaju na redovnim časovima.

Naziv predmeta **SRPSKI KAO NEMATERNJI JEZIK**
PROGRAM A
ZA UČENIKE ČIJI MATERNJI JEZIK PRIPADA NESLOVENSKIM JEZICIMA I KOJI ŽIVE U
HOMOGENIM SREDINAMA
(osnovni nivo standarda)

Cilj učenja *srpskog kao nematernjeg jezika* jeste osposobljavanje učenika da se služi srpskim jezikom na osnovnom nivou u usmenoj i pisanoj komunikaciji radi kasnijeg uspešnog uključivanja u život zajednice i ostvarivanja građanskih prava i dužnosti, kao i uvažavanje srpske kulture i razvijanje interkulturalnosti kao temeljne vrednosti demokratskog društva.

Razred **Sedmi**

Godišnji fond časova **108 časova**

ISHODI Po završenju teme/oblasti učenik će biti u stanju da:	OBLAST/TEMA	SADRŽAJI
- razume i koristi predviđeni leksički fond; - razume i koristi gramatičku materiju usvajanu u prethodnim razredima; - koristi nove gramatičke modele i leksičke jedinice u funkciji odredbi i dopuna; - sastavlja sintagme s kongruentnim atributom u novim gramatičkim modelima;	JEZIK	Oko 100 novih punoznačnih i pomoćnih reči; Gramatički sadržaji iz prethodnih razreda (ponavljanje i uvežbavanje na poznatoj i novoj leksici); Imenice u genitivu s predlozima <i>sa, iz, oko, između</i> u funkciji odredbe za mesto; Imenice u genitivu s predlozima <i>pre i posle</i> u funkciji odredbe za vreme; Lokativ u funkciji nepravog objekta uz glagole govorenja i mišljenja; Imeničke, brojne i priloške sintagme sa značenjem količine; Kongruencija atributa i imenice u dativu, instrumentalu i lokativu; Najfrekventnije zbirne imenice izvedene sufiksom <i>-je</i>; Tvorba imenica za označavanje mesta (prostora i prostorija) na kojem se vrši radnja izvedenih sufiksima - <i>ištel/-lište, -onica</i>; Etnici (u okruženju);
- savladane (već usvojene) sadržaje iz književnosti povezuje sa novim književnoumetničkim tekstovima i koristi ih u njihovom tumačenju; - iskaže sopstveni doživljaj književnog dela; - odredi temu, glavni motiv, vreme i mesto dešavanja radnje; - razume odnose među likovima u tekstu; - dramatiizuje (uz pomoć nastavnika) odlomak proznog teksta u kratkim dijalozima; - uoči ključne pojedinosti u pesmi; - objasni/kaže zašto mu se neko književno delo sviđa ili ne; - prepozna slične motive u književnim delima na maternjem jeziku;	KNJIŽEVNOST	Dositej Obradović: "Lav i lisica" Narodno predanje: "Sveti Sava otkriva prozore" Narodna lirska ljubavna pesma po izboru; Narodna epska pesma po izboru (adaptirani odlomak); Izbor zagonetki i poslovice; Dušan Radović: "Zašto ljudi rade" Voja Carić: "Fizika" Branislav Nušić: "Čas geografije" (odlomak) Milovan Danajlić: "Ljubavna pesma" Jovanka Jorgačević: "Radna navika" Ljubivoje Ršumović: "Domovina se brani lepotom" Slobodan Stanišić: "Voleo sam školu i u školi" Aleksandar Marjano: "Na kraju krajeva dođe i kraj"

		školske godine" Izbor iz časopisa za decu Po slobodnom izboru (u skladu sa interesovanjima učenika), nastavnik bira još dva teksta koja nisu na ovoj listi. Nastavnik bira 8 tekstova za obradu.
- razume uobičajene informacije u vezi sa svakodnevnim životnim potrebama i aktivnostima; - razume suštinu kratkog kontinuiranog govorenog i pisanog teksta (do 10 rečenica) sa poznatom leksičkom i gramatičkom strukturom izgovorenog razgovetno sporim tempom; - usmeno ili pismeno produkuje kraći tekst (oko 5 rečenica), ispriča događaj, dâ naloge ili saopšti svoje namere, želje i potrebe; - čita sporijim tempom kraće tekstove, pisane ćirilicom ili latinicom koji sadrže poznatu gramatičku strukturu i leksiku; - na osnovu poznatog teksta izvodi jednostavne zaključke; - piše kratke i jednostavne tekstove u vezi sa predviđenim temama i sadržajima.	JEZIČKA KULTURA	I. Lično predstavljanje: osnovne informacije o sebi - nacionalna ili etnička pripadnost II. Porodica i ljudi: odnosi među članovima porodice i prijateljima III. Život u kući: opis prostora u kojem se provodi najviše vremena (lični kutak) - njegovo održavanje i uređenje IV. Hrana i piće: hrana biljnog i životinjskog porekla V. Odeća i obuća: materijali od kojih se pravi odeća i obuća; oblačenje mladih VI. Zdravlje: zdrav način života VII. Obrazovanje: specijalizovane učionice; pismeni zadaci, kontrolni zadaci; osnovni pojmovi iz matematike i fizike VIII. Priroda: raznovrsnost biljnog i životinjskog sveta; opisivanje vremenskih prilika IX. Sport: timski i individualni sportovi, poznati sportisti X. Kupovina: kupovina u tržnim centrima XI. Naselja, saobraćaj, javni i uslužni objekti: značajni građevinski objekti - kulturnoistorijski spomenici; pozorište, bioskop XII. Vreme: vremenski raspored dnevnih aktivnosti XIII. Kultura, umetnost, mediji: film, televizijska i radio emisija za decu; osnovni muzički instrumenti, koncert XIV. Komunikativni modeli: prijatnost/neprijatnost; fizičke tegobe

Obavezna su dva pismena zadatka u toku školske godine (u drugom i u četvrtom klasifikacionom periodu).

Ključni pojmovi sadržaja: srpski kao maternji jezik, slušanje, razumevanje, govor, čitanje, pisanje

PROGRAM B

ZA UČENIKE ČIJI MATERNJI JEZIK PRIPADA SLOVENSКИM JEZICIMA I KOJI ŽIVE U VIŠENACIONALNIM SREDINAMA (srednji - napredni nivo standarda)

Cilj Učenje *srpskog kao maternjeg jezika* jeste osposobljavanje učenika da vodi usmenu i pisanu komunikaciju sa govornicima srpskog kao maternjeg jezika radi kasnijeg punog uključivanja u život zajednice i ostvarivanja građanskih prava i dužnosti, kao i upoznavanje srpske kulturne baštine i razvijanje interkulturalnosti kao temeljne vrednosti demokratskog društva.

Razred

Sedmi

Godišnji fond časova 108 časova

ISHODI Po završenoj temi/oblasti učenik će biti u stanju da:	OBLAST/TEMA	SADRŽAJI
- razume i koristi predviđeni leksički fond; - razume i koristi gramatičku materiju usvajanu u prethodnim razredima; - razume značaj glagolskog vida za razlikovanje značenja u tipičnim slučajevima;	JEZIK	Oko 100-150 novih punoznačnih i pomoćnih reči; Gramatički sadržaji iz prethodnih razreda (ponavljanje i uvećavanje na poznatoj i novoj leksici); Glagolski vid najfrekventnijih glagola u tipičnim situacijama; Zbirne imenice izvedene sufiksom <i>-je</i>; Deminutivi imenica izvedeni sufiksima <i>-ica</i>, <i>-ič/-čić</i>, <i>-ce</i>; Tvorba imenica za označavanje mesta (prostora i prostorija) na kojem se vrši radnja izvedenih sufiksima <i>-ište/-lište</i>, <i>-onica</i>; Etnici (u okruženju); Tvorba perfektivnih glagola frekventnim prefiksima: <i>u-</i>, <i>o-</i>, <i>na-</i>, <i>po-</i>, <i>iz-</i>, <i>pro-</i>, <i>s(a)-</i>, <i>po-</i>, <i>do-</i>, <i>za-</i>, <i>u-</i>, <i>od-</i>, <i>pre-</i>; Tvorba imperfektivnih glagola sufiksima: <i>-a</i>, <i>-ava/-eva</i>, <i>-iva/-ija</i>;
- savladane (već usvojene) sadržaje iz književnosti povezuje sa novim književnoumetničkim tekstovima i koristi ih u njihovom tumačenju; - iskaže sopstveni doživljaj književnog dela uz obrazloženje; - odredi temu, motive i likove, glavni događaj, vreme i mesto dešavanja radnje; - tumači odnose među likovima u tekstu; - razume ulogu humora u delu; - razlikuje pripovedanje u prvom i trećem licu; - dramatizuje (uz pomoć nastavnika) odlomak proznog teksta u kratkim dijalozima; - iznese jedan argument zbog čega bi književno delo preporučio drugu; - prepozna slične motive u književnim delima na maternjem jeziku;	KNJIŽEVNOST	Dositej Obradović: "Lav i lisica" Narodno predanje: "Sveti Sava otkriva prozore" Narodna lirska ljubavna pesma po izboru Narodna epska pesma po izboru (adaptirani odlomak) Izbor zagonetki i poslovice Narodna priča: "U cara Trojana kozje uši" Dušan Radović: "Zašto ljudi rade" Voja Carić: "Fizika" Branislav Nušić: "Čas geografije" (odlomak) Milovan Danojlić: "Ljubavna pesma" Miroslav Antić: "Plava zvezda" Jovanka Jorgačević: "Radna navika" Ljubivoje Ršumović: "Domovina se brani lepotom" Stevan Raičković: "Nebo" Slobodan Stanišić: "Voleo sam školu i u školi" Alek Marjano: "Na kraju krajeva dođe i kraj"

		školske godine" Ivo Andrić: "Mostovi" (odlomak) Jovan Dučić: "Podne" Branko Ćopić: "Izokrenuta priča" Izbor iz časopisa za decu Po slobodnom izboru (u skladu sa interesovanjima učenika), nastavnik bira još dva teksta koja nisu na ovoj listi. Nastavnik bira 12 tekstova za obradu.
- razume informacije bitne za zadovoljenje svakodnevnih životnih potreba; - razume sadržaj kratkog govorenog ili pisanog teksta; prati glavnu ideju u svakodnevnoj komunikaciji i povezuje uzrok i posledicu; - u nekoliko kontinuiranih rečenica opiše sebe i ljude iz okruženja; ispriča neki događaj; saopšti svoje namere, želje i potrebe; - adekvatno koristi komunikativne modele za najčešće govorne činove; - pismeno ili usmeno prenese kratke informacije dobijene od drugih; - normalnim tempom čita i razume leksički i gramatički poznat tekst pisan ćirilicom ili latinicom, a pojedinačne nepoznate reči određuje na osnovu konteksta; - piše kraće tekstove u skladu sa ortografskom normom na zadate teme i organizuje ih u smisaone celine.	JEZIČKA KULTURA	I. Lično predstavljanje: osnovne informacije o sebi - nacionalna ili etnička pripadnost II. Porodica i ljudiu okruženju: odnosi među članovima porodice i prijateljima III. Život u kući: opis prostora u kojem se provodi najviše vremena (lični kutak - detalji) i njegovo održavanje IV. Hrana i piće: karakteristike nacionalne kuhinje V. Odeća i obuća: oblačenje mladih, stil VI. Zdravlje: zdrav način života VII. Obrazovanje: specijalizovane učionice; pismeni zadaci, kontrolni zadaci; osnovni pojmovi iz matematike i fizike VIII. Priroda: raznovrsnost biljnog i životinjskog sveta; opisivanje vremenskih prilika, vremenska prognoza XI. Sport: timski i individualni sportovi, poznati sportisti, fizička aktivnost i zdravlje X. Kupovina: kupovina na jednom mestu - tržni centri (povoljnosti) XI. Naselja, saobraćaj, javni i uslužni objekti: kulturnoistorijski spomenici; pozorište, bioskop XII. Vreme: vremenski raspored dnevnih aktivnosti XIII. Kultura, umetnost, mediji: značajni događaji iz kulturne prošlosti; pozorišna predstava; internet i društvene mreže (prednosti i mane) XIV. Komunikativni modeli: prijatnost/neprijatnost; fizičke tegobe

Obavezna su dva pismena zadatka u toku školske godine (u drugom i u četvrtom klasifikacionom periodu).

Ključni pojmovi sadržaja: srpski kao maternji jezik, slušanje, razumevanje, govor, čitanje, pisanje

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Predmet *srpski kao nematernalni jezik* pohađaju učenici koji nastavu slušaju na nekom od jezika nacionalnih manjina. Među tim učenicima postoje izrazite razlike u stepenu ovladanosti srpskim jezikom prilikom polaska u školu i u tempu i obimu kojim mogu napredovati tokom školovanja. Ova razlika uslovljena je različitim maternalnim jezicima od kojih su jedni bliski srpskom jeziku (razlike među njima su takve da ne moraju ometati komunikaciju), dok su drugi strukturno toliko različiti da, bez elementarnog poznavanja jednog od njih, komunikacija među govornicima nije ostvariva. Osim toga, na nivo kojim učenici realno mogu ovladati srpskim jezikom utiče i sredina u kojoj žive (pretežno homogena ili heterogena sredina).

Imajući ovo u vidu, za predmet *srpski kao nematernalni jezik* sačinjena su dva programa.

Prema postavljenom cilju, očekivanim ishodima i datim sadržajima, **prvi program (A)** primeren je učenicima čiji se maternalni jezici izrazito razlikuju od srpskog, koji žive u pretežno jezički homogenim sredinama i imaju malo kontakata sa srpskim jezikom, a u školu polaze gotovo bez ikakvog predznanja srpskog jezika.

Drugi program (B) predviđen je za učenike koji žive u jezički mešovitim sredinama, koji mogu brže i u većem obimu da savladavaju srpski jezik, odnosno da, u skladu s uzrastom, dostignu viši nivo vladanja srpskim jezikom.

Oba programa za predmet *srpski kao nematernalni jezik* sadrže tri oblasti: Jezik, Književnost i Jezičku kulturu. One su funkcionalno povezane, prožimaju se i međusobno dopunjuju. Stoga ih treba razumeti kao delove kompleksne celine koji doprinose ostvarivanju ishoda ovog predmeta, svaki sa svojim specifičnostima.

Nastavnik je obavezan da se upozna sa ishodima i programskim sadržajima prvog ciklusa obrazovanja ili prethodnih razreda.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Nastavni program orijentisan na ishode nastavniku daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika je da kontekstualizuje dati program potrebama konkretnog odeljenja imajući u vidu: sastav odeljenja i mogućnosti učenika; udžbenike i druge nastavne materijale koje će koristiti; tehničke uslove, nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaže; resurse, mogućnosti, kao i potrebe lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od datih ishoda i sadržaja, nastavnik najpre kreira svoj globalni plan rada, na osnovu koga će kasnije razvijati svoje operativne planove. Ishodi definisani po oblastima olakšavaju nastavniku dalju operacionalizaciju ishoda na nivo konkretne nastavne jedinice. Sada nastavnik za svaku oblast ima definisane ishode. Od njega se očekuje da za svaku nastavnu jedinicu, u fazi planiranja i pisanja pripreme za čas, definiše piramidu ishoda na tri nivoa: one koje bi svi učenici trebalo da dostignu, one koje bi većina učenika trebalo da dostigne i one koje bi trebalo samo neki učenici da dostignu.

Na ovaj način postiže se indirektna veza sa standardima na tri nivoa postignuća učenika. Pri planiranju treba, takođe, imati u vidu da se ishodi razlikuju, da se neki lakše i brže mogu ostvariti, ali je za većinu ishoda potrebno više vremena, više različitih aktivnosti. U fazi planiranja nastave i učenja veoma je važno da nastavnik pristupi udžbeniku kao jednom od nastavnih sredstava koje je poželjno bogatiti i proširivati dodatnim, samostalno izrađenim nastavnim materijalima. Pored udžbenika, kao jednog od izvora informacija, na nastavniku je da učenicima omogući uvid i iskustvo korišćenja i drugih izvora saznavanja.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

JEZIK

Oblast **Jezik** obuhvata leksiku i gramatičke modele srpskog jezika. U sadržajima i ishodima ove oblasti nalaze se okvirni broj reči i gramatički elementi kojima učenik treba da ovlada u svakom razredu. U ovoj oblasti programa težište je na postepenom usvajanju sistema srpskog jezika počev od 1. razreda. Jezik počinje da se usvaja pomoću minimalnog broja reči upotrebljenih u osnovnim rečeničnim modelima s jasnim komunikativnim kontekstom. Odnosno, reči i njihovi oblici ne usvajaju se izolovano, već u rečeničnom, odnosno komunikativnom kontekstu. Za produktivnu upotrebu jezika nefunkcionalno je vankontekstualno učenje paradigmi (učenje samih oblika reči).

Usvajanje gramatike srpskog jezika u početnim fazama na mlađem uzrastu pretežno je nesvesno - u raznovrsnim aktivnostima učenici slušaju iskaze na srpskom jeziku, ponavljaju ih i kombinuju u odgovarajućim poznatim i bliskim kontekstima. U narednim fazama nastavnik pomaže učenicima da uoče jezička pravila i počnu da ih primenjuju.

Da bi učenik ovladao određenim fondom reči i gramatičkim elementima, neophodno je da ih razume i dugotrajno uvežbava. Na taj način stvaraju se preduslovi da ih primeni u odgovarajućoj komunikativnoj situaciji. Formalno poznavanje gramatičkih pravila ne podrazumeva i sposobnost njihove primene, te je takvo znanje korisno samo ukoliko pomaže boljem razumevanju nekih pravilnosti sistema. Odnosno, savladavanje gramatičkih pravila nije samo sebi cilj. Objašnjenje gramatičkih pravila, ukoliko nastavnik proceni da je korisno, treba da bude usklađeno s uzrastom učenika, njegovim kognitivnim sposobnostima, predznanjima u maternjem jeziku i svedeno na ključne informacije neophodne za primenu. Učenikovo poznavanje gramatičkih pravila procenjuje se i ocenjuje na osnovu upotrebe u kontekstu, bez insistiranja na njihovom eksplicitnom opisu.

Na nižem nivou vladanja jezikom (sredine u kojima se realizuje A program) važno je da se kod učenika razvije sposobnost razumevanja i konstruisanja iskaza koji sadrže elemente određene programom. Pritom je u produkciji (sastavljanju i kazivanju iskaza) na ovom nivou bitno da značenje poruke bude razumljivo, dok se gramatička ispravnost postiže postepeno. Na tom nivou očekuju se tipične greške izazvane interferencijom i nedovoljnom savladanošću materije. Greške nisu samo znak nepoznavanja gradiva, već su upravo pokazatelj da je učenik spreman da se upusti u komunikaciju, što nastavnik treba da podstiče. To ne znači da greške uopšte ne treba ispravljati. Nastavnik odlučuje o tome kada će, na koji način i koje greške ispravljati, vodeći računa istovremeno i tome da učenika motiviše za komunikaciju i o tome da se greške postepeno redukuju.

Upravo su časovi iz oblasti Jezik pogodni za usmereno, ciljano usvajanje pojedinih segmenata, gramatičkih elemenata srpskog jezika. Tokom ovih časova preporučuje se dinamičko smenjivanje različitih aktivnosti: različiti tipovi vežbi slušanja, provera razumevanja slušanog, ponavljanje, gramatičko i leksičko variranje modela, dopunjavanje, preoblikovanje potvrdnih u upitne i negirane forme i sl.

Realizacija nastave *srpskog kao nematernjeg jezika* prema B programu podrazumeva određeno vladanje srpskim jezikom od početka školovanja, odnosno mogućnost bržeg napredovanja u toku školovanja. U takvim okolnostima očekuje se manja zastupljenost grešaka i njihovo brže ispravljanje. Primena B programa podrazumeva ovladanost sadržajima A programa i podizanje jezičke kompetencije na viši nivo, te je nastava jezika u funkciji osposobljavanja učenika za pravilno komuniciranje savremenim standardnim srpskim jezikom u skladu s jezičkim i vanjezičkim kontekstom.

Budući da učenici koji pohađaju nastavu *srpskog kao nematernjeg jezika*, pohađaju i nastavu maternjeg jezika, svrsishodno je u odgovarajućim prilikama koristiti transfer znanja stečenih na maternjem jeziku i o maternjem jeziku. Nastava *srpskog kao nematernjeg jezika* treba da bude u korelaciji s nastavom maternjeg jezika.

Jezička građa se iz razreda u razred postepeno proširuje i usložnjava, ona je kumulativna i nadovezuje se na prethodnu. Uvođenje novog elementa podrazumeva ovladanost prethodnim, što znači da se nova građa oslanja na prethodnu koja se kontinuirano uvežbava. Sledeći primeri kraćih tekstova ilustruju primenu jezičke materije poštujući postupnost i uvođenje novih jezičkih sadržaja u svakom razredu u A programu:¹

¹ U zagradi su navedeni sadržaji oblasti Jezik za svaki razred.

1. razred (prezent glagola u 1, 2. i 3. licu jednine (potvrdni i odrični oblik); prosta rečenica s imenskim delom predikata; lične zamenice 1, 2. i 3. lica jednine u funkciji subjekta; prosta rečenica s glagolskim predikatom; imenice u lokativu jednine s predlozima *u* i *na* uz glagol *jesam*): *Zdravo! Ja se zovem Marija. Ja sam u školi. Ovo je učionica. Učenik je u učionici. On crta. To je učiteljica. Ona sedi na stolicu.*

2. razred (prosta rečenica s pridevom u imenskom delu predikata; akuzativ imenica bez predloga; lokativ s predlozima *u* i *na*; akuzativ s predlozima *u* i *na* sa glagolom *ići*; prezent glagola za sva tri lica i oba broja; lične zamenice 1, 2. i 3. lica množine u funkciji subjekta; prisvojne zamenice za 1. i 2. lice jednine sva tri roda u funkciji atributa i imenskog dela predikata): *Ovo je moja škola. Mi smo učenici. Idemo u školu. Imamo torbe. Torbe su velike. Dečaci se igraju u dvorištu. Oni imaju loptu. Oni vole fudbal.*

3. razred (perfekat glagola (sva tri lica i oba broja); prisvojne zamenice za treće lice jednine sva tri roda; prilozi *sada*, *danas* i *juče*): *Marija danas slavi rođendan. Ovo je njena mama. Ona je juče pravila tortu. Ovo je njen tata. Tata je pravio sendviče. Došli su gosti. Marija je vesela.*

4. razred (futur I glagola (sva tri lica i oba broja); imperativ (2. lice jednine i množine najfrekventnijih glagola); imenica u dativu u funkciji nepravog objekta uz glagole davanja i govorenja; prisvojne zamenice za sva tri lica jednine i množine -slaganje s imenicom u jednini; prilozi *sutra*, *ujutru*, *uveče*; uzročna rečenica s veznicima *jer* i *zato što*; frekventni prilozi za način (*brzo*, *polako*, *lepo*); tvorba imenica sa značenjem vršioca radnje, imaoca zanimanja izvedenih sufiksima: *-ar*, *-ac*, *-ač*; imenice koje označavaju žensku osobu izvedene sufiksima: *-ica*; *-ka*): *Moj razred će sutra ujutru ići na izlet. Ja ću ustati u sedam sati. Napraviću sendvič.*

Učiteljica je rekla učenicima: "Ponesite vodu jer će biti toplo". Brzo ću se spakovati. Vozač Ivan će voziti autobus.

5. razred (uzročna rečenica s veznicima *jer* i *zato što*; odredbe za način iskazane frekventnim načinskim priložima; složeni glagolski predikat s modalnim glagolima: *trebati, morati, moći, smeti, želeti*; imenice u genitivu s predlozima *ispred, iza, iznad, ispod, pored* u funkciji odredbe za mesto; kongruencija atributa i imenice u nominativu i akuzativu; tvorba imenica kojima se označavaju nazivi sportista; tvorba priloga od prideva): *Ja želim da igram košarku. Treba mnogo trenirati. Jednog dana biću košarkaš. Pored moje kuće je košarkaški klub. Upisuju nove članove. Moja starija sestra trenira plivanje. Ona je dobra plivačica i vredno trenira.*

6. razred (imenice u genitivu s predlozima *od* i *do* u funkciji odredbi za mesto i vreme; prilozima *rano, kasno, uvek, nikad, ponekad, često, retko, ceo (dan), dugo, zimi, leti*; kongruencija atributa i imenice u nominativu i akuzativu; imenica u instrumentalu sa značenjem sredstva i društva; komparativ i superlativ prideva i priloga; prisvojni pridevi na *-ov/ev, -in* (u nominativu); nazivi zemalja i regija izvedeni sufiksima: *-ija, -ska*): *Imam dvanaest godina i idem u šesti razred. Volim modernu muziku. Sviram gitaru od četvrtog razreda. U junu ću ići na takmičenje u Italiju. Imam dobre drugove i drugarice. S njima idem u školu autobusom jer je škola daleko. Uvek se dobro zabavljamo. Leti često idemo na bazen biciklima. Moj najbolji drug se zove Marko. On je niži od mene i bolji je učenik jer više uči. Markova sestra se zove Mirjana.*

7. razred (imenice u genitivu s predlozima *sa, iz, oko, između* u funkciji odredbe za mesto; imenice u genitivu s predlozima *pre* i *posle* u funkciji odredbe za vreme; lokativ u funkciji nepravog objekta uz glagole govorenja i mišljenja; imeničke, brojne i priloške sintagme sa značenjem količine; kongruencija atributa i imenice u dativu, instrumentalu i lokativu; najfrekventnije zbirne imenice sa sufiksom *-je*; tvorba imenica za označavanje mesta (prostora i prostorija) na kojem se vrši radnja: *-ište/-lišće, -onica*); tvorba imenica sa značenjem etnika (primeri iz okruženja): *Moja porodica živi u kući. Oko kuće imamo cveće. Naš sused je Mađar. Između naše i njegove kuće nalazi se malo igralište. S drugovima često idem tamo posle škole. Ponekad kupimo flašu soka i nekoliko kesica semenki, sedimo na drvenim klupama i razgovaramo o novim filmovima, strogim nastavnicima, muzici i raznim drugim stvarima. Prošle nedelje smo pomagali našem starom susedu da popravi ljuljaške i klackalice. Tako će i mlađoj deci biti lepše.*

8. razred (zavisne rečenice: vremenska (s veznikom *kad*), namerna (s predikatom u prezentu), izrična (s veznikom *da*) i odnosna (sa zamenicom *koji* u funkciji subjekta); tvorba prideva sufiksima *-ski* i *-(i)ji*): *Juče sam imala mnogo domaćih zadataka. Kad sam ih završila, uključila sam televizor. Posle pola sata u sobu je ušao moj brat i promenio kanal. Hteo je da gleda utakmicu. Rekla sam mu da ja želim da gledam omiljenu seriju koja počinje za pet minuta. On je rekao da je utakmica veoma važna, jer igraju srpska i mađarska reprezentacija. Nismo hteli da se svađamo. Dogovorili smo se da on ide u dnevnu sobu i tamo gleda utakmicu.*

KNJIŽEVNOST

Program A predmeta *srpski kao maternji jezik* namenjen je homogenoj sredini, učenicima koji veoma retko imaju kontakata sa govornicima čiji je maternji jezik srpski. Poznavanje jezika je na osnovnom (elementarnom) nivou, komunikacija na srpskom jeziku se teško ostvaruje, gramatički modeli su neuvežbani pošto učenici nemaju prilike da koriste srpski jezik, njihov rečnik ne sadrži veliki broj reči, reči veoma lako iz aktivnog fonda prelaze u pasivni i budu zaboravljene, leksika se usvaja sporije nego kod učenika heterogene sredine, interferencijske greške se često pojavljuju u tolikom obimu da ometaju razumevanje rečenice; iz ovih razloga bi akcenat trebalo da bude na leksici i jezičkim obrascima (modelima) koji će im obezbediti temelj za jednostavnu komunikaciju na srpskom jeziku.

U svakom razredu učenicima je ponuđeno više tekstova od broja koji je obavezujući. Osnovni kriterijum za izbor tekstova je nivo poznavanja jezika. Pored odabranih tekstova, obrađuju se i tekstovi po slobodnom izboru, pri čemu se vodi računa o nivou poznavanja jezika i interesovanjima učenika. Uz originalne književne tekstove planirana je i obrada konstruisanih tekstova koji treba da budu u funkciji obogaćivanja leksike neophodne za svakodnevnu komunikaciju na osnovnom nivou. Predlaže se da nastavnik planira najmanje tri časa za obradu jednog teksta kroz teme. Pesme koje se pevaju ne zahtevaju obavezno obradu, gramatička i leksička objašnjenja jezičkih pojava.

Oblast nastavnog programa Književnost doprinosi postizanju komunikativne funkcije jezika. Osnovna funkcija književnoumetničkih tekstova, odnosno adaptacija, pored osposobljavanja učenika za komunikativnu

upotrebu jezika, jeste i upoznavanje učenika sa kulturom, istorijom i tradicijom srpskog naroda, kao i s književnim delima značajnim za srpsku književnost.

Funkcije adaptiranog književnog teksta u A programu:

- usvajanje leksike određenog tematskog kruga potrebne za svakodnevnu komunikaciju;
- čitanje, odnosno slušanje teksta u funkciji uvežbavanja razumevanja pisanog i govornog jezika - uvežbava se čitanje u sebi i čitanje sa razumevanjem;
- zadaci u vezi sa tekstom razvijaju umenje razumevanja teksta, uvežbava se veština pisanja, sastavljanje i pisanje rečenica koje sadrže poznatu leksiku uz uvežbavanje osnovnih jezičkih obrazaca, kao i razvijanje sposobnosti sastavljanja rečenica govornog jezika (prilikom pisanih i govornih vežbi tolerišu se interferencijske greške koje ne ometaju razumevanje rečenice);
- odgovori na pitanja (usmeno i pismeno) pomažu učeniku da razvije mehanizme sastavljanja rečenica na srpskom jeziku, odnosno izlaganje na srpskom jeziku uz vidno prisustvo interferencijskih grešaka - uputno je da nastavnik vrši korekcije ukazujući na pravilne oblike;
- reprodukcija teksta ili prepričavanje razvijaju sposobnost upotrebe jezika - učenik treba da se izrazi koristeći više rečenica, da formira i razvija govorne sposobnosti.

Književnoumetnički, adaptirani i konstruisani tekstovi pogodni su za tumačenje, pri čemu se uzimaju u obzir uzrast i predznanja učenika. Tekstovi su ujedno i polazna osnova za uvežbavanje novih reči i izraza, jezičkih modela, čitanja, pisanja, govora; stoga tri časa namenjena jednom tekstu predstavljaju istovremeno i obradu i uvežbavanje gradiva.

Rad na tekstu obuhvata:

1. Semantizaciju nepoznatih reči: semantizacija može da se izvede pomoću sinonima koji su poznati učenicima, vizuelnim prikazivanjem reči, postavljanjem reči u kontrastne parove (*mali-veliki*), opisivanjem reči jednostavnim rečenicama. Nastavnik mora da vodi računa da rečenica kojom opisuje nepoznatu reč sadrži učenicima poznate reči. Prevod je opravdan samo u slučaju kada ne postoje druga sredstva za objašnjenje značenja reči. Preporučuje se upotreba rečnika na času.

2. Slušanje ili čitanje teksta: savetuje se da nastavnik prvi put pročita tekst - na ovaj način učenici čuju pravilan izgovor reči, pošto učenici homogene sredine retko imaju prilike da čuju srpski jezik, nastavnikovo glasno čitanje je od izuzetne važnosti. Preporučuje se upotreba audio-vizuelnih sredstava. Zahtevi koji se u programu tiču učenja odlomaka iz poezije i proze napamet podstiču usvajanje modela govorenja, kao i intonaciju reči i rečenica.

Dramatizacija tekstova vezuje se i za javni nastup, ali i za razgovor o književnom delu pošto predstavlja vid njegove interpretacije. Saživljavanjem sa likovima dela, učenici mogu ispoljiti osećanja koja prepoznaju u ponašanju junaka i o kojima zaključuju.

3. Kontekstualizacija nove leksike: neophodno je da učenici nove reči postave u rečenični kontekst kako bi se leksika uvežbavala paralelno sa konstruisanjem rečenica. Rečenice treba da budu jednostavne da bi se izbegao veliki broj grešaka koje neminovno nastaju u složenijim konstrukcijama. Ukoliko rečenica sadrži previše grešaka, postaje nerazumljiva slušaocu. Kontekstualizacija novih reči je bitan element funkcionalne upotrebe jezika pošto navodi učenika da sastavlja rečenice i aktivira rečnički fond i jezičke modele.

4. Pitanja u vezi s tekstom (u pisanoj formi i usmeno): proces razumevanja teksta ima više etapa. Tek kada se nova leksika usvoji i primeni u rečenicama može da se pređe na nivo razumevanja teksta. Nivo na kojem je učenik razumeo tekst može da se utvrdi postavljanjem pitanja u vezi s tekstom. Pitanja treba da se zasnivaju na leksici koju su ranije usvojili uz upotrebu novih reči obrađenih u tekstu. Uputno je da pitanja budu kratka (*Šta je u Vesninoj torbi?* - tekst *Vesna i torba*). Korisno je da deo pitanja bude u pisanoj, a deo u govornoj formi. Značajno je da se primarno uvežbava govor, a zatim i pisanje.

5. Pitanja povodom teksta (u pisanoj formi i usmeno): učenici uvežbavaju i ostvaruju komunikaciju na srpskom jeziku zasnovanu na poznatoj leksici, uz tolerisanje grešaka koje ne ometaju razumevanje. Pitanja treba da budu u skladu s leksičkim fondom kojim učenici raspolažu (na primer: *Ko je junak priče?*; *Gde se odigrava radnja?*; *Kako izgleda junak priče?*; *Šta oseća devojčica u pesmi?*). Ovo je sledeći nivo u procesu usvajanja jezičkih veština čiji je cilj navođenje učenika da ostvare komunikaciju na srpskom jeziku. Ovaj cilj je često veoma teško postići kod učenika homogene sredine, ali je neophodno navesti učenika da usmeno, a potom i u pisanoj formi upotrebi određene reči ili izraze na srpskom jeziku.

6. Razgovor o tekstu: u skladu sa leksikom kojom učenici raspolažu razgovor se zasniva na prepoznavanju glavnih likova, aktivnostima koje se vezuju uz njih, na isticanju osobina likova iz teksta. Kao deo procesa uvođenja učenika u upotrebu jezika uputno je da se učenici, prema modelima iz tekstova podstiču da sastavljaju rečenice potrebne u govornim situacijama. Na primer, dramatizacija teksta *Vesna i torba - Vesna*: Moja torba je stara. *Olovka*: Šta radiš, Vesna? Zašto stavljaš puno stvari u torbu? U torbi nema mesta. *Tata*: Vesna, treba da kupim novu torbu. *Vesna*: Tata, molim te, kupi mi novu torbu. Učenici se podstiču da povodom teksta zaključuju o idejama prepoznatim u tekstu (Šta tekst kazuje o Vesninim osobinama?).

Prilikom obrade poezije ne insistira se na književnoj teoriji, već na doživljaju lirске pesme. Podsticanje učenika da razume motive, pesničke slike i jezičkostilska izražajna sredstva dovodi se u vezu sa ilustrovanjem značajnih pojedinosti, kao i s uvežbavanjem intonacije stiha i uočavanjem rime u pesmi.

7. Komparativni pristup: nastavnik planira uključivanje tekstova maternjeg jezika koji se porede sa predloženim delima srpske književnosti (ukoliko je to moguće) i sa primerima vezanim za film, pozorišnu predstavu, različite audio-vizuelne zapise; u obradu književnog dela uključuje i sadržaje iz likovne i muzičke kulture, strip i različite vrste igara (osmosmerke, rebusi, ukrštene reči, asocijacije...).

Prilikom uočavanja bitnih poetskih elemenata u strukturi književnoumetničkog teksta, koristeći znanje stečeno na časovima maternjeg jezika, nastavnik se trudi da kod učenika (u skladu sa njihovim mogućnostima) objasni osnovne oblike pripovedanja (naracija, deskripcija, dijalog); pojam sižea i fabule, funkciju pesničke slike; ulogu jezičkostilskih sredstava i druge osnovne poetičke odlike teksta.

8. Oblikovanje kratkog teksta u pismenoj formi ili usmeno na osnovu adaptiranog književnog teksta: ovaj nivo upotrebe srpskog jezika u govornoj ili pisanoj formi predstavlja glavni cilj oblasti Književnost u A programu. Pokušaj samostalnog sastavljanja kraćeg teksta od pet ili šest rečenica (u paru ili u grupi) predstavlja viši nivo u ostvarivanju komunikativne funkcije jezika. Učenici razvijaju mehanizam upotrebe jezičke građe i jezičkih modela; spajaju reči u rečenice uz poštovanje gramatičkih struktura, zatim spajaju više rečenica u kraći tekst. Proces se odnosi i na govoreni i na pisani tekst.

Program B:

Književnoumetnički tekstovi u nastavi *srpskog kao nematernjeg jezika* imaju višestruku funkciju. Čitajući i tumačeći književnoumetnička dela i izabrane odlomke najznačajnijih dela srpskih pisaca, učenici će imati priliku da se upoznaju sa srpskom kulturnom baštinom i tako bolje razumeju sličnosti i razlike koje postoje između kulture naroda kojem pripadaju i kulture naroda čiji jezik uče. Tekstovi istovremeno predstavljaju izvor nove leksike i polaznu osnovu za dalji rad - razgovore, čitanje, interpretaciju, različite vrste govornih i pismenih vežbi i druge aktivnosti.

U oblasti nastavnog programa Književnost navedeni tekstovi usklađeni su s uzrasnim karakteristikama i jezičkim mogućnostima učenika. Dati predlog dela nastavnik će prilagođavati potrebama svojih učenika. Od predloženih dela, nastavnik samostalno bira ona koja će obrađivati, kao i dela kojima će proširiti spisak. Za svaki tekst je predviđeno po tri časa.

Za učenike koji *srpski kao nematernji jezik* budu savladivali po programu koji je namenjen onima koji uče i žive u heterogenim jezičkim sredinama ili im je maternji jezik jedan od slovenskih jezika, predloženi su autentični književnoumetnički tekstovi ili odlomci iz njih. Ipak, postoje značajne razlike između učenika koji žive u heterogenoj sredini, a čiji je maternji jezik neslovenski, i učenika čiji je maternji jezik slovenski. Ove razlike je neophodno uzeti u obzir prilikom izbora tekstova za obradu i pri izradi udžbenika. Stoga se preporučuje autorima udžbenika i nastavnicima da neka od predloženih dela adaptiraju, skrate i prilagode jezičkom znanju i mogućnostima učenika čiji je maternji jezik neslovenski. Nastavnici koji rade s učenicima čiji maternji jezik pripada grupi slovenskih jezika, mogu se opredeljivati za autentična dela.

Bavljenje književnoumetničkim tekstom podrazumeva različite metodičke postupke koji će biti usmereni na njegovo što bolje razumevanje i tumačenje. Rad na tekstu sastoji se iz nekoliko etapa: uvodnog razgovora sa semantizacijom manje poznatih reči i izraza (ova etapa je posebno važna za učenike čiji jezik nije slovenski); prostorne i vremenske lokalizacije teksta; izražajnog čitanja; kratke provere umetničkog doživljaja i razumevanja teksta; razgovora o tekstu i njegovog tumačenja (različitih analitičko-sintetičkih postupaka kojima će se otkrivati estetske vrednosti dela, važne pojedinosti u njemu i mesta s posebnom ekspresivnošću); povezivanja dela s ličnim doživljajima i iskustvima učenika. Svaka od navedenih etapa zavisi od prirode teksta kao i od predznanja i mogućnosti učenika.

Uvodni razgovor i semantizacija manje poznatih reči i izraza biće za neke učenike od izuzetne važnosti za razumevanje dela i stoga im je potrebno posvetiti posebnu pažnju. O izboru reči za semantizaciju odlučuje nastavnik uvažavajući predznanja svojih učenika. Leksiku je najbolje semantizovati tokom uvodnog razgovora i pre prvog čitanja teksta kako bi se obezbedilo razumevanje sadržaja teksta nakon prvog čitanja. Reči se mogu semantizovati na različite načine - vizuelnim nastavnim sredstvima, demonstracijom, posredstvom sinonima i antonima, različitim opisnim definicijama i, ukoliko je to neophodno, reč se može i prevesti na maternji jezik učenika. Nije potrebno da sve reči koje se semantizuju uđu u aktivan leksički fond učenika, pojedine mogu ostati u pasivnom fondu. Leksika za koju se proceni da treba da uđe u aktivan leksički fond učenika, treba da bude zastupljena tokom razgovora o tekstu i njegove interpretacije, a korisno je osmisliti i različite leksičke vežbe koje će doprineti ostvarivanju ovog cilja. Učenike ovog uzrasta treba uvoditi i u korišćenje rečnika jer je ono sastavni deo čitanja. Važno je da se služe i dvojezičnim i jednojezičnim rečnicima i da ovladaju tehnikom pronalaženja reči i značenja koje reč ostvaruje u datom kontekstu. Rečnici predstavljaju veliku pomoć za čitanje i razumevanje tekstova različitih žanrova, naročito su korisni prilikom samostalnog čitanja.

Mnogi tekstovi, posebno odlomci iz obimnijih književnih dela, zahtevaće i lokalizaciju kako bi bili pravilno shvaćeni i doživljeni. Lokalizacija će u nekim slučajevima podrazumevati prepričavanje sadržaja koji prethode odlomku koji se obrađuje ili, na primer, davanje podataka o autoru. Nekad će biti neophodno delo smestiti u prostorne i vremenske okvire i protumačiti društvene, istorijske i druge okolnosti u kojima se radnja odvija.

Čitanje teksta je od velike važnosti za njegovo razumevanje i doživljavanje. U nastavi književnosti javljaju se različiti oblici čitanja. Razumevanje, doživljavanje i tumačenje teksta uslovljeno je kvalitetom čitanja. Važno je da prvo interpretativno čitanje teksta obavi nastavnik ili da učenici poslušaju kvalitetan zvučni zapis. Ovakvo će se obezbediti pravilno razumevanje i bolji umetnički doživljaj teksta. Mnoga dela zahtevaće jedno ili više ponovljenih čitanja naglas ili u sebi, usmerenih ka određenom cilju. Potrebno je da učenici ovladaju tehnikama glasnog čitanja i čitanja u sebi. Čitanje u sebi može biti u funkciji boljeg razumevanja teksta i ono uvek treba da bude usmereno od strane nastavnika, istraživačko. Učenici će, čitajući u sebi, pronalaziti u tekstu različite informacije kojima će potkrepljivati i svoje mišljenje i stavove, uvežbavaće brzo čitanje i osposobljavaće se za samostalno učenje. Cilj čitanja naglas jeste ovladavanje tehnikom čitanja i savlađivanje važnih činilaca glasnog čitanja (izgovora i intonacije reči i rečenice, jačine glasa, pauza). Ovim putem učenici se postepeno uvode u izražajno čitanje. Ono se uvežbava na pažljivo odabranim epskim, lirskim i dramskim tekstovima. Izražajno čitanje uvežbava se na prethodno obrađenim tekstovima, planski i uz dobru pripremu. Nastavnik treba da osposobi učenike da usklade jačinu glasa, intonaciju, ritam, tempo, pauze s prirodom i sadržinom teksta kako bi izražajno čitanje bilo što uspešnije.

Jedan od važnih oblika rada jeste učenje napamet i izražajno kazivanje kratkih odlomaka iz odabranih književnoumetničkih tekstova u stihu i prozi (lirskih pesama, odlomaka iz proznih i dramskih tekstova). Učenike treba postepeno voditi od glasnog čitanja ka izražajnom čitanju i kazivanju napamet naučenih odlomaka.

Tumačenje teksta umnogome će zavisiti od sredine u kojoj se nastava realizuje, predznanja učenika i njihovog maternjeg jezika. S učenicima koji savlađuju program za srednji nivo, tumačenje teksta imaće više obeležja razgovora o važnim pojedinostima u njemu - događajima, likovima, mestu i vremenu odvijanja radnje. Razgovori o tekstu treba da obezbede pravilno razumevanje događaja, uočavanje veza između događaja i likova, tumačenje postupaka glavnih junaka i njihovih osobina. Bez obzira na to što za ove razgovore nije nužno da učenici znaju stručnu terminologiju (osnovni motiv, epitet, opisna lirski pesma), oni se ne smeju svesti na puko prepričavanje sadržaja teksta. Razgovor o tekstu nastavnik treba da vodi tako da omogući učenicima da u njemu ispolje što veću kreativnost, da im postavlja problemske zadatke, navodi ih da razmišljaju o uzročno-posledničnim vezama u delu, podstiče ih da slobodno maštaju i iznose svoje utiske o umetničkim slikama u delu.

S naprednijim učenicima nastavnik može ostvariti kompleksniju analizu i interpretaciju dela tokom koje će učenici izvoditi složenije zaključke o događajima i likovima, otkrivati ekspresivna mesta u delu i iznositi svoje utiske o njima služeći se osnovnom terminologijom teorije književnosti. U nastavi *srpskog kao nematernjeg*

jezika nastavnik treba da se oslanja na književnoteorijska znanja koje su učenici stekli na svom maternjem jeziku i da ih aktivira kad god je to moguće. Tako, na primer, prilikom obrade književnih dela i odlomaka, treba računati na to da su učenici u maternjem jeziku usvojili osnovne književnoteorijske pojmove: tema, motiv, glavni lik i dr. U skladu sa Opštim standardima postignuća za Srpski kao nematernalni jezik; poznavanje terminologije iz teorije književnosti očekuje se samo od učenika naprednog nivoa. Oni će, na primerima izabranih dela i odlomaka iz srpske književnosti, proširivati saznanja koja su stekli na svom matrenjem jeziku i bogatiti ih novom primerima.

Nakon razgovora o sadržaju dela i njegove interpretacije, potrebno je s učenicima razgovarati i o ličnim doživljajima koji su izazvani delom - podsticati ih da dovode u vezu delo sa svojim ličnim iskustvima, dopustiti im da postavljaju pitanja, stvoriti u učionici uslove u kojima će se razvijati dijalog i diskusija.

Veoma je važno da učenici aktivno učestvuju u svim etapama rada, da iznose svoja osećanja, zapažanja, mišljenja, zaključke i da ih obrazlažu. Učeničke aktivnosti ne smeju biti ograničene samo na rad na času. U obradu teksta učenike treba uvoditi zadavanjem različitih pripremnih zadataka, koje će oni rešavati kod kuće. Nakon obrade teksta važno je da učenici stečena znanja funkcionalno primenjuju u daljem radu - prilikom izrade domaćih zadataka, samostalnog čitanja i usvajanja znanja iz drugih nastavnih predmeta. Nastavniku i učenicima će stečena znanja i veštine biti dragocena za interpretaciju novih književnih dela.

Kad god je to moguće, nastavu književnosti potrebno je povezivati s nastavom jezika, uspostavljati unutarpredmetnu i međupredmetnu korelaciju. Ona će doprineti svestranijem sagledavanju sadržaja, a učenici će steći kvalitetnija i trajnija znanja.

JEZIČKA KULTURA

Realizacija nastavnih sadržaja *srpskog kao nematernalnog jezika* podrazumeva kontinuitet u bogaćenju učeničke jezičke kulture. To je jedna od primarnih metodičkih obaveza nastavnika. Nastavnik treba da proceni sposobnosti svakog učenika za odgovarajući nivo komunikativne kompetencije i u skladu sa tim prilagodi jezički materijal. Ovo treba da dovede do funkcionalne upotrebe jezika u nastavi, ali i u svim ostalim životnim okolnostima, u školi i van nje, gde je valjano jezičko komuniciranje uslov za potpuno sporazumevanje. Jezička komunikacija podrazumeva vladanje receptivnim i produktivnim jezičkim veštinama, a to su: slušanje, čitanje, pisanje i govorenje. Osnovno obeležje savremenog metodičkog pristupa nastavi jezika i jezičke kulture jeste razvijanje učeničkih sposobnosti u sve četiri aktivnosti uporedo i njihovo prilagođavanje kognitivnim sposobnostima i jezičkom okruženju učenika. Ishodi u oblasti Jezička kultura koncipirani su tako da, s jedne strane, obezbede ostvarivanje minimuma jezičkih kompetencija, ali i da, s druge strane, ne ograniče učenike koji su u mogućnosti da ostvare veći napredak. Zbog specifičnosti ove nastave, predviđene ishode (pre svega kada su u pitanju homogena jezičke sredine) potrebno je ostvarivati kroz jezičke aktivnosti (kompetencije) koje su, s metodičkog aspekta, sličnije nastavi stranog nego maternalnog jezika.

Slušanje je prva jezička aktivnost s kojom se učenici susreću u nastavi *srpskog kao nematernalnog jezika*. Ona omogućava učeniku da upozna melodiju jezika, a zatim i njegov glasovni sistem, intonaciju reči i rečenice. Konačni cilj slušanja treba da bude razumevanje, kao preduslov za verbalnu produkciju, odnosno - komunikaciju.

Govorenje je najsloženija jezička veština, koja podrazumeva vladanje svim elementima jezika (fonetsko-fonološkim, morfološkim, sintaksičkim i leksičkim). Govorenje se najčešće realizuje u dijaloškoj formi, te prema tome podrazumeva razumevanje (sagovornika). Pored toga, govorenje je veština koja zahteva određenu brzinu i pravovremenu reakciju. Kao produktivna veština, zajedno sa pisanjem, omogućava učeniku da se izrazi na srpskom jeziku, postavi pitanje, interpretira neki sadržaj i učestvuje u komunikaciji sa drugima.

Čitanje je jezička aktivnost koja podrazumeva poznavanje grafijskog sistema jezika (slova), njihove glasovne realizacije, povezivanje glasova u reči i spajanje reči u rečenicu, uz poštovanje odgovarajućih ritmičkih i prozodijskih pravila. Cilj čitanja mora da bude razumevanje pročitano jer samo tako ono predstavlja jezičku kompetenciju, a ne puku verbalizaciju slovnih karaktera.

Pisanje je produktivna jezička veština koja podrazumeva iskazivanje jezičkog sadržaja pisanim putem, upotrebom odgovarajućih slovničkih karaktera i poštovanjem pravopisnih pravila. Posebnu pažnju potrebno je posvetiti grafemama za koje ne postoje ekvivalenti u maternjim jezicima učenika. Takođe je važno obratiti pažnju na pravila fonetskog pravopisa (pisanje ličnih imena stranog porekla itd.). Pored toga, srpski jezik ima dva pisma - cirilicu i latinicu, a učenik, još u prvom ciklusu obrazovanja, treba da usvoji oba. Cilj pisanja je jezičko izražavanje pisanim putem, te, prema tome, podrazumeva razumevanje.

Ove četiri veštine su kroz ishode dva programa vertikalno povezane tako da jasno opisuju gradaciju postignuća učenika u oblasti Jezička kultura.

Sadržaji po temama predstavljaju leksičko-semantički okvir unutar koga se funkcionalno realizuju jezički sadržaji. Tematske jedinice predstavljaju realne, svakodnevne okolnosti u kojima se ostvaruje komunikacija. Za svaku tematsku jedinicu predložene su tematske grupe koje treba da se popune odgovarajućom leksikom, u okviru preporučenog broja novih reči.

Npr. u drugoj tematskoj jedinici, *Porodica i ljudi u okruženju*, u sadržaju A programa predviđeno je da učenici u prvom razredu ovladaju rečima kojima se imenuju članovi uže porodice i upotrebe ih u odgovarajućoj komunikativnoj situaciji. U svakom sledećem razredu ova tematska jedinica se proširuje novom leksikom i novim komunikativnim situacijama. Tako u sledećim razredima učenici ovladavaju nazivima za članove šire porodice, daju osnovne informacije o njima, njihovim fizičkim i karakternim osobinama, zanimanjima, međusobnim odnosima itd.

Ovakva horizontalna vrsta gradacije primenjena je u svim tematskim jedinicama.

Izbor leksike je delimično uslovljen sadržajem iz oblasti Jezik i Književnost, ali zavisi i od procene nastavnika o potrebnosti odgovarajućih leksema i njihove frekventnosti, radi postizanja informativnosti i prirodnosti u komunikaciji. Mnoge reči nisu vezane samo za jednu tematsku jedinicu već se preklapaju i povezuju u nove semantičke nizove, što nastavnik treba da podstiče dobro osmišljenim govornim i pismenim vežbama.

Tematske jedinice se uglavnom ponavljaju u svim razredima, ali se u svakom sledećem razredu broj leksema u okviru tematskih grupa ponavlja i proširuje. Pored selektivnog pristupa leksici, treba voditi računa i o broju leksema koje se usvajaju u jednoj nastavnoj jedinici. Na jednom času ne bi trebalo uvoditi više od pet novih reči, čije značenje će se objasniti i provežbati u tipičnim realizacijama unutar rečenice (kontekstualizacija leksike). Najefikasnije bi bilo da za novu reč svaki učenik osmisli (minimalni) kontekst, odnosno rečenicu. Na ovaj način nastavnik ima uvid u učenikovo razumevanje značenja reči, pored novih sadržaja podstiče upotrebu i ranije stečenih znanja iz leksike i gramatike, a učenici stiču samopouzdanje jer mogu da izgovore ili napišu rečenice na srpskom jeziku.

Pored datih tematskih jedinica, u prva četiri razreda osnovne škole navodi se i netematizovana leksika koja je potrebna za komunikaciju, nezavisno od teme. U svakodnevnoj komunikaciji veliki značaj imaju ustaljene komunikativne forme kojima učenici postepeno i kontinuirano treba da ovladavaju od prvog razreda osnovne škole. One su izdvojene u posebnu oblast jezičke kulture i usklađene su potrebama i uzrastom učenika. Tako u prvom razredu učenici usvajaju modele za pozdravljanje i predstavljanje, zatim se dalje usvajaju modeli za čestitanje, zahvaljivanje, iskazivanje želje, molbe itd. do najsloženijih modela kao što su iskazivanje psihološkog stanja i raspoloženja i davanje saveta.

Funkcionalno i ekonomično povezivanje podoblasti predmeta *srpski kao nematernalni jezik* (Jezik, Književnost i Jezička kultura) omogućava savladavanje njihovih sadržaja i ostvarivanje predviđenih ishoda na prirodan i spontan način, čineći da jedni sadržaji proizlaze iz drugih, dopunjuju se i preklapaju. Na odabranim delovima književnoumetničkih, neumetničkih i konstruisanih tekstova mogu se razvijati različite komunikativne veštine; govornim vežbama se definišu smernice za izradu pismenih sastava; kreativne aktivnosti u nastavi doprinose razvoju usmenog i pismenog izražavanja, čitanje s razumevanjem utiče na bogaćenje leksike i fluentnost govora, itd. Usklađenost ishoda s jezičkim kompetencijama omogućava nastavniku ne samo kumulativno praćenje napretka svakog učenika nego i uočavanje problema u razvijanju pojedinih kompetencija, što umnogome olakšava proces nastave i učenja jezika.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Na početku procesa učenja, odnosno na početku školske godine, neophodno je sprovesti dijagnostičko vrednovanje kompetencija učenika. Ovo je izuzetno važan zadatak nastavnika, budući da postoje velike razlike u vladanju srpskim jezikom učenika jednog odeljenja. Dijagnostičko ocenjivanje se može realizovati pomoću inicijalnog testiranja koje služi da se ustanove veštine, sposobnosti, interesovanja, iskustva, nivoi postignuća ili poteškoće pojedinog učenika ili celog odeljenja. Inicijalno testiranje osmišljava nastavnik na osnovu ishoda i sadržaja programa iz prethodnih razreda. Na osnovu toga moguće je efikasno planirati i organizovati proces učenja i individualizovati pristup učenju.

Pored standardnog, sumativnog vrednovanja koje još uvek dominira u našem sistemu obrazovanja (procenjuje znanje učenika na kraju jedne programske celine i sprovodi se standardizovanim mernim instrumentima - pismenim i usmenim proverama znanja, esejima, testovima, što za posledicu ima kampanjsko učenje orijentisano na ocenu), savremeni pristup nastavi pretpostavlja formativno vrednovanje - procenu znanja tokom savladavanja nastavnog programa i sticanja odgovarajuće kompetencije. Rezultat ovakvog vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o tome koje kompetencije su dobro savladane, a koje ne (npr. učenik zadovoljavajuće razume pročitani tekst, ali slabo razume govoreni tekst; zadovoljavajuće piše u skladu s pravilima, ali u govoru ne poštuje pravila kongruencije itd.), kao i o efikasnosti odgovarajućih metoda koje je nastavnik primenio za ostvarivanje cilja. Formativno merenje podrazumeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće tehnike su: realizacija praktičnih zadataka, posmatranje i beleženje učenikovih aktivnosti tokom nastave, neposredna komunikacija između učenika i nastavnika, registar za svakog učenika (mapa napredovanja) itd. Rezultati formativnog vrednovanja na kraju nastavnog ciklusa treba da budu iskazani i sumativno - brojčanom ocenom. Ovakva ocena ima smisla ako su u njoj sadržana sva postignuća učenika, redovno praćena i objektivno i profesionalno beležena.

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja, praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i sopstveni rad. Sve što se pokaže dobrim i korisnim nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a sve što se pokaže kao nedovoljno efikasnim i efektivnim trebalo bi unaprediti.

Pri vrednovanju učeničkih postignuća nastavnik se rukovodi ishodima definisanim za svaki razred vodeći računa o individualnom napredovanju učenika u skladu sa njihovim mogućnostima i sposobnostima. Pri ocenjivanju pažnja treba da bude usmerena na nivo razvoja reproduktivnih sposobnosti učenika, obim proširivanja leksičkog fonda, nivo smanjivanja različitih tipova grešaka.

Treba imati u vidu nivo poznavanja jezika: učenici homogene sredine sporadično ostvaruju direktan kontakt s govornicima kojima je srpski maternji jezik, sa srpskim jezikom se sreću samo na časovima srpskog kao nematernjeg jezika. Rezultat je da učenici srpski jezik koriste na elementarnom nivou. Jezičke modele usvajaju sporije, gramatičke kategorije koriste uz mnogo grešaka, imaju problema pri slušanju, odnosno razumevanju srpskog jezika čak i onda kada su im sve reči govornog teksta poznate.

MATERNJI JEZICI PRIPADNIKA NACIONALNIH MANJINA
Fond časova - (4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

ALBANSKI JEZIK

BUGARSKI JEZIK

MAĐARSKI JEZIK

RUSINSKI JEZIK

RUMUNSKI JEZIK

SLOVAČKI JEZIK

HRVATSKI JEZIK

STRANI JEZIK
sedma godina učenja
(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Zajednički deo programa

Cilj nastave stranog jezika jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da ovladaju komunikativnim veštinama i razviju sposobnosti i metode učenja stranog jezika.

Zadaci nastave stranog jezika u osnovnom obrazovanju stoga jesu:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave stranog jezika svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave stranog jezika budu u punoj meri realizovani,
- razvijanje saznanjih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova,
- sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji,
- sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika,
- učenik treba da usvoji osnovna znanja iz stranog jezika koja će mu omogućiti da se u jednostavnoj usmenoj i pisanoj komunikaciji sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja,
- učenik treba da usvoji norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči, kao i da nastavi, na višem nivou obrazovanja i samostalno, učenje istog ili drugog stranog jezika.

Kroz nastavu stranih jezika učenik bogati sebe upoznavajući drugog, stiče svest o značaju sopstvenog jezika i kulture u kontaktu sa drugim jezicima i kulturama. Učenik razvija radoznalost, istraživački duh i otvorenost prema komunikaciji sa govornicima drugih jezika.

Standardi

Razumevanje govora

Učenik razume i reaguje na usmeni tekst u vezi sa temama,¹ situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom.

¹ *Teme predviđene nastavnim programom obuhvataju i one teme koje su obrađene tokom prethodnih godina učenja stranog jezika.*

Razumevanje pisanog teksta

Učenik čita sa razumevanjem pisane i ilustrovane tekstove u vezi sa temama, situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom.

Usmeno izražavanje

Učenik samostalno usmeno izražava situacije i komunikativne funkcije u vezi sa temama predviđenim nastavnim programom.

Pisano izražavanje

Učenik se u pisanoj formi izražava u vezi sa temama i situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom, poštujući pravila pisanog koda.

Interakcija

Učenik ostvaruje komunikaciju i sa sagovornikom razmenjuje informacije u vezi sa temama, situacijama i komunikativnim funkcijama predviđenim nastavnim programom, poštujući sociokulturne norme interakcije.

Medijacija

U komunikativnim kontekstima, koji uključuju govornike učenikovog prvog jezika (L1) i ciljnog jezika (L2), prenosi i prevodi kratke poruke (u usmenoj i pisanoj formi) u skladu sa potrebama komunikacije.

Znanja o jeziku²

Učenik prepoznaje principe gramatičke i sociolingvističke kompetencije uočavajući značaj razvijanja ličnih strategija učenja stranog jezika.

² Pod znanjem o jeziku podrazumeva se funkcionalno znanje, odnosno sposobnost učenika da jezičke strukture pravilno upotrebi u datoj komunikativnoj situaciji.

Operativni zadaci po jezičkim veštinama

Operativni zadaci po jezičkim veštinama se postepeno proširuju i usložnjavaju. Istovremeno se kontinuirano primenjuju i operativni zadaci iz prethodnih razreda.

Razumevanje govora

Učenik treba da:

- razume kraće dijaloge (do 15 replika / pitanja i odgovora), priče, druge vrste tekstova i pesme o temama predviđenim nastavnim programom, koje čuje uživo, ili sa audio-vizuelnih zapisa
- razume opšti sadržaj i izdvoji ključne informacije iz kraćih autentičnih tekstova iz svakodnevnog života posle 1-2 slušanja (obaveštenja sa razglasa na stanici, aerodromu, u supermarketu ili u školi)
- razume i reaguje na odgovarajući način na usmene poruke u vezi sa ličnim iskustvom i sa aktivnostima na času (poziv na grupnu aktivnost, zapovest, uputstvo, događaj iz neposredne prošlosti, planovi za blisku budućnost, svakodnevne aktivnosti, želje i izbori, itd.)
- razume kraće reklame, radio i TV emisije o temama predviđenim nastavnim programom.

Razumevanje pisanog teksta

Učenik treba da:

- razume kraće tekstove (do 200 reči), koji sadrže veći procenat poznatih jezičkih elemenata, internacionalizama, strukturalnih i leksičkih, a čiji sadržaj je u skladu sa razvojnim i saznavnim karakteristikama, iskustvom i interesovanjima učenika
- razume i adekvatno interpretira sadržaj ilustrovanih tekstova (stripove, TV program, bioskopski program, red vožnje, informacije na javnim mestima itd.) koristeći jezičke elemente predviđene nastavnim programom
- pronalazi i izdvaja predvidljive informacije u tekstovima iz svakodnevnog okruženja (pisma, kraći novinski članci, uputstva o upotrebi, oglasi, plakati, katalogi)
- može da izvede zaključak o mogućem značenju nepoznatih reči oslanjajući se na opšti smisao teksta sa temom iz svakodnevnog života
- razume kraće tekstove u vezi sa gradivom drugih predmeta, oslanjajući se na opšti smisao teksta i predhodno stečena znanja.

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- usklađuje intonaciju, ritam i visinu glasa sa sopstvenom komunikativnom namerom i sa stepenom formalnosti govorne situacije
- pored informacija o sebi i svom okruženju opisuje ili izveštava u nekoliko rečenica o događajima i aktivnostima (poznatu radnju ili situaciju) u sadašnjosti, prošlosti i budućnosti, koristeći poznate jezičke elemente (leksiku i morfosintaksičke strukture)
- prepričava i interpretira u nekoliko rečenica sadržaj pisanih, ilustrovanih i usmenih tekstova na teme predviđene nastavnim programom kao i na teme iz drugih nastavnih predmeta koristeći poznate jezičke elemente (leksiku i morfosintaksičke strukture)
- u nekoliko rečenica izražava svoja osećanja, mišljenje i stavove argumentujući ih (dopadanje, nedopadanje, protivljenje, itd.), koristeći poznate jezičke elemente (leksiku i morfosintaksičke strukture)
- jednostavnim rečima opisuje lica, događaje, situacije i predmete iz okruženja i upoređuje ih sa drugima iz oblasti svog interesovanja kao i iz određenih sadržaja drugih nastavnih predmeta.

Interakcija

Učenik treba da:

- u stvarnim i simuliranim govornim situacijama sa sagovornicima razmenjuje iskaze u vezi s kontekstom učionice, kao i o svim ostalim temama predviđenim nastavnim programom (uključujući i razmenu mišljenja i stavova prema stvarima, pojavama iz domena njihovog interesovanja, svakodnevnog života i života mladih, koristeći poznate morfosintaksičke strukture i leksiku)
- učestvuje u komunikaciji i poštuje sociokulturne norme komunikacije (traži reč, ne prekida sagovornika, pažljivo sluša druge, itd)
- da odgovori na ograničen broj neposrednih pitanja koja se nadovezuju uz mogućnost da mu se ponove i pruži pomoć pri formulisanoj odgovora.

Pismeno izražavanje

Učenik treba da:

- piše rečenice i kraće tekstove (do 100 reči) čiju koherentnost i koheziju postiže koristeći poznate jezičke elemente u vezi sa poznatim pisanim tekstom ili vizuelnim podsticajem
- zapisuje ključne informacije i prepričava ono što je video, doživeo, čuo ili pročitao
- koristi pisani kod za izražavanje sopstvenih potreba i interesovanja (šalje lične poruke, čestitke, koristi elektronsku poštu, piše lična pisma i sl.)
- u kratkim formalnim pismima (obaveštenje profesorima, susedima, treneru) primenjuje oblike obraćanja, molbe, pozdrava i zahvaljivanja
- zapisuje planove, zadatke i druge zahteve koji mu se usmeno saopštavaju.

Medijacija

U situaciji kada posreduje između osoba (vršnjaka i odraslih) koje ne mogu da se sporazumeju, učenik treba da:

- usmeno prenosi suštinu poruke sa maternjeg na ciljni jezik i sa ciljnog na maternji
- pismeno prenosi jednostavne poruke i objašnjenja
- prepričava sadržaj kraćeg teksta, audio ili vizuelnog zapisa i kraće interakcije
- započinje kraći razgovor o poznatim temama, održava kontinuitet i završava ga.

Doživljaj i razumevanje književnog teksta

- može da izrazi utiske i osećanja o kratkom prilagođenom književnom tekstu (pesma, skraćena verzija priče, muzička pesma), koristeći verbalna i neverbalna sredstva izražavanja (crteži, modeliranje, gluma)
- prepoznaje u tekstu elemente kulture zemalja čiji jezik uči.

Znanja o jeziku i strategije učenja³

³ Pod znanjem o jeziku podrazumeva se funkcionalno znanje, odnosno sposobnost učenika da jezičke strukture pravilno upotrebi u datoj komunikativnoj situaciji.

Učenik treba da:

- prepoznaje i koristi gramatičke sadržaje predviđene nastavnim programom (na primer: prepoznaje i koristi glagolske oblike koji izražavaju sadašnjost, prošlost i budućnost, upotrebljava priloge i prideve)
- poštuje osnovna pravila smislenog povezivanja rečenica u šire celine (na primer: poznaje i upotrebljava veznike za koordinaciju)
- koristi jezik u skladu sa nivoom formalnosti komunikativne situacije (npr. forme učtivosti)
- razume vezu između sopstvenog zalaganja i postignuća u jezičkim aktivnostima
- uočava sličnosti i razlike između maternjeg i stranog jezika i stranog jezika koji uči
- razume značaj upotrebe internacionalizama
- primenjuje kompezacione strategije i to tako što:
 1. usmerava pažnju, pre svega, na ono što razume;
 2. pokušava da odgonetne značenje na osnovu konteksta i proverava pitajući nekog ko dobro zna (druga, nastavnika, itd)
 3. obraća pažnju na reči / izraze koji se više puta ponavljaju, kao i na naslove i podnaslove u pisanim tekstovima

4. obraća pažnju na razne neverbalne elemente (gestovi, mimika, itd. u usmenim tekstovima; ilustracije i drugi vizuelni elementi u pismenim tekstovima)
5. razmišlja da li određena reč koju ne razume liči na neku koja postoji u maternjem jeziku
6. traži značenje u rečniku
7. pokušava da upotrebi poznatu reč približnog značenja umesto nepoznate (npr. **automobil** umesto **vozilo**)
8. pokušava da zameni ili dopuni iskaz ili deo iskaza adekvatnim gestom / mimikom
9. uz pomoć nastavnika kontinuirano radi na usvajanju i primeni opštih strategija učenja (generalizacija, indukcija, dedukcija, inferencija i pozitivni transfer).

Teme i situacije po domenima upotrebe jezika

Privatno	Javno	Obrazovno
- zajedničke aktivnosti i interesovanja u školi i van nje (izlasci, dogovori, preuzimanje odgovornosti u dogovorenoj situaciji) - dogovor i uzajamno poštovanje među članovima porodice kao i prema drugim osobama - izražavanje obaveze, zabrane, nedostataka - vršnjačka komunikacija i ljudska prava (tolerancija - interkulturalna, interetnička i interrasna)	- razvijanje pozitivnog odnosa prema životnoj sredini i drugim živim bićima (opisivanje vremena, prognoza, zagađivanje/zaštita čovekove okoline) - tradicija i običaji u kulturama zemalja čiji se jezik uči (karneval...) - obroci (saveti o higijeni u kuhinji, razvijanje svesti o pravilnoj ishrani) - stambena naselja - kako stanujemo (prednosti života u selu i u gradu) - spomenici i znamenitosti u velikim gradovima (u zemljama čiji se jezik uči) - znameniti ljudi i njihova dela (u zemljama čiji se jezik uči)	- tematske celine i povezanost sadržaja sa drugim predmetima - snalaženje u radu s kompjuterom - upotreba informacija iz medija i jačanje medijske pismenosti - obrazovni sistem u drugim zemljama

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

1. Predstavljanje sebe i drugih
2. Pozdravljanje
3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva, itd. (u vezi sa temama)
4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi
5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja
6. Molbe i izrazi zahvalnosti
7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri/grupnoj aktivnosti
8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja
9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba
10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)
11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina (*Idem, dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole...*)
12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima
13. Traženje i davanje obaveštenja
14. Opisivanje lica i predmeta
15. Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu
16. Izražavanje pripadanja i posedovanja
17. Traženje i davanje obaveštenja o vremenu na časovniku
18. Skretanje pažnje
19. Traženje mišljenja i izražavanje slaganja/neslaganja
20. Iskazivanje izvinjenja i opravdanja

SADRŽAJI PROGRAMA

Svi gramatički sadržaji uvode se sa što manje gramatičkih objašnjenja osim ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se evaluira i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu, bez insistiranja na eksplicitnom poznavanju gramatičkih pravila.

ENGLESKI JEZIK

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Imenice - receptivno i produktivno

- a) Brojive i nebrojive imenice: *rain, water, money, time, food,*
- b) Složenice: *make-up, tracksuit, sewatshirt*
- v) Imenice izvedene od glagola, najčešći sufiksi: *-ation, -ment, -y*
 - Brojive i nebrojive imenice uz determinatore *some, any, no, a lot of*
 - Imenice uz postmodifikatore: *the man in / the woman with*
 - Imenice kao direktni i indirektni objekat: *He gave John the book. He gave the book to John.*

2. Član

- a) Razlika u upotrebi određenog i neodređenog člana
 - u širem kontekstu: *My brother is a football player and he is the captain of the school football team.*
 - prvopomenuti, drugi put pomenut *He lives in a big house. The house is new.*
 - poznat iz konteksta *This is a nice house - the garden is big.*
 - u imeničkoj frazi sa imenicom koju prati postmodifikator *The man in a blue sweatshirt.*
- b) Nulti član:
 - u izrazima: *in hospital, in bed, at home, at school, by plane, by taxi, have breakfast, after lunch*

3. Pridevi - receptivno i produktivno

- a) Pridevi sa nastavcima *-ed* i *-ing* (*interesting - interested*).
- b) Opisni pridevi, pridevi za iskazivanje stava, mišljenja i emocija
- v) Sufiksi za građenje prideva od imenica i glagola (*danger - dangerous, beauty - beautiful, west - western, comfort - comfortable, health - healthy, expense - expensive*)
- g) Najčešći negativni prefiksi (*known - unknown, happy - unhappy*)
- d) Pridevi kao delovi predikata, najfrekventnije kolokacije: *good at, bad at, interested in*
- đ) Nepravilno poređenje *little, far - I get less money now. Is it much farther/further to go?*

4. Zamenice - receptivno i produktivno

- a) Neodređene zamenice *somebody, something, somewhere, everybody, everything, everywhere, nobody, nothing, nowhere, anybody, anything, anywhere*
- b) *one, ones, another, another one,*
- v) Odnosne zamenice: za lica - *who, whom, whose, that, what* za stvari - *which, whose, that, what* (The man who is here is our teacher. Take the cup which is on the table.)

5. Determinatori *some, any, no, much, many, a lot of, a little /little, a few /few, a bit*

6. Predlozi - receptivno i produktivno:

- a) Različita značenja najfrekventnijih predloga u kontrastu: *from, in, of, to at, on, in*
- b) pravac kretanja: *into, off, on, through, along, past, over, left, right, around, down,*
- v) pozicija u prostoru: *between, inside, in the middle of, next to, outside, around*

7. Glagoli:

- a) razlika između The Present Simple Tense i The Present Continuous Tense.
- b) razlika između The Simple Past Tense i The Past Continuous Tense, upotreba vremena u prošlom narativu
- v) Upotreba *used to* - za prošlu naviku, postupak *I used to play tennis when I was younger.*
- g) razlika između The Present Perfect i The Simple Past Tense
- d) Načini izražavanja budućnosti (The Future Simple, BE GOING TO, The Present Continuous Tense)
- đ) Modalni glagoli

- *can, can't, could*
- *have to, don't have to, had to*
- *should, shouldn't*
- *will* - ponuda - *I'll do that for you.*
- *would* - *značenje želje* - *Would you like to go to the cinema tonight?*
- *need't* - *značenje neobaveznosti* - *You needn't do it right now.*
- *must* - *značenje obaveze* - *Must you go home now?*
- e) Predviđanje i spekulacije (It can happen... it will happen... it could happen)
- ž) Prvi i drugi kondicional
- z) Izražavanje dopadanja i nedopadanja (*like, hate, love, mind, prefer, I'd rather, I'd like, I can't stand*)
- i) Pasiv samo the Present Simple i the Past Simple Tense
English is spoken here. He was elected president.
- j) Indirektni govor: naredbe, molbe i saveti
- k) Prepozicionalni glagoli *get together, get on, get into, get down*; frazalni glagoli *put on, put off, dress up, take off*
- l) Izrazi i konstrukcije: *good to do, looks interesting, sounds OK, let /make somebody do something*

8. Prilozi i priloške odredbe (i receptivno i produktivno)

- a) za vreme: *yesterday, last week/year, ago; tomorrow.*
- b) za mesto i pravac kretanja: *beside, by, upstairs/ downstairs; to.*
- v) za način (*well*).
- g) za učestalost, sa posebnim naglaskom na poziciju ove vrste priloga u rečenici: *every day, often, once, twice, three times, sometimes, often, usually.*
- d) Poređenje priloga (receptivno): *I play basketball more often than football.*
Nepravilno poređenje priloga: *well/badly; little/much; far* *He can speak French better than German. I can work best in the morning. You must eat more. I'm dead tired. I can't walk any farther/further.*
- đ) Mesto priloga u rečenici. *She goes to school by bus. Last night he played the piano at the school concert.*

9. Brojevi

Prosti brojevi 10000, redni brojevi do 100.

10. Upitne rečenice (i receptivno i produktivno):

- a) *How + pridev; How much - how many*
- b) Građenje pitanja sa prepozicionim glagolima (*Who is she looking at? Who are you waiting for?*)
- v) Question tags: *...isn't he? ...haven't we?*

11. Veznici

- a) *because, so, so that, too, for example, like, while, although, either... or, neither....nor, both ...end, not only ... but also*
- b) Veznici i veznički izrazi u prošlom narativu: *one day, suddenly, in the end, then, after, before, during, later, when*
- v) Konektivi *actually, luckily, however, also, as well*

ITALIJANSKI JEZIK

NEMAČKI JEZIK

RUSKI JEZIK

FRANCUSKI JEZIK

ŠPANSKI JEZIK

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Komunikativna nastava za cilj ima jezik kao sredstvo komunikacije. Primena ovog pristupa u nastavi stranih jezika zasniva se na nastojanjima da se dosledno sprovede i primenjuju sledeći stavovi:

- ciljni jezik upotrebljava se u učionici u dobro osmišljenim kontekstima od interesa za učenike, u prijatnoj i opuštenoj atmosferi;
- govor nastavnika prilagođen je uzrastu i znanjima učenika;
- nastavnik mora biti siguran da je shvaćeno značenje poruke uključujući njene kulturološke, vaspitne i socijalizirajuće elemente;
- bitno je značenje jezičke poruke;
- nastavnik i dalje učenicima skreće pažnju i upućuje ih na značaj gramatičke preciznosti iskaza;
- znanja učenika mere se jasno određenim relativnim kriterijumima tačnosti i zato uzor nije izvorni govornik;
- sa ciljem da unapredi kvalitet i količinu jezičkog materijala, nastava se zasniva i na socijalnoj interakciji; rad u učionici i van nje sprovodi se putem grupnog ili individualnog rešavanja problema, potragom za informacijama iz različitih izvora (internet, dečiji časopisi, prospekti i audio materijal) kao i rešavanjem manje ili više složenih zadataka u realnim i virtuelnim uslovima sa jasno određenim kontekstom, postupkom i ciljem;
- nastavnik upućuje učenike u zakonitosti usmenog i pisanog koda i njihovog međusobnog odnosa.

Komunikativno-interaktivni pristup u nastavi stranih jezika uključuje i sledeće:

- usvajanje jezičkog sadržaja kroz ciljano i osmišljeno učestvovanje u društvenom činu;
- poimanje nastavnog programa kao dinamične, zajednički pripremljene i prilagođene liste zadataka i aktivnosti;
- nastavnik je tu da omogući pristup i prihvatanje novih ideja;
- učenici se tretiraju kao odgovorni, kreativni, aktivni učesnici u društvenom činu;
- udžbenici postaju izvori aktivnosti i moraju biti praćeni upotrebom autentičnih materijala;
- učionica postaje prostor koji je moguće prilagođavati potrebama nastave iz dana u dan;
- rad na projektu kao zadatku koji ostvaruje korelaciju sa drugim predmetima i podstiče učenike na studiozni i istraživački rad;
- za uvođenje novog leksičkog materijala koriste se poznate gramatičke strukture i obrnuto;

Tehnike (aktivnosti)

Tokom časa se preporučuje dinamično smenjivanje tehnika / aktivnosti koje ne bi trebalo da traju duže od 15 minuta.

1. Slušanje i reagovanje na komande nastavnika ili sa trake (slušaj, piši, poveži, odredi ali i aktivnosti u vezi sa radom u učionici: crtaj, seci, boji, otvori/zatvori svesku, itd.).
2. Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama, simulacije itd.)
3. Manualne aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera za učionicu ili roditelje i sl.)
4. Vežbe slušanja (prema uputstvima nastavnika ili sa trake povezati pojmove u vežbanki, dodati delove slike, dopuniti informacije, selektovati tačne i netačne iskaze, utvrditi hronologiju i sl.)
5. Igre primerene uzrastu
6. Pevanje u grupi
7. Klasiranje i upoređivanje (po količini, obliku, boji, godišnjim dobima, volim/ne volim, komparacije...)
8. Rešavanje "tekućih problema" u razredu, tj. dogovori i mini-projekti
9. Crtanje po diktatu, izrada slikovnog rečnika
10. "Prevođenje" iskaza u gest i gesta u iskaz
11. Povezivanje zvučnog materijala sa ilustracijom i tekstom, povezivanje naslova sa tekstom ili pak imenovanje naslova
12. Zajedničko pravljenje ilustrovanih i pisanih materijala (izveštaj/dnevnik sa putovanja, reklamni plakat, program priredbe ili neke druge manifestacije)
13. Razumevanje pisanog jezika:
 - uočavanje distinktivnih obeležja koja ukazuju na gramatičke specifičnosti (rod, broj, glagolsko vreme, lice...)
 - a. prepoznavanje veze između grupa slova i glasova

- b. odgovaranje na jednostavna pitanja u vezi sa tekstom, tačno/ netačno, višestruki izbor
 - c. izvršavanje pročitanih uputstava i naredbi
14. Uvođenje dečije književnosti i transponovanje u druge medije: igru, pesmu, dramski izraz, likovni izraz.
15. Pismeno izražavanje:
- povezivanje glasova i grupe slova
 - zamenjivanje reči crtežom ili slikom
 - pronalaženje nedostajuće reči (upotpunjavanje niza, pronalaženje "uljeza", osmosmerke, ukrštene reči, i slično)
 - povezivanje kraćeg teksta i rečenica sa slikama/ilustracijama
 - popunjavanje formulara (prijava za kurs, pretplatu na dečiji časopis ili sl., nalepnice za kofer)
 - pisanje čestitki i razglednica
 - pisanje kraćih tekstova

Elementi koji se ocenjuju ne treba da se razlikuju od uobičajenih aktivnosti na času. Isto tako ocenjivanje treba shvatiti kao sastavni deo procesa nastave i učenja, a ne kao izolovanu aktivnost koja podiže nivo stresa kod učenika. Ocenjivanjem i evaluacijom treba da se obezbedi napredovanje učenika u skladu sa operativnim zadacima i kvalitet i efikasnost nastave. Ocenjivanje se sprovodi sa akcentom na proveru postignuća i savladanosti radi jačanja motivacije, a ne na učinjenim greškama. Elementi za proveru i ocenjivanje:

- razumevanje govora;
- razumevanje kraćeg pisanog teksta;
- usmeno izražavanje;
- pismeno izražavanje;
- usvojenost leksičkih sadržaja;
- usvojenost gramatičkih struktura;
- pravopis;
- zalaganje na času;
- izrada domaćih zadataka i projekata (pojedinačnih, u paru i grupi).

Načini provere moraju biti poznati učenicima, odnosno u skladu sa tehnikama, tipologijom vežbi i vrstama aktivnosti koje se primenjuju na redovnim časovima.

Predviđena su dva pismena zadatka, po jedan u svakom polugodištu.

Gramatički sadržaji u sedmom razredu

U prethodnim razredima osnovne škole učenici su *usvajali* strani jezik. Učenje je na tom uzrastu bilo pretežno intuitivno: odgovarajućim nastavnim aktivnostima učenici su dovođeni u situaciju da slušaju strani jezik u okviru određenih, njima bliskih i razumljivih situacija, a zatim da naučene iskaze kombinuju da bi se usmeno i pismeno izrazili u sličnim kontekstima.

U petom razredu učenici su počeli da uočavaju prva jezička pravila koja su im olakšavala početno opismenjavanje na stranom jeziku.

Od petog razreda, paralelno sa *usvajanjem*, počinje i *učenje* stranog jezika; reč je o svesnom procesu koji posmatranjem relevantnih jezičkih (i nejezičkih) fenomena i razmišljanjem o njima omogućuje uočavanje određenih zakonitosti i njihovu konceptualizaciju.

Gramatički sadržaji predviđeni u šestom i sedmom razredu dati su, dakle, sa dvostrukim ciljem: da bi učenici mogli da unaprede svoju komunikativnu kompetenciju, ali i da bi stekli osnovna znanja o jeziku kao složenom sistemu. Savladavanje gramatičkih sadržaja, stoga, nije samo sebi cilj, te se autorima udžbenika i nastavnicima predlaže da:

1. ohrabruju učenike da posmatranjem sami pokušavaju da otkriju gramatička pravila;
2. otkrivena gramatička pravila prikažu na shematizovan način;
3. u primerima i vežbanjima koriste što je moguće više poznatu leksiku;
4. primere i vežbanja kontekstualizuju;
5. dodatna objašnjenja - samo najneophodnija - zasnuju na analizi najčešćih gramatičkih grešaka svojih učenika;

6. ukazuju učenicima na nerazumevanje ili nesporazum kao moguće posledice gramatičke nepreciznosti / netačnosti.

Budući da se na ovom uzrastu gramatička znanja proširuju (sposobnost učenika da razumeju strani jezik i da se izraze njime umnogome prevazilazi njihova eksplicitna gramatička znanja), njihovo vrednovanje trebalo bi predvideti pre svega u okviru formativne evaluacije, to jest kroz kratke usmene / pismene vežbe kojima se proverava sposobnost učenika da primene određeno otkriveno gramatičko pravilo; ispravak je za učenike prilika da ga bolje razumeju i zapamte. U sumativnoj evaluaciji (na kraju polugođa i školske godine), to jest u pismenim zadacima i prilikom provere sposobnosti usmenog izražavanja, ne bi trebalo davati gramatička vežbanja, već bi gramatičku tačnost nastavnik trebalo da vrednuje kao jedan od više elemenata kojim se ocenjuju različite receptivne i produktivne jezičke veštine. Elementi i skala vrednovanja, usaglašeni na nivou škole, trebalo bi da budu poznati i jasni učenicima.

LIKOVNA KULTURA
(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave likovne kulture jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku i umetničku pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da podstiče i razvija učenikovo stvaralačko mišljenje i delovanje u skladu sa demokratskim opredeljenjem društva i karakterom ovog nastavnog predmeta.

Zadaci

Zadaci obrazovno-vaspitnog rada u nastavi likovne kulture sastoje se u stvaranju raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave likovne kulture svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave predmeta likovna kultura budu u punoj meri realizovani razvijanju učenikove sposobnosti za:

- korišćenje svih likovnih elemenata
- likovni stvaralački rad
- korišćenje različitih materijala i medijuma
- usvajanje estetskih kriterijuma za kreativno mišljenje
- doživljavanje likovnih umetničkih dela u okviru kulturne baštine za prepoznavanje savremenih kretanja u umetnosti svog i drugog naroda
- vizuelnu percepciju i apercepciju
- kritičko mišljenje
- oplemenjivanje životnog radnog prostora
- aktivno stvaralačko delovanje u kulturnom i umetničkom životu sredine
- aktivno estetsko unapređivanje svoje okoline i očuvanje prirode i baštine zavičaja i domovine
- negovanje ukupnih ljudskih dostignuća
- buduća zanimanja, profesionalnu orijentaciju
- emancipaciju ličnosti učenika
- kulturu rada.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- proširuju iskustva u likovnom izražavanju i razviju likovno-estetski senzibilitet za: arabesku, proporcije, kompoziciju i prostor, objedinjavanje pokreta igre i zvuka i fotografiju
- upoznaju osnovne elemente likovne organizacije i pripreme se za samostalno i kolektivno preoblikovanje određenog prostora
- se osposobe da povezuju likovni rad sa literarnim i scenskim izrazom, zvukom i pokretom
- upoznaju vrednosti spomenika kulture i svoju kulturnu baštinu.

STRUKTURA: 1. Sadržaji programa

2. Kreativnost

3. Medijumi

SADRŽAJI PROGRAMA **ARABESKA (1+3)**

Arabeska.

Percepcija - apercepcija.

Crtanje, slikanje, vajanje; odgovarajuća sredstva i materijali.

Arabeska - vežbanje, estetska analiza, itd.

PROPORCIJE (1+3)

Proporcije.

Percepcija - apercepcija.

Crtanje; prirodni ugljeni štapići, olovke s mekim grafitnim uloškom, papiri, itd.

Proporcije - vežbanje i estetska analiza.

KOMPOZICIJA I PROSTOR (17+2+1)

Ravnoteža oblika i mase u prostoru.

Percepcija - apercepcija.

Crtanje, slikanje, vajanje; odgovarajuća sredstva i materijali.

Ravnoteža boje u prostoru.

Percepcija - apercepcija.

Crtanje, slikanje; odgovarajuća sredstva i materijali.

Komponovanje veličina u prostoru.

Percepcija - apercepcija.

Crtanje, slikanje, vajanje; odgovarajuća sredstva i materijali.

Komponovanje više ritmičkih celina različitog značenja u prostoru.

Percepcija - apercepcija.

Crtanje, slikanje, vajanje; odgovarajuća sredstva i materijali.

Ponavljanje i stepenovanje oblika u prostoru.

Percepcija.

Crtanje, slikanje, vajanje; odgovarajuća sredstva i materijali.

Kontrast, svetlina, površina i oblika u određenom prostoru.

Percepcija - apercepcija.

Crtanje, slikanje, vajanje; odgovarajuća sredstva i materijali.

Srodnost likovnih vrednosti u određenom prostoru.

Percepcija - apercepcija.

Crtanje, slikanje, vajanje; odgovarajuća sredstva i materijali.

Kompozicija i prostor - vežbanje.

Kompozicija i prostor - estetska analiza.

OBJEDINJAVANJE POKRETA, IGRE I ZVUKA (2+4)

Objedinjavanje pokreta, igre i zvuka.

Postavljanje na scenu jednostavne priče; pripreme; skice, planovi, ideje za detalje; određivanje glavnih i sporednih ličnosti, svetlosni i zvučni efekti, dekor, maske, kostimi, realizacija. Ritam dešavanja (usporen, ubrzan, naizmeničan) u intervalima određenog trajanja.

Grupisanje i preplitanje različitih vrsta opažaja.

Kombinovani - odgovarajuća sredstva i materijali.

Objedinjavanje pokreta, igre i zvuka, estetska analiza.

FOTOGRAFIJA (2)

Fotografija.

Percepcija.

Odgovarajuća sredstva i materijali.

ORIJENTACIONI IZBOR LIKOVNIH DELA I SPOMENIKA KULTURE

I CELINA: ARABESKA

- Mihrab mauzoleja u Sangdi Rukadži;

- Kapitel u džamiji u Alhambri;

- Mihrab iz Mejdan-džamije u Kašanu, 1226. godine;

- Stanica metroa u Parizu, oko 1900, Hektor Gimar.

II CELINA: PROPORCIJE

- Partenon, detalj, 448-438. godine pre nove ere;

- Sv. Donat, Zadar, IX vek;

- Sahrana grofa Orgasa, Domeniko Teotokopulos El Greko (1541-1614);
- Katedrala sv. Tripuna, Kotor, 1166. godina;
- Krštenje Hristovo, Teodor Kračun (prva polovina XVIII veka - 1781);
- Vrata pakla, 1880-1917, Ogist Roden (1840-1917);
- Efeb iz Maratonskog zaliva, IV vek pre nove ere, Praksitel;
- Ahil (Dorifor), bronzana kopija prema statui iz 445. godine, Poliklet;
- Sveta Ana, Bogorodica i dete, Leonardo da Vinči (1452-1519).

III CELINA: KOMPOZICIJA I PROSTOR

- Hile Babe, Grane Hals (1580/81-1661);
- Veridba sv. Katarine, oko 1628, Piter Paul Rubens (1577-1640);
- Menine, Dijego Rodriguez de Silva Velasquez (1599-1660);
- Bahanalije, Tician (1487-1576);
- Bar u Foli-Beržeru, Eduar Mane (1832-1883);
- Brod s robljem, 1839, Vilijem Turner (1773-1851);
- Dobar dan, gospodine Kurbe, 1854, Gistav Kurbe (1819-1877);
- Orači, 1923-25, Rihard Jakopič (1869-1943);
- Dama u crnom, 1907, Josip Račić (1885-1908);
- Tetka Lujka u vrtu, 1911, Miroslav Kraljević (1885-1913);
- Slikar u ateljeu, 1913, Ivan Radović (1894-1973);
- Novac kralja Alfreda, IX vek;
- Oltar u crkvi San Ambrodo u Milanu, oko 835. godine;
- Češalj od slonovače;
- Sv. Jovan Jevanđelist, oko 1147. godine;
- Ahil ispraća Brisejisu, Pompeji, oko 75. godine;
- Naslon Tutankamonovog prestola, XIV vek pre nove ere;
- Bronzani ibrik, VII vek;
- Kralj pomiče kraljicu, 1944, Marks Ernest (1891-1976);
- Raspeće Hristovo, Studenica, 1209. godina;
- Odricanje Petrovo, Hrist pred Pilatom, 1300. godine crkva sv. Apostola u Peći;
- Katedrala u Vormsu;
- Notr-Dam-le-Grand u Poatjeu, XII vek;
- Katedrala u Buržu, detalj;
- Sv. Naum u Ohridu;
- Bogorodica kancelara Rolena, Jan van Ajk (1390-1441);
- Putovanje mudraca u Vitlejem, 1459-1463. Benco Gosoli (1420-1497);
- Ekstaza sv. Tereze, oko 1647, Lorenc Bernini (1598-1680);
- Kompozicija u crvenom, žutom, plavom, 1920, Pit Mondrijan (1872-1944);
- Kompozicija A-XX, 1924, Laslo Moholj Nađ (1895-1946);
- Crveni i crni kvadrat, 1914-15, Kazimir Maljevič (1878-1935).

IV CELINA: OBJEDINJAVANJE POKRETA, IGRE I ZVUKA

- Krater, borovi donose poklone Pandori i igra Satira;
- Komičan prizor, reljef, Napulj;
- Balet Konfete, detalj;
- Balet L'air d'esprit, detalj;
- Fontana ispred auditorijuma u Portlendu, Oregon;
- Dva klovna.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Tokom ostvarivanja programa potrebno je uvažiti visoku obrazovnu i motivacionu vrednost aktivnih i interaktivnih (kooperativnih) metoda nastave/učenja te kroz sve programske celine dosledno osigurati da najmanje jedna trećina nastave bude organizovana upotrebom ovih metoda.

U nastavi koristiti, najmanje u trećini slučajeva, zadatke koji zahtevaju primenu naučenog u razumevanju i rešavanju svakodnevnih problemskih situacija preporučenih od strane Ministarstva i Zavoda, a prilikom ocenjivanja obezbediti da su učenici informisani o kriterijumima na osnovu kojih su ocenjivani.

Koncepcija programa posebnu važnost pridaje nastavniku koji methodske postupke i oblike rada koncipira usaglašavajući obrazovno-vaspitne zadatke (likovne probleme) sa pobuđenim interesovanjem učenika da ove zadatke prihvate na nivou samoinicijative, odnosno u skladu sa vlastitom izraženom potrebom.

Različitim primerenim metodama u radu s učenicima treba tumačiti sadržaje programa kako bi učenici postupno i spontano usvajali nova saznanja. U tom smislu uloga nastavnika naglašena je u fazi izbora i didaktičke pripreme motivacionog sadržaja, a izbor teme zavisi od suštine likovnog zadatka, odnosno konkretnog sadržaja kojim se učenik motiviše u pravcu određenog likovnog problema. Problemski zahtevi ovog programa imaju karakter nastavnog sadržaja, a teme su u službi realizacije predviđenih zadataka. Stoga je nastavniku data mogućnost da u skladu sa individualnim sposobnostima bude slobodan u izboru didaktičke pripreme. Osim *sadržaja i kreativnosti*, u strukturi programa predviđeni su i *medijumi*, rezervisani za maksimalnu slobodu i korišćenje svih mogućnosti potencijalne kreativnosti nastavnika. U tom kontekstu primerena je različita i neponovljiva metodička priprema. Sadržaji programa za sedmi razred nastavljaju kontinuirano rešavanje likovnih problema u skladu sa psihofizičkim karakteristikama (individualnim sposobnostima), uvažavanjem ličnih sklonosti učenika i negovanjem *zakonitosti dečjeg likovnog stvaranja*. Programom se takođe nastavlja težnja da se zahvate svi sadržaji kojima će se postići obrazovni karakter ovog predmeta.

Nastavnik treba da nudi adekvatni metodički pristup. Pri tome ne treba zanemariti ni mogućnosti učenja po modelu iz prirode i putem umetničke recepcije kao metode u kome nas priroda i umetničko delo uvode u oblik otkrivanja (opažanjem) u cilju opšte i likovne kulture. Imajući u vidu obrazovni karakter sadržaja predmeta, neophodno je na svakom času svaku tematsku jedinicu ilustrovati adekvatnim likovno-umetničkim delom. Umetnička dela učenike uvode u tajne različitosti jer razumevanje različitosti kultura, kao i većitih promena u prirodi, uslovljava adekvatan odnos prema vlastitom umetničkom nasleđu, što je osnovni razlog za uvođenje celine *arabeska*. U okviru ove celine, neophodno je obratiti pažnju na srednjevekovnu umetnost (islamska) kao i na pojam ornamenti (etnografsko nasleđe). U tom pogledu, treba imati u vidu da je poželjno ponavljati znanje, ali ne na isti način, već u različitim oblicima, drugačijim rečima, u drugačijem kontekstu, drugačijem žanru i drugačijem simboličkom medijumu od početne verzije (rečju, slikom, grafički, šematski). U prirodi nastavnog predmeta likovna kultura moguće je ovaj vid ponavljanja znanja često primenjivati jer se sadržaji prožimaju. Takva strukturalna veza obrazovno-vaspitno uslovljava razumevanje strukture prirode i sveta. Celinom *arabeska* cilj je da se ovom uzrastu dece naznači uticaj drugih kultura (Sirije, Egipta, Irana i ostalih islamskih kultura). Na početku se treba nadovezati na ornamente i ukazati na sličnosti, ali i razlike, arabeske i ornamenta. Po modelu iz prirode (cvet, grana, korenje) učenike treba navesti da otkrivaju likovni problem i razumeju pojam arabeske. Arabesku ne treba shvatiti kao usko kulturno-umetničko nasleđe, nego kao mogućnost za kreativnost i motivisanost kako učenika, tako i nastavnika. U realizaciji ovog sadržaja treba uspostaviti korelaciju sa istorijom i muzičkom kulturom.

Celinom *proporcija* (razmera, srazmera) učenicima treba u korelaciji sa matematikom, fizikom i biologijom ukazati da su odnosi veličina i oblika uslov za kvalitetno likovno mišljenje imajući u vidu zakonitosti u prirodi. Sadržaji kao osnov imaju teoriju oblikovanja, a informativnost se stiže u praktičnom, delimično i teorijskom, radu analizom umetničkih dela i učeničkih radova. Selekcijom sadržaja na principu egzemplarnosti moraju se uzeti oni segmenti modela koji najadekvatnije predstavljaju likovni problem. Nastavnik navodi učenika da vrši selekciju (odvaja bitno od nebitnog) kako bi ostvario mogućnost adekvatnog razmišljanja u pravcu rešavanja zadatka. Treba, međutim, imati u vidu da umetničko delo nije u funkciji ilustracije motiva, nego je ono primer rešenja problema. Učeniku je likovno-umetničko delo mogućnost sagledavanja tekovina i poimanja postojećih ostvarenja i mogućnost oslanjanja na svetsko i svoje umetničko nasleđe. U tumačenju ove celine neophodno primerima iz umetničkog nasleđa ukazati na karakteristična rešenja (Poliklet i dr.). Pored toga, delo iz umetničkog nasleđa je mogućnost sagledavanja korelacije, kojom učenici imaju i mogućnost interdisciplinarnog pristupa. Konkretna demonstracija umetničkog dela ima za cilj da podstiče vizuelni doživljaj, objašnjava i razlaže likovni problem. Različitim pristupom učeniku se nudi raznoliko viđenje i doživljaj. Pored toga, delo nudi referentan nivo likovnog mišljenja omogućujući korelaciju sa

sadržajima drugih nastavnih predmeta i utiče na motivaciju učenika. Od nastavnika se očekuje da na istom času tumači dela iz umetničkog nasleđa i pojmove teorije oblikovanja kako bi uspešno na jednom času uvodio učenike u realizaciju procesa praktičnog rada. Stoga treba načiniti kratak osvrt na umetničko nasleđe za sedmi razred:

- barok - stilske odlike arhitekture, vajarstva i slikarstva;
- opšte odlike baroka u Vojvodini;
- evropska umetnost XII i XIII veka;
- odlike francuskog slikarstva i pravci: neoklasicizam, romantizam, realizam, impresionizam i postimpresionizam.

Treba ukazati na značaj celine *kompozicija i prostor*, kako bi učenici u skladu sa uzrasnim mogućnostima proučili ovaj pojam kao organizaciju i odnos raznih elemenata u određenom prostoru. Primereno je uspostaviti korelaciju sa muzičkom kulturom, matematikom i fizikom. U tom kontekstu, važno je učenicima ilustrovati problem celine najtipičnijim delima umetničkog nasleđa u kojima je izveden različit i karakterističan tretman kompozicije. S obzirom da se elementi komponuju u prostoru, neophodno je da se kompozicija poveže na znanja iz celine *proporcije*, i da se učenicima predoči potpojam prostor. Primereno je tumačenje prostora u vizantijskom i renesansnom slikarstvu, ali i na primerima slikarstva moderne umetnosti treba ukazati na veću spontanost i subjektivnost i individualno poimanje kompozicije i prostora. Takođe je važno da se učenicima nude inicijative za novim materijalima i medijumima u savremenoj umetnosti kako bi razumeli savremene umetničke pojave.

U celini kompozicija i prostor, mogući su i sadržaji proširenih medijuma koji imaju podsticajni karakter za učenike i mogućnost za nova kreativna metodička iskustva za nastavnika. Uz minimalne zahvate u prirodnom reljefu učenici se mogu motivisati za realizaciju časa u prirodi (land art). Takođe treba imati u vidu razvijanje ekološke svesti i ostvarivanje vaspitnog cilja predmeta. Ovim sadržajem, kao veze između čoveka i zemlje, treba insistirati na važnosti opažanja prirode.

Celina *objedinjavanje pokreta*, igre i zvuka predstavlja povezanost između drevnih civilizacija i savremene umetnosti u kojoj se brišu granice umetničkih područja i naglašavaju savremeni vidovi umetničkog izražavanja i nove koncepcije. Nastavnik treba da u skladu sa mogućnostima ostvari atmosferu u kojoj uz pomoć savremenih sredstava digitalne tehnologije, osmišljava sadržaje u kojima se umetničke discipline dopunjuju. Izražajna sredstva muzičke kulture, književnosti, likovnih umetnosti mogu da pobude maštu i radoznalost kod učenika i tako dovedu do estetskog doživljaja, pri čemu se međusobno dopunjuju ne dominirajući jedna u odnosu na drugu. U skladu sa mogućnostima nastavnika moguća je realizacija performansa. U okviru ove celine, performansom treba ukazati na moguću predstavu sa multimedijalnim obeležjem, koja ima podsticajni karakter. Treba naglašavati da je savremena umetnost u znaku eksperimentisanja u novim višedisciplinarnim oblicima, sa naglaskom na pokretu, akciji. Iako je tehnologija fotografije uveliko usavršena, neophodno je načiniti kratak osvrt na osnove ove discipline i njene zastupljenosti u svakodnevnom životu. Praktični zadaci su u skladu sa dostupnim sredstvima u realizaciji lakših zadataka.

Programski sadržaji podstiču vizuelnu radoznalost, otvorenost za nova saznanja na osnovama prethodnih iskustava. Istraživanjem neposredne okoline i umetničkog dela, stvaralačkom preradom informacija, podstiču se saznajni procesi. Sadržaji daju mogućnost permanentne otvorenosti za originalno rešavanje problema, korišćenjem savremenih likovno-tehničkih sredstava i savremenih medijuma. Njima se podstiče razvoj svih nivoa divergentnog mišljenja u oblasti likovne kulture. U cilju procesa apstrahovanja, izdvajanja bitnih i suštinskih obeležja objekta (fenomena) važno je ozbiljno pojmovno i terminološko određenje. Treba, takođe, pridavati veliku važnost selektivnosti, kojom se insistira na smislu neke vrednosti. Metodom razgovora treba navoditi učenika da razume zašto nešto treba da zna. Kod učenika treba insistirati na pitanju zašto se uči i koji je smisao nastave likovne kulture. Treba, takođe, težiti otkrivanju suštine putem selekcije i apstrahovanja. Cilj je odvajanje bitnog od nebitnog kako bi se racionalno koristilo vreme školskog časa, koje uglavnom nije dovoljno za velike zahteve, stoga priprema (pismena, vizuelna) nastavnika mora biti jasna i izvesna kako bi se ostvario postavljeni cilj. U okviru postojećih nastavnih sadržaja, a u vezi sa savremenom tehnologijom u kontekstu vizuelnih informacija u likovnoj kulturi, treba insistirati kod dece na sticanju utisaka bliskosti sa sadržajima koji se oslanjaju na njihova spontana prethodna znanja, koja se zatim transformišu u buduća znanja.

Od dece se ne očekuje da samo budu pasivni posmatrači vizuelnih informacija, već se likovnom kulturom i njenom obrazovno-vaspitnom funkcijom razvijaju i motoričke sposobnosti, estetsko mišljenje, kritička svest. Permanentan zadatak treba da bude afirmacija deteta kao aktera stvaraoca u skladu sa njegovim sklonostima.

Planiranje sadržaja:

Smisao planiranja sadržaja programa predmeta likovne kulture je da se utvrde zadaci na svakom času koji bi najpotpunije razvijali sve likovne sposobnosti učenika, naročito sposobnosti koje podstiču stvaranje, kao i one koje omogućuju stvaranje. Stoga, gradivo treba planirati tako da se postigne:

- viši nivo opažanja;
- osposobljenost primanja;
- odgovarajući nivo razumevanja;
- sposobnost postupanja.

Vrste plana:

- godišnji plan,
- operativni plan rada (polugodišnji, mesečni).

Godišnji plan rada treba da sadrži pregled likovnih celina i broj časova predviđenih za određene sadržaje.

Operativni polugodišnji plan rada treba da bude detaljno razrađen i da sadrži sledeće rubrike: mesec; osnovni cilj i zadatak (vaspitni i obrazovni) nastavni sadržaj; oblik rada; korelaciju sa drugim predmetima; sredstva i medijume i primedbe u koje se ubeležavaju promene. Planiranje nastave je neophodno kako bi nastavnici adekvatno razmatrali nastavni program i imali uvid u moguće napredovanje i podizanje kvaliteta nastavničke prakse. U pogledu planiranja treba imati u vidu primereno pripremanje. Priprema podrazumeva osnovne vrednosti predviđenog sadržaja. Pripremanjem nastavnik osmišljava vreme od jednog časa kako bi lakše i sigurnije tumačio sadržaje. Pripremanje nastavnika je neophodno (pismena, vizuelna priprema) kako bi realizacija časa bila jasna i izvesna.

Ostvarivanje sadržaja

Tokom ostvarivanja programa potrebno je uvažiti visoku obrazovnu i motivacionu vrednost aktivnih i interaktivnih (kooperativnih) metoda nastave/učenja te kroz sve programske celine dosledno osigurati da najmanje jedna trećina nastave bude organizovana upotrebom ovih metoda.

U nastavi koristiti, najmanje u trećini slučajeva, zadatke koji zahtevaju primenu naučenog u razumevanju i rešavanju svakodnevnih problemskih situacija preporučenih od strane Ministarstva i Zavoda, a prilikom ocenjivanja obezbediti da su učenici informisani o kriterijumima na osnovu kojih su ocenjivani.

Sadržaje programa likovne kulture treba ostvariti:

1. primanjem (učenjem), tako što će učenicima biti omogućeno da stiču znanja iz oblasti likovne kulture, savladavaju tehnološke postupke likovnog rada u okviru određenih sredstava savremenih materijala i medijuma i da upoznaju zakonitosti i elemente likovnog jezika;
2. davanjem (stvaranjem) putem podsticanja učenika da se izražavaju u okviru likovnih aktivnosti i ostvaruju rezultate (uvek na višem nivou kultivisanja i jačanja likovne osetljivosti).

Za nastavu likovne kulture, na osnovu sadržaja i metodičkih oblika usmerenosti obrazovno-vasitnog procesa u pravcu bogaćenja dečijeg estetskog iskustva, određeni ciljevi i zadaci proizašli su iz likovne umetnosti teorije stvaralaštva i razvojne psihologije.

Okako koncipiranim programom naglašena je usmerenost obrazovno-vaspitnog procesa u svim njegovim vremenskim segmentima-pojedini časovi, ciklusi časova, problemski krugovi operativnih zadataka i celine programa uzrasnih zahteva - ka jačanju likovnih sposobnosti učenika, zatim ka bogaćenju likovnog jezika, a takođe ka formiranju pozitivnih navika i bogaćenju vlastite sfere estetskog iskustva. Teme treba pronalaziti u povezivanju sa drugim oblastima i to metodom razgovora sa učenicima. U strukturi sadržaja nastavnog rada koje se odnose na praktične likovne aktivnosti učenika podrazumeva se oslanjanje na širi izbor likovnih sredstava i medijuma, odnosno savremenih materijala i medijuma (prošireni medijumi), likovno-poetskih

sadržaja i iskustava. U tom smislu, likovna osetljivost učenika ostvarivala bi se i kao pripremljenost za aktivno učestvovanje u stvaranju estetskih vrednosti koje zahteva naše vreme i kao sposobnost vrednovanja i kritičkog odnosa savremenog trenutka. Ovakav pristup doprinosi neposrednosti doživljaja likovnog čina i pospešivanju imaginativnih i kreativnih mogućnosti učenika te je od tri elementa u strukturi programa, kreativnost, koja u stvari znači sposobnost da se nađu nova rešenja za jedan problem ili novi načini umetničkog izraza.

Strukturu programa čine:

1. *nastavni sadržaji* koji se odnose na savladavanje likovnog jezika i upoznavanja sadržaja likovne kulture, poznavanje dela likovnih umetnosti i elemenata likovne pismenosti;
2. *kreativnost* - predstavlja sposobnost da se nađu nova rešenja za jedan problem ili novi načini umetničkog izraza i ostvarenje proizvoda novog za individuu (ne nužno novog i za druge), za koju je pretpostavka za podsticanje, motivacioni sadržaji praktičnih likovnih aktivnosti učenika koji obuhvataju:
 - domen učeničkih doživljaja
 - domen korelacije sa drugim vaspitno-obrazovnim područjima.
3. *medijumi i sredstva* - korišćenje likovnih disciplina i upotreba određenih materijala u oblikovanju, prošireni medijumi.

U strukturi sadržaja nastavnog rada koje se odnose na praktične likovne aktivnosti učenika podrazumeva se oslanjanje na širi izbor savremenih likovnih sredstava i medijuma, odnosno savremenih likovno-poetskih sadržaja i iskustava. U tom smislu, likovna osetljivost učenika ostvarivala bi se i kao pripremljenost za aktivno učestvovanje u stvaranju estetskih vrednosti koje zahteva naše vreme i kao sposobnost vrednovanja i kritičkog odnosa savremenog trenutka. Ovakav pristup doprinosi neposrednosti doživljaja likovnog čina i pospešivanju imaginativnih i kreativnih mogućnosti učenika, kao i metodički kvalitet u pogledu opredeljenja komisije za izmenu i dopunu programa likovne kulture u osnovnoj školi smanjenjem opterećenosti učenika naglašavanjem savremenih medijuma u likovnoj i vizuelnoj umetnosti u skladu sa savremenim kretanjima umetnosti.

DODATNI RAD

Za dodatni rad od V do VIII razreda se opredeljuju daroviti učenici i posebnih interesovanja za oblasti iz predmeta likovna kultura, odnosno za produbljivanje i proširivanje znanja i razvijanje stvaralačkog mišljenja. To su učenici čija se darovitost izrazitije ispoljava već u I, II i III razredu. Takve učenike prate i podstiču nastavnici razredne nastave i pedagoško-psihološka služba škole sve do V razreda kada se prvi put organizuje dodatni rad. Važno je da se dodatni rad izvodi tokom cele godine, sve dok traje realizacija utvrđenog programa. Iako se povremeno, iz objektivnih razloga, ne organizuje ova nastava, važno je da se rad sa darovitom decom ne prekida. U tom slučaju treba da se podstiču na samostalni rad u drugim formama (pojačanom individualizacijom rada u redovnoj nastavi, davanjem posebnih zadataka i angažovanjem u slobodnim aktivnostima).

Dodatni rad je zasnovan na interesovanjima učenika za proširivanje i produbljivanje umenja i veština, neposrednije aktivira učenike i osposobljava ih za samoobrazovanje, razvija njihovu maštu, podstiče ih na stvaralački rad i upućuje na samostalnost u traganju različitih izvora saznanja. Pod rukovodstvom nastavnika, učenici u dodatnom radu samostalno biraju odgovarajuće medijume, sredstva za rad i neposrednije izlažu svoj kritičan stav prema vrednostima. Angažovane učenike stoga treba stimulirati (pohvale, nagrade, stipendije za dalje školovanje) i postepeno ih uvoditi u oblasti profesionalne orijentacije ka širokom polju likovnih delatnosti. Programom rada obuhvaćeni su segmenti orijentacionih sadržaja programa (zavisno od mogućih interesovanja). Bitno je da sadržaji budu u skladu sa interesovanjima učenika.

Nastavnik u saradnji sa učenicom (eventualno roditeljima i školskim pedagogom-psihologom) sastavlja program dodatnog rada. U realizaciji programa nastavnik vodi razgovor, pronalazi i primenjuje najpogodnije oblike i metode rada, pre svega one koje motivišu učenike. Učenici se samostalno opredeljuju za rad i neophodno je proceniti motive koji su uticali na njihovu odluku. Nastavnik treba da prati konkurse, smotre, takmičenja, obaveštava i motiviše u pravcu određenog likovnog problema i afirmiše dečje stvaralaštvo. Podržava ih u radu insistirajući na formiranju zbirke radova (mape) i u saradnji sa roditeljima u vreme nastave vodi dnevnik i prati razvoj deteta. Očuvanjem težnje darovitih učenika ka kreativnom izražavanju, zajedno sa

ovladavanjem materijalom (razvoj tehničke spretnosti i senzibiliteta), doprinosi daljem likovnom obrazovanju.

U tom cilju predložene su oblasti koje će se realizovati u dodatnoj nastavi.

UMETNIČKO NASLEĐE

Barok - stilske odlike arhitekture, vajarstva i slikarstva. Opšte odlike baroka u Jugoslaviji. Evropska umetnost XII i XIII veka. Odlike francuskog slikarstva i pravci: neoklasicizam, romantizam, realizam, impresionizam i postimpresionizam.

FILM

Teorija filma

Specijalnost filmskog jezika i načina filmskog izražavanja; način snimanja - kadar, gro-plan, uglovi snimanja, kretanje kamere; montaža; tehnički problemi filma; tehnologija razvijanja filma; idejna strana filma; kratka istorija filma; praktični zadaci - lakši zadaci u realizaciji.

Praktičan rad

Animiranje kolaž-tehnikom, animiranje pomoću crteža, izrada kraćih dokumentarnih filmova.

ARHITEKTURA

Teorija, potreba za oblikovanjem prostora; namena zgrada, materijali i tehnike gradnje, najosnovniji oblici u arhitekturi - stilovi u arhitekturi; savremena arhitektura i urbanizam u realizaciji arhitektonskih ideja, upoznavanje sa tehničkim crtanjem - perspektiva.

OBLIKOVANJE I ZAŠTITA SREDINE

Čovek radom menja prirodu radi zadovoljavanja svojih potreba. Korišćenje energije i oblikovanje materijala dovodi do otpadaka gasovite, tečne i čvrste prirode koje zagađuju čovekovu sredinu. Ergonomija, kao nauka o prilagođavanju čoveka koji radi i njegovog rada, ima za cilj, putem projektovanja inženjeringa i tehnologije, uzajamno prilagođavanje čoveka i njegovog rada. Razumevanje zakonitosti u ekologiji, u pogledu biološke ravnoteže permanentan je cilj obrazovanja dece. U skladu sa ovim poimanjem odnosno razumevanjem prirode jedan je od ciljeva likovne kulture da se učenici osposobe za stvaralačko prenošenje vizuelno-likovnih iskustava u prirodno-društvena naučna područja i tako razviju interesovanje za zaštitu prirode i smisao za unapređivanje kulture življenja.

VAJANJE

Teorijske poruke

Volumen i prostor su opšta orijentacija u vajarskim oblastima, odnosno funkcija plastike u arhitekturi, eksterijeru i enterijeru. Sadržaji i ideje u vajarskim delima su nezamenjiv didaktički materijal kao primer rešenja likovnog problema.

Praktičan rad (mogućnosti izbora prema varijantama).

Meki materijal - glina, gips, priprema i izrada konstrukcija i modelovanje pune plastike glinom ili gipsanom kašom.

Nanošenje gline ili gipsa.

Gipsana kaša sa uspojenim vezivanjem.

Finalna obrada i sušenje radova. Izrada jednostavnih alata za rad.

Opremanje i čuvanje izvajanih radova.

Pečenje glinenih predmeta. Korišćenje primerenih tvrdih materijala koji se obrađuju postupkom oduzimanja. Drvo i vajarski radovi od drveta, puna plastika u drvetu, reljef, upotreba raznovrsnih dleta, noževa, struga i alata za glačanje.

Izbor drveta i njegova obrada.

Kuvanje drveta, sečenje, struganje, glačanje, lakiranje i patiniranje. Opremanje i konzerviranje vajarskih radova.

Vajanje u metalu, kovačka obrada metala, vajanje metala, obrada metalnih listića i lima.

Sečenje metala, spajanje (zakivanjem, lepljenjem i varenjem), bušenje, izvlačenje i poliranje.

Zaštita od korozije i patiniranje. Opremanje vajarskih radova.

Vajanje u vezanom gipsu, tvrdoj glini ili odgovarajućem kamenu.

Izrada svih oblika plastike koji dozvoljava kruti materijal (glina, gips, kamen). Korišćenje dleta, sekača, noža i čekića, brušenje, glačanje i patiniranje. Oprema i čuvanje vajarских radova.

PLASTIČNE MASE

Odlivci (gips, plastika, metal) i umnožavanje vajarских radova. Priprema kalupa, pravljenje mase za odlivke i skidanje kalupa.

Oblikovanje u peščanom kalupu i oblikovanje u kalupu za plastiku. Finalna obrada odlivaka, patiniranje i opremanje odlivaka.

KERAMIKA

Uvod u keramiku, svojstva keramičke gline. Istorija keramike, keramički proizvodi, tehnologija keramike.

Sticanje prvog iskustva u radu sa glinom.

Mešanje, gnječenje, dodavanje i oduzimanje mase gline.

Plastične forme. Ispupčenje i udubljenje forme, puni i prazni prostor u raznim funkcijama (opeka sa šupljinama i slično).

Elementarno upoznavanje reljefa i razlika između reljefa i pune plastike u prostoru.

Obrada površina, upoznavanje crta i utiskivanjem drugih oblika ili reljefnim dodacima.

Izrada dekorativnih i funkcionalnih predmeta.

Proces sušenja i kontrola sušenja, slaganje - punjenje peći predmetima, nadgledanje pečenja, hlađenje i pražnjenje peći.

Slikanje pečenih predmeta. Pečenje i kontrolisanje pečenja i slikanje glaziranih predmeta.

Oslikavanje keramičkih pločica emajlom i glazurom.

Izrada kalupa i livenje keramičkih predmeta (broševi, medaljoni, pepeljare i vaze za ikebanu).

PRIMENJENA GRAFIKA

Osnovi primenjene grafike.

Korišćenje reproduktivne grafike u industriji.

Grafika u jednoj boji - nacrt za etiketu.

Grafika u dve boje - nacrt za plakat.

Grafika u više boja - nacrt za naslovnu stranu knjige (skica u kolažu).

Grafika i grafički slog (korišćenje grafike letraset-slova).

Grafika - skica za poštansku marku.

Grafika i ambalaža (kutije - nacrt i finalni rad).

Plakat - izvođenje visokom štampom.

Plakat - nacrt - skica kolažom.

TAPISERIJA

Istorija tapiserije: tapiserija u srednjem veku.

Tapiserija u 18. i 19. veku.

Savremena tapiserija.

Izražajna sredstva tapiserije.

Tehnika tapiserija.

Materijali za tkanje; način tkanja:

Boje (biljne i mineralne) i načini bojenja.

Praktični rad-izrada nekoliko manjih tapiserija u raznim tehnikama.

SLOBODNE AKTIVNOSTI

Crtanje, slikanje, vajanje, primenjena grafika; scenografija; kostim keramika; tapiserija; zidno slikarstvo, vizuelne komunikacije; pantomima, performans, istorija umetnosti i teorijsko izučavanje kulturnog nasleđa naroda i narodnosti; praćenje savremenog likovnog života (izložbe i druge likovne manifestacije).

Formiranje i čuvanje zbirki (individualnih ili zajedničkih kolekcija): crteža, slika, grafika, figura (originala ili reprodukcija), vrednih stvari (delovi nošnje, stare pegle, stari satovi itd), interesantnih oblika iz prirode (korenje, kamen itd), umetničkih fotografija (crno-belih i u boji).

U toku školske godine članovi likovne sekcije učestvuju u estetskom uređivanju škole i njene okoline i u pripremanju i opremi izložbi i raznih drugih manifestacija u vaspitno-obrazovnoj organizaciji u okviru kulturne i javne delatnosti. Uloga nastavnika je veoma značajna u podsticanju, okupljanju i angažovanju učenika.

DODATNI SADRŽAJI PROGRAMU LIKOVNA KULTURA U NASTAVI NA MAĐARSKOM JEZIKU

- Gázi Kászim pasa dzsámijának részlete, Pécs, 1546
- Skultéty János: Szabadkai városi színház, 1853
- Feszl Frigyes: Vigadó, Budapest, 1865
- Csontvári Kosztka Tivadar: Őnarckép, 1896
- Nemes Lampérth József: Női háakt, 1916
- Munkácsy Mihály: Siralomház, 1870
- Szinyei Merse Pál: Majális, 1873
- Rippl-rónai József: Amikor az ember a visszaemlékezéseiből él, 1904
- Pechán József: Nagybányai utcarészlet, 1908
- Zichy Mihály: A rombolás gényuszának diadala, 1878
- Than Mór: Újoncozás, 1840
- Moholy-Nagy László: fény-tér-modulátor, 1931
- Schöffer Miklós: Chronos 10B, 1980
- Brassai (Halász Gyula): Montmarte lépcsői
- André Kertész: Villa, 1928
- Robert Capa: Egy milicista halála, 1936

MUZIČKA KULTURA

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave muzičke kulture jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku i umetničku pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da

- upoznaju muzičke kulture kroz obradu tema povezanih sa muzikom različitih epoha
- razviju muzikalnost i kreativnost
- neguju smisao za zajedničko i individualno muziciranje u svim oblicima vaspitno-obrazovnog rada sa učenicima.

Zadaci nastave muzičke kulture jesu:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave muzičke kulture svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave muzičke kulture budu u punoj meri realizovani
- sticanje znanja o muzici različitih epoha
- razvijanje sposobnosti izvođenja muzike (pevanje/sviranje)
- razvijanje navike slušanja muzike, podsticanje doživljaja i osposobljavanje za razumevanje muzike
- podsticanje kreativnosti u svim muzičkim aktivnostima (izvođenje, slušanje, istraživanje i stvaranje muzike)
- dalje upoznavanje osnova muzičke pismenosti i izražajnih sredstava muzičke umetnosti;
- stvaranje odeljenskih ansambala.

Operativni zadaci

Operativni zadaci su:

- pevanje i sviranje, po sluhu i iz notnog teksta; pesme i teme iz poznatih kompozicija
- upoznavanje muzike praistorije, antičke epohe, srednjeg veka, renesanse, baroka i klasicizma kroz sagledavanje društvene funkcije muzike, vidova muziciranja, karakterističnih žanrova, oblika i instrumenata epohe, kao i najistaknutijih stvaralačkih ličnosti
- utvrđivanje pojmova iz osnova muzičke pismenosti
- obrada melodijskog mola, obrada akorada na glavnim stupnjevima, pojam kadence
- obrada mešovitenih taktova (7/8, 5/8 - na primerima narodnih pesama)
- utvrđivanje i obrada pojmova melodija, ritam, metar, tempo, dinamika, harmonija, polifonija, homofonija, faktura.

SADRŽAJI PROGRAMA

Upoznavanje muzike različitih epoha i izvođenje muzike

Praistorija

Obrada sledećih tema: poreklo i uloga muzike u prvobitnom društvu; izražajna sredstva muzike - primeri melodija i ritmova; nastanak prvih instrumenata (udaraljki, duvačkih, žičanih).

Pevanje i sviranje primera u kombinaciji sa pokretom. Obrada pojma improvizacija.

Antička epoha

Muzika prvih civilizacija - Mesopotamija, Egipat, Indija i Kina (pojmovi klasnog raslojavanja i profesionalne muzike, funkcija muzike u društvu). Upoznavanje penatatonike kroz izvođenje primera i upoznavanje specifičnog instrumentarija.

Antička Grčka - muzika i mit, instrumenti i vidovi muziciranja (ditiramb i grčka tragedija, horsko pevanje, koncertna nadmetanja).

Srednji vek

Muzika i hrišćanstvo. Muzička osnova hrišćanske muzike. Pojava osmoglasnika i gregorijanskog korala. Njihova dalja muzička nadogradnja i razvoj crkvenih muzičkih oblika u umetničke. Vidovi izvođenja vokalne muzike: solističko, horsko, antifono i responzorijalno pevanje, kanon. Pojava orgulja u Evropi. Instrumenti u svetovnom muziciranju: duvački, žičani, udaraljke. Uloga plesa.

Oblici crkvenog pevanja kod pravoslavnih naroda: liturgija i njeni delovi, vrste crkvenih pesama: himna, tropar, stihira, irmos. Razvoj srednjovekovne muzike na Zapadu: rađanje višeglasja. Misa. Izvođenje primera.

Renesansa

Svetovna i duhovna muzika. Pojmovi homofonije i polifonije. Oblici: madrigal, šanson, misa, motet.

Barok

Razvoj instrumenata (porodica violina, porodice drvenih i limenih duvačkih instrumenata, instrumenti s dirkama). Rođenje opere. Klaudio Monteverdi. Oblici vokalno-instrumentalne muzike (oratorijum, kantata, pasija). Instrumentalna muzika: solističko, kamerno i orkestarsko muziciranje. Oblici: svita, koncert, fuga. Antonio Vivaldi, Johan Sebastijan Bah i Georg Fridrih Hendl. Slušanje i izvođenje jednostavnih muzičkih primera. Primeri dvoglasnog izvođenja.

Klasicizam

Pojam sonate i simfonije. Žanrovi klasične muzike: opera, crkveni žanrovi, simfonijska, koncertantna, kamerna (posebno gudački kvartet), solistička muzika. Klavir. Jozef Hajdn, Wolfgang Amadeus Mocart i Ludvig van Betoven. Slušanje i izvođenje jednostavnih muzičkih primera.

Muzika na tlu Srbije

Praistorijska nalazišta i antički spomenici na tlu Srbije. Narodna muzika i običaji. Razvoj crkvene muzike od XII do XVIII veka (uticaji vizantijske muzike i stvaranje srpske crkvene muzike, duhovni centri u turskom periodu, razvoj muzike posle Velike seobe).

Osnove muzičke pismenosti

- Obnavljanje i obrada novih pojmova iz muzičke pismenosti: melodijski mol, akordi na glavnim stupnjevima (na primeru Ce-dura), kadenca, mešoviti taktovi.

Stvaranje muzike

- Podsticanje muzičke kreativnosti kroz improvizaciju na dostupnim instrumentima.
- Stvaranje dečjih kompozicija.

DODATNI RAD

HOR I ORKESTAR

Svaka osnovna škola je obavezna da organizuje rad horova, i to: hor mlađih razreda i hor starijih razreda. U svakoj školi u kojoj postoje uslovi treba da se osnuje školski orkestar. Časovi hora i orkestra se izvode kontinuirano od početka do kraja školske godine. ***Časovi hora i orkestra kao kontinuirana nastava ulaze u fond časova nastavnika muzičke kulture:***

Časovi rada sa horom i orkestrom (koji su identični sa trajanjem školskog časa - 45 minuta) unose se u raspored škole i deo su radne obaveze učenika koje odabere nastavnik

Hor

Repertoar školskih horova obuhvata odgovarajuća dela domaćih i stranih autora raznih epoha. U toku školske godine potrebno je sa horom izvesti najmanje deset kompozicija.

Orkestar

Školskim orkestrom se smatra instrumentalni ansambl sa najmanje deset instrumentalista koji izvode kompozicije u najmanje tri deonice. Orkestri mogu biti sastavljeni od instrumenata koji pripadaju istoj porodici (blok flaute, mandoline, tambure, harmonike, Orfov instrumentarijum itd.) ili mešovitog sastava prema raspoloživim instrumentima. Repertoar školskog orkestra čine dela domaćih i stranih kompozitora raznih epoha, u originalnom obliku ili prilagođena za postojeći školski sastav.

U toku godine orkestar treba da izvede najmanje osam dela, od kojih neka zajedno sa horom.

U svim školama u kojima rade nastavnici ili nastavnice koji vladaju nekim instrumentima organizuje se dodatna nastava za darovite i zainteresovane učenika u sviranju na pojedinim instrumentima.

Zadaci instrumentalne nastave su:

- da kod učenika razvija muzičke sposobnosti i želju za aktivnim muziciranjem i sudelovanjem u školskim ansamblima
- da uporedo sa instrumentalnom nastavom učenicima daje i potrebna teorijska znanja
- da i ovom nastavom podstiče kod učenika njihove kreativne sposobnosti i smisao za kolektivno muziciranje.

Nastava se odvija u grupi do četiri učenika, odnosno od pet do devet učenika kada se radi o blok flautama, tamburama, mandolinama ili Orfovom instrumentarijumu. Zavisno od mogućnosti i interesovanja učenika, u dodatnoj nastavi se formiraju mali muzički sastavi.

Programom i sadržajima dodatne nastave obuhvatiti odgovarajuće udžbenike, priručnike i zbirke za pojedine instrumente, kao i dela (u originalnom obliku ili prilagođena sastavima učenika dotične škole) domaćih i stranih kompozitora iz raznih epoha, dostupna izvođačkim mogućnostima učenika.

Učenici prikazuju svoja individualna i grupna dostignuća iz dodatne muzičke nastave na školskim i drugim priredbama i takmičenjima.

Za dodatnu nastavu se određuje 1 čas nedeljno. Dodatna nastava je deo radne obaveze nastavnika i izabranih učenika. Učenici koji pohađaju muzičku školu nisu u obavezi da se uključe u dodatnu nastavu.

OSTALI OBLICI OBRAZOVNO-VASPITNOG RADA

U svakoj osnovnoj školi ima muzički obdarene dece, čije se interesovanje i ljubav za muziku ne mogu zadovoljiti samo onim što im pruža nastava u razredu. Za takvu decu koja ne pohađaju muzičku ili baletsku školu može se organizovati dodatna nastava i tako se mogu uključiti u razne grupe ili školski orkestar.

Mogu se osnovati grupe pevača vokalnih solista i solista instrumentalista sa kojima se uvežbavaju solo pesme, mali komadi, dueti, terceti, kvarteti, mali kamerni instrumentalni sastavi, sekcija ljubitelja slušanja muzike - koji će slušati razna muzička izvođenja u školi ili van nje (koncerte, radio i televizijske emisije, muzičke filmove i sl.). Osim sekcija vokalnih solista, instrumentalnih solista i ljubitelja slušanja muzike moguće je organizovati sekciju mladih kompozitora sa kojima se radi individualno na razvoju muzičke kreativnosti. Moguće je, takođe, osnovati sekciju mladih etnomuzikologa koji će prikupljati malo poznate ili gotovo zaboravljene pesme sredine u kojoj žive. Broj i vrsta muzičkih sekcija koje je moguće osnovati u osnovnoj školi u odnosu na sposobnosti i interesovanja učenika određeni su samo afinitetom nastavnika i njegovim entuzijazmom.

Rad formiranih sekcija odvija se kontinuirano tokom cele školske godine.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Tokom ostvarivanja programa potrebno je uvažiti visoku obrazovnu i motivacionu vrednost aktivnih i interaktivnih (kooperativnih) metoda nastave/učenja te kroz sve programske celine dosledno osigurati da najmanje jedna trećina nastave bude organizovana upotrebom ovih metoda.

U nastavi koristiti, najmanje u trećini slučajeva, zadatke koji zahtevaju primenu naučenog u razumevanju i rešavanju svakodnevnih problemskih situacija preporučenih od strane Ministarstva i Zavoda, a prilikom ocenjivanja obezbediti da su učenici informisani o kriterijumima na osnovu kojih su ocenjivani.

U programu muzičke kulture za sedmi razred istaknuto mesto ima sticanje znanja o muzici kroz različite epohe. Cilj nije uvođenje sadržaja nastave istorije muzike, već obrada tema značajnih za razumevanje uloge muzike u društvu, upoznavanje muzičkih izražajnih sredstava, instrumenata, žanrova i oblika, kao i istaknutih stvaralaca i izvođača. Ovi ciljevi se ostvaruju kroz slušanje muzičkih dela i aktivno muziciranje (pevanje i sviranje). Osnove muzičke pismenosti i muzičko-teorijski pojmovi u ovakvom pristupu planirani su u funkciji boljeg razumevanja muzike i muzičkog dela.

Osnovni princip u ostvarivanju cilja i zadataka treba da bude aktivno učešće učenika na času. Pri tome na jednom času treba obuhvatiti različita područja predviđena za taj razred i kombinovati razne metode u nastavi. Čas posvećen samo jednom području i izvođen samo jednom metodom ne može biti ni koristan ni zanimljiv za učenike, što vodi ka osiromašivanju sadržaja i smisla predmeta.

Nastava muzičke kulture ostvaruje se kroz:

- sticanje znanja o muzici
- pevanje, sviranje i sticanje osnova muzičke pismenosti;
- slušanje muzike

- dečje muzičko stvaralaštvo.

Grupnim i pojedinačnim pevanjem ili sviranjem razvija se interesovanje učenika da aktivno učestvuju u muzičkom životu svoje sredine.

Preporuke za ostvarivanje programa u sedmom razredu

Sticanje znanja

Za usvajanje i utvrđivanje znanja iz nastavnog predmeta muzička kultura u sedmom razredu treba koristiti sledeće nastavne metode: dijalošku, demonstraciju i monološku. Kod obrade tema obavezno koristiti očigledna sredstva i uvek ih povezivati sa slušnim primerima i izvođačkom praksom.

Slušanje muzike

- usmeravanje pažnje učenika na analitičko slušanje muzike stimulisanjem aktivnog praćenja primera
- razlikovanje zvučnih boja muzičkih instrumenata, upoznavanje njihovih karakteristika (osnovne grupe, građa, tehničko-izvođačke mogućnosti).
- podsticanje različitih vidova izražavanja učenika u vezi sa slušanjem muzike i muzičkim doživljajem (ovo se ne sme svoditi na pasivizaciju uloge nastavnika i pomeranje akcenata sa aktivnog slušanja na druge aktivnosti, obično likovne ili literarne, za koje nastavnik nema pravu kompetenciju tumačenja i ocenjivanja)
- upoznavanje muzičkih dela, stvaralaca i izvođača.

Osnove muzičke pismenosti

- obnavljanje predznaka
- obnavljanje prostih parnih i neparnih taktova sa četvrtinskom i osminskom jedinicom brojanja i ala breve takta
- obrada mešovitenih taktova (na primerima narodnih pesama)
- obnavljanje oznaka za dinamiku (p, mp, pp, f, mf, ff, crescendo, decrescendo) i tempo (adagio, andante, moderato, allegro, vivo, presto)
- ponavljanje do sada naučenih lestvica, pojma tonaliteta, upoznavanje akorda na glavnim stupnjevima C-dura, objašnjenje i uvežbavanje kadence, uvežbavanje melodijskog mola.

Pevanje pesama po sluhu i iz notnog teksta

- neophodni su redovno ukazivanje na značaj pravilne higijene glasa, stalna briga o položaju tela pri pevanju, vežbe za pevačko disanje, vežbe artikulacije, raspevavanje uz instrumentalnu pratnju i bez nje, pevanje kadence
- učenje pesme počinje uvođenjem u tematiku, zatim sledi nastavnikovo tumačenje literarnog teksta sa naglašavanjem vaspitnih elemenata
- kod učenja pesama po sluhu prvo se demonstrira originalni vid pesme (u tempu, sa dinamikom), a zatim radi jednostavna analiza pesme zbog razumevanja forme (zajedničko uočavanje ponavljanja i kontrasta)
- kod učenja pesama iz notnog teksta, prvo se radi analiza zapisa pesme (uočavaju se: ključ, predznaci, takt uz probu taktiranja, dinamičke i artikulacione oznake, dužine i imena tonova), zatim se notni tekst iščitava parlatom (sa ponavljanjima dok se tekst ne utvrdi), uradi se vežba raspevavanja i prelazi na pevanje dok nastavnik svira melodiju
- osmišljavanje početne intonacije pesme najbolje je dati kroz instrumentalni uvod
- pesma se uči po delovima i frazama uz instrumentalnu pratnju koja se u početku svodi na melodiju (aranžmane dodati tek pošto je pesma naučena)
- teže ritmičke figure i melodijski skokovi se obrađuju kroz ponavljanja
- tokom učenja neprekidno se insistira na izražajnom i doživljenom pevanju.

Sviranje

- sviranje na instrumentima Orfovog instrumentarijuma
- sviranje na frulici, melodicima, tamburi, gitari i drugim dostupnim instrumentima
- sviranje primera iz literature.

Muzičko stvaralaštvo

- improvizacija melodije na zadati tekst
- instrumentalna improvizacija;
- korišćenje plesa i improvizacija pokreta uz muziku.

Didaktičko-metodička uputstva

Preporučeni sadržaji ovog nastavnog predmeta učenicima treba da pruže znanja i informacije kako bi razumeli, pratili, razlikovali, doživljavali i što bolje procenjivali muzičke vrednosti.

Za uspešnu realizaciju nastave muzičke kulture neophodno je ostvariti osnovni preduslov: kabinet sa nastavnim i očiglednim sredstvima. Nastavna sredstva su: klavir, komplet Orfovog instrumentarija za sve učenike, tabla sa linijskim sistemima, kvalitetni uređaj za slušanje muzike, a poželjni su i kompjuter, uređaj za emitovanje DVD-a sa pratećom opremom. Očigledna sredstva uključuju: slike pojedinačnih instrumenata, gudačkog i simfonijskog orkestra, slike stranih i domaćih kompozitora i izvođača, kvalitetne snimke primera. Sadržaji muzičke kulture treba da pruže učenicima dovoljno znanja i obaveštenosti koja će im omogućiti da razlikuju stvarne vrednosti i kvalitete u svetu muzike koja ih okružuje u svakodnevnom životu od onih sadržaja koje ne razvijaju njihov ukus i ne doprinose njihovom estetskom vaspitanju.

Usvajanje znanja učenika zavisi od organizacije časa, koji mora biti dobro planiran, osmišljen i zanimljiv. Učenik treba da bude aktivan na času, a čas muzičke kulture treba da bude doživljaj za učenike. Raznim oblicima rada, tehnikama i očiglednim sredstvima učenicima se prenose znanja i kombinuju razne metode u nastavi. Nastavnik je ravnopravni učesnik u svim aktivnostima.

Domaće pismene zadatke ili pisane testove, kontrolne zadatke, referate ne treba zadavati ni u jednom razredu. Nastavu treba uvek povezivati sa drugim predmetima, muzičkim životom društvene sredine i učestvovati na takmičenjima i muzičkim priredbama.

Izvođenje muzike

Pesma koju učenik uči po sluhu ili iz notnog teksta ima najviše udela u razvoju njegovog sluha i muzičkih sposobnosti uopšte. Pevanjem pesama učenik stiče nova saznanja i razvija muzički ukus. Kroz izvođenje muzike učenik treba da savlada pojmove iz osnova muzičke pismenosti. Nastava ima zadatak da kod učenika razvija ljubav prema muzičkoj umetnosti i smisao za lepo, da pomogne u svestranom razvoju ličnosti učenika, da učenika oplemeni i da mu ulepša život.

Pri izboru pesama nastavnik treba da pođe od psihofizičkog razvoja učenika, od njima bliskih sadržaja, šireći pri tom njihova interesovanja i obogaćujući dotadašnja znanja novim sadržajima. Takođe, potrebno je da oceni glasovne mogućnosti razreda pre odabira pesama za pevanje.

Detaljnou analizom potrebno je obraditi tekst i utvrditi o čemu pesma govori, kao i u kojoj je lestvici napisana. Za upoznavanje narodne pesme važno je razumeti njeno etničko i geografsko poreklo, ulogu pesme u narodnim običajima ili svakodnevnom životu. Jedna od karakteristika narodnih pesama je i završetak koji odudara od onoga što je učenik saznao kroz osnove muzičke pismenosti - završetak na drugom stupnju. Na ovu karakteristiku treba skrenuti pažnju, a ona će ujedno biti i orijentir za prepoznavanje narodne pesme.

Nastavnik bira od predloženih pesama, ali mora voditi računa da u njegovom radu budu zastupljene umetničke, narodne, prigodne pesme savremenih dečjih kompozitora, kao i kompozicije sa festivala dečjeg muzičkog stvaralaštva koje su stvarala deca. Radi aktuelizacije programa, nastavnik, takođe, može naučiti učenike da pevaju i poneku pesmu koja se ne nalazi među predloženim kompozicijama ako to odgovara cilju i zadacima predmeta i ako odgovara kriterijumu vaspitne i umetničke vrednosti.

Posebnu pažnju treba posvetiti izražajnosti interpretacije - dinamici, fraziranju, dobroj dikciji.

Sviranje

U svakom odeljenju postoji jedan broj učenika koji ima veće ili manje poteškoće u pevanju. Takvim učenicima treba dati mogućnost afirmacije kroz sviranje na dečjim muzičkim instrumentima da bi učestvovali u grupnom muziciranju.

U radu koristiti ritmičke i melodijske instrumente. Pošto su učenici opismenjeni, sviranje na melodijskim instrumentima biće olakšano jer se mogu koristiti notni primeri pojedinih pesama koje su solmizaciono obrađene.

Potrebno je razvijati dečje predispozicije za muzičko oblikovanje i omogućiti im da dožive radost sviranja, čime se bogati ličnost u osetljivom periodu emocionalnog sazrevanja.

Slušanje muzike

Slušanje muzike je aktivni psihički proces koji obuhvata emocionalno doživljavanje i misaonu aktivnost. Uloga nastavnika u organizovanju pravilnog pristupa slušanju muzike je od presudne važnosti za estetski odnos prema muzici i za tumačenje muzičkog dela. Slušanje muzike se u sedmom razredu stavlja u funkciju sticanja znanja o muzici i deo je obrade zadatih tema.

Pre slušanja treba obnoviti znanja iz oblasti muzičkih izražajnih sredstava koja se stavljaju u funkciju izabranog primera. Treba izbegavati utvrđene methodske postupke već tragati za novim pristupom u skladu sa delom koje se obrađuje. Ličnost stvaraloca se predstavlja najuopštenije, sa osnovnim hronološkim podacima, s merom odabranim anegdotama i uz nastojanje da se učenikova znanja iz različitih oblasti povežu i stave u funkciju razumevanja slušanog dela.

Elementi muzičkog oblika mogu se usvajati grafičkim predstavljanjem, ali se mora insistirati na zvučnoj predstavi svakog oblika kao osnovi razumevanja. Muzički oblici se usvajaju u okviru istorijskog konteksta u kojem su se pojavili. Moguće je i poželjno koristiti paralele sa savremenim stvaralaštvom.

Muzičko stvaralaštvo

Dečje muzičko stvaralaštvo predstavlja viši stepen aktiviranja muzičkih sposobnosti koje se stiču u svim muzičkim aktivnostima, a kao rezultat kreativnog odnosa prema muzici. Ono ima veliku vaspitnu i obrazovnu vrednost: podstiče muzičku fantaziju, oblikuje stvaralačko mišljenje, produbljuje interesovanja i doprinosi trajnijem usvajanju i pamćenju muzičkih reproduktivnih i stvaralačkih aktivnosti i znanja.

Ove aktivnosti treba vrednovati prema stvaralačkom angažovanju učenika, a ne prema kvalitetu nastalog dela jer su i najskromnije muzičke improvizacije pedagoški opravdane.

Praćenje i vrednovanje učenika

Da bi se ostvario proces praćenja napredovanja i stepena postignuća učenika u nastavi muzičke kulture, neophodno je da nastavnik prethodno upozna i identifikuje muzičke sposobnosti svakog učenika.

Ocenjivanje učenika u nastavi mora se sprovoditi organizovano. Ono treba da obuhvati i prati poseban razvoj svakog učenika, njegov rad, zalaganje, interesovanje, stav, umešnost, kreativnost i slično. Nastavnik treba da prati razvoj ličnosti u celini i da objektivno procenjuje koliko je učenik savladao programske zahteve.

Smisao ocenjivanja u nastavi muzičke kulture ne treba da bude isključivo vezan za ocenu muzičkih sposobnosti, mada njih treba istaći, već i u funkciji nagrade za zalaganje, interesovanje, ljubav prema muzici. Ocenu treba koristiti kao sredstvo motivacije: ona treba da učenike motiviše na muzičke aktivnosti i na bavljenje muzikom u skladu s njihovim stvarnim sposobnostima i potrebama.

Domaći pismeni zadaci ili pisani tekstovi, kontrolni zadaci i slično ne zadaju se za ovaj predmet ni u jednom razredu. Celokupno nastavno gradivo ostvaruje se samo u školi.

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA PEVANJE I SVIRANJE

Himne

Državna himna

Himna svetom Savi

Školska himna

Narodna muzika

Nadžnjeva se momče i devojče

Sve tičice zapjevale

Sedi moma na pendžeru

Ti jedina

Treskavica kolo

Šano dušo

Duhovne pesme

Božiću, naša radosti

Isajija Srbin - Aliluja

Pomozi nam dragi Bože

K. Stanković - Mnogaja ljeta

Tropar za Božić

Tropar svetom Savi

S. Mokranjac - odlomak iz liturgije, Budi imja

Starogradske pesme

Ajde Kato, ajde zlato
Nebo je tako vedro
Što se bore misli moje
Oj, jesenske duge noći
U tem Somboru

Pesme iz balkanskih ratova i Prvog svetskog rata

Kapetan Koča putuje
Kreće se lađa francuska
Tamo daleko

Kanoni

M. Pretorijus - Živela muzika
M. Pretorijus - Osvanu dan
J. Hajdn - Intervali

Pesme koje su komponovala deca

Odabir pesama nagrađen na Festivalu dečjeg muzičkog stvaralaštva.

Pesme nacionalnih manjina

Zeka (mađarska)
Mala ptica (albanska)
Rodile su trnjine (rusinska)
Todoro, Todorke (bugarska)
Crvena jabuka (slovačka)
Čobančić (rumunska)
Đelem, đelem (romska)

Zabavna i filmska muzika

Izbor savremenih popularnih pesama.

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA RAD HORA

Pesme domaćih autora

K. Babić - Balada o dva akrepa
I. Bajić - Srpski zvuci
Z. Vauda - Mravi
Z. Vauda - Pahuljice
S. Gajić - Tužna muha
D. Despić - Kiša
D. Despić - Oglasi
D. Despić - Smejalice
V. Đorđević - Veće vrana
V. Ilić - Vodenica
D. Jenko - Bože pravde
D. Jenko - pesme iz Đida
J. Kaplan - Žuna
P. Konjović - Vragolan
J. Marinković - Ljubimče proleća
M. Milojević - Vetar
M. Milojević - Mladost
M. Milojević - Muha i komarac
S. Mokranjac - II rukovet
S. Mokranjac - X rukovet
S. Mokranjac - XI rukovet
S. Mokranjac - Na ranilu
S. Mokranjac - Pazar živine
S. Mokranjac - Slavska
S. Mokranjac - Tebe pojem

S. Mokranjac - Himna Vuku
B. Simić - Pošla mi moma na voda
T. Skalovski - Makedonska humoreska
M. Tajčević - Dodolske pesme
M. Tajčević - I svita iz Srbije
Šistek-Babić - Oj, Srbijo

Strani kompozitori

Autor nepoznat - La violeta
J. Brams - Uspavanka
K. M. Veber - Jeka
G. Gusejnli - Moji pilići
G. Dimitrov - Ana mrzelana
Z. Kodalj - Katalinka
Z. Kodalj - Hidlo Vegen
O. di Laso - Eho
L. Marencio - Ad una freska riva
V. A. Mocart - Uspavanka
D. Đovani - Ki la galjarda
S. Obretenov - Gajdar
Palestrina - Benediktus
Palestrina - Vigilate
B. Smetana - Doletele laste
F. Supe - Proba za koncert
F. Šopen - Želja
F. Šubert - Pastrmka

Kanoni

Autor nepoznat - Dona nobis pacem
L. Kerubini - Na času pevanja
V. A. Mocart - Noć je mirna
J. G. Ferari - Kukavica
V. Ilić - Sine muzika
J. Hajdn - Mir je svuda

Pevanje, sviranje i osnove muzičke pismenosti

Sa pedagoškog aspekta veoma značajno mesto ima pevanje pesama kojima se razvijaju muzičke sposobnosti, a učenici osposobljavaju za emocionalno doživljavanje muzike. Pri učenju i usvajanju pesama u vokalnom izvođenju treba nastojati da se što više aktiviraju dečje muzičke dispozicije i sposobnosti: sluh, osećaj ritma, muzičko pamćenje.

Paralelno sa radom na razvijanju sposobnosti učenika za pevanje po notnom tekstu treba razvijati sposobnosti za auditivnu analizu muzike, ali tako da svaki metrički, ritmički ili melodijski problem prvo doživi pevanjem pesme po sluhu, pa tek onda obradom sa notnog teksta.

Pesme koje se uče po notama učenici treba, prema svojim mogućnostima, da sviraju i na nekim dečjim melodijskim instrumentima. Na taj način aktiviraju se i ona deca sa nedovoljno razvijenim vokalnim sposobnostima ili interesovanjima za ovakve načine muzičkog izražavanja. Kad god je moguće pevanje učenika treba povezivati sa instrumentalnom pratnjom nastavnika ili pojedinih učenika. Na taj način se razvijaju sposobnosti učenika za shvatanje organske vezanosti i prožimanje vokalne i instrumentalne muzike. Poželjno je da pesme ili teme koje pevaju ili slušaju učenici nauče i da sviraju na nekom melodijskom instrumentu.

DODATNI SADRŽAJI PROGRAMU MUZIČKA KULTURA U NASTAVI NA MAĐARSKOM JEZIKU

SADRŽAJI PROGRAMA
(dodatak)

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA PEVANJE ILI SVIRANJE U SEDMOM RAZREDU (dopuna)

1. Ének Szent István királyról
2. Jöjj el, jöjj el, Emmanuel
3. Ómagyar Mária-síralom
4. Hadnagyoknak tanúság - Tinódi Lantos Sebestyén
5. Gerencséri utca
7. Dicsőség mennyben az Istennek - népének
8. Hej, halászok, halászok
9. Estét harangoznak a toronyba - népdal
10. A bolhási kertek alatt, Kata
11. Esterházy Pál - Tantum ergo

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA SLUŠANJE

1. Kodály Zoltán: Szonáta gordonkára és zongorára op.4

TEME ZA OBRADU

Upoznavanje muzike različitih epoha

1. A középkor és a reneszánsz zene a magyar zenében
 - egyházi zene Magyarországon
 - világi zene Magyarországon
2. Barokk a magyar zenében
 - Kájoni-, Vietoris kodex
 - Esterházy Pál zeneszerző élete és munkássága
3. A magyar néptánc, táncdialektusok
4. Vikár Béla és a fonográf

DODATNI SADRŽAJI PROGRAMU MUZIČKA KULTURA U NASTAVI NA HRVATSKOM JEZIKU

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA PEVANJE U 7. RAZREDU:

Himne

- Lijepa naša domovino - državna himna Republike Hrvatske

Narodne pesme i igre

- Kiša pada, trava raste - Međimurje
- Zapivala tica mala - Solin
- Čija je ono divojka - okolina Šibenika
- O divna djevice - marijanska pesma

Crkvena muzika

- Kirie Eleison
- Jaganjče Božji
- Zora nebom zarudjela - Vjenceslav Novak

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA SLUŠANJE U 7. RAZREDU:

Himne

- Lijepa naša domovino - državna himna Republike Hrvatske
- Kolo igra, tamburica svira - himna Bunjevaca iz bajskog trougla

Narodne pesme i igre

- Ne žalite žice tamburaši (7/8) - Antuš Gabrić
- Dobro jutro, Vojvodino (Milan Prunić)
- Mila moja Panonijo (Nela Skenderović)
- Dugopoljsko kolo
- Dalmatinski koloplet - obrada Lobel Filipić, izvodi hor Concordia Discors
- Dukatići zveče more - KUDH "Bodrog" Bački Monoštor
- Moj kićeni Srem - TO HKPD "Matija Gubec"

Domaći kompozitori

- Stražilovsko veče - dr Josip Andrić
- Agnus Dei iz mise Caeciliane - Albe Vidaković

ISTORIJA

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave istorije jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku i naučnu pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i razvijanje istorijske svesti i humanističko obrazovanje učenika. Nastava istorije treba da doprinese razumevanju istorijskog prostora i vremena, istorijskih događaja, pojava i procesa, kao i razvijanju nacionalnog i evropskog identiteta i duha tolerancije kod učenika.

Zadaci nastave istorije su:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave istorije svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave istorije budu u punoj meri realizovani
- da učenici razumeju istorijske događaje, pojave i procese, ulogu istaknutih ličnosti u razvoju ljudskog društva i da poznaju nacionalnu i opštu istoriju (političku, ekonomsku, društvenu, kulturnu...).
- Operativni zadaci
- Učenici treba da:
 - usvoje pojam novi vek i steknu znanja o osnovnim odlikama tog istorijskog perioda
 - steknu znanja o istoriji najznačajnijih evropskih država u novom veku
 - steknu znanja o položaju srpskog naroda pod turskom, habzburškom i mletačkom vlašću
 - steknu znanja o nastanku i razvoju modernih srpskih država do međunarodnog priznanja nezavisnosti 1878. godine
 - upoznaju kulturna i naučno-tehnološka dostignuća Evrope i sveta u novom veku
 - upoznaju kulturna i naučno-tehnološka dostignuća Srba u novom veku
 - steknu znanja o znamenitim ličnostima novog veka
 - razvijaju istraživačku radoznalost i kritički odnos prema istorijskim izvorima
 - steknu znanja o razvoju građanskih sloboda i prava tokom novog veka.

SADRŽAJI PROGRAMA

USPON EVROPE

(Evropa od kraja XV do kraja XVIII veka)

Osnovne odlike novog veka (pojam "novi vek", hronološki i prostorni okviri).

Velika geografska otkrića (naučno-tehnološka otkrića kao preduslov - unapređivanje brodogradnje, usavršavanje kompasa, astrolaba, durbina i časovnika; putovanja Bartolomea Dijaza, Vaska da Game, Kristifora Kolumba i Fernanda Magelana; indijanske civilizacije i kolonizacija Novog sveta).

Gradovi u novom veku (uloga i značaj velikih evropskih gradova u periodu od kraja XV do kraja XVIII veka - Firence, Venecije, Đenove, Pariza, Londona, Antverpena, Amsterdama; manufaktura kao novi način proizvodnje, počeci građanske klase, svakodnevni život u gradu).

Humanizam i renesansa (književnost, umetnost i politička misao - Dante Aligijeri, Frančesko Petrarka, Đovani Bokačo, Erazmo Roterdamski, Nikolo Makijaveli, Mikelandelo Buonaroti, Leonardo da Vinči, Rafaelo Santi, Ticijan Veničelo, Albreht Direr...).

Reformacija i protivreformacija (uzroci, uloga Martina Lutera, protestantizam, katolička reakcija - uloga jezuita; verski sukobi i ratovi).

Apsolutističke monarhije (pojam apsolutističke monarhije, staleško društvo, primeri Francuske, Engleske, Pruske, Austrije, Rusije, Španije).

SRPSKI NAROD POD STRANOM VLAŠĆU OD XVI DO XVIII VEKA

Turska osvajanja, država i društvo od XVI do XVIII veka (Sulejman Veličanstveni - vrhunac osmanske moći, Turska kao apsolutistička monarhija, društvo - muslimani i hrišćani; timarski sistem, kultura).

Položaj Srba u Turskom carstvu (društvene kategorije - raja i vlasi, islamizacija, hajduci, svakodnevni život).

Srpska pravoslavna crkva (Pečka - srpska patrijaršija: verska, kulturna, nacionalna i politička ustanova).

Srbi u ratovima Austrije i Mletačke republike protiv Turskog carstva (Dugi - Sisački, Kandijski, Veliki bečki, ratovi 1716-1718. i 1737-1739. godine, Kočina krajina).

Seobe Srba (Lika, Kordun, Hrvatska, Slavonija, Dalmacija, Banat, Bačka, Srem).

Srbi pod habzburškom i mletačkom vlašću (status i privilegije, Vojna krajina, Karlovačka mitropolija, pokatoličavanje i unijačenje, uskoci, Dubrovnik između Mletačke republike i Turskog carstva, kulturni i privredni značaj Dubrovačke republike).

Počeci građanske klase kod Srba (školske reforme Marije Terezije i Josifa II, nastanak nove obrazovane elite - trgovci, oficiri, sveštenici, činovnici, učitelji, pravnici; Dositej Obradović, Karlovačka gimnazija).

DOBA REVOLUCIJA

(Evropa i svet od kraja XVIII veka do sedamdesetih godina XIX veka)

Industrijska revolucija (pojam revolucije; parna mašina, tekstilna industrija, rudarstvo, teška industrija, železnica; društvo - jačanje građanske i pojava radničke klase).

Političke revolucije (socijalna, verska i nacionalna obeležja; primeri nizozemske, engleske i američke revolucije; pojmovi ustavnosti i podele vlasti).

Francuska revolucija (povod i uzroci, uticaj prosvetiteljskih ideja Voltera, Monteskjea i Rusoa; ličnosti Luja XVI i Marije Antoanete; vođe - Lafajet, Mirabo, Danton, Robespjer; ukidanje feudalizma; deklaracija o pravima čoveka i građanina, ustav, ideje ustavne monarhije, republike, liberalizma, demokratije; teror, revolucionarni ratovi, nacionalizam, romantizam).

Napoleonovo doba (ličnost, vojna i politička karijera Napoleona Bonaparte; *Napoleonov kodeks*, Bečki kongres).

Revolucije 1848/49. godine (povod i uzroci, jačanje ideja nacionalizma, liberalizma, demokratije, socijalizma; primeri - Francuska, Habzburška monarhija, italijanske i nemačke zemlje).

Ujedinjenje Italije i Nemačke (uloga Pijemonta u ujedinjenju Italije, istaknute ličnosti - Kamilo Kavur, Đuzepe Macini i Đuzepe Garibaldi; ratovi za ujedinjenje Italije; uloga Pruske i njenog kancelara Ota fon Bizmarka u ujedinjenju Nemačke, ratovi za ujedinjenje, proglašenje Drugog nemačkog carstva).

Građanski rat u SAD (teritorijalno širenje - izlazak na Pacifik, industrijski uspon, građanska demokratija, indijansko pitanje, položaj robova, ličnost Abrahama Linkolna, sukob Severa i Juga i građanski rat).

Velike sile, Istočno pitanje i balkanski narodi (pojam velike sile, pojam Istočno pitanje; politika Rusije, Habzburške monarhije, Velike Britanije i Francuske prema Turskoj i balkanskim narodima; Krimski rat, uloga balkanskih naroda - Srpska revolucija, Grčka revolucija, nacionalni pokreti Rumuna, Bugara, Albanaca; Velika istočna kriza i Berlinski kongres).

NOVOVEKOVNE SRPSKE DRŽAVE SRBIJA I CRNA GORA

(do međunarodnog priznanja 1878. godine)

Srpska revolucija 1804-1835 (obeležja - nacionalna, socijalna i kulturna; faze - ratni period 1804-1815. i mirnodopski period 1815-1835; povod i uzroci; vođe: vožd Karađorđe Petrović i knez Miloš Obrenović; kulturni i prosvetni reformatori Dositej Obradović i Vuk Karadžić).

Prvi srpski ustanak (Zbor u Orašcu, bitke na Ivankovcu, Mišaru, Deligradu, Čegru; zajedničko ratovanje Srba i Rusa, Bukureški mir i propast ustanka; organizacija ustaničke države, ličnosti - Prota Mateja Nenadović, Mladen Milovanović, Božidar Grujović, Stevan Sinđelić, Hajduk Veljko Petrović...).

Drugi srpski ustanak (neuspeh Hadži Prodanove bune, tok Drugog ustanka - sabor u Takovu, bitke na Ljubiću, Paležu, Dublju; sporazum kneza Miloša sa Marašli Ali-pašom).

Prva vladavina Miloša i Mihaila Obrenovića (teritorija i stanovništvo, borba za autonomiju, Hatišerifi iz 1829, 1830. i 1833. godine, Sretenjski ustav, ukidanje feudalizma 1835, Turski ustav; osnivanje Gimnazije i štamparije 1833, pokretanje Novina srbskih 1834, pozorišta 1835, Liceja 1838; unutrašnja i spoljna politika kneza Miloša; ličnosti - kneginja Ljubica, Dimitrije Davidović, Toma Vučić Perišić, Avram Petronijević...).

Ustavobraniteljski režim 1842-1858 (razvoj državnih ustanova, Građanski zakonik 1844, *Načertanije*, Društvo srpske slovesnosti; ličnosti kneza Aleksandra Karađorđevića, kneginje Perside, Ilije Garašanina, Miše Anastasijevića, Jovana Hadžića...).

Druga vladavina Miloša i Mihaila Obrenovića (Svetoandrejska skupština, unutrašnja i spoljna politika; nacionalna politika kneza Mihaila i Ilije Garašanina i stvaranje Prvog balkanskog saveza; liberalna opozicija, Ujedinjena omladina srpska, dobijanje gradova; Beograd kao prestonica, uspon građanske klase; kulturna i prosvetna politika - osnivanje Velike škole, Srpskog učenog društva, Narodnog pozorišta; svakodnevni život; ličnosti kneza Mihaila, kneginje Julije, Jevrema Grujića, Vladimira Jovanovića).

Srbija na putu ka nezavisnosti 1868-1878 (Drugo namesništvo, Ustav iz 1869. godine, unutrašnja i spoljna politika, srpski nacionalni pokret i romantizam, oslobodilački ratovi 1876-1878, Srbija na Berlinskom

kongresu, teritorijalno proširenje i nezavisnost, ličnosti kneza Milana Obrenovića, Jovana Ristića, generala Černjajeva).

Crna Gora u doba vladiceanstva (teritorija i stanovništvo, društvene kategorije - plemena i bratstva; teokratski oblik vladavine, Cetinjska mitropolija, unutrašnja i spoljna politika Petra I i Petra II; ličnosti vladika Petra I i Petra II).

Kneževina Crna Gora (pojam svetovne države; Zakonik Danila I, unutrašnja i spoljna politika knjaza Danila i knjaza Nikole; nacionalna politika, savez sa Srbijom i učešće u oslobodilačkim ratovima 1876-1878; Crna Gora na Berlinskom kongresu - teritorijalno proširenje i nezavisnost; Cetinje - prestoni grad Petrovića Njegoša; ličnosti knjaza Danila i knjaza Nikole Petrovića Njegoša).

SRPSKI NAROD POD STRANOM VLAŠĆU OD KRAJA XVIII VEKA DO SEDAMDESETIH GODINA XIX VEKA

Srbi pod habzburškom vlašću (Južna Ugarska, Hrvatska i Slavonija, Dalmacija i Boka Kotorska; Temišvarski sabor, odjeci Srpske revolucije, Matica srpska, Revolucija 1848/1849. godine, Vojvodstvo Srbija i Tamiški Banat, nacionalni pokret, Austro-ugarska nagodba i Hrvatsko-ugarska nagodba; ličnosti - Sava Tekelija, mitropolit Stefan Stratimirović, patrijarh Josif Rajačić, Svetozar Miletić).

Položaj Srba u Turskoj (Bosna i Hercegovina, Stara Srbija i Makedonija; kriza turske države i društva i pokušaji reformi; odjeci Srpske revolucije; ustanci Luke Vukalovića, Nevesinjska puška; ličnosti - Husein kapetan Gradašćević, Omer-paša Latas, Mića Ljubibratić).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Tokom ostvarivanja programa potrebno je uvažiti visoku obrazovnu i motivacionu vrednost aktivnih i interaktivnih (kooperativnih) metoda nastave/učenja te kroz sve programske celine dosledno osigurati da najmanje jedna trećina nastave bude organizovana upotrebom ovih metoda.

U nastavi koristiti, najmanje u trećini slučajeva, zadatke koji zahtevaju primenu naučenog u razumevanju i rešavanju svakodnevnih problemskih situacija preporučenih od strane Ministarstva i Zavoda, a prilikom ocenjivanja obezbediti da su učenici informisani o kriterijumima na osnovu kojih su ocenjivani.

Dužina i značaj perioda koji se izučava u sedmom razredu osnovnog obrazovanja i vaspitanja, a obuhvata četiri veka ljudske istorije, zahtevaju veliku pažnju u izboru nastavnih sadržaja. Program sadrži najvažnije događaje, pojave i procese, kao i znamenite ličnosti koje su obeležile razdoblje od kraja XV veka do sedamdesetih godina XIX veka. Ključni sadržaji u okviru nastavnih tema dati su u zagradama koje se nalaze iza naziva nastavnih jedinica. Ovakva struktura programa koncipirana je s ciljem da pomogne nastavniku u planiranju neposrednog rada sa učenicima jer mu olakšava određivanje obima i dubine obrade pojedinih sadržaja. Nastavnik ima slobodu da sam odredi raspored i dinamiku aktivnosti za svaku temu uvažavajući ciljeve i zadatke predmeta.

Poželjno je ovako osmišljen program dopuniti sadržajima iz lokalne prošlosti, čime se kod učenika postiže jasnija slika o tome šta od istorijske i kulturne baštine njihovog kraja potiče iz ovog perioda (položaj pod turskom ili habzburškom vlašću, učešće u ustancima, revoluciji 1848-49. ili oslobodilačkim ratovima 1876-1878...).

U školama na nastavnom jeziku neke od nacionalnih manjina mogu se obraditi i prošireni nastavni sadržaji iz prošlosti tog naroda. Pri tome, nastavnici će nastojati da korišćenjem raznovrsnih izvora i relevantne historiografske i etnografske literature učenicima pruže mogućnost da steknu jasnu predstavu o prošlosti naroda kome pripadaju, ali i okruženja u kome žive: kakav im je bio način života i koje su značajne ličnosti obeležile to razdoblje njihove istorije.

Savlađujući nastavni program istorije učenici sedmog razreda, osim što stiču znanja o događajima, pojavama i procesima iz prošlosti, dobijaju i podsticaje za svoj intelektualni razvoj. Oni se, učeći istoriju, vežbaju u logičkom zaključivanju i shvatanju uzročno-posledičnih veza. *Istorija* je izuzetno pogodan nastavni predmet za podsticanje razvoja kritičkog mišljenja, odnosno za razlikovanje činjenica od pretpostavki, podataka od njihove interpretacije i bitnog od nebitnog. Zbog toga je od posebnog značaja kojim će metodskim pristupom da se obrađuju nastavni sadržaji.

Istorija kao narativni predmet, u kome su usmeno izlaganje, opis, razgovor, objašnjenja, tumačenja, argumentovanje nastavnika i učenika glavna aktivnost, pruža velike mogućnosti za podsticanje ueničke radoznalosti, koja je u osnovi svakog saznanja. Nastavni sadržaji treba da budu predstavljeni kao "priča" bogata informacijama i detaljima, ne zato da bi opteretili pamćenje učenika, već da bi im istorijski događaji, pojave i procesi bili opisani jasno, detaljno, živo i dinamično. Nastava ne bi smela biti statistička zbirka

podataka i izveštaj o tome šta se nekada zbilo, već treba da pomogne učenicima u stvaranju što jasnije slike ne samo o tome šta se tada desilo, već i zašto se to desilo i kakve su posledice iz toga proistekle.

Posebno mesto u nastavi *istorije* imaju pitanja, kako ona koja postavlja nastavnik učenicima, tako i ona koja dolaze od učenika, podstaknuta onim što su čuli u učionici ili što su saznali van nje koristeći različite izvore informacija. Dobro osmišljena pitanja nastavnika imaju podsticajnu funkciju za razvoj istorijskog mišljenja i kritičke svesti ne samo u fazi utvrđivanja i sistematizacije gradiva, već i u samoj obradi nastavnih sadržaja. Precizno postavljena pitanja kao poziv na razmišljanje i traganje za odgovorom "kako je uistinu bilo", obezbeđuju razumevanje, a samim tim i uspešno pamćenje i trajno usvajanje znanja i veština kod učenika. U zavisnosti od toga šta nastavnik želi da postigne, pitanja mogu imati različite funkcije, kao što su: fokusiranje pažnje na neki sadržaj ili aspekt, podsticanje poređenja, traganje za pojašnjenjem, procena mogućih posledica...

Nastavnik, pored toga što kreira svoja predavanja, osmišljava i planira na koji način će se učenici uključiti u obrazovno-vaspitni proces. Nije bitno da li je učenička aktivnost organizovana kao individualni rad, rad u paru, maloj ili velikoj grupi, kao radionica ili domaći zadatak, već koliko i kako "uvodi" u prošle događaje, odnosno koliko podstiče učenike da se distanciraju od sadašnjosti i sopstvenog ugla gledanja.

Da bi shvatio događaje koji su se zbili u prošlosti, učenik mora da ih oživi u svom umu, u čemu veliku pomoć pruža upotreba različitih istorijskih tekstova, karata i drugih izvora istorijskih podataka (dokumentarni i igrani video i digitalni materijali, muzejski ekspanzi, ilustracije, kao i obilasci kulturno-istorijskih spomenika i posete ustanovama kulture). Korišćenje istorijskih karata je od izuzetne važnosti jer one omogućavaju učenicima ne samo da na očigledan i slikovit način dožive prostor na kome se neki od događaja odvijao, već im i pomažu da prate promene na određenom prostoru kroz vreme.

Nastava istorije ima uticaja i na razvijanje jezičke i govorne kulture jer istorijski sadržaji bogate jezički fond učenika. Naravno, potrebno je da se sve reči i pojmovi koji su nepoznati ili nedovoljno dobro poznati učenicima precizno objasne. Gde god je moguće, treba izbegavati pojmove visokog nivoa apstraktnosti. Kako nemaju svi učenici jednak dar za verbalno izražavanje, nastavnik će pozitivno vrednovati kada se učenik dobro snalazi na istorijskoj karti, postavlja promišljena pitanja ili vešto argumentuje u diskusiji, čak i onda kada je njegovo izražavanje, posmatrano po broju reči, siromašno.

U radu sa učenicima treba imati u vidu integrativnu funkciju istorije, koja u obrazovnom sistemu, gde su znanja podeljena po nastavnim predmetima, pomaže učenicima da postignu celovito shvatanje o povezanosti i uslovljenosti bioloških, geografskih, ekonomskih i kulturnih uslova života čoveka kroz prostor i vreme. Treba se čuvati fragmentarnog, izolovanog znanja istorijskih činjenica jer ono ima najkraće trajanje u pamćenju i najslabiji transfer u sticanju drugih znanja. Postoji prirodna veza istorije sa drugim obaveznim i izbornim nastavnim predmetima (*geografija, srpski jezik, likovna kultura, muzička kultura, narodna tradicija, svakodnevni život u prošlosti, verska nastava, građansko vaspitanje...*) i zato je poželjna saradnja između predmetnih nastavnika, koja se može ostvarivati na različite načine (redovna nastava, dodatni rad, slobodne aktivnosti, izleti i ekskurzije...).

DODATNI SADRŽAJI PROGRAMU ISTORIJA U NASTAVI NA MAĐARSKOM JEZIKU

- Mađarska od sredine XVI do kraja XVII veka - podela na tri dela; krajišta; reformacija i kontrareformacija u Mađarskoj
- Oslobođanje Mađarske od osmanlijske vlasti i konsolidacija vlasti Habzburgovaca - bečki rat, Rakocijev ustanak i austro-turski rat 1716-18.)
- Mađarska u XVIII veku - naseljavanje, društveni odnosi, reforme Marije Terezije i Josifa II
- Nacionalni preporod - modernizacija mađarskoj jezika, delatnost Istvana Sečenjija i Lajoša Košuta
- Mađarska revolucija i borba za nezavisnost 1848-49.
- Bahov apsolutizam i Austro-ugarska nagodba - nastanak dualizma

DODATNI SADRŽAJI PROGRAMU ISTORIJA U NASTAVI NA HRVATSKOM JEZIKU

1. Hrvatska i hrvatski narod u Novome vijeku (XVI-XVIII)

- Hrvatske zemlje u borbi protiv Turaka Osmanlija, Vojna krajina, Dubrovačka republika, Hrvatska u doba Humanizma i renesanse i Baroka

2. Hrvatska i hrvatski narod u prvoj polovici XIX stoljeća

- Ilirske provincije, početak buđenja nacionalne svijesti (Ilirski pokret), Hrvatska u Revoluciji 1848/49. (Ban Josip Jelačić)

GEOGRAFIJA

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave geografije jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku i naučnu pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da upoznaju i razumeju geografske objekte, pojave, procese i zakonitosti u prostoru, njihove uzročno-posledične veze i odnose, razviju geografsku pismenost i geografski način mišljenja, svesti i odgovornog odnosa prema svom zavičaju, državi, kontinentu i svetu kao celini i tolerantnog stava prema različitim narodima, njihovim kulturama i načinu života.

Zadaci nastave geografije su:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave geografije svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave geografije budu u punoj meri realizovani
- upoznavanje i razumevanje pojava i procesa u geografskom omotaču Zemlje i u neposrednom okruženju
- kartografsko opismenjavanje za upotrebu geografskih karata u sticanju znanja i u svakodnevnom životu
- upoznavanje osnovnih geografskih odlika Evrope, ostalih kontinenata i razvijenih država sveta
- upoznavanje osnovnih geografskih odlika svoje države i država u neposrednom okruženju, njihovih asocijacija i integracija
- upoznavanje komplementarnosti i regionalnih razlika savremenog sveta
- razvijanje estetskih opažanja i osećanja proučavanjem i upoznavanjem prirodnih i drugih fenomena u geoprostoru
- izgrađivanje i razvijanje stavova o preventivi, zaštiti i unapređivanju životne sredine
- razvijanje nacionalnog, evropskog i svetskog identiteta
- razvijanje tolerancije, postojanja i pripadnosti multietničkom, multijezičkom, multikulturnom ... svetu
- razvijanje opšte kulture i obrazovanja
- osposobljavanje za samostalno učenje i pronalaženje informacija.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- steknu znanja o bitnim prirodnogeografskim odlikama vanevropskih kontinenata, njihovih regija i pojedinih država
- steknu znanja o društvenogeografskim odlikama vanevropskih kontinenata, njihovih regija i pojedinih država
- se osposobe za praćenje i razumevanje ekonomskih i društvenih aktivnosti i promena u savremenom svetu i njihovom doprinosu opštem razvoju i napretku čovečanstva
- upoznaju regionalne razlike i komplementarnost savremenog sveta;
- razumeju probleme u savremenom svetu (prenaseljenost, nejednak privredni razvoj, nedostatak hrane, vode, energije, mineralnih sirovina, ekološki problemi, bolesti, ratovi i drugo)
- razvijaju nacionalni identitet i upoznaju značaj tolerancije u multietničkim, multijezičkim i multikulturalnim sredinama u svetu;
- upoznaju različite kulture kontinenata, njihovih regija i država i kroz to razvijaju opštu kulturu
- razvijaju želju i stiču potrebu za dalje obrazovanje i samoobrazovanje sa ciljem da se što uspešnije uključe u dalje stručno osposobljavanje
- kroz rad u nastavi geografije proširuju znanja iz kartografije i osposobe se za samostalno korišćenje geografske karte u sticanju novih znanja i u svakodnevnom životu
- osposobe za samostalno korišćenje geografske literature i različitog grafičkog i ilustrativnog materijala u cilju lakšeg savladavanja nastavnog gradiva i osposobljavanja za samostalni rad.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD (1)

Svrha, ciljevi, zadaci i programski sadržaji regionalne geografije vanevropskih kontinenata.

OPŠTE GEOGRAFSKE ODLIKE AZIJE (21)

Osnovni geografski podaci o kontinentu: ime, geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost azijskog kontinenta, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, migracije), naselja.

Prirodna bogatstva i privreda.

Regionalna i politička podela.

JUGOZAPADNA AZIJA

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Jugozapadne Azije, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela.

Prirodna bogatstva i privreda.

Države Jugozapadne Azije: Turska, geografski položaj, granice i veličina. Osnovne prirodnogeografske i društvenoekonomske odlike.

JUŽNA AZIJA

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Južne Azije, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela.

Prirodna bogatstva i privreda.

Države Južne Azije: Indija, geografski položaj, granice i veličina. Osnovne prirodnogeografske i društvenoekonomske odlike.

JUGOISTOČNA AZIJA

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Jugoistočne Azije, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela.

Prirodna bogatstva i privreda.

Države Jugoistočne Azije: Indonezija, geografski položaj, granice i veličina. Osnovne prirodnogeografske i društvenoekonomske odlike.

SREDNJA AZIJA

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Srednje Azije, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela.

Prirodna bogatstva i privreda.

ISTOČNA AZIJA

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Istočne Azije, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela.

Prirodna bogatstva i privreda.

Države Istočne Azije: Kina i Japan, geografski položaj, granice i veličina. Osnovne prirodnogeografske i društvenoekonomske odlike.

OPŠTE GEOGRAFSKE ODLIKE AFRIKE (14)

Osnovni geografski podaci o kontinentu: ime, geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost afričkog kontinenta, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, migracije), naselja.

Prirodna bogatstva i privreda.

Regionalna i politička podela.

SEVERNA AFRIKA

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Severne Afrike, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela.

Prirodna bogatstva i privreda.

Države Severne Afrike: Egipat, geografski položaj, granice i veličina. Osnovne prirodnogeografske i društvenoekonomske odlike.

ISTOČNA AFRIKA

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Istočne Afrike, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela.

Prirodna bogatstva i privreda.

ZAPADNA AFRIKA

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Severne Afrike, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela.

Prirodna bogatstva i privreda.

JUŽNA AFRIKA

Geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost Severne Afrike, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja, politička podela.

Prirodna bogatstva i privreda.

Države Južne Afrike: Južnoafrička Republika, geografski položaj, granice i veličina. Osnovne prirodnogeografske i društvenoekonomske odlike.

OPŠTE GEOGRAFSKE ODLIKE SEVERNE AMERIKE (12)

Osnovni geografski podaci o kontinentu: ime, geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost severno američkog kontinenta, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, migracije), naselja.

Prirodna bogatstva i privreda.

Regionalna i politička podela.

Države Severne Amerike: Sjedinjene Američke Države i Kanada, geografski položaj, granice i veličina. Osnovne prirodnogeografske i društvenoekonomske odlike.

OPŠTE GEOGRAFSKE ODLIKE SREDNJE AMERIKE (3)

Osnovni geografski podaci o kontinentu: ime, geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost srednjeameričkog kontinenta, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja.

Prirodna bogatstva i privreda.

Regionalna i politička podela.

Države Srednje Amerike: Meksiko, geografski položaj, granice i veličina. Osnovne prirodnogeografske i društvenoekonomske odlike.

OPŠTE GEOGRAFSKE ODLIKE JUŽNE AMERIKE (9)

Osnovni geografski podaci o kontinentu: ime, geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost južnoameričkog kontinenta, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja.

Prirodna bogatstva i privreda.

Regionalna i politička podela.

Države Južne Amerike: Brazil i Argentina, geografski položaj, granice i veličina. Osnovne prirodnogeografske i društvenoekonomske odlike.

OPŠTE GEOGRAFSKE ODLIKE AUSTRALIJE I OKEANIJE (6)

Osnovni geografski podaci o kontinentu: ime, geografski položaj, granice i veličina.

Prirodnogeografske odlike: horizontalna i vertikalna razuđenost australijskog kontinenta, klima i biljni svet, vode na kopnu.

Društvenoekonomske odlike: stanovništvo (broj, naseljenost, sastav, etnička raznovrsnost, migracije), naselja.

Prirodna bogatstva i privreda.

Regionalna i politička podela.

Države Australije i Okeanije: Novi Zeland, geografski položaj, granice i veličina. Osnovne prirodnogeografske i društvenoekonomske odlike.

OPŠTE GEOGRAFSKE ODLIKE ARKTIKA (2)

Osnovni geografski podaci: otkriće i istraživanja Arktika, ime, geografski položaj i veličina. Prirodna i ekonomska obeležja.

OPŠTE GEOGRAFSKE ODLIKE ANTARKTIKA (2)

Osnovni geografski podaci: otkriće i istraživanja Antarktika, ime, geografski položaj i veličina. Prirodna i ekonomska obeležja.

SVET KAO CELINA (2)

Savremeni političkogeografski procesi u svetu. Neokolonijalizam, integracije i globalizam.

Formiranje političke karte sveta.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Tokom ostvarivanja programa potrebno je uvažiti visoku obrazovnu i motivacionu vrednost aktivnih i interaktivnih (kooperativnih) metoda nastave/učenja te kroz sve programske celine dosledno osigurati da najmanje jedna trećina nastave bude organizovana upotrebom ovih metoda.

U nastavi koristiti, najmanje u trećini slučajeva, zadatke koji zahtevaju primenu naučenog u razumevanju i rešavanju svakodnevnih problemskih situacija preporučenih od strane Ministarstva i Zavoda, a prilikom ocenjivanja obezbediti da su učenici informisani o kriterijumima na osnovu kojih su ocenjivani.

Sadržaji programa nastavnog predmeta geografija u sedmom razredu osnovne škole obuhvataju sistematsko izučavanje regionalne geografije vanevropskih kontinenata, a programsku strukturu čini osam nastavnih tema. Kroz prvu nastavnu temu potrebno je učenike upoznati sa svrhom, ciljem, zadacima i nastavnim sadržajima geografije za sedmi razred, sa planom rada, načinom rada, načinom korišćenja didaktičkog materijala, stručne i naučnopopularne literature.

U okviru regionalne geografije vanevropskih kontinenata predviđena je obrada kontinenata u celini, što treba da pruži mogućnost sagledavanja opštih odlika kontinenata da bi se na osnovu njih mogle jasnije uočiti osobenosti njihovih regija i pojedinih država.

Regionalna geografija vanevropskih kontinenata značajna je u vaspitnom i u obrazovnom pogledu jer pruža široke mogućnosti da učenici upoznaju različite regije i države na Zemlji, kako u pogledu njihovih prirodnih odlika, tako i u pogledu stanovništva, prirodnih bogatstava, društveno-ekonomskih odnosa i stepena razvijenosti privrede.

Nastavni sadržaji regionalne geografije vanevropskih kontinenata odabrani su po egzemplarnom i funkcionalnom didaktičkom principu što je omogućilo linearno-stepenasto struktuiranje po Kerovom sistemu. Nastavni program čine nastavne celine i teme za koje je predložen orijentacioni broj časova, a sloboda i kreativnost nastavnika se ogleda u samostalnom planiranju i rasporedu tipova časova, izboru nastavnih metoda, tehnika, aktivnosti, didaktičkih sredstava i pomagala.

Prilikom obrade regija i pojedinih država sveta potrebno je isticati raznovrsnost prirodnogeografskih odlika (reljef, klima, vode, biljni i životinjski svet) kojima se ističu pojedine regije i ukazivati na raznovrsnost njihovog prirodnog bogatstva. Prirodnogeografske odlike odnose se na opšte odlike kontinenata, regija i država. Prilikom obrade ovih sadržaja težište treba staviti na opšte sadržaje, kao i na interaktivne veze i odnose svih činilaca geografske sredine. Pri obradi ovih geografskih sadržaja posebnu pažnju treba posvetiti problemima zaštite i unapređivanja životne sredine.

Potrebno je takođe isticati bitne karakteristike stanovništva (broj, razmeštaj stanovništva, strukture, prirodni priraštaj, kulturno-obrazovni nivo, migracije) što je značajno za društvenoekonomski položaj država u svetu. Kroz društvenogeografske sadržaje upoznati učenike sa demografskim razvojem i naseljenošću pojedinih delova sveta. Ovo nastavno gradivo treba povezivati sa sličnim sadržajima drugih nastavnih predmeta, u cilju sagledavanja populacionih problema i izgrađivanja svesti o neophodnosti zajedničkog života različitih naroda. Kroz sadržaje ove nastavne teme učenici se upoznaju sa populacionom politikom i njenim značajem. S tim u vezi, neophodno je objasniti i ukazati na faktore koji su doveli do krupnih promena i transformacija tokom prošlog i početkom ovog veka, što se snažno odražava na stanovništvo i naselja u svetu.

Potrebno je naglašavati i međuslovljenost prirodnogeografskih i društvenogeografskih pojava, procesa i odnosa koji istovremeno utiču na razvoj privrede regije ili države o kojoj je reč. Treba, takođe, posebno ukazati na postojeće razlike u stepenu demografske razvijenosti kontinenata, kao i na protivurečnosti koje postoje između njihovih prirodnih bogatstava i nivoa razvijenosti njihove privrede.

Pri obradi sadržaja koji se odnose na razvoj privrede u celini i pojedinih privrednih delatnosti, kao i o prirodno-geografskoj osnovi razvoja, težište treba staviti na najvažnije karakteristike razvoja, teritorijalni razmeštaj i neravnomernost u nivou razvijenosti, a izbegavati suvoparno nabranje obilja brojeanih podataka.

Kroz obradu savremenih integracijskih procesa treba omogućiti da učenici shvate razgranatost i razvojnost međusobne političke, ekonomske, kulturnoprosvetne i naučnotehnološke saradnje među državama i organizacijama u svetu. Važno je upoznati učenike sa aktuelnim integracijskim procesima u Evropi i svetu i ukazati na značaj i mesto naše zemlje u ovoj sferi.

Nastavne sadržaje iz regionalne geografije vanevropskih kontinenata treba maksimalno koristiti za vaspitno delovanje na učenike, razvijanje duha solidarnosti i tolerancije prema drugim narodima u svetu i ukazati na neophodnost saradnje zemalja u regionu, na kontinentu i na globalnom nivou.

U radu sa učenicima preporučuje se nastavniku da koristi različite nastavne metode, oblike i sredstva rada da bi nastavne sadržaje učinio pristupačnijim učenicima, njihovom uzrastu i sposobnostima. Potrebno je da se izbegava verbalizam, a da se kod učenika podstiče radoznalost, sistematičnost i kreativnost. Fond časova treba racionalno koristiti u skladu sa nastavnim sadržajima.

Uz pomoć nastavnika, grupno ili u paru, učenici mogu vršiti mala istraživanja, a potom prezentaciju geografskih odlika nekog dela sveta, na osnovu čega nastavnik može da sagleda obim i kvalitet samostalnog rada svakog pojedinca.

U nastavi geografije neophodno je korišćenje geografskih karata na svim tipovima časova i u svim oblicima nastavnog rada. Pored geografskih karata neophodno je koristiti tabele, dijagrame, sheme i ostale didaktičke materijale koji doprinose očiglednosti i trajnosti znanja i umenja kod učenika.

FIZIKA
(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave fizike jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku i naučnu pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da upoznaju prirodne pojave i osnovne prirodne zakone, da se osposobe za uočavanje i raspoznavanje fizičkih pojava u svakodnevnom životu i za aktivno sticanje znanja o fizičkim pojavama kroz istraživanje, da oforme osnovu naučnog metoda i da se usmere prema primeni fizičkih zakona u svakodnevnom životu i radu.

Zadaci nastave fizike su:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave fizike svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave fizike budu u punoj meri realizovani
- razvijanje funkcionalne pismenosti
- upoznavanje osnovnih načina mišljenja i rasuđivanja u fizici
- razumevanje pojava, procesa i odnosa u prirodi na osnovu fizičkih zakona
- razvijanje sposobnosti za aktivno sticanje znanja o fizičkim pojavama kroz istraživanje
- razvijanje radoznalosti, sposobnosti racionalnog rasuđivanja, samostalnosti u mišljenju i veštine jasnog i preciznog izražavanja
- razvijanje logičkog i apstraktnog mišljenja
- shvatanje smisla i metoda ostvarivanja eksperimenta i značaja merenja
- rešavanje jednostavnih problema i zadataka u okviru nastavnih sadržaja
- razvijanje sposobnosti za primenu znanja iz fizike
- shvatanje povezanosti fizičkih pojava i ekologije i razvijanje svesti o potrebi zaštite, obnove i unapređivanja životne sredine
- razvijanje radnih navika i sklonosti ka izučavanju nauka o prirodi
- razvijanje svesti o sopstvenim znanjima, sposobnostima i daljoj profesionalnoj orijentaciji.

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- razlikuje fizičke veličine koje su određene samo brojnomo vrednošću od onih koje su definisane intenzitetom, pravcem i smerom (vreme, masa, temperatura, rad, brzina, ubrzanje, sila...)
- koristi, na nivou primene, osnovne zakone mehanike - Njutnove zakone
- stekne pojam o gravitaciji i razlikuje silu teže od težine tela (beztežinsko stanje)
- upozna silu trenja
- razume da je rad sile jednak promeni energije i na nivou primene koristi
- transformaciju energije u rad i obrnuto
- na nivou primene koristi zakone održanja (mase, energije)
- pravi razliku između temperature i toplote
- ume da rukuje mernim instrumentima
- koristi jedinice Međunarodnog sistema (SI) za odgovarajuće fizičke veličine.

SADRŽAJI PROGRAMA

SILA I KRETANJE (9+14+2)

Obnavljanje dela gradiva iz šestog razreda koje se odnosi na ravnomerno pravolinijsko kretanje, silu kao uzrok promene stanja tela i inernost tela. (0+2)

Sila kao uzrok promene brzine tela. Pojam ubrzanja. (1+1)

Uspostavljanje veze između sile, mase tela i ubrzanja. Drugi Njutnov zakon. (1+2)

Dinamičko merenje sile. (0+1)

Ravnomerno promenljivo pravolinijsko kretanje. Intenzitet, pravac i smer brzine i ubrzanja. (1+1)

Trenutna i srednja brzina tela. (1+0)

Zavisnost brzine i puta od vremena pri ravnomerno promenljivom pravolinijskom kretanju. (2+2)

Grafičko predstavljanje zavisnosti brzine i puta od vremena kod ravnomerno pravolinijskog kretanja. Grafičko predstavljanje zavisnosti brzine tela od vremena kod ravnomerno promenljivog pravolinijskog kretanja. (2+2)
Međusobno delovanje dva tela - sile akcije i reakcije. Treći Njutnov zakon. Primeri. (1+1)
Sistematizacija i obnavljanje gradiva. (0+2)
Demonstracioni ogledi: Ilustrovanje inercije tela pomoću papira i tega. Kretanje kuglice niz Galilejev žljeb. Kretanje tela pod dejstvom stalne sile. Merenje sile dinamometrom. Ilustrovanje zakona akcije i reakcije pomoću dinamometara i kolica, kolica sa oprugom i drugih ogleda (reaktivno kretanje balona i plastične boce).

Laboratorijske vežbe

1. Određivanje stalnog ubrzanja pri kretanju kuglice niz žljeb. (1)
2. Provera Drugog Njutnovog zakona pomoću pokretnog tela (kolica) ili pomoću Atvudove mašine. (1)

KRETANJE TELA POD DEJSTVOM SILE TEŽE. SILE TRENJA (4+6+2)

Ubrzanje pri kretanju tela pod dejstvom sile teže. Galilejev ogled. (1+0)
Slobodno padanje tela, bestežinsko stanje. Hitac naviše i hitac naniže. (1+2)
Sile trenja i sile otpora sredine (trenje mirovanja, klizanja i kotrljanja). Uticaj ovih sila na kretanje tela. (2+2)
Sistematizacija i obnavljanje gradiva. (0+2)
Demonstracioni ogledi: Slobodno padanje tela različitih oblika i masa (Njutnova cev, slobodan pad vezanih novčića...). Padanje tela u raznim sredinama. Bestežinsko stanje tela (ogledi sa dinamometrom, s dva tega i papirom između njih, sa plastičnom čašom koja ima otvor na dnu i napunjena je vodom). Trenje na stolu, kosoj podlozi i sl. Merenje sile trenja pomoću dinamometra.

Laboratorijske vežbe

1. Određivanje ubrzanja tela koje slobodno pada. (1)
2. Određivanje koeficijenta trenja klizanja. (1)

RAVNOTEŽA TELA (5+5+1)

Delovanje dve sile na telo duž istog pravca. (1+0)
Pojam i vrste ravnoteže tela. Poluga, moment sile. Ravnoteža poluge i njena primena. (2+2)
Sila potiska u tečnosti i gasu. Arhimedov zakon i njegova primena. Plivanje i tonjenje tela. (2+2)
Sistematizacija i obnavljanje gradiva. (0+1)
Demonstracioni ogledi: Vrste ravnoteže pomoću lenjira ili štapa. Ravnoteža poluge. Uslovi plivanja tela (tegovi i staklena posuda na vodi, Kartezijanski gnjurac, suvo grožđe u mineralnoj vodi, sveže jaje u vodi i vodenom rastvoru soli, mandarina sa korom i bez kore u vodi, plivanje kocke leda na vodi...).

Laboratorijska vežba

1. Određivanje gustine čvrstog tela primenom Arhimedovog zakona. (1)

MEHANIČKI RAD I ENERGIJA. SNAGA (6+7+2)

Mehanički rad. Rad sile. Rad sile teže i sile trenja. (2+1)
Kvalitativno uvođenje pojma mehaničke energije tela. Kinetička energija tela. Potencijalna energija. Gravitaciona potencijalna energija tela. (2+2)
Veza između promene mehaničke energije tela i izvršenog rada. Zakon o održanju mehaničke energije. (1+1)
Snaga. Koeficijent korisnog dejstva. (1+1)
Sistematizacija i obnavljanje gradiva. (0+2)
Demonstracioni ogledi: Ilustrovanje rada utrošenog na savladavanje sile trenja pri klizanju tela po različitim podlogama, uz korišćenje dinamometra. Korišćenje potencijalne energije vode ili energije naduvanog balona za vršenje mehaničkog rada. Primeri mehaničke energije tela. Zakon o održanju mehaničke energije (Maksvelov točak).

Laboratorijske vežbe

1. Određivanje rada sile pod čijim dejstvom se telo kreće po različitim podlogama. (1)
2. Provera zakona održanja mehaničke energije pomoću kolica. (1)

TOPLOTNE POJAVE (3+5+1)

Toplotno širenje tela. Pojam i merenje temperature. (1+1)

Količina toplote. Specifični toplotni kapacitet. Toplotna ravnoteža. (1+1)

Čestični sastav supstancije: molekuli i njihovo haotično kretanje. Unutrašnja energija i temperatura. (1+1)

Sistematizacija i obnavljanje gradiva. (0+2)

Demonstracioni ogledi: Difuzija i Braunovo kretanje. Širenje čvrstih tela, tečnosti i gasova (naduvani balon na staklenoj posudi - flaši i dve posude sa hladnom i toplom vodom, Gravesandov prsten, izduženje žice, kapilara...).

Laboratorijska vežba

1. Merenje temperature mešavine tople i hladne vode posle uspostavljanja toplotne ravnoteže. (1)

DODATNI RAD

(Orijentacioni sadržaji programa)

1. Rešavanje problema vezanih za slaganje i razlaganje sila i ravnotežu tela.
 2. Videozapis ili simulacija na računaru različitih oblika slaganja i razlaganja sila, ravnoteže tela i primene poluge.
 3. Tela na strmoj ravni.
 4. Rešavanje problema kretanja tela s konstantnim ubrzanjem.
 5. Grafičko rešavanje problema kod ravnomerno promenljivog kretanja i njihova primena.
 6. Primeri za primenu Njutnovih zakona dinamike.
 7. Videozapis ili simulacija na računaru različitih oblika mehaničkog kretanja pod dejstvom sile teže.
 8. Keplerovi zakoni. Kretanje planeta. Sunčev sistem.
 9. Zanimljivosti iz astronomije.
 10. Sila trenja i koeficijent trenja.
 11. Videozapis ili simulacija na računaru različitih oblika mehaničkog rada u svakodnevnom životu.
 12. Princip rada prostih mašina.
 13. Videozapis ili simulacija na računaru kinetičke i potencijalne energije tela, pretvaranja potencijalne energije u kinetičku i obrnuto, zakona održanja mehaničke energije i dr.
 14. Rešavanje problema vezanih za rad, energiju tela i zakone kretanja.
 15. Određivanje specifičnog toplotnog kapaciteta tela. Mehanizmi prenošenja toplote s jednog tela na drugo (primeri). Toplotna ravnoteža.
 16. Rešavanje problema u kojima se koriste pritisak i potisak kao fizičke veličine. Srednja gustina kod nehomogenih tela. Arhimedov zakon kroz primere.
 17. Videozapis ili simulacija na računaru tela i supstancija na različitim temperaturama, termičkog širenja tela, promene agregatnih stanja i sl.
 18. Voda na različitim temperaturama i njeno drugačije ponašanje u odnosu na ostale tečnosti.
 19. Poseta nekoj laboratoriji (kabinetu) za fiziku na fakultetu, naučnoistraživačkom institutu, opservatoriji, elektrani, fabrici, kabinetu u gimnaziji i dr.
- Pored ponuđenih sadržaja mogu se realizovati i teme za koje učenici pokažu posebno interesovanje.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Tokom ostvarivanja programa potrebno je uvažiti visoku obrazovnu i motivacionu vrednost aktivnih i interaktivnih (kooperativnih) metoda nastave/učenja te kroz sve programske celine dosledno osigurati da najmanje jedna trećina nastave bude organizovana upotrebom ovih metoda.

U nastavi koristiti, najmanje u trećini slučajeva, zadatke koji zahtevaju primenu naučenog u razumevanju i rešavanju svakodnevnih problemskih situacija preporučenih od strane Ministarstva i Zavoda, a prilikom ocenjivanja obezbediti da su učenici informisani o kriterijumima na osnovu kojih su ocenjivani.

Pri izradi programa uzete su u obzir primedbe i sugestije nastavnika fizike osnovnih škola izrečene na stručnim skupovima i seminarima u okviru razgovora o programima i nastavi fizike u osnovnim i srednjim školama. One se mogu sažeti u sledećem:

- smanjiti ukupnu opterećenost učenika
- rasteretiti važeći program svih sadržaja koji nisu primereni
- psihofizičkim mogućnostima učenika

- "vratiti" eksperiment u nastavu fizike
- metodski unaprediti izlaganje programskih sadržaja i
- izvršiti bolju korelaciju redosleda izlaganja sadržaja fizike sa
- matematikom i predmetima ostalih prirodnih nauka.

Novi program je po sadržaju, obimu i metodskom prezentovanju prilagođen učenicima osnovne škole.

Polazna opredeljenja pri koncipiranju programa fizike

Pri izradi programa fizike dominantnu ulogu imale su sledeće činjenice:

- osnovno obrazovanje je obavezno za celokupnu populaciju učenika
- kod učenika osnovne škole sposobnost apstraktnog mišljenja još nije dovoljno razvijena
- fizika je apstraktna, egzaktna i razučena naučna disciplina čiji se zakoni često iskazuju u matematičkoj formi koja je učeniku osnovne škole potpuno nepristupačna
- u nastavi fizike je zapostavljen ogled (iako je fizika eksperimentalna nauka), a laboratorijske vežbe učenici sve ređe izvode.

Navedene činjenice uticale su na *izbor programskih sadržaja i metoda logičkog zaključivanja*, kao i na uvođenje jednostavnih eksperimenata, tzv. "*malih ogleda*", koji ne zahtevaju skupu i složenu opremu za demonstriranje fizičkih pojava.

1. Izbor programskih sadržaja

Iz fizike kao naučne discipline odabrani su samo oni sadržaji koje na određenom nivou mogu da usvoje svi učenici osnovne škole. To su, uglavnom, sadržaji iz osnova klasične fizike, dok su u osmom razredu uzeti i neki sadržaji atomske i nuklearne fizike. Obim odabranih programskih sadržaja prilagođen je godišnjem fondu časova fizike u osnovnoj školi. Međutim, i na ovako suženim sadržajima učenici mogu da upoznaju egzaktnost fizičkih zakona i raznovrsnost fizičkih pojava u makrosvetu, ali i u mikrosvetu koji nije direktno dostupan našim čulima. Pošto su makrofizičke pojave očiglednije za proučavanje, one dominiraju u nastavnim sadržajima šestog i sedmog razreda. U osmom razredu, pored njih, date su i tematske celine u kojima se obrađuju i neki procesi u mikrosvetu (omotač i jezgro atoma).

2. Izbor metoda logičkog zaključivanja.

Od svih metoda logičkog zaključivanja koje se koriste u fizici kao naučnoj disciplini (induktivni, deduktivni, zaključivanje po analogiji itd.), učenicima osnovne škole najpristupačniji je induktivni metod (od pojedinačnog ka opštem) pri pronalaženju i formulisanju osnovnih zakona fizike. Zato program predviđa da se pri proučavanju makrofizičkih pojava pretežno koristi induktivni metod.

Na ovako izabranim poglavljima fizike može se u potpunosti ilustrovati suština metodologije koja se i danas koristi u fizici i u svim prirodnim naukama u *početnoj etapi* naučnog istraživanja, tj. u procesu sakupljanja eksperimentalnih činjenica i na osnovu njih formulisanja osnovnih zakona o pojavama koje treba da se prouče. Ova etapa sazajnog procesa obuhvata: posmatranje pojave, uočavanje bitnih svojstava sistema na kojima se pojava odvija, zanemarivanje manje značajnih svojstava i parametara sistema, merenje u cilju pronalaženja međuzavisnosti odabranih veličina, planiranje novih eksperimenata radi preciznijeg formulisanja fizičkih zakona i sl. Sa nekim naučnim rezultatima, do kojih se došlo deduktivnim putem, treba da se upoznaju i učenici starijih razreda, ali na informativnom nivou. Zato program predviđa da se neka znanja do kojih se došlo deduktivnim putem koriste pri objašnjavanju određenih fizičkih procesa u makro i mikrosvetu.

3. Jednostavni eksperimenti

Uvođenje jednostavnih eksperimenata za demonstriranje fizičkih pojava ima za cilj "vraćanje" ogleda u nastavu fizike, razvijanje radoznalosti i interesa za fiziku i istraživački pristup prirodnim naukama.

Jednostavne eksperimente mogu da izvode i sami učenici na času ili da ih ponove kod kuće, koristeći mnoge predmete i materijale iz svakodnevnog života.

Način prezentovanja programa

Programski sadržaji dosledno su prikazani u formi koja zadovoljava osnovne methodske zahteve nastave fizike: *Postupnost* (od prostijeg ka složenijem) pri upoznavanju novih pojmova i formulisanju zakona.

Očiglednost pri izlaganju nastavnih sadržaja (uz svaku tematsku celinu pobrojano je više demonstracionih ogleda).

Induktivni pristup (od pojedinačnog ka opštem) pri uvođenju osnovnih fizičkih pojmova i zakona.

Povezanost nastavnih sadržaja (horizontalna i vertikalna).

Stoga, prilikom ostvarivanja ovog programa bilo bi poželjno da se svaka tematska celina obrađuje onim redosledom koji je naznačen u programu. Time se omogućuje da učenik lakše usvaja nove pojmove i spontano razvija sposobnost za logičko mišljenje.

Program predviđa da se unutar svake veće tematske celine, posle postupnog i analitičnog izlaganja pojedinačnih nastavnih sadržaja, kroz sistematizaciju i obnavljanje izloženog gradiva, izvrši sinteza bitnih činjenica i zaključaka i da se kroz njihovo obnavljanje omogući da ih učenici u potpunosti razumeju i trajno usvoje. Pored toga, program predviđa da svaka tematska celina, na primer, u sedmom razredu, počinje *obnavljanjem dela gradiva iz šestog razreda koje se odnosi na...* Time se postiže i vertikalno povezivanje nastavnih sadržaja. Veoma je važno da se kroz rad u razredu ispoštuje ovaj zahtev Programa jer se time naglašava činjenica da su u fizici sve oblasti međusobno povezane i omogućuje se da učenik sagleda fiziku kao koherentnu naučnu disciplinu u kojoj se početak proučavanja nove pojave naslanja na rezultate proučavanja nekih prethodnih.

Uz naslov svake tematske celine naveden je (u zagradi) zbir tri broja. Na primer, Toplotne pojave (3+5+1). Prva cifra označava broj časova predviđenih za neposrednu obradu sadržaja tematske celine i izvođenje demonstracionih ogleda, druga cifra određuje broj časova za utvrđivanje tog gradiva i ocenjivanje učenika, dok treća cifra označava broj časova za izvođenje laboratorijskih vežbi.

Svaka tematska celina razbijena je na više tema koje bi trebalo obrađivati onim redosledom koji je dat u Programu. Iza teksta svake teme, u zagradi, naveden je zbir dve cifre: prva označava optimalni broj časova za obradu teme i izvođenje demonstracionih ogleda, a druga daje optimalni broj časova za utvrđivanje sadržaja teme. Pri tome, na primer, zbir (1+1) ne treba shvatiti bukvalno, tj. da se jedan čas koristi samo za izlaganje novog sadržaja, a sledeći čas, samo za obnavljanje i propitivanje. Naprotiv, pri obradi sadržaja skoro svake teme, na svakom času deo vremena posvećuje se obnavljanju gradiva, a deo vremena se koristi za izlaganje novih sadržaja.

Iza naziva svake laboratorijske vežbe nalazi se, u zagradi, cifra koja označava broj časova predviđenih za njeno ostvarivanje.

Kako program matematike za osnovnu školu ne obuhvata sadržaje iz vektorske algebre, u okviru programa fizike nije predviđeno da se fizičke veličine, koje imaju vektorsku prirodu (brzina, ubrzanje, sila itd.), eksplicitno tretiraju kao vektori, već kao veličine koje su jednoznačno određene sa tri podatka: brojnomo vrednošću, pravcem i smerom.

Osnovni oblici nastave i methodska uputstva za njihovo izvođenje

Ciljevi i zadaci nastave fizike ostvaruju se kroz sledeće osnovne oblike:

1. izlaganje sadržaja teme uz odgovarajuće demonstracione ogleda
2. rešavanje kvalitativnih i kvantitativnih zadataka
3. laboratorijske vežbe
4. korišćenje i drugih načina rada koji doprinose boljem razumevanju sadržaja teme (domaći zadaci, čitanje popularne literature iz istorije fizike i sl.)
5. sistematsko praćenje rada svakog pojedinačnog učenika.

Veoma je važno da nastavnik pri izvođenju prva tri oblika nastave naglašava njihovu objedinjenost u jedinstvenom cilju: otkrivanje i formulisanje zakona i njihova primena. U protivnom, učenik će steći utisak da postoje tri različite fizike: jedna se sluša na predavanjima, druga se radi kroz računске zadatke, a treća se koristi u laboratoriji. Ako još nastavnik ocenjuje učenike samo na osnovu pismenih vežbi, učenik će s pravom zaključiti: *U školi je važna samo ona fizika koja se radi kroz računске zadatke*. Nažalost, često se dešava da učenici osnovne i srednje škole o fizici kao nastavnoj disciplini steknu upravo takav utisak.

Da bi se ciljevi i zadaci nastave fizike ostvarili u celini, neophodno je da učenici aktivno učestvuju u svim oblicima nastavnog procesa. Imajući u vidu da svaki od navedenih oblika nastave ima svoje specifičnosti u procesu ostvarivanja, to su i methodska uputstva prilagođena ovim specifičnostima.

Methodska uputstva za predavanja

Kako uz svaku tematsku celinu idu demonstracioni ogledi, učenici će spontano pratiti tok posmatrane pojave, a na nastavniku je da navede učenika da svojim rečima, na osnovu sopstvenog rasuđivanja, opiše pojavu koju posmatra. Posle toga nastavnik, koristeći precizni jezik fizike, definiše nove pojmove (veličine) i rečima formuliše zakon pojave. Kada se prođe kroz sve etape u izlaganju sadržaja teme (ogled, učenikov opis pojave, definisanje pojmova i formulisanje zakona), prelazi se, ako je moguće, na prezentovanje zakona u

matematičkoj formi. Ovakvim načinom izlaganja sadržaja teme nastavnik pomaže učeniku da potpunije razume fizičke pojave, trajnije zapamti usvojeno gradivo i u drugi plan potisne formalizovanje usvojenog znanja. Ako se insistira samo na matematičkoj formi zakona, dolazi se nekada do besmislenih zaključaka. Na primer, drugi Njutnov zakon mehanike $F = ma$ učenik može da napiše i u obliku $m = F/a$. S matematičke tačke gledišta to je potpuno korektno. Međutim, ako se ova formula iskaže rečima: *Masa tela direktno je srazmerna sili koja deluje na telo, a obrnuto srazmerna ubrzanju tela*, tvrđenje je s aspekta matematike tačno, ali je s aspekta fizike potpuno pogrešno.

Veliki fizičari, Ajnštajn na primer, naglašavali su da u makrosvetu koji nas okružuje svaka novootkrivena istina ili zakon prvo su formulisani rečima, pa tek zatim prikazani u matematičkoj formi. Čovek, naime, svoje misli iskazuje rečima a ne formulama. Majkl Faradej, jedan od najvećih eksperimentalnih fizičara, u svom laboratorijskom dnevniku nije zapisao ni jednu jedinu formulu, ali je zato sva svoja otkrića formulisao preciznim jezikom fizike. Ti zakoni (zakon elektromagnetne indukcije, zakoni elektrolize) i danas se iskazuju u takvoj formi iako ih je Faradej otkrio još pre 180 godina.

Metodska uputstva za rešavanje računskih zadataka

Pri rešavanju kvantitativnih (računskih) zadataka iz fizike, u zadatku prvo treba na pravi način sagledati fizičke sadržaje, pa tek posle toga preći na matematičko formulisanje i izračunavanje. Naime, rešavanje zadataka odvija se kroz tri etape: fizička analiza zadatka, matematičko izračunavanje i diskusija rezultata. U prvoj etapi uočavaju se fizičke pojave na koje se odnosi zadatak, a zatim se nabrajaju i rečima iskazuju zakoni po kojima se pojave odvijaju. U drugoj etapi se, na osnovu matematičke forme zakona, izračunava vrednost tražene veličine. U trećoj etapi traži se fizičko tumačenje dobijenog rezultata. Ako se, na primer, primenom Džulovog zakona izdvoje različite količine toplote na paralelno vezanim otpornicima, treba protumačiti zašto se na otporniku manjeg otpora oslobađa veća količina toplote. Tek ako se od učenika dobije korektan odgovor, nastavnik može da bude siguran da je sa svojim učenicima zadatak rešavao na pravi način.

Metodska uputstva za izvođenje laboratorijskih vežbi

Laboratorijske vežbe čine sastavni deo redovne nastave i organizuju se na sledeći način: učenici svakog odeljenja dele se u dve grupe, tako da svaka grupa ima svoj termin za laboratorijsku vežbu. Oprema za svaku laboratorijsku vežbu umnožena je u više kompleta, što omogućava da na jednoj vežbi (radnom mestu) rade dva do tri učenika. Vežbe se rade frontalno.

Čas eksperimentalnih vežbi sastoji se iz uvodnog dela, merenja i zapisivanja rezultata merenja.

U uvodnom delu časa nastavnik:

- obnavlja delove gradiva koji su obrađeni na časovima predavanja a odnose se na datu vežbu (definicija veličine koja se određuje i metod koji se koristi da bi se veličina odredila)
- obraća pažnju na činjenicu da svako merenje prati odgovarajuća greška i ukazuje na njene moguće izvore
- upoznaje učenike s mernim instrumentima i obučava ih da pažljivo rukuju laboratorijskim inventarom
- ukazuje učenicima na mere predostrožnosti kojih se moraju pridržavati radi sopstvene sigurnosti, pri rukovanju aparatima, električnim izvorima, raznim uređajima i sl.

Dok učenici vrše merenja, nastavnik aktivno prati njihov rad, diskretno ih nadgleda i, kad zatreba, objašnjava i pomaže.

Pri unošenju rezultata merenja u đачku svesku, procenu greške treba vršiti samo za direktno merene veličine (dužinu, vreme, električnu struju, električni napon i sl.), a ne i za veličine koje se posredno određuju (električni otpor određen primenom Omovog zakona). Procenu greške posredno određene veličine nastavnik može da izvodi u okviru dodatne nastave.

Ako nastavnik dobro organizuje rad u laboratoriji, učenici će se ovom obliku nastave najviše radovati.

Metodska uputstva za druge oblike rada

Jedan od oblika rada sa učenicima su domaći zadaci. Nastavnik planira domaće zadatke u svojoj redovnoj pripremi za čas. Pri odabiru zadataka, nastavnik težinu zadatka prilagođava mogućnostima prosečnog učenika i daje samo one zadatke koje učenici mogu da reše bez tuđe pomoći. Domaći zadaci odnose se na gradivo koje je obrađeno neposredno na času (1-2 zadatak) i na povezivanje ovog gradiva sa prethodnim (1 zadatak).

O rešenjima domaćih zadataka diskutuje se na sledećem času, kako bi učenici dobili povratnu informaciju o uspešnosti svog samostalnog rada.

Praćenje rada učenika

Nastavnik je dužan da kontinuirano prati rad svakog učenika kroz neprekidnu kontrolu njegovih usvojenih znanja, stečenih na osnovu svih oblika nastave: demonstracionih ogleda, predavanja, rešavanja kvantitativnih i kvalitativnih zadataka i laboratorijskih vežbi. Ocenjivanje učenika samo na osnovu rezultata koje je on postigao na pismenim vežbama neprimereno je učeničkom uzrastu i fizici kao naučnoj disciplini. Nedopustivo je da nastavnik od učenika, koji se prvi put sreće s fizikom, traži samo formalno znanje umesto da ga podstiče na razmišljanje i logičko zaključivanje. Učenik se kroz usmene odgovore navikava da koristi preciznu terminologiju, razvija sposobnost da svoje misli jasno i tačno formuliše i ne doživljava fiziku kao naučnu disciplinu u kojoj su jedino formule važne.

Budući da je program, kako po sadržaju tako i po obimu, prilagođen psihofizičkim mogućnostima učenika osnovne škole, stalnim obnavljanjem najvažnijih delova iz celokupnog gradiva postiže se da stečeno znanje bude trajnije i da učenik bolje uočava povezanost raznih oblasti fizike. Istovremeno se obezbeđuje da učenik po završetku osnovne škole ovlada osnovnim pojmovima i zakonima fizike, da poznaje logiku i metodologiju koja se koristi u fizici pri proučavanju fizičkih pojava u prirodi i da ih primenjuje u svakodnevnom životu.

MATEMATIKA

(4 časa nedeljno, 144 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave matematike u osnovnoj školi jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku i matematičku pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da usvoje elementarna matematička znanja koja su potrebna za shvatanje pojava i zakonitosti u prirodi i društvu; da osposobi učenike za primenu usvojenih matematičkih znanja u rešavanju raznovrsnih zadataka iz životne prakse, da predstavlja osnovu za uspešno nastavljanje matematičkog obrazovanja i za samoobrazovanje; kao i da doprinose razvijanju mentalnih sposobnosti, formiranju naučnog pogleda na svet i svestranom razvitku ličnosti učenika.

Zadaci nastave matematike jesu:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave matematike svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave matematike budu u punoj meri realizovani
- sticanje znanja neophodnih za razumevanje kvantitativnih i prostornih odnosa i zakonitosti u raznim pojavama u prirodi, društvu i svakodnevnom životu
- sticanje osnovne matematičke kulture potrebne za sagledavanje uloge i primene matematike u različitim područjima čovekove delatnosti (matematičko modelovanje), za uspešno nastavljanje obrazovanja i uključivanje u rad
- razvijanje učenikovih sposobnosti posmatranja, opažanja i logičkog, kritičkog, analitičkog i apstraktnog mišljenja
- razvijanje kulturnih, radnih, etičkih i estetskih navika učenika, kao i pobuđivanje matematičke radoznalosti
- sticanje sposobnosti izražavanja matematičkim jezikom, jasnost i preciznost izražavanja u pismenom i usmenom obliku
- usvajanje osnovnih činjenica o skupovima, relacijama i preslikavanjima
- savlađivanje osnovnih operacija s prirodnim, celim, racionalnim i realnim brojevima, kao i usvajanje osnovnih svojstava tih operacija
- upoznavanje najvažnijih geometrijskih objekata: linija, figura i tela, i razumevanje njihovih uzajamnih odnosa
- osposobljavanje učenika za preciznost u merenju, crtanju i geometrijskim konstrukcijama
- priprema učenika za razumevanje odgovarajućih sadržaja prirodnih i tehničkih nauka
- izgrađivanje pozitivnih osobina učenikove ličnosti, kao što su: sistematičnost, upornost, tačnost, urednost, objektivnost, samokontrola i smisao za samostalni rad
- sticanje navika i umešnosti u korišćenju raznovrsnih izvora znanja.

Operativni zadaci

Učenike treba osposobiti da:

- shvate pojam kvadrata racionalnog broja i kvadratnog korena
- umeju da odrede približnu vrednost broja $\sqrt{\alpha}$ ($\alpha \in \mathbb{Q}$, $\alpha > 0$)
- shvataju realne brojeve kao dužinske mere, odnosno kao tačke na brojevnoj pravoj određene dužima koje predstavljaju takvu meru
- upoznaju pojam stepena i operacije sa stepenima (izložilac stepena prirodan broj)
- umeju da izvode osnovne računске operacije s polinomima, kao i druge identične transformacije ovih izraza (naznačene u programu)
- upoznaju pravougli koordinatni sistem i njegovu primenu
- dobro upoznaju direktnu i obrnutu proporcionalnost i praktične primene
- znaju Pitagorinu teoremu i umeju da je primene kod svih izučavanih geometrijskih figura u kojima se može uočiti pravougli trougao
- poznaju najvažnija svojstva mnogougla i kruga; umeju da konstruišu pojedine pravilne mnogouglove (sa 3, 4, 6, 8 i 12 stranica) i da crtaju druge pravilne mnogouglove računajući centralni ugao i prenoseći ga uglomerom

- znaju najvažnije obrasce u vezi s mnogougloima i krugom i da umeju da ih primene u odgovarajućim zadacima
- shvate pojam razmere duži i svojstva proporcije
- umeju da prevedu na matematički jezik i reše jednostavnije tekstualne zadatke
- koriste elemente deduktivnog zaključivanja (i izvede jednostavnije dokaze u okviru izučavanih sadržaja).

SADRŽAJI PROGRAMA

REALNI BROJEVI

Kvadrat racionalnog broja.

Rešavanje jednačine $x^2 = \alpha$, $\alpha > 0$; postojanje iracionalnih brojeva (na primer rešenja jednačine $x^2 = 2$). Realni brojevi i brojeva prava.

Kvadratni koren, jednakost $\sqrt{\alpha^2} = |\alpha|$.

Decimalni zapis realnog broja; približna vrednost realnog broja. Osnovna svojstva operacija s realnim brojevima.

PITAGORINA TEOREMA

Pitagorina teorema. Važnije primene Pitagorine teoreme.

Konstrukcije tačaka na brojevnoj pravoj koje odgovaraju brojevima $\sqrt{2}$, $\sqrt{3}$, $\sqrt{5}$ itd.

CELI I RACIONALNI ALGEBARSKI IZRAZI

Stepen čiji je izložilac prirodan broj; operacije sa stepenima; stepen proizvoda, količnika i stepena.

Algebarski izrazi. Polinomi i operacije (monomi, sređeni oblik, zbir, razlika, proizvod polinoma).

Operacije s polinomima (transformacije zbira, razlike i proizvoda polinoma u sređeni oblik polinoma).

Kvadrat binoma i razlika kvadrata i primene.

Rastavljanje polinoma na činioce.

MNOGOUGAO

Mnogougao - pojam i vrste. Zbir uglova mnogougla. Broj dijagonala mnogougla. Pravilni mnogouglovi (pojam, svojstva, konstrukcije). Obim i površina mnogougla.

ZAVISNE VELIČINE I NJIHOVO GRAFIČKO PREDSTAVLJANJE

Pravougli koordinatni sistem u ravni.

Proporcija. Primeri praktične primene direktne i obrnute proporcionalnosti (proporcionalna podela sume, procenti i dr.).

KRUG

Centralni i periferijski ugao u krugu.

Obim kruga, broj p . Dužina kružnog luka.

Površina kruga, kružnog isečka i kružnog prstena.

SLIČNOST

Proporcionalne veličine. Trouglovi sa jednakim uglovima - slični trouglovi - i proporcionalnost njihovih stranica. Primene sličnosti.

Napomena: Obavezna su četiri jednočasovna školska pismena zadatka godišnje (sa ispravkama 8 časova).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Tokom ostvarivanja programa potrebno je uvažiti visoku obrazovnu i motivacionu vrednost aktivnih i interaktivnih (kooperativnih) metoda nastave/učenja te kroz sve programske celine dosledno osigurati da najmanje jedna trećina nastave bude organizovana upotrebom ovih metoda.

U nastavi koristiti, najmanje u trećini slučajeva, zadatke koji zahtevaju primenu naučenog u razumevanju i rešavanju svakodnevnih problemskih situacija preporučenih od strane Ministarstva i Zavoda, a prilikom ocenjivanja obezbediti da su učenici informisani o kriterijumima na osnovu kojih su ocenjivani.

Radi lakšeg planiranja nastave daje se orijentacioni predlog broja časova po temama po modelu (ukupan broj časova za temu; broj časova za obradu + broj časova za ponavljanje i uvežbavanje).

Realni brojevi (16; 7 + 9)

Pitagorina teorema (16; 5 + 11)

Celi i racionalni algebarski izrazi (46; 19 + 27)

Mnogougao (13, 5 + 8)

Zavisne veličine i njihovo grafičko predstavljanje (20; 7 + 13)

Krug (15; 6 + 9)

Sličnost (10; 4 + 6)

Realni brojevi - Uvesti pojam kvadrata racionalnog broja q^P

i ilustrovati ga površinom kvadrata. Insistirati na tome da je $(q^P) > 0$ i kad je $q^P < 0$.

Tema **Realni brojevi** nastavlja se predstavljanjem mernih brojeva duži na brojevnoj pravoj. Crtanje duži čiji je merni broj dati racionalan broj. Primer duži čiji merni broj nije racionalan; npr. otvara se pitanje koliki je merni broj stranice kvadrata čija je površina 2 i dokazuje (Aristotelov dokaz) da taj broj nije racionalan. Za takve brojeve kažemo da su iracionalni, a onda za racionalne i iracionalne koristimo zajednički naziv realni brojevi. Kao rezultat prethodnog, učenici dolaze do saznanja o uzajamno jednoznačnoj vezi između tačaka na pravoj s jedne, i realnih brojeva s druge strane.

Saopštiti učenicima da racionalni brojevi imaju konačan ili periodičan decimalan zapis, i na osnovu toga videti da iracionalni brojevi moraju imati beskonačan i neperiodičan decimalni zapis. Na konkretnom primeru pokazati kako se dolazi do približnih racionalnih vrednosti za npr. $\sqrt{2}$, uobičajenim postupkom: odgovarajući odsečak brojevine prave s celobrojnim krajevima podeliti na deset jednakih delova (dati geometrijsku konstrukciju deljenja duži na jednake delove) i taj postupak uzastopno ponavljati. Tačka koja predstavlja taj iracionalni broj uvek ostaje unutar jednog od dobijenih intervala. Krajevi intervala su označeni decimalnim razlomcima za koje se kaže da su približne vrednosti tog iracionalnog broja. Za grešku koja se tako čini treba govoriti da je manja od jednog celog, jednog desetog, jednog stotog itd. i nikakvu drugu priču o greškama pri zaokrugljivanju ne treba uključivati. Kad se gornji postupak deljenja intervala zamisli da se neograničeno nastavlja, nastaju decimalni razlomci sa neograničenim brojem decimala koji će predstavljati izabrani iracionalni broj.

Napomenuti da računanje sa realnim brojevima ide po istim pravilima koje učenici znaju da važe u polju racionalnih brojeva.

Pitagorina teorema - Ova teorema izražava jednu značajnu vezu stranica pravouglog trougla i ima široke primene u računskim i konstruktivnim zadacima, pa joj treba posvetiti odgovarajuću pažnju (poznavanje formulacije, jednostavnijeg dokaza i razumevanje suštine Pitagorine teoreme). Treba postići uvežbanost u njenoj primeni kod raznih figura u kojima se pojavljuje pravougli trougao. Takođe treba učenike uvežbati da neke trouglove s celobrojnim stranicama (na primer 3, 4, 5 i 5, 12, 13) prepoznaju kao pravouglo. Korisno je navesti i neke primere praktične primene (recimo da proverimo da li su dva susedna zida prostorije ortogonalna ili da pomoću konopca sa čvorovima na 3. 7. i 12. metru iscertaju na tlu prav ugao). Učenici takođe treba da nauče da konstruišu tačke brojevine prave koje odgovaraju brojevima $\sqrt{2}$, $\sqrt{3}$, $\sqrt{5}$, ...

Celi i racionalni algebarski izrazi - Osnovni cilj ove teme jeste da se kod učenika izgradi navika (na osnovu poznavanja svojstava stepena) da uspešno vrše identične transformacije polinomijalnih izraza (polinoma). Realizacija ove teme započinje se daljom izgradnjom pojma stepena: upoznavanje stepena čiji je izložilac konkretan prirodan broj i operacija sa takvim stepenima, s primerima primene u fizici i drugim oblastima. Posle toga se može preći na upoznavanje pojma algebarskog izraza, uz izračunavanje vrednosti jednostavnijih izraza. Među algebarskim izrazima posebno se obrađuju polinomi (pri čemu se monom tretira kao poseban slučaj polinoma).

Računske operacije s polinomima (u sređenom obliku), odnosno identične transformacije zbira i proizvoda polinoma vrše se na osnovu poznatih zakona računskih operacija s brojevima (a to je slučaj i s bilo kojim izrazima). Od ostalih identičnih transformacija polinoma obraditi samo rastavljanje na činioce polinoma tipa $ax + bx$, $a^2 - b^2$, $a^2 + 2ab + b^2$; pri tome je bitno da se na konkretnim primerima vidi svrha tih transformacija. Rastavljanje na činioce može se iskoristiti i za rešavanje jednačina oblika $ax^2 + bx = 0$ i $x^2 - c^2 = 0$.

Mnogougao - Polazeći od ranije stečenih znanja o pojedinim geometrijskim figurama (oblast, izlomljena linija, konveksna oblast, trougao, četvorougao), mnogougao treba definisati kao deo ravni ograničen mnogougaonom linijom. Treba obraditi zavisnost zbira uglova i broja dijagonala ma kog mnogougla od broja njegovih stranica, pa zavisnost među elementima pravilnog mnogougla, kao i njegovu simetriju. Osim konstrukcija nekih pravilnih mnogouglova (sa 3, 4, 6, 8, 12 stranica), mogu se crtati i drugi pravilni mnogouglovi (sa 7, 9, 10, ... stranica) uz korišćenje uglomera. Pri tome treba jasno razlikovati konstrukciju od približnog crtanja.

Zavisne veličine i njihovo grafičko predstavljanje - Koordinatni sistem, koordinate tačke i rastojanje dve tačke izraženo preko njihovih koordinata. Primeri zavisnih veličina (vreme i temperatura, vreme punjenja bazena vodom i dubina vode, itd.) i njihovo grafičko predstavljanje. Čitanje svojstava s grafika. Za dve promenljive veličine x i y definisati direktnu (i obrnutu) proporcionalnost vezom $y = kx$ ($x \cdot y = k$, $x \neq 0$ i $y \neq 0$). Proporcija - svojstvo i rešavanje po jednom nepoznatom članu. Predstavljanje direktne proporcionalnosti i grafik zavisnosti veličina x i y u vezanih uslovom $y = kx$. Ne uvodi se opšti pojam funkcije, ali može se govoriti o linearnoj funkciji (u pomenutom posebnom slučaju). Direktnu proporcionalnost vezivati za razmere na geografskim kartama i računanje stvarnog rastojanja.

Krug - Osim uvođenja pojmova centralnog i perifernog ugla kruga i uočavanja i dokazivanja njihovog odnosa, centralna tema treba da bude određivanje obima i površine kruga. To treba započeti kroz praktične aspekte problema (put koji pređe točak, ...). Dobro je da se eksperimentalnim putem oseti, odnosno konstatuje, stalnost odnosa obima i prečnika kruga, uz uvođenje broja π i informativno upoznavanje učenika s njegovom (iracionalnom) prirodom. Po obradi obima i površine kruga izvesti obrasce za dužinu kružnog luka, površinu kružnog isečka i površinu kružnog prstena.

U praktičnim izračunavanjima za π ne treba uvek uzimati približnu vrednost 3,14, nego povremeno raditi i s drugim približnim vrednostima (3,142; 3,1427; 22/7 ili manje tačnim 3,1). Uneti informaciju o broju poznatih decimala za broj π i navesti njegovu približnu vrednost sa, recimo, 10 decimala.

Sličnost - Dva niza realnih brojeva a, b, c , i a', b', c' ,

su proporcionalni ako je $\frac{a}{a'} = \frac{b}{b'} = \frac{c}{c'}$... Trouglovi sa jednakim uglovima se definišu kao slični.

Kod sličnih trouglova analogne stranice su proporcionalne (bez dokaza). Primene: storija o Talesu i faraonu, određivanje visine drveta merenjem uglova i dužine njegove senke, merenje rastojanja do nepristupačnih mesta, itd.

Stavovi sličnosti i njihova primena ostaju za osmi razred.

Dodatna nastava

Sadržaji dodatne nastave moraju, pre svega, biti vezani za sadržaje ovog razreda i na taj način biti njihova intenzivnija obrada. Uz to, mogu da se izaberu i sve druge zanimljive teme vodeći računa da su bitno sadržajne. Preporučuje se da rukovodioci stručnih veća kontaktiraju dobro afirmisane stručne institucije, kao što su Društvo matematičara Srbije, Matematička gimnazija, KMM "Arhimedes" itd.

BIOLOGIJA

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave biologije jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku i naučnu pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da usvajanjem obrazovno-vaspitnih sadržaja steknu osnovna znanja o građi i funkcionisanju čovečijeg organizma, razvijaju zdravstvenu kulturu, higijenske navike i shvate značaj reproduktivnog zdravlja.

Izučavanjem biologije kod učenika treba razvijati odgovarajuće kvalitete života, navike, zapažanja, sposobnosti kritičkog mišljenja, objektivno i logičko rasuđivanje kao i humane odnose među polovima.

Zadaci nastave biologije su:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave biologije. svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave biologije budu u punoj meri realizovani
- razumevanje uloge i značaja biologije za razvoj i napredak čovečanstva
- razvijanje svesti o vlastitom poreklu i položaju u prirodi
- razumevanje evolutivnog položaja čoveka
- upoznavanje građe i funkcionisanja organizma, usvajanje određenih higijenskih navika, sticanje odgovornosti za lično zdravlje i zdravlje drugih ljudi
- shvatanje da je polnost sastavni deo života i da čovekova polnost podrazumeva poštovanje normi ponašanja koje obezbeđuju humane odnose među ljudima
- sticanje radnih navika i sposobnosti za samostalno posmatranje i istraživanje.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- nauče osnovne podatke o razvoju ljudske vrste, etape u razvoju savremenog čoveka i evolutivni položaj čoveka danas
- steknu znanja o građi ćelija i tkiva i povezanosti organa i organskih sistema u organizam kao celinu
- upoznaju osnovnu građu i ulogu kože
- upoznaju oblik i građu kostiju i mišića
- upoznaju građu i funkciju nervnog sistema i čula
- upoznaju građu i funkciju žlezda sa unutrašnjim lučenjem i njihovu povezanost sa nervnim sistemom
- upoznaju građu i funkciju sistema organa za varenje
- upoznaju građu i funkciju sistema organa za disanje
- upoznaju građu i funkciju sistema organa za cirkulaciju
- upoznaju građu i funkciju sistema organa za izlučivanje i njihov značaj za promet materija
- upoznaju građu i funkciju sistema organa za razmnožavanje, faze u polnom sazrevanju čoveka i biološku regulaciju procesa vezanih za pol
- upoznaju najčešća oboljenja i povrede organskih sistema čoveka
- nauče osnovna pravila pružanja prve pomoći
- razvijaju neophodne higijenske navike
- shvate značaj zdravstvene kulture i reproduktivnog zdravlja
- shvate značaj i ulogu porodice u razvoju, opstanku, napretku ljudskog društva kao i posledice njenog narušavanja.

SADRŽAJI PROGRAMA

POREKLO I RAZVOJ LJUDSKE VRSTE (4)

Nauka o čoveku - antropologija.

Poreklo i istorijski razvoj čoveka.

Preci današnjeg čoveka.

Ljudi danas.

GRADA ČOVEČIJEG TELA (59)

Nivoi organizacije bioloških sistema. Čovek - organski sistemi.

Ćelija: veličina, oblik, osnovna građa (ćelijska membrana, citoplazma, organele, jedro, *DNK*, hromozomi). Deoba ćelija.

Vežba: Posmatranje građe ćelije na trajnom mikroskopskom preparatu.

Kratak pregled evolutivne raznovrsnosti kožnog sistema životinja.

Kožni sistem čoveka

Građa kože čoveka. Kožni organi. Sluzokoža. Funkcija kože.

Oboljenja, povrede kože i prva pomoć. *UV* zračenje i zaštita kože.

Vežba: Posmatranje građe kože na trajnom mikroskopskom preparatu.

Kratak pregled evolutivne raznovrsnosti skeletnog sistema životinja.

Skeletni sistem čoveka

Koštana ćelija. Koštano tkivo. Građa kosti. Hrskavica.

Veze među kostima.

Skelet. Kosti glave, trupa i udova.

Oboljenja, povrede kostiju i prva pomoć.

Deformacije. Pravilno držanje tela.

Vežba: Posmatranje kostiju, zglobova i šavova. Upoređivanje sa mehaničkim zglobovima.

Kratak pregled evolutivne raznovrsnosti mišićnog sistema životinja.

Mišićni sistem čoveka

Mišićne ćelije. Mišićno tkivo. Poprečno-prugasta, glatka i srčana muskulatura. Skeletni mišići (oblici). Fiziološke osobine mišića.

Kretanje.

Oboljenja i oštećenja mišića. Fizička aktivnost.

Vežba: Posmatranje mišićnog tkiva na trajnom mikroskopskom preparatu.

Kratak pregled evolutivne raznovrsnosti nervnog sistema životinja.

Nervni sistem čoveka

Nervna ćelija i nervno tkivo.

Fiziološke osobine nervne ćelije. Nervi i ganglije.

Centralni nervni sistem: mozak i kičmena moždina.

Refleksi i refleksni luk.

Periferni nervni sistem.

Autonomni (vegetativni) nervni sistem.

Oboljenja nervnog sistema.

Stres. Odmor i san.

Učenje i pamćenje.

Vežba: Posmatranje nervnog tkiva na preseku mozga ili kičmene moždine (na trajnom mikroskopskom preparatu). Ispitivanje refleksa butnog mišića.

Kratak pregled evolutivne raznovrsnosti sistema žlezda sa unutrašnjim lučenjem životinja.

Sistem žlezda sa unutrašnjim lučenjem čoveka

Žlezde sa unutrašnjim lučenjem, građa.

Povezanost žlezda sa unutrašnjim lučenjem i nervnog sistema.

Poremećaji u radu žlezda sa unutrašnjim lučenjem.

Kratak pregled evolutivne raznovrsnosti sistema čulnih organa životinja.

Sistem čulnih organa čoveka

Čulne ćelije.

Čulo mirisa i ukusa.

Građa i funkcija čula vida.

Mane i oboljenja oka.

Čulo sluha i ravnoteže.

Oštećenja i oboljenja čula sluha i ravnoteže.

Buka i čulo sluha.

Vežba: Određivanje oštine vida i razlikovanje boja. Mariotov ogled.

Kratak pregled evolutivne raznovrsnosti sistema organa za varenje životinja.

Sistem organa za varenje čoveka

Građa organa za varenje. Varenje hrane. Jetra i pankreas.

Oboljenja organa za varenje.

Pravilna ishrana i posledice nepravilne ishrane (gojaznost, bulimija, anoreksija).

Higijena usne duplje.

Vežba: Tablice pravilne ishrane.

Kratak pregled evolutivne raznovrsnosti sistema organa za disanje životinja.

Sistem organa za disanje čoveka

Građa i funkcija organa za disanje. Pokreti disanja.

Spoljašnje i ćelijsko disanje.

Glas i govor.

Oboljenja organa za disanje. Duvanski dim i zdravlje.

Vežba: Dokazivanje ugljen-dioksida u izdahnutom vazduhu.

Kratak pregled evolutivne raznovrsnosti sistema organa za cirkulaciju životinja.

Sistem organa za cirkulaciju čoveka

Krv i limfa.

Krvne grupe. Transfuzija. Nasleđivanje krvnih grupa.

Srce i krvni sudovi. Građa i rad srca. Arterije, vene, kapilari.

Limfni sudovi. Krvotok i limfotok.

Odbornbene sposobnosti organizma. Vakcine.

Oboljenja, povrede srca i krvnih sudova, prva pomoć. Reanimacija.

Vežba: Posmatranje krvi na trajnom mikroskopskom preparatu.

Vežba: Merenje pulsa i krvnog pritiska.

Kratak pregled evolutivne raznovrsnosti sistema organa za izlučivanje životinja.

Sistem organa za izlučivanje čoveka

Građa i funkcija organa za izlučivanje.

Oboljenja organa za izlučivanje.

Vežba: Građa bubrega - disekcija.

Kratak pregled evolutivne raznovrsnosti sistema organa za razmnožavanje životinja.

Sistem organa za razmnožavanje čoveka

Građa i funkcija organa za razmnožavanje.

Fiziologija reprodukcije.

Nasleđivanje pola kod čoveka. Nasledne bolesti vezane za pol.

Oboljenja organa za razmnožavanje. Higijena polnih organa.

REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE (9)

Definicija zdravlja.

Pubertet i adolescencija.

Problemi vezani za period odrastanja (delinkvencija, bolesti zavisnosti).

Početak polnog života. Humani odnosi među polovima. Kontracepcija.

Rizično ponašanje i seksualno prenosive bolesti - prevencija i lečenje.

Značaj i planiranje porodice. Natalitet.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Tokom ostvarivanja programa potrebno je uvažiti visoku obrazovnu i motivacionu vrednost aktivnih i interaktivnih (kooperativnih) metoda nastave/učenja te kroz sve programske celine dosledno osigurati da najmanje jedna trećina nastave bude organizovana upotrebom ovih metoda.

U nastavi koristiti, najmanje u trećini slučajeva, zadatke koji zahtevaju primenu naučenog u razumevanju i rešavanju svakodnevnih problemskih situacija preporučenih od strane Ministarstva i Zavoda, a prilikom ocenjivanja obezbediti da su učenici informisani o kriterijumima na osnovu kojih su ocenjivani.

Izbor i sistematizacija programskih sadržaja biologije rezultat su zahteva vremena i najnovijih dostignuća u biologiji, a primereni su uzrastu učenika i njihovom psiho-fizičkom razvoju.

Nastavne teme su logički raspoređene, a obuhvataju sadržaje nauke o čoveku, zdravstvenoj kulturi i reproduktivnom zdravlju.

Ovako koncipiran program pruža učenicima osnovna znanja, a radi lakšeg razumevanja i usvajanja gradiva, nastavnik ne treba da insistira na detaljnom opisu građe i funkcije, već na oboljenjima i povredama pojedinih organa, pružanju prve pomoći i sticanju neophodnih higijenskih navika, očuvanju ličnog zdravlja i zdravlja drugih ljudi, kao i odgovornom odnosu prema reproduktivnom zdravlju.

Prilikom izrade planova rada (globalnog i operativnog) treba predvideti 60% časova za obradu novog gradiva i 40% za druge tipove časova.

Koncepcija programa pruža široke mogućnosti za primenu različitih nastavnih metoda i upotrebu raspoloživih nastavnih sredstava i informacionih tehnologija na časovima obrade, vežbi i sistematizacije gradiva. Izbor nastavnih metoda zavisi od cilja i zadataka nastavnog časa i opremljenosti kabineta. Izbor oblika rada prepušten je nastavniku.

Nastavnik za pripremu rada na času treba da koristi udžbenik odobren od strane Ministarstva prosvete, najnoviju stručnu literaturu i da primenjuje iskustva stečena profesionalnim razvojem na akreditovanim seminarima iz Kataloga programa stručnog usavršavanja Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja.

HEMIJA
(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave hemije jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku i naučnu pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i

- razvijanje funkcionalne hemijske pismenosti
- razumevanje promena i pojava u prirodi na osnovu znanja hemijskih pojmova, teorija, modela i zakona
- razvijanje sposobnosti komuniciranja korišćenjem hemijskih termina, hemijskih simbola, formula i jednačina
- razvijanje sposobnosti za izvođenje jednostavnih hemijskih istraživanja
- razvijanje sposobnosti za rešavanje teorijskih i eksperimentalnih problema
- razvijanje logičkog i apstraktnog mišljenja i kritičkog stava u mišljenju
- razvijanje sposobnosti za traženje i korišćenje relevantnih informacija u različitim izvorima (udžbenik, naučno-popularni članci, Internet)
- razvijanje svesti o važnosti odgovornog odnosa prema životnoj sredini, odgovarajućeg i racionalnog korišćenja i odlaganja različitih supstanci u svakodnevnom životu
- razvijanje radoznalosti, potrebe za saznavanjem o svojstvima supstanci u okruženju i pozitivnog stava prema učenju hemije
- razvijanje svesti o sopstvenim znanjima i sposobnostima i daljoj profesionalnoj orijentaciji.

Zadaci nastave hemije jesu:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave hemije svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave hemije budu u punoj mjeri realizovani
- omogućavanje učenicima da razumeju predmet izučavanja hemije i naučni metod kojim se u hemiji dolazi do saznanja
- omogućavanje učenicima da sagledaju značaj hemije u svakodnevnom životu, za razvoj različitih tehnologija i razvoj društva uopšte
- osposobljavanje učenika da se koriste hemijskim jezikom: da znaju hemijsku terminologiju i da razumeju kvalitativno i kvantitativno značenje hemijskih simbola, formula i jednačina
- stvaranje nastavnih situacija u kojima će učenici do saznanja o svojstvima supstanci i njihovim promenama dolaziti na osnovu demonstracionih ogleda ili ogleda koje samostalno izvode, razvijati pri tom analitičko mišljenje i kritički stav u mišljenju
- stvaranje nastavnih situacija u kojima će učenici razvijati eksperimentalne veštine, pravilno i bezbedno, po sebi i druge, rukovati laboratorijskim priborom, posuđem i supstancama
- osposobljavanje učenika za izvođenje jednostavnih istraživanja
- stvaranje situacija u kojima će učenici primenjivati teorijsko znanje i eksperimentalno iskustvo za rešavanje teorijskih i eksperimentalnih problema
- stvaranje situacija u kojima će učenici primenjivati znanje hemije za tumačenje pojava i promena u realnom okruženju
- omogućavanje učenicima da kroz jednostavna izračunavanja razumeju kvantitativni aspekt hemijskih promena i njegovu praktičnu primenu.

SADRŽAJI PROGRAMA
HEMIJA I NJEN ZNAČAJ (3)

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- razume šta je predmet izučavanja hemije i kako se u hemiji dolazi do saznanja (naučni metod)
- shvati da je hemija jedna od prirodnih nauka koja objašnjava pojave i promene u prirodi
- osposobi se za korišćenje udžbenika i radne sveske
- ovlada osnovnim operacijama laboratorijske tehnike, merama opreznosti, zaštite i prve pomoći kako bi samostalno izvodio jednostavne eksperimente
- organizuje radno mesto, priprema i odlaže pribor i drugi materijal za rad.

Sadržaji: (1+0+2)

Predmet izučavanja hemije. Hemija u sklopu prirodnih nauka i njena primena.

Vežba I: Uvođenje učenika u samostalan rad u hemijskoj laboratoriji

Upoznavanje laboratorijskog posuđa i pribora, namene i načina rada sa njima:

- upotreba praktikuma i pisanih uputstava
- izbor odgovarajućeg pribora i posuđa (odgovarajuće namene i karakteristika, na primer, zapremine)
- uzorkovanje približne zapremine tečnosti, presipanje vode iz jednog suda (na primer, reagens boce) u drugi (na primer, epruvetu) do zadate približne zapremine (na primer, jedna četvrtina zapremine epruvete, jedna trećina...)
- zagrevanje vode u epruveti
- odlaganje supstanci
- obeležavanje reagens boca i drugih posuda u kojima se čuvaju supstance
- pravila ponašanja u laboratoriji, mere opreza i prva pomoć.

Vežba II: Merenje

Odmeravanje zadate zapremine vode pomoću menzure i prenošenje u drugu posudu, merenje mase čvrstih i tečnih supstanci i merenje temperature. Greške pri merenju. Beleženje rezultata, tabelarni i grafički prikaz rezultata i tumačenje rezultata.

Uputstvo

Hemija i njen značaj je uvodna tema u kojoj učenici saznaju o predmetu izučavanja hemije, kako se u hemiji dolazi do saznanja (naučni metod) i mestu hemije u sklopu prirodnih nauka. Potrebno je da učenici upoznaju značaj hemije i hemijske proizvodnje za razvoj društva (na primer, za proizvodnju lekova, novih vrsta građevinskih i izolacionih materijala, kozmetičkih proizvoda, sredstava za higijenu, konzervanasa, boja i lakova...). U okviru ove teme učenici bi trebalo da nauče osnovna pravila ponašanja u učionici, kabinetu, o merama opreza pri rukovanju supstancama i laboratorijskim posuđem i priborom, o merama zaštite sebe i drugih, o zaštiti životne i radne sredine, merama prve pomoći u slučaju povrede u radu. U okviru ove teme učenici započinju učenje o pravilima ponašanja i merama opreza u radu, a ona se dalje razrađuju na sadržajima narednih tema. Znanja i veštine koje učenici stiču na ovim časovima značajni su i za zadovoljavanje svakodnevnih potreba.

Počev od ove teme, učenike treba upućivati u tehnike i načine učenja hemije: posmatranje, merenje, beleženje, uočavanje pravilnosti među prikupljenim podacima, formulisanje objašnjenja, izvođenje zaključaka, korišćenje udžbenika, različite literature i drugih izvora informacija.

OSNOVNI HEMIJSKI POJMOVI (14)**Operativni zadaci**

Učenik treba da:

- razume razliku između supstance i fizičkog tela, supstance i fizičkog polja (razlikuje primere od neprimera)
- razume razliku između fizičkih i hemijskih svojstava supstance
- razume razliku između fizičke i hemijske promene supstance
- prepoznaje primere fizičkih i hemijskih promena u svakodnevnom okruženju
- zna šta su čiste supstance
- razume razliku između elemenata i jedinjenja
- prepoznaje primere elemenata i jedinjenja u svakodnevnom okruženju
- razume razliku između čistih supstanci i smeša
- prepoznaje primere smeša u svakodnevnom okruženju
- ume da izabere i primeni postupak za razdvajanje sastojaka smeše na osnovu fizičkih svojstava supstanci u smeši.

Sadržaji: (6+5+3)

Materija i supstanca. Fizička i hemijska svojstva supstanci.

Fizičke i hemijske promene supstanci.

Čiste supstance: elementi i jedinjenja.

Smeše. Razdvajanje sastojaka smeše (dekantovanje, ceđenje, destilacija, kristalizacija).

Demonstracioni ogledi

Demonstriranje dokaza da je došlo do hemijske reakcije: izdvajanje gasa (reakcija između cinka i hlorovodonične kiseline, reakcija između natrijum-hidrogenkarbonata i etanske kiseline), izdvajanje taloga (reakcija između rastvora olovo(II)-nitrata i kalijum-jodida, bakar(II)-sulfata i natrijum-hidroksida), promena boje reaktanata (sagorevanje hartije i saharoze, razlaganje amonijum-dihromata), pojava svetlosti (sagorevanje trake magnezijuma).

Vežba III: Fizička svojstva supstanci

Ispitivanje fizičkih svojstava natrijum-hlorida, bakar(II)-sulfata pentahidrata, kalcijum-karbonata, saharoze, sumpora, gvožđa, magnezijuma, aluminijuma, bakra i vode (agregatno stanje, boja, rastvorljivost, magnetičnost, tvrdoća).

Vežba IV: Fizičke i hemijske promene

Ispitivanje fizičkih i hemijskih promena supstanci (topljenje leda, savijanje magnezijumove trake, sitnjenje šećera, sagorevanje magnezijumove trake i šećera, topljenje i sagorevanje parafina).

Vežba V: Smeše

Pravljenje smeša i razdvajanje sastojaka smeša odlivanjem, ceđenjem, kristalizacijom i pomoću magneta.

Uputstvo

Tema ima posebno mesto u gradivu hemije, jer se u njoj definišu osnovni pojmovi koji se razvijaju u narednim temama u 7. i 8. razredu i u tom smislu bi je trebalo s posebnom pažnjom obrađivati. Kroz odgovarajući izbor primera potrebno je omogućiti učenicima razlikovanje pojmova supstancija i fizičko telo i na taj način povezati ove sadržaje sa gradivom fizike 6. razreda. Odgovarajućim izborom primera i demonstracionih ogleda treba omogućiti učenicima da razlikuju pojmove fizička i hemijska svojstva supstance, čemu doprinosi i treća laboratorijska vežba. Učenicima treba omogućiti da na primerima razlikuju svojstva supstanci od promena supstanci, fizička svojstva supstanci od hemijskih svojstava, i fizičke promene supstanci od hemijskih promena.

Važno je da učenici razlikuju primere čistih supstanci od smeša, pogotovu primere jedinjenja i smeša.

U okviru teme učenici proširuju znanje o merama opreza u radu sa supstancama prilikom utvrđivanja njihovog mirisa (kako se bezbedno ispituje miris supstance). Treba naglasiti učenicima da ukus supstance ne proveravaju.

Poput ostalih pojmova ove teme i pojam rastvora se uvodi u najopštijem značenju kao homogena smeša, pojam rastvorljivosti kao fizičko svojstvo i pojam rastvaranje kao fizička promena. Detaljno učenje o rastvorima, procesu rastvaranja, rastvorljivosti, kvalitativnom i kvantitativnom sastavu rastvora, obuhvaćeno je posebnom temom.

STRUKTURA SUPSTANCE (31)

a) ATOM I STRUKTURA ATOMA (16)

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- zna da je atom najmanja čestica hemijskog elementa
- razume kvalitativno i kvantitativno značenje hemijskih simbola
- zna strukturu atoma, da nukleoni (protoni i neutroni) čine jezgro, a elektroni obrazuju elektronski omotač
- zna odnose mase protona, neutrona i elektrona
- zna relativna naelektrisanja protona, neutrona i elektrona
- zna da se elektroni u atomu razlikuju po energiji (energetski nivoi)
- razume kako su svojstva elementa i njegov položaj u periodnom sistemu uslovljeni atomskim brojem (broj protona), odnosno brojem i rasporedom elektrona u omotaču
- razume da je masa atoma mala i da se iz praktičnih razloga umesto stvarne mase atoma koristi relativna atomska masa
- zna šta je atomska jedinica mase i da je poveže sa pojmom relativna atomska masa
- ume da koristi podatke date u tablici periodnog sistema elemenata.

Sadržaji: (7+8+1)

Atom.

Hemijski simboli.

Građa atoma. Jezgro atoma. Atomski i maseni broj. Izotopi.

Relativna atomska masa.

Elektronski omotač. Periodni sistem elemenata.

Demonstracioni ogledi

Demonstriranje ogleda za postavljanje pretpostavke o čestičnoj strukturi supstance: rastvaranje kalijum-permanganata u vodi i razblaživanje rastvora kalijum-permanganata.

Vežba VI: Model strukture atoma

Pravljenje modela atoma i raspoređivanje modela elektrona po energetskim nivoima.

Uputstvo

Temu treba započeti stvaranjem situacije učenja u kojoj će učenici na osnovu odgovarajućih analogija formulisati pretpostavke o čestičnoj strukturi supstance. Na primer, kada se pomešaju voda i kalijum-permanganat, kako se može objasniti činjenica da dve supstance zauzimaju istu zapreminu (" $1+1 \neq 2$ "). U sledećem ogledu, višestrukim razblaživanjem rastvora kalijum-permanganata dobija se sve bleđi rastvor, što ukazuje da u njemu i dalje postoje "obojene" čestice, ali u manjem broju u odnosu na broj čestica druge supstance. U okviru ove teme učenici bi trebalo da razumeju koje čestice izgrađuju atom, svojstva tih čestica (naelektrisanje, masa, veličina) i svojstva atoma u celini.

Učenici sada mogu da definišu hemijski element iz ugla izgrađivačkih čestica - svi atomi istog hemijskog elementa imaju isti broj protona.

Pri obradi pojma izotop, pored definicije, najviše se pažnje posvećuje njihovoj praktičnoj primeni, na primer, u arheologiji i medicini.

B) OSNOVNE ČESTICE KOJE IZGRAĐUJU SUPSTANCE: ATOMI, MOLEKULI, JONI (15)**Operativni zadaci**

Učenik treba da:

- razume da su osnovne čestice koje izgrađuju supstance atomi, molekuli i joni
- zna šta je jonska i kovalentna veza
- razume kako od atoma nastaju joni, kako od atoma nastaju molekuli, odnosno razume razliku između atoma, jona i molekula
- razume sličnosti i razlike između atoma i jona u broju i vrsti subatomske čestice
- razume značaj valentnih elektrona i promene na poslednjem energetskom nivou pri stvaranju hemijske veze
- zna šta je valenca elementa i ume da na osnovu formule jedinjenja odredi valencu elemenata i obrnuto
- razume da je stvarna masa molekula mala i ume da na osnovu hemijske formule izračuna relativnu molekulsku masu
- razume da hemijska formula jedinjenja sa jonskom vezom predstavlja najmanji celobrojni odnos jona u jonskoj kristalnoj rešetki
- zna da se u hemiji koriste elektronske, strukturne i molekulske formule i razume njihovo značenje
- razume da svojstva hemijskih jedinjenja zavise od tipa hemijske veze
- razume razliku između atomske, jonske i molekulske kristalne rešetke.

Sadržaji: (7+7+1)

Molekul. Hemijske formule.

Kovalentna veza. Građenje molekula elemenata i jedinjenja.

Jonska veza.

Valenca elemenata u kovalentnim i jonskim jedinjenjima.

Relativna molekulska masa.

Atomske, molekulske i jonske kristalne rešetke.

Demonstracija

Prikazivanje strukture kovalentnih i jonskih jedinjenja modelima molekula i atoma i modelima kristalnih rešetki.

Demonstracioni ogledi

Demonstriranje razlike svojstava jedinjenja sa polarnom i nepolarnom kovalentnom vezom - skretanje mlaza polarne supstance u električnom polju. Utvrđivanje polarnosti vode i etanola. Demonstriranje svojstava jedinjenja sa jonskom i kovalentnom vezom: rastvorljivost, temperatura topljenja, agregatno stanje.

Vežba VII: Modeli molekula i hemijske formule

Sastavljanje modela molekula i pisanje hemijskih formula.

Uputstvo

U okviru teme od učenika se očekuje da nauče da su atomi, molekuli i joni osnovne vrste čestica koje izgrađuju hemijske elemente i jedinjenja. Treba ukazati na povezanost čestične strukture supstance i njenog agregatnog stanja pod standardnim uslovima. Čestice gasova su molekuli (H_2 , N_2 , Cl_2 , CO_2 , SO_2), osim plemenitih gasova čije su izgrađivačke čestice atomi. Čestice tečnosti su uvek molekuli (H_2O , Br_2 , etanol, heksan, aceton), osim žive, a čestice čvrstih supstanci mogu biti atomi (grafit, gvožđe), molekuli (šećer, jod) i joni (natrijum-hlorid). Učenici treba da razumeju da se kristalne i amorfne supstance razlikuju po uređenosti čestica koje ih izgrađuju. Kristalnu rešetku mogu da izgrađuju atomi međusobno povezani kovalentnim vezama, ili molekuli među kojima deluju međumolekulske privlačne sile. U jonskim kristalnim rešetkama postoje jake privlačne sile između jona - jonska veza. Sa tog polazišta učenicima treba objasniti različita svojstva supstanci sa jonskom i kovalentnom vezom (temperature topljenja i ključanja). Učenici treba da razumeju zašto su jonska jedinjenja pod standardnim uslovima uvek u čvrstom agregatnom stanju, dok se kovalentna jedinjenja pojavljuju u sva tri agregatna stanja u zavisnosti od jačine međumolekulskih interakcija. Kasnije, prilikom obrade soli, učenicima treba objasniti da u složenim jonima, na primer, SO_4^{2-} , CO_3^{2-} , PO_4^{3-} , postoji kovalentna veza.

HOMOGENE SMEŠE - RASTVORI (9)

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- razume pojam rastvora i rastvorljivosti
- razume način izražavanja kvantitativnog sastava rastvora kao nezasićen, zasićen i prezasićen rastvor
- razume izražavanje kvantitativnog sastava rastvora preko procentne koncentracije
- ume da izračuna procentnu koncentraciju rastvora
- ume da napravi rastvor određene procentne koncentracije
- razlikuje vodu kao jedinjenje (čista supstanca) od primera voda u prirodi koje su smeše (izvorska, morska, rečna, jezerska, podzemna, mineralna voda, atmosferska i otpadna voda)
- razume da je voda rastvarač za supstance sa jonskom i polarnom kovalentnom vezom i zna značaj vode za život
- zna da je voda za piće dragocena i da je čuva od zagađenja.

Sadržaji: (4+3+2)

Rastvori i rastvorljivost.

Procentni sastav rastvora.

Voda. Značaj vode za živi svet.

Demonstracioni ogledi

Pripremanje prezasićenog rastvora natrijum-acetata i demonstriranje izazivanja kristalizacije rastvorene supstance. Demonstriranje ogleda kojim se pokazuje da u vodi ima rastvorenog kiseonika. Rastvaranje kalijum-permanganata i joda u vodi i nepolarnim rastvaračima ("hemijski koktel"). Destilacija vode (izvorske, mineralne).

Vežba VII: Rastvorljivost supstanci i procentna koncentracija rastvora

Ispitivanje rastvorljivosti supstanci u različitim rastvaračima. Pravljenje rastvora određene procentne koncentracije.

Vežba VIII: Vodeni rastvori u prirodi

Isparavanje vode iz različitih uzoraka voda: vode iz vodovoda, flaširane vode, rečne vode, itd.

Vežba IX: Ispitivanje rastvorljivosti supstanci sa jonskom i kovalentnom vezom

Ispitivanje i upoređivanje rastvorljivosti različitih supstanci sa jonskom i kovalentnom vezom u vodi (kalijum-hlorid, kalijum-jodid, jod, sumpor, glukoza, skrob, aceton).

Uputstvo

Početak formiranja pojmova iz ove teme treba da uključi primere rastvora iz svakodnevnog okruženja (bistri sokovi, sirće, pijaća, rečna voda, morska voda, suze). Sledeći korak u formiranju pojma *rastvor* trebalo bi da obuhvati samostalni učenički rad u pripremanju rastvora njemu poznatih supstanci (saharoze i natrijum-hlorida), zatim ispitivanje i upoređivanje rastvorljivosti različitih supstanci (pored pomenutih, i natrijum-hidrogenkarbonata, kalcijum-karbonata, masti, ulja, itd). Učenici treba da uoče da se u istoj zapremini vode može rastvoriti različita masa različitih supstanci, što može da bude osnova za formulisanje definicije pojma rastvorljivost. Na osnovu sopstvenog eksperimentalnog rada učenici treba da formiraju pojam zasićenog i nezasićenog rastvora, a na osnovu demonstracionog oglada i pojam prezasićenog rastvora. Do formiranja pojma procentna koncentracija rastvora učenici mogu doći najpre kroz pravljenje rastvora soli čiji su katjoni ili anjoni obojeni i uočavanje da intezitet boje rastvora zavisi od toga koliko je soli rastvoreno u istoj zapremini vode (na primer, jedan kristal kalijum-permanganata ili nekoliko kristala). Potom se može definisati kako se kvantitativni sastav rastvora izražava procentnom koncentracijom, a zatim učenici izvode izračunavanja i pripremaju rastvor zadate masene procentne koncentracije, što obuhvata merenje mase supstance i mase, odnosno zapremine, vode. Ili, učenici mogu da pripremaju rastvore iste masene procentne koncentracije, ali različite mase, na primer, rastvaranjem 5 g šećera u 45 g vode i 10 g šećera u 90 g vode i da izvedu zaključak da oba rastvora imaju ista svojstva jer su iste koncentracije.

Kao dokaz da je voda s kojom su učenici u svakodnevnom kontaktu smeša, može poslužiti ogled u kome učenici zagrevaju različite uzorke voda: vodu iz vodovoda, mineralnu vodu, rečnu vodu, itd. Učenicima može biti demonstriran ogled kojim se pokazuje da u vodi ima rastvorenog kiseonika iz vazduha. Kroz samostalni eksperimentalni rad učenici bi mogli da ispituju i uporede rastvorljivost različitih supstanci sa jonskom i kovalentnom vezom u vodi. Samostalnom eksperimentalnom radu učenika može da prethodi demonstriranje različite rastvorljivosti kalijum-permanganata i joda u vodi i nepolarnim rastvaračima ("hemijski koktel").

HEMIJSKE REAKCIJE I IZRAČUNAVANJA (17)

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- zna da se hemijskim simbolima i formulama predstavljaju supstance, a jednačinama hemijske promene (reakcije)
- razume kvalitativno i kvantitativno značenje simbola, formula i jednačina hemijskih reakcija
- primenjuje znanje o Zakonu održanja mase pri pisanju jednačina hemijskih reakcija
- razume Zakon stalnih masenih odnosa
- razlikuje dva osnovna tipa hemijskih promena: reakcije analize i sinteze
- razlikuje pojam mase od pojma količine supstance kao i njihove osnovne jedinice
- razume odnos mase i količine supstance
- zna na osnovu formule da izračuna molarnu masu supstance
- zna da hemijskim jednačinama prikaže jednostavne hemijske reakcije
- zna da na osnovu hemijske jednačine objasni Zakon o održanju mase
- izvodi jednostavna izračunavanja na osnovu jednačine hemijske reakcije - stehiometrijska izračunavanja zasnovana na masenim i količinskim odnosima
- zna da su sve promene supstanci praćene promenom energije.

Sadržaji: (7+9+1)

Hemijske jednačine. Analiza i sinteza.

Zakon o održanju mase.

Zakon stalnih odnosa masa.

Količina supstance. Mol. Molarna masa.

Izračunavanja u hemiji.

Demonstracioni ogledi

Sinteza gvožđe(II)-sulfida i analiza živa(II)-oksida. Sagorevanje sveće.

Reakcija između natrijum-hlorida i srebro-nitrata u rastvoru i barijum-hlorida i natrijum-sulfata u rastvoru.

Vežba X: Sastavljanje jednačina hemijskih reakcija

Sastavljanje modela molekula reakcionih proizvoda od modela molekula reaktanata i pisanje jednačina hemijskih reakcija.

Uputstvo

U okviru teme učenici treba da formiraju razumevanje kvalitativnog i kvantitativnog značenja hemijske jednačine kojom se predstavlja određena hemijska promena. Zakone po kojima se hemijske promene odvijaju učenici treba da razumeju sa stanovišta čestične strukture supstance, tj. da je masa supstance pre i posle hemijske reakcije ista jer je broj atoma pre i posle hemijske reakcije isti, odnosno da supstance međusobno reaguju u tačno određenim masenim odnosima jer uvek određeni broj atoma jedne supstance reaguje sa određenim brojem atoma druge supstance. Rešavanje stehiometrijskih zadataka treba da omogući učenicima razumevanje kvantitativnog aspekta hemijskih reakcija, odnosno važenja osnovnih hemijskih zakona. Učenici treba da uoče i razumeju veze između dve osnovne veličine: mase supstance i njene količine, i njihovih jedinica.

DODATNI RAD

Program dodatne nastave obuhvata proširivanje i produbljivanje sadržaja redovne nastave hemije i planiran je prema predviđenim nastavnim temama redovne nastave sa 36 časova godišnje.

Orijentacioni sadržaji programa za sedmi razred:

Hemija i njen značaj

Razvoj hemije kao nauke. Hemija u savremenom životu.

Merenja u hemiji: merenje mase, merenje zapremine menzutom i pipetom.

Osnovni hemijski pojmovi

Metode razdvajanja smeša. Razdvajanje čvrsto-čvrste smeše natrijum-hlorida i joda sublimacijom i selektivnim rastvaranjem. Hromatografija kao metoda razdvajanja. Razdvajanje zelene boje lišća hromatografijom na koloni od prah-šećera i razdvajanje boje iz flomastera kružnom hromatografijom na papiru.

Homogene smeše ili rastvori

Rastvori - svojstva rastvora: eksperimentalna provera sniženja temperature mržnjenja rastvora natrijum-hlorida u odnosu na vodu. Rastvaranje kalijum-permanganata, nikal(II)-sulfata, bakar(II)-sulfata i gvožđe(III)-hlorida u vodi i u rastvoru vodenog stakla - "silikatni vrt". Koloidni rastvori - rastvaranje želatina (sol i gel stanje).

Izračunavanje masenog procentnog sadržaja u postupku razblaživanja rastvora i u postupku mešanja rastvora različitog sadržaja.

Hemijske reakcije i izračunavanja na osnovu hemijskih jednačina

Osnovni tipovi hemijskih reakcija - sinteza aluminijum-jodida ili cink-jodida iz elemenata, elektroliza vode i elektroliza kalijum-jodida u elektrohemijskoj ćeliji od krompira.

Izračunavanja na osnovu hemijskih jednačina, na osnovu odnosa količine, mase i broja čestica učesnika u hemijskoj reakciji.

Izračunavanja na osnovu relacija količina supstance, masa supstance i brojnost čestica. Eksperimentalno određivanje Avogadrovog broja.

Izračunavanje na osnovu hemijskih formula - izračunavanje masenog elementarnog procentnog sastava jedinjenja.

Toplotni efekti pri fizičkim i hemijskim promenama supstanci: egzotermne i endotermne reakcije. Rastvaranje natrijum-hidroksida i rastvaranje amonijum-hlorida u vodi.

Program slobodnih aktivnosti iz hemije

U okviru slobodnih aktivnosti okupljaju se učenici koji pokazuju povećano interesovanje za hemiju. Cilj slobodnih aktivnosti je podsticanje i proširivanje interesovanja učenika za hemiju, kao i razvoj njihovih sklonosti i sposobnosti u funkciji profesionalnog opredeljivanja. Grupe za rad u okviru slobodnih aktivnosti formiraju se od deset do petnaest učenika, i mogu se povećati pri obradi teorijskih sadržaja, ili smanjiti kod izvođenja nekih hemijskih eksperimenata. Značajna uloga nastavnika u slobodnim aktivnostima jeste da identifikuje darovite učenike i da ih usmeri u daljem profesionalnom razvoju ka izboru zanimanja u području hemije.

Oblici rada u okviru slobodnih aktivnosti mogu da budu raznovrsni: izrada i prezentacija učeničkih projekata, obrada interesantnih tema kroz predavanja i prezentacije nastavnika ili predavača po pozivu, kolaborativni rad učenika pri obradi aktuelnih tema iz hemijskih aspekata ugroženosti i zaštite životne sredine, organizovane kratke stručne ekskurzije (posete hemijskim fabrikama, postrojenjima za preradu vode i drugo), neformalna mini-takmičenja kroz kvizove znanja, izrada prigodnih učila (zbirke minerala, sirovina, poluproizvoda i finalnih proizvoda hemijske industrije ili izrada jednostavnih modela i uređaja). Posebno mesto u slobodnim aktivnostima zauzimaju samostalni učenički hemijski eksperimenti, a važan zadatak slobodnih aktivnosti je podsticanje interesovanja za hemijske eksperimente kao primarne izvore znanja u hemiji i razvijanje osnovnih laboratorijskih tehnika rada.

Teme koje se obrađuju u okviru slobodnih aktivnosti mogu da budu preuzete iz programa dodatne nastave, uz mogućnost korekcije prema nastavnikovoj proceni učeničkih interesovanja.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Tokom ostvarivanja programa potrebno je uvažiti visoku obrazovnu i motivacionu vrednost aktivnih i interaktivnih (kooperativnih) metoda nastave/učenja te kroz sve programske celine dosledno osigurati da najmanje jedna trećina nastave bude organizovana upotrebom ovih metoda.

U nastavi koristiti, najmanje u trećini slučajeva, zadatke koji zahtevaju primenu naučenog u razumevanju i rešavanju svakodnevnih problemskih situacija preporučenih od strane Ministarstva i Zavoda, a prilikom ocenjivanja obezbediti da su učenici informisani o kriterijumima na osnovu kojih su ocenjivani.

Gradivo hemije u osnovnoj školi organizovano je tako da se u sedmom razredu uče osnovni pojmovi opšte hemije, a u osmom razredu sadržaji neorganske i organske hemije. U sedmom razredu sadržaj je organizovan u okviru pet tema. U prvoj temi učenici bi trebalo da saznaju šta je predmet izučavanja hemije, o naučnom metodu kako hemičari dolaze do saznanja i o primeni i značaju hemije u svakodnevnom životu za razvoj tehnologije i društva. U okviru druge teme uvode se osnovni hemijski pojmovi koji se kroz naredne teme dalje razvijaju. Cilj učenja treće teme jeste saznavanje o česticama koje izgrađuju supstancu, načinu na koji se one međusobno udružuju i uređuju i uslovljenosti svojstava strukturom supstance. U četvrtoj temi učenici detaljnije uče o pojmu rastvora, rastvorljivosti i kvantitativnom izražavanju sastava rastvora, uz stalno povezivanje ovih pojmova sa svakodnevnom životom. Peta tema obuhvata detaljnije razmatranje hemijskih promena, zakona po kojima se one odvijaju i kvantitativnog aspekta hemijskih reakcija.

U osmom razredu učenici bi u pregledu trebalo da saznaju i kroz eksperimentalni rad otkriju ili utvrde svojstva nemetala i metala i njihovih jedinjenja. Cilj učenja druge teme u osmom razredu jeste sistematizacija znanja o neorganskim jedinjenjima, oksidima, kiselinama i hidroksidima, stečenim u okviru prethodne teme. Pored toga, uvodi se nova klasa jedinjenja, soli. U okviru četiri naredne teme učenici bi trebalo da saznaju o osnovnim svojstvima organskih jedinjenja, po kojima se razlikuju od neorganskih, i da saznaju o fizičkim i

hemijskim svojstvima nekih klasa organskih jedinjenja (uglјovodonici, alkoholi, aldehidi i ketoni, karboksilne kiseline i estri), uključujući i biološki važna jedinjenja.

Specifičnost učenja hemije ogleda se u potrebi da se hemijski pojmovi razmatraju na tri nivoa: makro nivou, mikro nivou i simboličkom nivou. Učenicima treba omogućavati situacije u kojima će promene koje makroskopski opažaju u ogledima tumačiti na nivou čestica koje izgrađuju supstancu i zapisivati korišćenjem hemijskih simbola, formula i hemijskih jednačina.

Formiranje hemijskih pojmova trebalo bi da bude rezultat istraživačkog pristupa koji obuhvata: prikupljanje podataka posmatranjem ili merenjem, predstavljanje podataka na strukturiran način (tabelarno), uočavanje pravilnosti među podacima, formulisanje objašnjenja i izvođenje zaključaka. Formiranje hemijskih pojmova trebalo bi da započne uvek pozivanjem na primere iz svakodnevnog života i povezivanjem s prethodnim znanjem i iskustvom učenika. Takođe, zbog apstraktne prirode hemijskih pojmova, neophodno je da se njihovo formiranje zasnuje na ogledima koje demonstrira nastavnik ili ih učenici samostalno izvode. Ako u školi ne postoje supstance predložene u programu za izvođenje demonstracionih ogleda i laboratorijskih vežbi učenika, one se mogu zameniti supstancama dostupnim u prodavnicama i apotekama. Za mnoge vežbe učenici mogu doneti različite materijale od kuće.

Da bi učenici razumeli svojstva supstanci, uslovljenost svojstava strukturom supstance, promene kojima supstance podležu i zakone prema kojima se promene odvijaju, njihove aktivnosti na časovima bi trebalo da budu različite. Aktivnosti bi trebalo planirati prema operativnim zadacima, navedenim uz svaku temu, imajući u vidu koja znanja i sposobnosti učenici treba da razviju. Te aktivnosti mogu biti sledeće:

- posmatranje svojstava supstanci i promena u ogledu koje nastavnik izvodi
- analiziranje rezultata ogleda i njihovo povezivanje sa prethodnim eksperimentalnim iskustvom i postojećim teorijskim znanjem
- formulisanje pretpostavki
- planiranje ogleda
- izvođenje ogleda uz bezbedno rukovanje laboratorijskim priborom, posuđem i supstancama
- beleženje rezultata
- formulisanje objašnjenja za pravilnosti uočene među prikupljenim podacima
- izvođenje zaključaka
- diskutovanje
- pretraživanje i korišćenje različite literature
- pretraživanje Interneta radi prikupljanja informacija
- pripremanje izveštaja o eksperimentalnom radu
- izveštavanje
- sređivanje radnog mesta
- pravljenje nastavnih sredstava
- rešavanje računskih zadataka, pri čemu se izračunavanja mogu povezati sa eksperimentalnim radom, itd.

Prilikom planiranja časa trebalo bi poći od operativnih zadataka, prema njima formulisati ciljeve časa i izabrati metode koje će na datom sadržaju na najefikasniji način omogućiti učenicima da formiraju znanja ili veštine. To uključuje osmišljavanje odgovarajućih zadataka, čijim će ispunjavanjem, odnosno izvođenjem aktivnosti, najveći broj učenika za raspoloživo vreme naučiti dati sadržaj.

Učenje hemije u osnovnoj školi trebalo bi da obezbedi svakom učeniku formiranje hemijske pismenosti. Hemijski pismena osoba trebalo bi da poseduje takvo znanje hemije koje joj obezbeđuje sagledavanje i razumevanje životnog okruženja, funkcionisanje na ličnom i budućem profesionalnom i društvenom planu. Ona bi trebalo da poznaje svojstva materijala kojima je okružena i koje koristi, razume da je upotreba materijala uslovljena njihovim svojstvima i prema tome bira odgovarajući materijal i bezbedno rukuje njime. Hemijska pismenost trebalo bi da omogući kritičku procenu informacija iz različitih izvora i procenu pouzdanosti samih izvora. Takvo znanje hemije trebalo bi da omogući donošenje različitih odluka, na primer, svakodnevnih, od kog proizvođača kupiti određeni proizvod imajući u vidu hemijski sastav proizvoda, uz kritički odnos prema reklamnim kampanjama za proizvode itd.

Kroz obradu nastavnog sadržaja trebalo bi omogućavati učenicima razumevanje kako se primenom naučnog metoda dolazi do saznanja u hemiji. Takođe, veoma je važno isticati praktičan značaj tih saznanja u svakodnevnom životu, za razvoj tehnologije i, uopšte, za razvoj društva.

Učenička postignuća trebalo bi pratiti na svakom času i dati priliku đacima da kroz različite načine proveravanja pokažu svoj napredak u učenju hemije. Pri tome, treba imati u vidu da način proveravanja i sadržaj obuhvaćen proveravanjem određuju način učenja učenika, usmeravajući često njihovu pažnju samo na one delove gradiva koji su proveravanjem obuhvaćeni i na nivo znanja koji se od njih traži. Zato je važno prilikom osmišljavanja zadataka za ispitivanje učeničkih postignuća utvrditi da li se tim zadacima proverava nivo znanja preciziran u operativnim zadacima i u kojoj se meri zadacima podstiče formiranje celovitog znanja, odnosno formiranje sistema pojmova.

Kroz nastavu hemije učenici bi trebalo da razvijaju i komunikacione sposobnosti, sposobnosti da iznesu ideje, da navode argumente, trebalo bi da se osposobljavaju za donošenje odluka i preuzimanje odgovornosti. Istraživanje u školskoj laboratoriji (hemijskom kabinetu) kao način učenja hemije, omogućava i podstiče razvoj navedenih veština. Učenici u takvim situacijama razvijaju sposobnosti da formulišu ideju u vidu pitanja/problema koji se može istražiti, da planiraju, da se dogovaraju, razmenjuju znanja i iskustva, da izveštavaju o urađenom na jasan i strukturiran način.

Naziv predmeta **TEHNIKA I TEHNOLOGIJA**

Cilj **Cilj** učenja Tehnike i tehnologije je da učenik razvije tehničko-tehnološku pismenost, da izgradi odgovoran odnos prema radu i proizvodnji, životnom i radnom okruženju, korišćenju tehničkih i tehnoloških resursa, stekne bolji uvid u sopstvena profesionalna interesovanja i postupa preduzimljivo i inicijativno.

Razred **Sedmi**

Godišnji fond časova **72 časa**

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST /TEMA	SADRŽAJI
- poveže razvoj mašina i njihov doprinos podizanju kvaliteta života i rada; - poveže ergonomiju sa zdravljem i konforom ljudi pri upotrebi tehničkih sredstava; - analizira da li je korišćenje određene poznate tehnike i tehnologije u skladu sa očuvanjem životne sredine; - istraži mogućnosti smanjenja troškova energije u domaćinstvu; - razlikuje vrste transportnih mašina; - poveže podsisteme kod vozila drumskog saobraćaja sa njihovom ulogom; - proveri tehničku ispravnost bicikla; - demonstrira postupke održavanja bicikla ili mopeda; - samostalno crta skicom i tehničkim crtežom predmete koristeći ortogonalno i prostorno prikazivanje; - koristi CAD tehnologiju za kreiranje tehničke dokumentacije; - upravlja modelima koristeći računar; - objasni ulogu osnovnih komponenti računara, tableta, pametnih telefona i ostalih savremenih IKT uređaja; - argumentuje značaj racionalnog korišćenja raspoloživih resursa na Zemlji; - identifikuje materijale koji se koriste u mašinstvu i na osnovu njihovih svojstava procenjuje mogućnost primene; - koristi pribor za merenje u mašinstvu vodeći računa o preciznosti merenja; - vrši operacije obrade materijala koji se koriste u mašinstvu, pomoću odgovarajućih alata, pribora i mašina i primeni odgovarajuće mere zaštite na radu; - objasni ulogu određenih elemenata mašina i mehanizama na jednostavnom primeru; - obrazloži značaj primene savremenih mašina u mašinskoj industriji i prednosti robotizacije proizvodnih procesa; - objasni osnove konstrukcije robota; - klasifikuje pogonske mašine - motore i poveže ih sa njihovom primenom; - samostalno/timski istraži i reši zadati problem u okviru projekta;	ŽIVOTNO I RADNO OKRUŽENJE	Pojam, uloga i razvoj mašina i mehanizama. Potrošnja energije u domaćinstvu i mogućnosti uštede. Uticaj dizajna i pravilne upotrebe tehničkih sredstava na zdravlje ljudi. Zavisnost očuvanja životne sredine od tehnologije.
	SAOBRAĆAJ	Mašine spoljašnjeg i unutrašnjeg transporta. Podsistemi kod vozila drumskog saobraćaja (pogonski, prenosni, upravljački, kočioni). Ispravan bicikl/moped kao bitan preduslov bezbednog učešća u saobraćaju.
	TEHNIČKA I DIGITALNA PISMENOST	Specifičnosti tehničkih crteža u mašinstvu. Ortogonalno i prostorno prikazivanje predmeta. Korišćenje funkcija i alata programa za CAD. Osnovne komponente IKT uređaja. Upravljanje i kontrola korišćenjem računarske tehnike i interfejsa.
	RESURSI I PROIZVODNJA	Racionalno korišćenje resursa na Zemlji i očuvanje i zaštita životne sredine. Materijali u mašinstvu (plastika, metali, legure i dr.). Merenje i kontrola - pojam i primena mernih sredstava (merila). Tehnologija obrade materijala u mašinstvu (obrada materijala sa i bez skidanja strugotine, savremene tehnologije obrade). Elementi mašina i mehanizama (elementi za vezu, elementi za prenos snage i kretanja, specijalni elementi). Proizvodne mašine: vrste, princip rada, pojedinačna i serijska proizvodnja. Pojam, vrste, namena i konstrukcija robota (mehanika, pogon i upravljanje). Pogonske mašine - motori (hidraulični, pneumatski, toplotni). Modelovanje pogonskih mašina i/ili školskog mini robota.
	KONSTRU- KTORSKO MODELOVANJE	Pronalaženje informacija, stvaranje ideje i definisanje zadatka. Samostalan/timski rad na projektu. Izrada tehničke dokumentacije izabranog modela ručno ili uz pomoć računarskih

- izradi proizvod u skladu sa principima bezbednosti na radu; - timski predstavi ideju, postupak izrade i proizvod; - kreira reklamu za izrađen proizvod; - vrši e-korespondenciju u skladu sa pravilima i preporukama sa ciljem unapređenja prodaje; - procenjuje svoj rad i rad drugih na osnovu postavljenih kriterijuma (preciznost, pedantnost i sl.).		aplikacija. Realizacija projekta - izrada modela korišćenjem alata i mašina u skladu sa principima bezbednosti na radu. Predstavljanje ideje, postupaka izrade i proizvoda. Procena sopstvenog rada i rada drugih na osnovu postavljenih kriterijuma. Upotreba elektronske korespondencije sa ciljem unapređenja proizvoda. Određivanje okvirne cene troškova i vrednost izrađenog modela. Kreiranje reklame za izrađen proizvod.
---	--	---

Ključni pojmovi sadržaja: mašinstvo, saobraćaj, tehnička dokumentacija, energetika, zaštita lične bezbednosti i životne sredine, preduzimljivost i inicijativa.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Nastavni predmet *Tehnika i tehnologija* namenjen je razvoju osnovnih tehničkih kompetencija učenika radi njegovog osposobljavanja za život i rad u svetu koji se tehnički i tehnološki brzo menja. Jedan od najvažnijih zadataka je da kod učenika razvija svest o tome da primena stečenih znanja i veština u realnom okruženju podrazumeva stalno stručno usavršavanje i celoživotno učenje, kao i da je razvijanje preduzimljivosti jedan od važnih preduslova ličnog i profesionalnog razvoja.

Program nastave i učenja za sedmi razred orijentisan je na ostvarivanje ishoda.

Ishodi su iskazi o tome šta učenici umeju da urade na osnovu znanja koja su stekli učeći predmet *tehnika i tehnologija*. Predstavljaju opis integrisanih znanja, veština, stavova i vrednosti učenika u pet nastavnih tema: *životno i radno okruženje, saobraćaj, tehnička i digitalna pismenost, resursi i proizvodnja i konstruktorsko modelovanje*.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Polazeći od datih ishoda i sadržaja nastavnik najpre kreira svoj godišnji - globalni plan rada iz koga će kasnije razvijati svoje operativne planove. Definisani ishodi olakšavaju nastavniku dalju operacionalizaciju ishoda na nivo konkretne nastavne jedinice. Pri planiranju treba, takođe, imati u vidu da se ishodi razlikuju, da se neki lakše i brže mogu ostvariti, ali je za većinu ishoda potrebno više vremena i više različitih aktivnosti. Nastava se ne planira prema strukturi udžbenika jer učenici ne treba da uče lekcije po redu, već da istražuju udžbenik kao jedan od izvora podataka i informacija kako bi razvijali međupredmetne kompetencije. Pored udžbenika, kao jednog od izvora znanja, na nastavniku je da učenicima omogući uvid i iskustvo korišćenja i drugih izvora saznavanja.

Nastavnik je u planiranju, pripremi i ostvarivanju nastave i učenja autonoman. Za svaki čas treba planirati i pripremiti sredstva i načine provere ostvarenosti projektovanih ishoda.

Posete muzejima tehnike, sajmovima i obilaske proizvodnih i tehničkih objekata treba ostvarivati uvek kada za to postoje uslovi, radi pokazivanja savremenih tehničkih dostignuća, savremenih uređaja, tehnoloških procesa, radnih operacija i dr. Kada za to ne postoje odgovarajući uslovi, učenicima treba obezbediti multimedijalne programe u kojima je zastupljena ova tematika.

S obzirom da je nastava *tehnike i tehnologije* teorijsko-praktičnog karaktera, časove treba realizovati podelom odeljenja na 2 (dve) grupe, sa najviše 20 učenika. Program nastavne i učenja treba ostvarivati na spojenim časovima.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Učenici u sedmi razred dolaze sa izvesnim znanjem iz oblasti tehnike i tehnologije koja su stekli u prethodnim razredima, kao i sa određenim životnim iskustvima u korišćenju različitih uređaja i učestvovanja u saobraćaju. Na tome treba graditi dalje sticanje znanja, ovladavanje veštinama vodeći računa da su izuzetno važni ishodi

ovog predmeta formiranje pravilnih stavova prema tehnici i tehnologiji gde je čovek lično odgovoran za njihovu upotrebu i zloupotrebu, kao i za zaštitu životne sredine. Realizacijom vežbi učenici otkrivaju i rešavaju jednostavne tehničke i tehnološke probleme, upoznaju primenu prirodnih zakonitosti u praksi, formiraju svest o tome kako se primenom tehnike i tehnologije menja svet u kome žive. Oni uočavaju kako na okolinu tehnika utiče pozitivno, a kako ponekad narušava prirodni sklad i kako se mogu smanjiti štetni uticaji na prirodno okruženje čime razvijaju svest o potrebi, značaju i načinima zaštite životne sredine.

Životno i radno okruženje

Da bi se dostigli ishodi za ovu oblast, potrebno je povezivati sadržaje ostalih oblasti sa primerima sa kojima se učenici gotovo svakodnevno sreću, stimulirati ih da prepoznaju uticaj tehnologije na život i rad u svom okruženju kao i da steknu znanja o tome kako su ljudi do sada rešavali probleme u borbi za preživljavanje.

Pojam i ulogu mašina i mehanizama i njihovo korišćenje u okruženju treba predstaviti učenicima što je moguće više na praktičnim primerima koristeći dostupna nastavna sredstva i multimedije. Potrebno je uputiti učenike da pronalaze i otkrivaju prednosti i protivrečnosti ubrzanog razvoja tehnologije metodom istraživačkog rada u grupama.

Posebnu pažnju treba obratiti uticaju tehnologije na životnu sredinu, a naročito na eksploataciju sirovina, zagađenje vazduha proizvodnjom toksičnih otpada i njihov uticaj na klimatske promene. Preporuka je da se što više koriste multimedijalni materijali, kako gotovi, tako i oni koje su učenici sami uradili.

Na životnu sredinu veoma utiče i energetska efikasnost. Da bi učenici što lakše usvojili pojam uštede energije, potrebno je uputiti ih da na primeru svog domaćinstva istraže kolika je potrošnja energije, koji su najveći potrošači i šta bi bilo najbolje učiniti da bi se potrošnja smanjila. Ovo je potrebno ostvariti zadajući učenicima da prikupe i obrade podatke o potrošnji pojedinih dostupnih uređaja i ukupnoj količini potrošene energije na mesečnom nivou. U zavisnosti od sredine, može se istraživati i potrošnja goriva (grejanje, samostalni prevoz, poljoprivredne mašine) i mogućnosti uštede.

U okviru aktivnosti u kojima koriste mašine i alate učenici su gotovo svakodnevno izloženi uticaju dizajna na konforu i bezbedno rukovanje mašinama i uređajima. Bez dubljeg zadiranja u pojam ergonomije objasniti učenicima kako je dobar dizajn preduslov za kvalitetniji i bezbedniji rad, kao i na koji način se treba prilagoditi (stav, pravilno držanje, bezbedna rastojanja od mašina, ekrana) radi postizanja konfora i očuvanja zdravlja. Preporučeni broj časova je 6.

Saobraćaj

Oblast koja se odnosi na saobraćaj se realizuje u kontinuitetu kao važna komponenta saobraćajnog vaspitanja. Na početku realizacije ove oblasti podsetiti učenike da su u prethodnim razredima učili o saobraćajnim sistemima, nameni, funkcionisanju i organizaciji saobraćaja u okviru saobraćajnih objekata, kao i o pravilima i propisima za regulisanje drumskog saobraćaja koja se, pre svega, odnose na pešake i bicikliste kao učesnike u saobraćaju. Posebno naglasiti da je težište ishoda u prethodna dva razreda bilo na bezbednom ponašanju i preuzimanju lične odgovornosti učenika za ponašanje u saobraćaju.

U sedmom razredu težište je na saobraćajnim sredstvima koja se koriste i njihovim najvažnijim podsistemima (pogonski, prenosni, upravljački i kočioni). U skladu sa ishodima ovu oblast treba realizovati u dva koraka. U prvom koraku fokus je na osnovnim delovima saobraćajnih sredstava i njihovim najvažnijim podsistemima drumskog saobraćaja sa bezbednosnog aspekta. Drugi deo treba realizovati u oblasti Resursi i proizvodnja sa aspekta elemenata mašina i mehanizama (elementi za prenos snage i kretanja, elementi za vezu, specijalni elementi) i sa energetskeg aspekta (pogonske mašine i motori).

Uz pomoć multimedije upoznati učenike sa mašinama i njihovim glavnim karakteristikama spoljašnjeg (bicikli, mopedi/motocikli, automobili, kamioni, autobusi, vozovi, brodovi, avioni) i unutrašnjeg transporta (dizalice, viljuškari, transporteri, liftovi).

Pri realizaciji ovih sadržaja posebno naznačiti navedene podsisteme kod bicikla, mopeda i automobila.

Osposobiti učenike da samostalno provere i podese tehničku ispravnost bicikla (upravljački, prenosni i kočioni sistem, pneumatike, visinu sedišta, osvetljenje i dr.) i demonstriraju postupke održavanja bicikla ili mopeda. Za ostvarivanje ovih ishoda koristiti školski bicikl i poster mopeda.

Preporučeni broj časova je 6.

Tehnička i digitalna pismenost

Ova oblast se oslanja na usvojena znanja učenika iz tehničkog crtanja u prethodnim razredima. Potrebno je upoznati i osposobiti učenike za ortogonalno i prostorno predstavljanje predmeta i korišćenje računarskih aplikacija za CAD. U okviru aplikacije učenici najpre kreiraju model koristeći 2D prikaz na osnovu podataka koje čitaju sa tehničkog crteža. Korišćenjem 3D modela učenici aktiviraju osnovne tehnike dizajna sa ciljem samostalnog kreiranja tehničkog crteža u skladu sa standardima. Kreirati vežbu u okviru koje učenici analiziraju element složenije geometrije, izrađuju model koristeći CAD i renderuju ga.

Učenike treba upoznati sa namenom osnovnih elektronskih komponenti računara i ostalih IKT uređaja. Ukoliko vremenski okvir dozvoljava, učenike upoznati i sa načinom funkcionisanja pojedinih komponenti, ali na elementarnom nivou preporučeno korišćenjem računarskih simulacija i animacija. Kod učenika treba razviti svest o značaju korišćenja računarske tehnike u aparatima, uređajima i proizvodnim procesima i objasniti pojam i ulogu interfejsa u upravljanju i kontroli. Ukoliko škola poseduje odgovarajuću opremu, realizovati vežbe u kojima će učenici upravljati modelom koristeći računar i interfejs, u suprotnom istu aktivnost realizujte korišćenjem računarskih simulacija.

Preporučeni broj časova za realizaciju ove oblasti je 18.

Resursi i proizvodnja

Upoznati učenike sa značajem racionalnog korišćenja resursa i principima očuvanja životne sredine. Ukoliko ima mogućnosti, organizovati posetu ustanovi ili pogonu čija je delatnost direktno ili indirektno vezana za navedene principe. Postaviti učenicima zadatak za samostalan rad u okviru koga će u svom domaćinstvu istražiti u kojoj meri i na koji način se oni ostvaruju.

Uz praktične primere i realne modele navesti učenike da zaključie koji se materijali najčešće koriste u mašinstvu i zbog kojih njihovih svojstava. Demonstrirati pravilno korišćenje pribora za merenje i kontrolu u mašinstvu i realizovati praktične vežbe sa istima. Objasniti ulogu elemenata mašina i mehanizama i demonstrirati njihov rad na modelu ili putem računarske simulacije. Potrebno je uvesti učenike u karakteristike obrade materijala koji se koriste u mašinstvu, praktično demonstrirati operacije i realizovati jednostavnu vežbu vodeći računa o bezbednosti učenika. Ilustrovati savremene tehnologije obrade materijala i po mogućnosti organizovati posetu proizvodnom pogonu koji ih koristi. Upoznati učenike sa savremenim proizvodnim mašinama u mašinskoj industriji i značajem njihove primene u pojedinačnoj i serijskoj proizvodnji.

Uvesti pojam robotike i objasniti njen značaj u savremenoj industriji. Ukoliko postoji mogućnost, demonstrirati rad školskog robota ili koristiti računarsku simulaciju. Upoznati učenike sa osnovama konstrukcije robota i ulogom pojedinih delova. Robotiku povezati sa nastavnim sadržajima kao što su informatička tehnologija, mašine i mehanizmi, energetika i tehnologija obrade materijala. Realizaciju ovih sadržaja uraditi uz korelaciju sa nastavom Informatike i računarstva.

Učenicima predstaviti klasifikaciju pogonskih mašina - motora i ilustrovati njihovu primenu na praktičnim primerima iz učenikovog okruženja.

Preporučeni broj časova za realizaciju ove oblasti je 20.

Konstruktorsko modelovanje

U ovom delu programa učenici kroz praktičan rad primenjuju prethodno stečena znanja i veštine. Sadržaje treba realizovati kroz učeničke projekte, od grafičkog predstavljanja zamisli, preko planiranja, izvršavanja radnih operacija, marketinga do procene i vrednovanja. Nastaviti sa algoritamskim pristupom u konstruktorskom modelovanju posebno u pristupu razvoja tehničkog stvaralaštva - od ideje do realizacije.

Ova tema se odnosi na izradu modela raznih mašina i uređaja koji su zasnovani na osnovnim elementima i principima rada mašina i mehanizama (elementima za vezu, za prenos snage i kretanja, specijalni elementi). To se odnosi na modelovanje proizvodnih mašina, saobraćajnih sredstava, transportnih mašina i uređaja, pretvarača energije i dr.

Jedan od aspekta upotrebe računara i perifernih uređaja je i u funkciji upravljanja tehničkim sistemima i procesima (interfejs - sistem veza sa računarom) i konstrukcijom robota. Realizaciju ovih sadržaja uraditi uz korelaciju sa nastavom Informatike i računarstva.

Pošto se učenici slobodno opredeljuju za određenu aktivnost u okviru date teme, jedan od koraka ka definisanju svoga projekta je pronalaženje informacija, stvaranje ideje i definisanje zadatka. Potrebno je da učenici koriste podatke iz različitih izvora, samostalno pronalaze informacije o uslovima, potrebama i načinu realizacije makete/modela koristeći IKT i adekvatnu literaturu. Isto tako, mora se voditi računa o principu ekonomičnog iskorišćenja materijala i racionalnog odabira alata i mašina, primenjujući procedure u skladu sa

principima bezbednosti na radu. U projekat se može uključiti i više učenika (timski rad) ukoliko je rad složeniji, odnosno ako se učenici za takav vid saradnje odluče. U svrhu bolje koordinacije članova tima treba uputiti učenike na upotrebu elektronske korespodencije sa ciljem unapređenja rada na realizaciji projekta. Izbor modula aktivnosti prilagoditi postojećim uslovima rada tj. opremljenosti kabineta za tehniku i tehnologiju alatima i materijalom.

Prilikom izrade tehničke dokumentacije izabranog modela, ručno ili uz pomoć računarskih aplikacija, primenjivati naučeno: prostorno prikazivanje predmeta, ortogonalno projektovanje kao i specifičnosti tehničkog crtanja u oblasti mašinstva. Treba nastojati da se ostvaruje kontinuitet informatičke pismenosti s ciljem da učenici nauče da koriste računar za crtanje i izradu prezentacija.

Po završetku radova treba organizovati predstavljanje ideje od koje se pošlo, postupaka izrade i gotovog proizvoda. U ovoj etapi se vrši i procena sopstvenog rada i rada drugih na osnovu postavljenih kriterijuma (urednost, sistematičnost, zalaganje, samoinicijativnost, kreativnost i dr.).

Na osnovu utrošenog materijala, energije i rada realizatori (pojedinaac ili tim) treba da iskažu okvirne cene troškova i vrednost izrađenog modela. U skladu sa preduzetničkim aspektima, realizatori treba da izrade i odgovarajuće materijale za reklame za izrađeni proizvod.

Preporučan broj časova za realizaciju ove oblasti je 22.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

U nastavi orijentisanoj na dostizanje ishoda vrednuju se proces i produkti učenja.

U procesu ocenjivanja potrebno je uzeti u obzir sve aktivnosti učenika (urednost, sistematičnost, zalaganje, samoinicijativnost, kreativnost i dr.).

Vrednovanje aktivnosti, naročito ako je timski rad u pitanju, potrebno je obaviti sa grupom tako da se od svakog člana traži mišljenje o sopstvenom radu i o radu svakog člana ponaosob (tzv. vršnjačko ocenjivanje). Prilikom svakog vrednovanja postignuća potrebno je da nastavnik sa učenicima dogovori pokazatelje na osnovu kojih svi mogu da prate napredak u učenju. Na taj način učenici će biti podstaknuti da promišljaju o kvalitetu svog rada i načinima kako ga unaprediti. Ocenjivanje tako postaje instrument za napredovanje u učenju. Na osnovu rezultata praćenja i vrednovanja, zajedno sa učenicima treba planirati proces učenja i birati pogodne strategije učenja.

Naziv predmeta

INFORMATIKA I RAČUNARSTVO

Cilj učenja Informatike i računarstva je osposobljavanje učenika za upravljanje informacijama, bezbednu komunikaciju u digitalnom okruženju, kreiranje digitalnih sadržaja i računarskih programa za rešavanje različitih problema u društvu koje se razvojem digitalnih tehnologija brzo menja.

Razred

Sedmi

Godišnji fond časova

36 časova

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST /TEMA	SADRŽAJI
- razlikuje vizuelnu prezentaciju i logičku strukturu teksta; - koristi alate za stilsko oblikovanje dokumenta i kreiranje pregleda sadržaja u programu za obradu teksta; - objasni principe rasterske i vektorske grafike i modela prikaza boja; - kreira rastersku sliku u izabranom programu; - kreira vektorsku sliku u izabranom programu; - koristi alate za uređivanje i transformaciju slike; - kreira gif animaciju; - kreira video-zapis korišćenjem alata za snimanje ekrana; - razlikuje pojmove URL, DNS, IP adresa; - objasni pojmove hiperveza i hipertekst; - kreira, formatira i šalje elektronsku poštu; - obavlja elektronsku komunikaciju na siguran, etički odgovoran i bezbedan način vodeći računa o privatnosti; - prepozna neprimereni sadržaj, neželjene kontakte i adekvatno se zaštititi; - saradnički kreira i deli dokumente u oblaku vodeći računa o odgovarajućim nivoima pristupa; - podešava hiperveze prema delu sadržaja, drugom dokumentu ili veb lokaciji; - uz pomoć programske biblioteke tekstualnog programskog jezika iscrta elemente 2D grafike; - upotrebljava petlje i generator nasumičnih brojeva za iscrtaivanje složenijih oblika; - planira, opiše i implementira rešenje jednostavnog problema; - pronalazi i otklanja greške u programu; - sarađuje sa ostalim članovima grupe u svim fazama projektnog zadatka; - kreira, uređuje i strukturira digitalne sadržaje koji kombinuju tekst, slike, linkove, tabele i animacije; - kreira računarske programe koji doprinose rešavanju projektnog zadatka; - postavlja rezultat svog rada na Internet radi deljenja sa drugima uz pomoć nastavnika; - vrednuje svoju ulogu u grupi pri izradi projektnog zadatka i aktivnosti za koje je bio zadužen.	IKT	Obeležavanje logičke strukture i generisanje pregleda sadržaja tekstualnog dokumenta. Karakteristike računarske grafike (piksel, rezolucija, RGB i CMYK modeli prikaza boja, rasterska i vektorska grafika). Rad u programu za rastersku grafiku. Rad u programu za vektorsku grafiku. Izrada gif animacija. Korišćenje alata za snimanje ekrana.
	DIGITALNA PISMENOST	URL, DNS, IP adresa. Hiperveza i hipertekst. Elektronska pošta, kreiranje naloga, slanje i prijem pošte. Elektronska pošta (kontakti, bezbednost, neželjena pošta). Rad na deljenim dokumentima (tekstualnim dokumentima / prezentacijama/upitnicima...) u oblaku.
	RAČU- NARSTVO	Rad sa izabranim tekstualnim programskim jezikom u oblasti 2D grafike. Osnovne karakteristike izabrane grafičke biblioteke. Metode za iscrtaivanje osnovnih geometrijskih oblika. Podešavanje boja i položaja objekata. Primena petlji i slučajno generisanih vrednosti na iscrtaivanje geometrijskih oblika.
	PROJEKTN ZADATAK	Faze projektnog zadatka od izrade plana do predstavljanja rešenja. Izrada projektnog zadatka u korelaciji sa drugim predmetima. Vrednovanje rezultata projektnog zadatka.

Ključni pojmovi sadržaja: logička struktura i sadržaj dokumenta, piksel, rezolucija, rasterska i vektorska grafika, RGB i CMYK palete boja, gif animacija, hiperveza, URL, elektronska pošta, tekstualni programski jezik, 2D grafika.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program nastave i učenja informatike i računarstva, u drugom ciklusu osnovnog obrazovanja i vaspitanja, organizovan je po spiralnom modelu i orijentisan je na ostvarivanje ishoda. Ishodi su jasni i precizni iskazi o tome šta učenik zna da uradi i vrednosno proceni po završetku procesa učenja. Nastavni program predmeta informatika i računarstvo se sastoji iz tri tematske celine: Informaciono-komunikacione tehnologije (skr. IKT), Digitalna pismenost i Računarstvo.

Da bi svi učenici ostvarili predviđene ishode, potrebno je da nastavnik upozna specifičnosti načina učenja svojih učenika i prema njima planira i prilagođava nastavne aktivnosti. Nastavnik treba da osmisli aktivnosti tako da uključuju praktičan rad uz primenu IKT-a, povezivanje različitih sadržaja iz drugih tema unutar samog predmeta, kao i drugih predmeta. Poželjno je da planirane aktivnosti učenika na času prati sažeto i jasno uputstvo za realizaciju zadatka, uz eventualnu prethodnu demonstraciju postupka od strane nastavnika. Ostaviti prostor za ueničku inicijativu i kreativnost - kroz diskusiju sa uenicima odabirati adekvatne alate, koncepte i strategije za realizaciju određenih aktivnosti. U toku realizacije planiranih aktivnosti raditi na uspostavljanju i negovanju navika i ponašanja kao što su postupnost, analitičnost, istrajnost, samostalnost u radu, ali i spremnost na saradnju i odgovoran pristup timskom radu.

Dostizanje definisanih ishoda može se ostvariti uz određeni stepen slobode nastavnika kako u izboru metoda rada, programskih alata i tehnologija (računar, digitalni uređaj...), tako i u redosledu i dinamici realizacije elemenata različitih tematskih oblasti. Na internetu i u literaturi se mogu se naći primeri dobre prakse koje, uz prilagođavanje uslovima rada i poštovanje autorskih prava, treba koristiti u nastavi i učenju.

S obzirom na to da je nastava ovog predmeta teorijsko-praktičnog karaktera časove treba ostvarivati sa odeljenjem podeljenim na grupe. Podsetiti učenike na značaj poštovanja pravila koja važe u kabinetu i u radu sa računarima i opremom, kroz demonstraciju i ličnu aktivnost učenika (pravilno uključivanje, prijavljivanje, korišćenje, odjavljivanje i isključivanje računara).

Nastavnicima se preporučuje da u toku sedmog razreda, radi razvijanja međupredmetnih kompetencija i ostvarivanja korelacije sa drugim predmetima, realizuju sa uenicima najmanje dva projektna zadatka koji obuhvataju teme i iz drugih predmeta. Vreme realizacije projektnih zadataka (jednog iz oblasti IKT i Digitalna pismenost i drugog iz oblasti Računarstvo) određuje nastavnik u dogovoru sa uenicima i sa nastavnicima drugih predmeta, koji obuhvataju oblast izabrane teme. Pri izboru tema, ponuditi nekoliko projektnih tema i omogućiti timovima učenika da odaberu onu koja najviše odgovara njihovim interesovanjima.

Predlog za realizaciju programa

Radi lakšeg planiranja nastave daje se orijentacioni predlog broja časova po temama (ukupan broj časova za temu, broj časova za obradu novog gradiva, plus broj časova za utvrđivanje i sistematizaciju gradiva).

Informaciono-komunikacione tehnologije (10)

Digitalna pismenost (4)

Računarstvo (14)

Projektni zadatak za teme IKT i Digitalna pismenost (4)

Projektni zadatak za teme Računarstvo (4)

Prilikom izrade operativnih planova nastavnik raspoređuje ukupan broj časova predviđen za pojedine teme po tipovima časova (obrada novog gradiva, utvrđivanje i uvežbavanje, ponavljanje, proveravanje i sistematizacija znanja), vodeći računa o cilju predmeta i ishodima.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Nastavni program usmerava nastavnika da nastavni proces koncipira u skladu sa definisanim ishodima, odnosno da planira kako da ostvari ishode, koje metode i tehnike da primeni, kao i koje aktivnosti će za to odabrati. Definisani ishodi pokazuju nastavniku i koja su to specifična znanja i veštine koja su ueniku potrebna za dalje učenje i svakodnevni život. Prilikom planiranja časa, ishode predviđene programom treba razložiti na manje koji odgovaraju aktivnostima planiranim za konkretan čas. Treba imati u vidu da se ishodi u programu razlikuju, da se neki mogu lakše i brže ostvariti, dok je za druge potrebno više vremena, više različitih aktivnosti i rad na različitim sadržajima. Ishode treba posmatrati kao cilj kome se teži tokom jedne

školske godine. Nastavu u tom smislu treba usmeriti na razvijanje kompetencija, i ne treba je usmeriti samo na ostvarivanje pojedinačnih ishoda.

Pri obradi novih sadržaja treba se oslanjati na postojeće iskustvo i znanje učenika, i nastojati, gde god je to moguće, da učenici samostalno izvode zaključke. Osnovna uloga nastavnika je da bude organizator nastavnog procesa, da podstiče, organizuje i usmerava aktivnost učenika. Učenike treba upućivati da, osim udžbenika, koriste i druge izvore znanja, kako bi usvojena znanja bila trajnija i šira, a učenici osposobljeni za primenu u rešavanju raznovrsnih zadataka.

Na časovima treba kombinovati različite metode i oblike rada, što doprinosi većoj racionalizaciji nastavnog procesa, podstiče intelektualnu aktivnost učenika i nastavu čini interesantnijom i efikasnijom. Izbor metoda i oblika rada zavisi od nastavnih sadržaja koje treba realizovati na času i predviđenih ishoda, ali i od specifičnosti određenog odeljenja i individualnih karakteristika učenika.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Informaciono-komunikacione tehnologije

Nastavnu temu Informaciono-komunikacione tehnologije započeti radom na dokumentu koji predstavlja svojevrsnu rekapitulaciju onoga što su učenici učili u prethodna dva razreda. Nastavnik priprema tekstualni dokument, daje instrukcije o daljem radu i lokaciji na kojoj je dokument postavljen (Pripremljeni dokument treba da se sastoji od naslovne i najviše još 5 stranica teksta sa slikama i tabelama i treba da sadrži najvažnije pojmove i tehnike izučavane u prethodna dva razreda.). Učenici treba da pronađu i otvore ovaj dokument u izabranom tekst procesoru, da pročitaju tekst i logički ga urede, dodele mu odgovarajuće stilove, idealno do 3 nivoa dubine (npr. *Heading 1*, *Heading 2*, *Heading 3*). Nastavnik treba da predstavi tehniku izrade pregleda sadržaja tekstualnog dokumenta, a učenici da je primene na dokumentu koji su logički strukturirali. Na ovaj način, učenici se osvrću na ranije naučeno smisleno koristeći novu tehniku izrade pregleda sadržaja tekstualnog dokumenta.

U segmentu kreiranja i obrade digitalne slike, učenicima treba objasniti karakteristike vektorskog i rasterskog predstavljanja slike na računaru. Predstaviti *RGB* i *CMYK* palete boja, ukazati na vezu izbora palete u odnosu na namenu: *RGB* - za prikazivanje na digitalnom uređaju ili na internetu, odnosno *CMYK* palete boja za pripremu za štampanje. Na ovom mestu pogodno je uvesti i pitanje odgovarajuće rezolucije (kvaliteta) grafičke datoteke u kontekstu konkretne potrebe - štampanje ili korišćenje na digitalnom uređaju, odnosno postavljanje na internet. Kod pominjanja rezolucije slike, još jednom podsetiti učenike na pojam piksel, te odnos kvaliteta slike i rezolucije. Komentarisati količinu memorijskog prostora koji zauzima ista digitalna slika pripremljena za štampu i pripremljena za prikazivanje na vebu ili slanje elektronskom poštom. Povezati sa pretragom slika u okviru internet pregledača (pretraga po "veličini" slike). Objasniti pojam bitmape i najčešće tehnike kompresije podataka (kompresija redukovanjem veličine, kompresija bez gubitka podataka i kompresija sa gubitkom kvaliteta slike), bez ulaska u tehničke detalje samih algoritama kompresije.

Nastaviti rad na kreiranju rasterske grafike u programu koji su učenici koristili u prethodnim razredima. Uvesti pojam i svrhu slojeva. Prikazati sliku koja sadrži više slojeva, od kojih je jedan tekst. Objasniti da je u nekim programima za rastersku grafiku tekst vektorski sloj u rasterskoj slici. Demonstrirati uvećavanje slova dok je sloj vektorski. Transformisati sloj sa tekстом u raster i uvećati ga. Tražiti od učenika da uoče razlike. Pokazati tehnike: dodavanja i brisanja sloja, vidljivosti i sakrivanja sloja, podešavanja providnosti, zaključavanja sloja za izmenu i stapanja slojeva...

Predstaviti alate za selekciju i osnovne korekcije digitalnih slika i fotografija kao što su promena nivoa osvetljenosti, kontrasta i obojenosti. Uvesti mogućnost primene *Filtera*. Izdvojiti filtere poput *Blur* (zamućenost) i *Sharpen* (oštrina) i pozvati učenike da osmisle situacije u kojima je poželjno koristiti jedan, odnosno drugi filter (npr. poštovanje prava privatnosti osoba koje slikamo...). Pokazati osnovne geometrijske transformacije nad slikom (opsecanje, rotiranje, smicanje i prevrtanje slike u celini...). Učenici mogu na svojim fotografijama da uvećavaju tehnike osnovnih korekcija i obrade fotografije. Prikazati mogućnosti automatske obrade većeg broja digitalnih slika (npr. automatsko smanjenje veličine svih slika preuzetih sa digitalnog foto-aparata).

Upoznati učenike sa karakteristikama radnog okruženja odabranog programa (instaliranog lokalno na računaru ili u "oblaku") za kreiranje i obradu vektorske grafike. Posebnu pažnju posvetiti: alatima za selekciju, projektovanju crteža (podeli na nivoe, uočavanju simetrije, objekata koji se dobijaju pomeranjem, rotacijom, transformacijom ili modifikacijom i kombinovanjem drugih objekata...), kao i pripremi za crtanje (izbor veličine i orijentacije papira, postavljanje jedinica mere, razmere, pomoćnih linija i mreže...).

Kod crtanja osnovnih grafičkih elemenata (duž, izlomljena linija, pravougaonik, kvadrat, krug, elipsa) objasniti princip korišćenja osnovnih alata (označavanje, brisanje, kopiranje, grupisanje i razlaganje, premeštanje, rotiranje, simetrično preslikavanje, poravnanje...).

Ponoviti postupak vektorizacije, primeniti ga na izabranu rastersku sliku. U dogovoru sa nastavnikom likovne kulture, kreirati tekstualne zadatke koji će navesti učenike da tragaju za umetnikom, pronađu opisano delo i vektorizuju ga.

Razgovarati sa učenicima o pojmu "pokretna slika". Naglasiti da pokret zaista ne postoji. Objasniti da je filmska umetnost nastala zahvaljujući nedostatku "sporosti ljudskog oka". Uvesti pojam "frejm" i definisati potreban broj frejmova koji se smenjuju u jednoj sekundi za stvaranje iluzije neprekidnog kretanja. Razgovarati sa učenicima o video kameri - da li kamera snima pokret ili je u pitanju izuzeto brz foto-aparat. Uporediti tradicionalan način kreiranja animiranih slika sa računarskom animacijom. U odabranom programu, demonstrirati postupak izrade 2D animacije. Predstaviti karakteristike formata slike gif. Objasniti postupak čuvanja i prikaza animacija (nije ih moguće pregledati u tradicionalnim programima za pregled slika). Demonstrirati njihovo ugrađivanje u multimedijalnu prezentaciju.

U odabranom alatu za izradu 2D animacija, na već pripremljenoj grupi slika sačuvanoj u *gif* formatu, omogućiti učenicima da naprave animiranu sliku.

Razgovarati sa učenicima o izvorima informacija koje koriste dok uče. Pored udžbenika, ohrabriti ih da ispričaju lična iskustva vezana za internet kao izvor informacija, video-tutorijale, razgovore sa odraslim osobama... Utvrditi kakva su iskustva učenika kada je učenje korišćenjem video-tutorijala u pitanju (formalno i neformalno). Korišćenjem odabranog programa za snimanje ekrana demonstrirati snimanje kratkog video-tutorijala, prikazati rezultat ove aktivnosti i zadati smernice za izradu kratkog video-tutorijala, koji učenici treba samostalno da snime i sačuvaju (na primer: prikazati postupak umetanja pregleda sadržaja u tekstualni dokument ili kreiranja rasterske ili vektorske slike). Ukoliko uslovi u učionici (šum, buka, slaba čujnost) utiču na kvalitet snimljenog zvuka, moguće je uz pomoć programa za obradu zvuka otkloniti nedostatke (na primer, preuzeti program Audacity i prikazati tehnike uklanjanja nedostataka) ili organizovati snimanje zvuka u boljim uslovima. Naglasiti učenicima da zvuk može biti dodat u video-tutorijal naknadno ili čak zamenjen odgovarajućim titlom.

Digitalna pismenost

Podsetiti učenike na značenje pojmova koji su u prethodnim razredima predstavljani skraćenicama *URL* i *IP* adresa, zatim pojmova klijent i server u mrežnom okruženju, kao i na značenje pojmova: *domen*, *naziv internet domena*, *veb-adresa* i njihovu uzajamnu vezu. Ukratko predstaviti značenje pojmova: *DNS servis* (na primer *DNS - Domain Name System* - kao bazni internet servis, koji omogućava prevođenje tekstualnih u numeričke oznake i obratno) i *DNS server* (na primer *DNS Server* - uređaj koji omogućava da se za tražene usluge na određenom internet domenu dobiju odgovarajuće *IP* adrese neophodne za komunikaciju i razmenu podataka u mreži) i objasniti njihovu ulogu u komunikaciji između klijenta i servera u mrežnom okruženju (na primer u kom su odnosu *DNS servis*, *URL* i *IP* adresa u okviru veb servisa (*World Wide Web*)). Objasniti pojam hiperveze (*hyperlink*) i hiperteksta (*hypertext*). Prikazati hipertekst i hyperlink u internet pregledaču, a zatim, u programima za obradu teksta i izradu multimedijalnih prezentacija demonstrirati dodavanje i podešavanje hiperveze prema delu teksta u dokumentu, drugom dokumentu ili prema nekom sadržaju na internetu.

Predstaviti internet servis *elektronska pošta (e-mail)*. Objasniti značenje pojma adresa elektronske pošte, opisati i po potrebi demonstrirati postupak kreiranja naloga za elektronsku poštu. Predstaviti postupak kreiranja i formatiranja elektronske pošte, postupak umetanja priloga i hiperveza. Naglasiti važnost forme same poruke, proveru pravopisa i sadržaja poruke pre slanja. Objasniti odeljke koji se odnose na: naslov poruke, adrese primaoca (kome, kopija, skrivena kopija). Objasniti značenje funkcija: *prosledi*, *odgovori* i *odgovori svima* na već primljenu poruku, naglasiti dejstvo svake od njih. Predstaviti organizaciju i način skladištenja poruka za izabrani servis u vidu fascikli (ako se radi o *Gmail*-u, napomenuti da nema fascikle, nego oznake - *labele*) u kojima se čuvaju primljene poruke, poslate poruke, nedovršene, neželjena pošta, otpad, kao i mogućnosti izabranog servisa za elektronsku poštu za arhiviranje, označavanje poruka po važnosti i sl. Posebnu pažnju posvetiti pravilima koja važe u pisanoj elektronskoj komunikaciji a koja podstiču sticanje dobrih navika kod učenika, kao što su: pravilna primena tradicionalnog i digitalnog pravopisa i formi koje važe u pisanoj komunikaciji, podsetiti na pravila netikecije u pisanoj elektronskoj komunikaciji (na primer da ne treba pisati sve velikim slovima, da ne treba prosledivati primljenu poruku bez dozvole autora, da treba voditi računa o veličini i broju priloga koje šaljemo i sl.), na važnost zaštite ličnih podataka i kontakata, pitanja bezbednosti, načinima zaštite od neželjene pošte i uobičajenih postupaka koje treba primeniti u te svrhe.

Podsetiti učenike na primere deljenja sadržaja koji su opisani i primenjivani u prethodnim razredima i predstaviti mogućnosti koje nudi računarstvo u oblaku (*Cloud Computing*) putem deljenog diska za čuvanje podataka, upotrebu aplikacija i alata dostupnih uz izabrani e-mail nalog. Predstaviti koncept rada izabranog deljenog diska (na primer: *OneDrive*, *Google Drive*...) za organizaciju podataka, demonstrirati rad u aplikacijama i napraviti analogiju sa oflajn aplikacijama iste namene (procesor teksta, program za rad sa slajd-prezentacijama...). Predstaviti postupak deljenja i podešavanje opcija deljenja sadržaja (na primer, putem linka na konkretne mejl adrese). Opisati i demonstrirati rad na deljenom tekstu, prezentaciji ili upitniku kroz aktivnosti na konkretnom sadržaju. Ukazati na brojne prednosti i moguće nedostatke saradničkog rada. Opisati i prikazati postupke rada na dokumentu, preuzimanje i čuvanje u odgovarajućim formatima namenjenim za dalji rad, štampanje ili druge potrebe. Objasniti postupak kreiranja, dodavanja (otpremanja sa uređaja na deljeni disk) i preuzimanja sadržaja (sa deljenog diska na uređaj). Prilikom predstavljanja koncepta pristupa deljenim sadržajima po nivoima (uređivanje, pregled i komentarisanje) ukazati na važnost poštovanja pravila bezbednosti, zaštite podataka i autorskih prava, koja članovi grupe treba da usvoje tokom rada na zajedničkom dokumentu.

Učenicima zadati da isprobaju kreiranje, deljenje i saradnički rad na smislenim dokumentima - tekstovima, grafici, prezentacijama, upitnicima. Inicirati diskusiju o sličnostima i razlikama, prednostima i nedostacima u radu sa aplikacijama u oflajn u odnosu na onlajn varijantu (diskusija o ovim pitanjima može se voditi i u odnosu na organizaciju podataka i njihovu bezbednost na deljenom, prenosivom i čvrstom disku).

Projektni zadatak za teme IKT i Digitalna pismenost

Pri realizaciji prvog projektnog zadatka, nastavnik planira faze projektnog zadatka u skladu sa vremenom, složenošću teme, raspoloživim resursima (znanja, veštine i stavovi koje su učenici usvojili nakon tematskih celina *IKT i Digitalna pismenost*, tehničke opremljenosti škole i drugih relevantnih faktora). Učenici zajedno sa nastavnikom prolaze kroz sve faze rada na projektnom zadatku, pri čemu nastavnik naglašava svaki korak, objašnjava, inicira diskusiju i predlaže rešenja.

Posebnu pažnju posvetiti razvoju međupredmetnih kompetencija, podsticanju inicijative i kreativnosti, uspostavljanju saradničkih i vrednosnih stavova kod učenika.

Pri predstavljanju faza projekta (na način već opisan u prethodnim razredima) ponuditi učenicima projektne zadatke koji se bave realnim temama iz školskog ili svakodnevnog života. Cilj projektnog zadatka je razvijanje i negovanje: postupnosti, povezivanja i izgradnje sopstvenih strategija učenja, vršnjačkog učenja, vrednovanja i samovrednovanja postignuća.

Projektni zadaci podrazumevaju korelaciju i saradnju sa nastavnicima ostalih predmeta, koja se može ostvariti na ovakvim i sličnim primerima:

- *Objasniću ti* (Istraživanje potreba vršnjaka kada je vršnjačko učenje u pitanju (onlajn upitnik) i analiza rezultata; U skladu sa rezultatima istraživanja, izrada video-uputstava kojima se demonstrira rešavanje zadataka (matematika, fizika, hemija), objašnjavaju naučni principi, predstavljaju umetnički pravci (književnost, muzika, slikarstvo, dizajn) demonstrira pravilno izvođenje vežbi (kolut, špaga, trokorak...), pojašnjava programiranje u tekstualnom programskom jeziku, opisuju postupci rada u izabranim aplikacijama...; Postavljanje kreiranih video-uputstava na youtube kanal škole, obezbeđivanje vidljivosti na školskom sajtu i promocija urađenog kao autentičnog didaktičkog sredstva namenjenog svim učenicima škole);

- *Škola je naša* (Istraživanje potreba vršnjaka kada je školski život u pitanju - šta nam nedostaje: učenički klub za vršnjačko učenje, sekcija, interno takmičenje... (onlajn upitnik) i analiza rezultata; U skladu sa rezultatima istraživanja, saradnički rad na definisanju cilja nedostajuće školske aktivnosti, definisanje godišnjeg programa rada, kao i mesečnih aktivnosti, kreiranje logoa, izbor potencijalnog prostora u okviru škole za realizaciju predviđenog programa, mapiranje nastavnika-saradnika; Predstavljanje idejnog rešenja Učeničkom parlamentu i upravi škole);

- *Muzej koji nedostaje* (Škola je deo šire društvene zajednice i kao takva može da doprinese njenoj naučno-kulturnoj sceni. Saradnički rad na definisanju cilja projekta; Ispitivanje potreba učenika i meštana (onlajn anketa objavljena na sajtu škole i sajtu lokalne samouprave; Analiza rezultata ankete; Definisanje godišnjeg programa rada, kao i mesečnih aktivnosti (učenici opisuju aktivnosti detaljno - ako je tema hemija navode naučnike, naučne koncepte...), kreiranje logoa, izbor potencijalnog prostora u okviru škole za realizaciju predviđenog programa, mapiranje nastavnika-saradnika; Izrada grafičkog reklamnog materijala; Predstavljanje idejnog rešenja Učeničkom parlamentu i upravi škole; Komunikacija sa lokalnom zajednicom u cilju zajedničke promocije škole kao naučno-kulturnog čvorišta);

- *Zato što smo odgovorni* (Istraživanje o stavovima vršnjaka kada je kvalitet života u lokalnoj sredini u pitanju (onlajn upitnik o ekološkim, kulturnim, obrazovnim potrebama), analiza rezultata i odabir problema koji vršnjaci najčešće navode; Saradnički rad na izradi predloga rešenja odabranog problema, definisanje plana akcije; Predstavljanje plana akcije na nivou škola (izrađena multimedijalna prezentacija, poster i logo) i odabir osoba (učenika i nastavnika) koje će biti zadužene za njegovo sprovođenje; Predstavljanje plana akcije na nivou lokalne zajednice (komunikacija putem elektronske pošte sa jedinicom lokalne samouprave, domom kulture...); Sprovođenje akcije.

Dobar primer sumiranja naučenih postupaka je izrada prateće dokumentacije u vidu fajlova različitog tipa, kao što su: tekstualni fajlovi, slike, video materijali i sl. koji su nastali saradničkim radom u oblaku.

U saradnji sa administratorom školskog sajta, ideje i produkte radove projektnih aktivnosti promovisati na sajtu škole. Razmotriti mogućnost učešća na nacionalnim i međunarodnim konkursima.

Računarstvo

Kreiranje programa koji koriste grafiku obrađivati u istom programskom jeziku i okruženju koje je korišćeno za učenje programiranja tokom 6. razreda. Pre prelaska na obradu novih tema obnoviti tehnike programiranja u tekstualnom programskom jeziku u 6. razredu (bar 4 školska časa).

Ukratko upoznati učenike sa bibliotekom za 2D grafiku koja će biti korišćena u nastavi i, ako je to potrebno, sa načinom njene instalacije. Podcrtati vezu između programiranja grafičkih aplikacija i programa za vektorsku grafiku (svaki crtež se sastoji od skupa geometrijskih oblika opisanih svojim numeričkim parametrima).

Opisati osnovnu strukturu grafičkog programa i potruditi se da se tokom nastave ta struktura što manje varira. Ukoliko grafička biblioteka zahteva netrivialan programski kod za inicijalizaciju i deinicijalizaciju, učenicima ponuditi gotovu mustru od koje mogu da krenu programiranje svojih aplikacija, sa što manje kognitivnog opterećenja u vezi sa tehničkim detaljima odabrane grafičke biblioteke i sa centralnim fokusom na tehnike zajedničke većini grafičkih biblioteka.

Uvesti pojam koordinatnog sistema prozora, opisati sličnosti i razlike u odnosu na tradicionalni koordinatni sistem koji se koristi u matematici. Uvesti načine zadavanja boja (imenovane boje, boje zadate pomoću tri broja u RGB sistemu).

Objasniti i demonstrirati iscertavanje sledećih osnovnih primitiva:

- duž,
- ispunjen i uokviren pravougao,
- krug i kružnica.

Opisati i demonstrirati postupak crtanja složenijih oblika sastavljenih od ovih primitiva (npr. kućica, glava robota, čiča Gliša, sladoled,...). Objasniti pojmove apsolutne i relativne vrednosti koordinata. Opisati i prikazati postupak crtanja pomoću zadavanja apsolutnih vrednosti koordinata, ali i pomoću zadavanja relativnih koordinata u odnosu na neku istaknutu tačku i veličine određene u razmeri prema nekoj datoj meri (na primer nacrtati čiča Glišu, ako mi se centar glave nalazi u tački čije su koordinate (x, y) i poluprečnik joj je r, pri čemu se veličina i položaj tela određuju u proporciji sa datim veličinama). U korelaciji sa nastavom matematike crtati oblike sa interesantnim matematičkim svojstvima (npr. jednakostranični i jednakokraki trougao, srednja linija trougla, težište trougla, opisana kružnica oko trougla, krugovi koji se dodiruju spolja i iznutra, koncentrične kružnice, cvetovi od šest krugova, itd.).

Ukoliko ih odabrana grafička biblioteka podržava, prikazati i sledeće, malo komplikovanije primitive:

- ispunjena i uokvirena elipsa,
- kružni luk,
- ispunjeni i uokvireni mnogougao (poligon).

Opisati i demonstrirati postupak primene ovih oblika u crtanju malo složenijih crteža, kao i tehniku ispisa teksta na ekranu, na datoj poziciji i sa odabranim slovniim likom (fontom).

Prikazati tehnike učitavanja i prikaza slika, ako ih odabrana grafička biblioteka podržava i ilustrovati ih kroz niz primera (slike mogu da budu unapred pripremljene od strane nastavnika, a učenicima se može zadati da sa interneta preuzmu odgovarajuće slike, obrade ih u programu za obradu slika i onda ih uvezu u svoju aplikaciju).

Moguće je učenicima prikazati i uvoz i puštanje zvuka korišćenjem odabrane biblioteke.

Ostaviti učenicima dozu kreativne slobode prilikom izbora crteža koji se programski generiše.

U cilju vežbanja iteracije i algoritamskog načina razmišljanja prikazati učenicima niz zadataka u kojima se crtaju pravilni oblici uz pomoć petlji (niz podjednako razmaknutih koncentričnih kružnica, niz podjednako

razmaknutih paralelnih linija, niz kružnica istog prečnika koje se dodiruju, gradijent boja, itd.). Podcrtati korelaciju sa pojmom linearne funkcije koji se obrađuje u matematici.

Prikazati generisanje nasumičnih brojeva i upotrebu nasumično generisanih brojeva na crtanje nasumično raspoređenih oblika i nasumični izbor boja.

Ako nastavnik proceni da je moguće sa određenim učenicima uraditi ambicioznije projekte (poput programiranja animacija i jednostavnih računarskih igara), to može uraditi bilo tokom dodatne, projektne nastave ili redovne nastave tako da ti talentovani učenici rade grupno ili samostalno po prilagođenom programu.

Prikazati učenicima mogućnost upotrebe referentnih priručnika, tutorijala, video-tutorijala i internet foruma u cilju nalaženja potrebnih informacija o primeni bibliotečkih funkcija, algoritama i relevantnih delova programskog koda.

Projektni zadatak iz oblasti Računarstvo

Projektna nastava u oblasti Računarstva je kompleksan pristup nastavi i učenju koji najčešće koristi metode kao što su problemska nastava i učenje zasnovano na istrazi (pitanjima).

Problemska nastava postavlja pred učenike stvarni problem iz života koji treba istražiti i za koji treba predložiti moguća rešenja. Sve vrste realnih životnih problema mogu biti povod za problemsku nastavu. Pronađena rešenja se mogu testirati i o njima se može raspravljati.

Istragu možemo da definišemo kao "potragu za istinom, informacijama ili znanjem". Učenje zasnovano na istrazi počinje postavljanjem pitanja, nastavlja sa istraživanjem i završava se pronalaženjem rešenja, donošenjem razumnih zaključaka, odgovarajućih odluka, ili primenom novih znanja ili veština.

Obe nastavne metode se fokusiraju na razvijanje veština za rešavanja problema, kritičko mišljenje i obradu informacija. One daju najbolje rezultate kada su početna pitanja/problemi dovoljno otvoreni (odgovor nije moguće naći jednostavnim ukucavanjem u pretraživač) i kada učenici rade u malim timovima ili grupama. Ove dve metode su usko povezane i često se preklapaju. Izuzetno je važno imati na umu da u oba pristupa nema nužno tačnih i netačnih odgovora. Svako rešenje može imati mane i vrline, a učenici moraju da ih analiziraju i procenjuju.

Nastavni projekat podrazumeva programiranje u tekstualnom programskom jeziku ili adaptaciju unapred datog programa u cilju rešavanja projektnog zadatka. Za realizaciju nastavnog projekta moguće je koristiti računar ili drugi programabilni fizički uređaj.

Teme nastavnog projekta treba osmisliti tako da podržavaju funkcionalizaciju znanja učenika stečenih učenjem različitih predmeta.

Moguće teme nastavnog projekta:

- *Da li živim zdravo?* (Istraživanje koncepta "zdrav način života", utvrđivanje u kojoj meri lični način života učenika odgovara ovom konceptu na osnovu podataka dobijenih programiranjem fizičkog uređaja da vrši funkciju brojača koraka, kreiranjem programa za izračunavanje indeksa telesne mase...);
- *Digitalna bašta* (Istraživanje uslova za uzgoj začinskog bilja u zatvorenom prostoru, kreiranje digitalizovane bašte - programiranje fizičkog uređaja da meri vlažnost zemljišta i signalizira da li je zalivanje potrebno ili programiranje fizičkog uređaja da, na osnovu očitane vlažnosti zemljišta, pokreće motor koji omogućava automatsko zalivanje; programiranje fizičkog uređaja da meri nivo osvetljenosti mesta na kome se bašta nalazi i signalizira da baštu treba postaviti na drugo mesto...);
- *Bicikl sa signalizacijom* (Istraživanje koncepta "bezbednost u saobraćaju" u kontekstu vizuelne signalizacije, programiranje fizičkog uređaja da simulira rad migavaca i drugih vizuelnih obeležja bicikla);
- *Interaktivni album* (izrada programa u vidu albuma sa: delima poznatog umetnika, arhitekture jedne epohe, sedam čuda Antičkog sveta... koje se nakon klika uveličavaju, neko vreme ostaju uvećane a zatim smanjuju na svoje početne dimenzije);
- *Ovo je kretanje* (kreiranje animiranih modela koji prikazuju promene fizičkih veličina, kao na primer: brzina, ubrzanje, potencijalna i kinetička energija, a pri zadatom kretanju objekta - vertikalni hitac, kretanje tela niz strmu ravan).

Svi elementi projektnog zadatka moraju biti realni.

Napomena: Na prvom času, zajedno sa učenicima, formirati listu kriterijuma na osnovu kojih će se procenjivati kvalitet rešenja problemskih zadataka. Na ovaj način, učenicima će biti potpuno jasno šta kvalitetno rešenje podrazumeva. Lista mora biti sveobuhvatna - ne sme da se odnosi samo na kvalitet kreiranih programa, već i na kvalitet predstavljanja i obrazlaganja predloženih rešenja.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

U procesu vrednovanja potrebno je kontinuirano pratiti rad učenika. U nastavi orijentisanoj na dostizanje ishoda vrednuju se i proces i produkti učenja.

Budući da predmet *informatika i računarstvo* u sedmom razredu treba, prvenstveno da razvije veštine, navike, vrednosne stavove i stilove ponašanja, trebalo bi i vrednovanje više usmeriti ka praćenju i vrednovanju praktičnih radova i vežbanja, a manje ka testovima znanja.

Vrednovanje aktivnosti, naročito ako je timski rad u pitanju, se može obaviti sa grupom tako da se od svakog člana traži mišljenje o sopstvenom radu i o radu svakog člana ponaosob (tzv. vršnjačko ocenjivanje). Preporučuje se da nastavnik sa učenicima dogovori pokazatelje na osnovu kojih svi mogu da prate napredak u učenju, učenici se uče da razmišljaju o kvalitetu svog rada i o tome šta treba da preduzmu da bi svoj rad unapredili. Ocenjivanje tako postaje instrument za napredovanje u učenju. Na osnovu rezultata praćenja i vrednovanja, zajedno sa učenicima treba planirati proces učenja i birati pogodne strategije učenja.

U procesu ocenjivanja dobro je koristiti portfolio (elektronska zbirka dokumenata i evidencija o procesu i produktima rada učenika, uz komentare i preporuke) kao izvor podataka i pokazatelja o napredovanju učenika. Prednosti korišćenja portfolija su višestruke: omogućava kontinuirano i sistematično praćenje napredovanja, podstiče razvoj učenika, predstavlja uvid u praćenje različitih aspekata učenja i razvoja, predstavlja, podršku u osposobljavanju učenika za samoprocenu, pruža precizniji uvid u različite oblasti postignuća (jake i slabe strane) učenika. Upotrebu portfolija otežavaju nedostatak kriterijuma za odabir produkata učenja, materijalno-fizički problemi, vreme, finansijska sredstva i veliki broj učenika. Veći broj ometajućih faktora, u prikupljanju priloga i uspostavljanju kriterijuma ocenjivanja, je rešiv uspostavljanjem saradnje nastavnika sa stručnim saradnikom, uz korišćenje Blumove taksonomije.

Preporučuje se i ocenjivanje bazirano na praktičnim radovima i vežbanjima. Kvizove, testove znanja i slično koristiti prvenstveno za uvežbavanje i utvrđivanje pojmova i činjeničnih znanja, a manje za formiranje konačnih ocena. Kreiranje takvih instrumenata za utvrđivanje gradiva, kad god je moguće, prepustiti samim učenicima, čime se postiže višestruki efekat na usvajanje znanja i veština.

Preporučeno je kombinovanje različitih načina ocenjivanja da bi se sagledale slabe i jake strane svakog svog učenika. Prilikom svakog vrednovanja postignuća potrebno je učeniku dati povratnu informaciju koja pomaže da razume greške i poboljša svoj rezultat i učenje. Potrebno je da nastavnik rezultate vrednovanja postignuća svojih učenika kontinuirano analizira i koristi tako da promeni deo svoje nastavne prakse. Kada je promeni, potrebno je da prikupi nove podatke da bi mogao da vidi koliko su te promene efikasne.

U okviru plana rada nastavnika, u delu vannastavnih aktivnosti, pored dodatne i dopunske nastave, planirati sekciju i vreme za mentorski rad sa učenicima koji učestvuju na takmičenjima iz ovog predmeta. Preporučuje se da se izbor tema za rad na sekciji izvrši u saradnji sa drugim nastavnicima, a da se početna inicijativa prepusti učenicima i njihovim interesovanjima. Teme kao što su izrada i održavanje školskog sajta, bloga ili neke druge školske veb stranice, kreiranje i izrada školskog elektronskog časopisa ili letopisa škole mogu biti dobre početne ideje koje će povezati znanja i veštine stečene u ovom predmetu sa drugim znanjima, uz aktivno učešće u životu škole.

Naziv predmeta

FIZIČKO I ZDRAVSTVENO VASPITANJE

Cilj

Cilj učenja Fizičkog i zdravstvenog vaspitanja je da učenik unapređuje fizičke sposobnosti, motoričke vještine i znanja iz oblasti fizičke i zdravstvene kulture, radi očuvanja zdravlja i primene pravilnog i redovnog fizičkog vežbanja u savremenim uslovima života i rada.

Razred

Sedmi

Godišnji fond časova

108 časova

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST/TEMA	SADRŽAJI
- primeni komplekse prostih i opštepripremni vežbi odgovarajućeg obima i intenziteta u samostalnom vežbanju; - svrsishodno koristi naučene vežbe u sportu, rekreaciji i različitim situacijama; - upoređuje i analizira sopstvene rezultate sa testiranja uz pomoć nastavnika sa vrednostima za svoj uzrast; - primeni dostignuti nivo usvojene tehnike kretanja u igri, sportu i svakodnevnom životu; - primeni atletske discipline u skladu sa pravilima; - razvija svoje motoričke sposobnosti primenom vežbanja iz atletike; - održava ravnotežu u različitim kretanjima, izvodi rotacije tela; - primeni vežbanja iz gimnastike za razvoj motoričkih sposobnosti; - izvede elemente odbojkaške tehnike; - primeni osnovna pravila odbojke; - koristi elemente tehnike u igri; - primeni osnovne taktičke elemente sportskih igara; - učestvuje na takmičenjima između odeljenja; - izvede kretanja u različitom ritmu; - igra narodno kolo; - izvede osnovne korake plesa iz narodne tradicije drugih kultura; - izvede kretanja, vežbe i sastave uz muzičku pratnju; - prepliva 25 m tehnikom kraula, leđnog kraula i prsnom tehnikom; - proceni svoje sposobnosti i veštine u vodi; - skoči u vodu na noge i na glavu; - roni u dužinu u skladu sa svojim mogućnostima; - poštuje pravila ponašanja u vodi, i oko vodene sredine; - uoči rizične situacije u vodi i oko nje;	FIZIČKE SPOSOBNOSTI	Osnovni sadržaji Vežbe za razvoj snage. Vežbe za razvoj gipkosti. Vežbe za razvoj aerobne izdržljivosti. Vežbe za razvoj brzine. Vežbe za razvoj koordinacije. Primena nacionalne baterije testova za praćenje fizičkog razvoja i motoričkih sposobnosti.
	MOTORIČKE VEŠTINE SPORT I SPORTSKE DISCIPLINE	Atletika Osnovni sadržaji Tehnika sprinterskog trčanja. Istrajno trčanje - priprema za kros. Tehnika štafetnog trčanja. Skok udalj. Bacanja kugle. Skok uvis. Bacanje "vorteks-a". Prošireni sadržaji Skok uvis (leđna tehnika). Troboj.
		Sportska gimnastika Osnovni sadržaji: Vežbe i kombinacije vežbi karakterističnih za pojedine sprave: Tlo Preskok Trampolina Vratilo Dvovisinski razboj Paralelni razboj Krugovi Konj sa hvataljkama Greda. Prošireni sadržaji: Na tlu i spravama složenije vežbe i kombinacije vežbi.
		Osnove Timskih i sportskih igara Odbojka: Osnovni elementi tehnike, taktike i pravila igre. Futsal: Igra uz primenu pravila. Rukomet: Igra uz primenu pravila. Košarka: Složeniji elementi tehnike, taktike i pravila igre. Aktivnost po izboru.

- vrednuje uticaj primenjenih vežbi na organizam; - proceni nivo sopstvene dnevne fizičke aktivnosti; - koristi različite vežbe za poboljšanje svojih fizičkih sposobnosti; - proceni posledice nedovoljne fizičke aktivnosti; - primeni mere bezbednosti u vežbanju u školi i van nje; - odgovorno se odnosi prema objektima, spravama i rekvizitima; - primeni i poštuje pravila igara u skladu sa etičkim normama; - primereno se ponaša kao učesnik ili posmatrač na takmičenjima; - rešava konflikte na društveno prihvatljiv način; - pronade i koristi različite izvore informacija za upoznavanje sa raznovrsnim oblicima fizičkih i sportsko-rekreativnih aktivnosti; - prihvati pobedu i poraz; - uvaži različite sportove bez obzira na lično interesovanje; - primeni usvojene motoričke veštine u vanrednim situacijama; - poveže značaj vežbanja za određene profesije; - vrednuje lepotu pokreta u fizičkom vežbanju i sportu; - podstiče porodicu na redovno vežbanje; - poveže vrste vežbi, igara i sporta sa njihovim uticajem na zdravlje; - koriguje dnevni ritam rada, ishrane i odmora u skladu sa svojim potrebama; - koristi zdrave namirnice u ishrani; - razlikuje korisne i štetne dodatke ishrani; - primenjuje zdravstveno-higijenske mere u vežbanju;		Ples i ritmika	Osnovni sadržaji Vežbe sa vijačom. Vežbe sa obručem. Vežbe sa loptom. Narodno kolo "Moravac". Narodno kolo iz kraja u kojem se škola nalazi. Engleski valcer. Prošireni sadržaji Sastav sa obručem. Sastav sa loptom. Sastav sa vijačom. Osnovni koraci rock n roll.
- pravilno reaguje i pruži osnovnu prvu pomoć prilikom povreda; - čuva životnu sredinu tokom vežbanja; - prepozna posledice konzumiranja duvana, alkohola i štetnih energetskih napitaka; - vodi računa o reproduktivnim organima prilikom vežbanja.		Plivanje i vaterpolo	Osnovni sadržaji Plivanje Tehnika kraula. Tehnika prsnog plivanja. Održavanje na vodi na razne načine i samopomoć. Ronjenje u dužinu do 10 m. Plivanje 25 m odabranom tehnikom na vreme. Prošireni sadržaji Mešovito plivanje (dve tehnike). Vaterpolo Plivanje sa loptom. Hvatanje i dodavanje. Šut na gol. Prošireni sadržaji Plivanje Mešovito plivanje. Igre u vodi.

			Vaterpolo Osnovni elementi taktike i igra.
		Poligoni	Poligon u skladu sa realizovanim motoričkim sadržajima
	FIZIČKA I ZDRAVSTVENA KULTURA	Fizičko vežbanje i sport	Osnovni sadržaji Osnovna podela vežbi. Funkcija skeletno-mišićnog sistema. Osnovna pravila odbojke. Ponašanje prema ostalim subjektima u igri (prema sudiji, igračima suprotne i sopstvene ekipe). Čuvanje i održavanje materijalnih dobara koja se koriste u vežbanju. Oblici nasilja u fizičkom vaspitanju i sportu. Navijanje, pobeda, poraz rešavanje spornih situacija. Pisani i elektronski izvori informacija iz oblasti fizičkog vaspitanja i sporta. Vežbanje u funkciji snalaženja u vanrednim situacijama. Značaj vežbanja za odbrambeno-bezbednosne potrebe. Povezanost fizičkog vežbanja i estetike. Porodica i vežbanje Planiranje vežbanja.
		Zdravstveno vaspitanje	Osnovni sadržaji Uticaj aerobnog vežbanja (hodanja, trčanja i dr.) na kardio-respiratorni sistem. Zdravstveno-higijenske mere pre i posle vežbanja. Značaj upotrebe voća i povrća i gradivnih materija (proteini i belančevine) u ishrani. Podela energetske napitaka i posledice njihovog prekomernog konzumiranja. Prva pomoć nakon površinskih povreda (posekotina i oderotina). Vežbanje u različitim vremenskim uslovima. Čuvanje okoline pri vežbanju. Posledice konzumiranja duvana i alkohola. Dodaci ishrani - suplementi. Vežbanje i menstrualni ciklus. Značaj zaštite reproduktivnih organa prilikom vežbanja.

Ključni pojmovi sadržaja: fizičko vežbanje, ples, odbojka, zdravlje, vaspitanje.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Cilj i ishodi predmeta se ostvaruju kroz jedinstvo nastave Fizičkog i zdravstvenog vaspitanja, vannastavnih i vanškolskih aktivnosti u skladu sa programom. Program sedmog razreda baziran je na kontinuitetu usvojenih znanja, veština, stavova i vrednosti iz prethodnih razreda.

Nastava Fizičkog i zdravstvenog vaspitanja usmerena je prema individualnim razlikama učenika, koje se uzimaju kao kriterijum u diferenciranom pristupu, pa samim tim neophodno je uputiti učenika ili grupu učenika, na olakšane ili proširene sadržaje u časovnoj, vannastavnoj i vanškolskoj organizaciji rada. Gde je neophodno, programske sadržaje je potrebno realizovati prema polu.

Organizacioni oblici rada

Koncepcija Fizičkog i zdravstvenog vaspitanja zasniva se na jedinstvu nastavnih i vannastavnih organizacionih oblika rada, kao osnovne pretpostavke za ostvarivanje cilja kroz dostizanje ishoda i standarda ovog vaspitno-obrazovnog područja.

A. Časovi fizičkog i zdravstvenog vaspitanja.

B. Sekcije.

V. Nedelja školskog sporta.

G. Aktivnosti u prirodi (krosevi, zimovanje, letovanje - kampovanje...).

D. Školska i vanškolska takmičenja.

Đ. Korektivno-pedagoški rad.

NASTAVNE AKTIVNOSTI

A. Časovi fizičkog i zdravstvenog vaspitanja

Nastavne oblasti:

I. Fizičke sposobnosti

Na svim časovima kao i na drugim organizacionim oblicima rada, poseban akcenat se stavlja na:

- razvijanje fizičkih sposobnosti koje se kontinuirano realizuje u uvodnom i pripremnom delu časa putem vežbi oblikovanja. Deo glavne faze časa koristi se za razvoj osnovnih fizičkih sposobnosti uzimajući u obzir uticaj koji nastavna tema ima na njihov razvoj. Metode i oblike rada nastavnik bira u skladu sa potrebama i mogućnostima učenika i materijalno-tehničkim uslovima za rad;

- podsticanje učenika na samostalno vežbanje;

- pravilno držanja tela.

Program razvoja fizičkih sposobnosti je sastavni deo godišnjeg plana rada nastavnika.

Praćenje, vrednovanje i evidentiranje fizičkih sposobnosti učenika sprovodi se na osnovu *Priručnika za praćenje fizičkog razvoja i razvoja motoričkih sposobnosti učenika u nastavi fizičkog vaspitanja* (Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja, 2016).

II. Motoričke veštine, sport i sportske discipline

Usvajanje motoričkih znanja, umenja i navika, ostvaruje se kroz primenu osnovnih i proširenih programskih sadržaja atletike, gimnastike, sportskih igara, plesa, ritmičke gimnastike, plivanja i vaterpola, primenjujući osnovne didaktičko-metodičke principe i metode rada neophodne za dostizanje postavljenih ishoda.

Usvojena znanja, umenja i navika treba da omoguće učenicima njihovu primenu u sportu, rekreaciji, svakodnevnom i specifičnim situacijama.

Sticanje znanja, umenja i navika je kontinuirani proces individualnog napredovanja učenika u skladu sa njihovim psihofizičkim sposobnostima.

Učenicima koji nisu u stanju da usvoje neke od sadržaja, zadaju se vežbanja slična ali lakša od predviđenih ili predvežbe.

Ukoliko učenik ne dostigne predviđeni ishod, ostavlja se mogućnost da isti dostigne u narednom periodu.

Usavršavanje nekih motoričkih zadataka je kontinuirani proces bez obzira na sadržaje programa (tehnika hodanja, trčanja, primena naučene igre itd.).

U radu sa naprednijim učenicima realizuju se prošireni sadržaji ili sadržaji iz narednih razreda. Kroz proces realizacije programa neophodno je pratiti sposobnosti učenika za pojedine sportove.

III. Fizička i zdravstvena kultura

Dostizanjem ishoda ove nastavne oblasti, učenici stiču znanja, veštine, stavove i vrednosti o vežbanju (osnovnim pojmovima o vežbi, kako se neko vežbanje izvodi i čemu konkretna vežba i vežbanje služi), fizičkom vaspitanju, sportu, rekreaciji i zdravlju.

Posebno planirane i osmišljene informacije o vežbanju i zdravlju prenose se neposredno pre, tokom i nakon vežbanja na času.

Ova nastavna oblast ostvaruje se kroz sve organizacione oblike rada u Fizičkom i zdravstvenom vaspitanju uz praktičan rad i obuhvata: formiranje pravilnog odnosa prema fizičkom vežbanju, zdravlju i radu; razvijanje i negovanje fer-pleja; prepoznavanje negativnih oblika ponašanja u sportu i navijanju; vrednovanje estetskih vrednosti u fizičkom vežbanju, rekreaciji i sportu; razvijanje kreativnosti u vežbanju; očuvanje životne sredine, kao i razvijanje i negovanje zdravstvene kulture učenika.

Pored navedenog u ovoj oblasti potrebno je raditi na: negovanju patriotskih vrednosti (narodne tradicije i multikulturalnosti); formiranju pravilnog odnosa prema različitostima, čuvanju materijalnih dobara, negovanju društvenih vrednosti itd.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Definisani ishodi su osnovni i nezaobilazni elementi procesa planiranja nastave i učenja. Definisani kao rezultati učenja na kraju svakog razreda, tokom planiranja rada potrebno je odrediti vremensku dinamiku u odnosu na bavljenje pojedinim ishodima tokom školske godine. Neophodno je posebnu pažnju obratiti na ishode koje nije moguće dostići tokom jednog ili više časova, već je u tu svrhu potrebno realizovati različite aktivnosti tokom školske godine.

Oblici nastave

Predmet se realizuje kroz sledeće oblike nastave:

- teorijska nastava (do 5 časova);
- praktična nastava (103-108 časova).

Teorijska nastava

Posebni teorijski časovi mogu se organizovati samo u onim situacijama kada ne postoje uslovi za realizaciju nastave u prostorima za vežbanje ili alternativnim objektima i kao prvi čas u polugodištu. Na tim časovima detaljnije se obrađuju sadržaji predviđeni temama Fizičko vežbanje i sport i Zdravstveno vaspitanje uz mogući praktičan rad u skladu sa uslovima.

Pri planiranju teorijskih sadržaja neophodno je uzeti u obzir: sadržaj programa, prethodna iskustva učenika, sadržaje drugih predmeta (korelaciju - međupredmetne kompetencije).

Praktična nastava

Broj časova po temama planira se na osnovu: procene složenosti sadržaja za učenike i uslova za realizaciju nastave. Nastavne teme ili pojedini sadržaji za koje ne postoje uslovi za realizaciju mogu biti zamenjeni odgovarajućim temama ili sadržajima programa za koje postoje odgovarajući uslovi. Okvirni broj časova po temama:

1. Atletika (14);
2. Gimnastika (14);
3. Osnove timskih i sportskih igara:
Odbojka; (16)
Futsal (10)
Rukomet (10)
Košarka (10)
Aktivnost po izboru učenika (10);
4. Ritmika i ples (4);
5. Plivanje i vaterpolo (10);
6. Poligoni (5);
7. Testiranje i merenje (5).

Program Fizičkog i zdravstvenog vaspitanja ostvaruje se dostizanjem predviđenih ishoda realizacijom osnovnih i proširenih sadržaja.

Osnovni sadržaji su oni koje je neophodno sprovesti u radu sa učenicima uzimajući u obzir sposobnosti učenika, materijalno-tehničke i prostorne uslove.

Prošireni sadržaji su oni koji se biraju i realizuju u radu sa učenicima (grupama ili pojedincima), koji su savladali obavezne sadržaje, uzimajući u obzir nivo dostignutosti ishoda, potrebe učenika i uslove za rad.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Fizičke sposobnosti

Pri planiranju kondicionog vežbanja u glavnoj fazi časa, treba uzeti u obzir uticaj nastavne teme na fizičke sposobnosti učenika i primeniti vežbe čiji delovi biomehaničke strukture odgovaraju osnovnom zadatku glavne faze časa i služe za obučavanje i uvežbavanje (obrađu i utvrđivanje) konkretnog zadatka. Metode vežbanja koje se primenjuju u nastavi su trenažne metode (kontinuirani, ponavljajući i intervalni metod, kružni

trening, i dr.), prilagođene uzrasnim karakteristikama učenika. U radu sa učenicima primenjavati diferencirane oblike rada, dozirati vežbanja u skladu sa njihovim mogućnostima i primenjavati odgovarajuću terminologiju vežbi. Vreme izvođenja vežbi i broj ponavljanja zadaju se grupama učenika ili pojedincima u skladu sa njihovim sposobnostima, vodeći računa o postizanju što veće radne efikasnosti i intenziteta rada. Akcenat se stavlja na one motoričke aktivnosti kojima se najuspešnije suprotstavlja posledicama hipokinezije.

Preporučeni načini rada za razvoj fizičkih sposobnosti učenika.

1. Razvoj snage:

- bez i sa rekvizitima,
- na spravama i uz pomoć sprava.

2. Razvoj pokretljivosti:

- bez i sa rekvizitima,
- uz korišćenje sprava,
- uz pomoć suvežbača.

3. Razvoj aerobne izdržljivosti:

- istrajno i intervalno trčanje,
- vežbanje uz muziku - aerobik,
- timske i sportske igre,
- pešačenje u dužini od 10 km (organizovati u okviru nedelje školskog sporta ili aktivnosti u prirodi - izlet),
- drugi modeli vežbanja.

4. Razvoj koordinacije:

- izvođenje koordinacionih vežbi u različitom ritmu i promenljivim uslovima (kretanje ekstremitetima u više ravni).

5. Razvoj brzine i eksplozivne snage:

- jednostavne i složene kretne strukture izvoditi maksimalnim intenzitetom iz različitih početnih položaja, izazvane različitim čulnim nadražajima (start iz različitih položaja itd.),
- štafetne igre,
- izvođenje vežbi različitom maksimalnom brzinom (bacanja, skokovi, akrobatika, šutiranja, udarci kroz atletiku, gimnastiku, timske i sportske igre).

Za učenike koji iz zdravstvenih razloga izvode posebno odabrane vežbe, potrebno je obezbediti posebno mesto za vežbanje, a za one sa kojima se program realizuje po individualno obrazovnom programu (IOP-u), neophodno je obezbediti odgovarajuće uslove, uzimajući u obzir njihove mogućnosti.

Motoričke veštine, sportovi i sportske discipline

1. Atletika

Preporuka je da se sadržaji atletike realizuju u jesenjem i prolećnom periodu, u skladu sa uslovima.

Osnovni sadržaji

- Usavršavanje tehnike sprinterskog trčanja i niskog starta. Trčanje deonica do 60 m. Tehnika štafelnog trčanja (4 x 60 m).
- Usavršavanje tehnike istrajnog trčanja i visokog starta.
- Skok udalj tehnika "uvinuće" i predvežbe za koračnu tehniku.
- Skok uvis opkoračnom tehnikom.
- Bacanja kugle 3 kg devojčice, 4 kg dečaci - bočna tehnika.
- Bacanje "vorteks-a" u dalj.

Prošireni sadržaji:

Četvorboj - kroz unutarodeljensko takmičenje primeniti četiri discipline koje su učenici savladali (sprintersko trčanje 60 m, bacanje vorteksa ili kugle, skokovi uvis ili udalj, istrajno trčanje 600 m učenice, 800 m učenici).

2. Sportska gimnastika

Preporuka je da se sadržaji realizuju u oba polugodišta.

Osnovni sadržaji

Učenike je neophodno podeliti u radne grupe prema polu, prema nivou usvojenosti vežbi iz prethodnih razreda i njihovim sposobnostima. Sa učenicima, koji nisu savladali pojedine vežbe iz programa do šestog razreda,

rade se one predvežbe i vežbe koje će im omogućiti njihovo usvajanje. Usvojene vežbe iz šestog razreda nadograđuju se novim sadržajima predviđenim ovim programom. Postaviti više radnih mesta. Na svakom času uvesti novi zadatak uz ponavljanje prethodnih. Dok jedna grupa obrađuje novi sadržaj, ostale grupe ponavljaju usvojene sadržaje, pri čemu je moguće organizovati čuvanje i pomaganje angažovanjem učenika. Promena radnih mesta vrši se nakon određenog broja ponavljanja. Grupa koje nije prošla neki zadatak na času, isti će realizovati na sledećem času. Učeniku koji ne može da izvede zadatu vežbu daje se olakšani zadatak.

Prošireni sadržaji

Mogu se realizovati kroz časove na kojima se realizuju osnovni sadržaji programom koji je diferenciran prema sposobnostima učenika - za napredne učenike. Ovakve modele moguće je primeniti na sve sadržaje sportske gimnastike. Gimnastički poligon osmisliti prema stepenu usvojenosti obrađenih sadržaja i prethodnih znanja.

1. Tlo (učenice i učenici):

Osnovni sadržaji

- stav na šakama, kolut napred uz pomoć,
- dva povezana premeta strance uporom ("zvezde"),
- prednoženjem premet strance uporom sa okretom za 180° do stava na jednoj nozi, drugom zanožiti,
- kolut leteći iz mesta i zaletom.

Sastav na tlu kombinovan od vežbi iz petog, šestog i usvojenih vežbi iz sedmog razreda. Za učenice uneti vežbe iz ritmike (vidi vežbe na gredi).

Prošireni sadržaji

- stav na šakama, kolut napred,
- zaletom premet strance uporom sa okretom za 180° do stava na jednoj nozi i pripremne vežbe za rondat.

2. Preskok (učenice i učenici):

Osnovni sadržaji

konj u širinu visine 110 cm (uz kvalitetnu dasku visina konja 120 cm):

- zgrčka i raznoška - usavršavanje faze prvog i faze drugog leta.

Prošireni sadržaji

konj u širinu (120 za učenice i 125 cm za učenike);

- pripremne vežbe za preskoke sa zanoženjem.

3. Trampolina ili odskočna daska (učenice i učenici):

Osnovni sadržaji

- skokovi: pruženim telom; skok sa zgrčenim prednoženjem.

Prošireni sadržaji

- skokovi pruženim telom sa okretom oko uzdužne ose za 180°; skok sa prednožnim raznoženjem.

4. Vratilo

Osnovni sadržaji

- dočelno vratilo: upor prednji, premah odnožno desnom, premah odnožno levom - naglasiti upor stražnji,
- dohvatno vratilo: iz upora prednjeg saskok podmetno,
- doskočno vratilo: njihanje u visu prednjem sa povećavanjem amplitude, u zanjihu saskok.

Prošireni sadržaji

- kombinacija: uzmak iz visa stojećeg, kovrtljaj nazad u upor, saskok iz upora prednjeg zamahom nogama unazad (zanjihom) do stava na tlu.

5. Dvovisinski razboj

Osnovni sadržaji

- kombinacija: licem prema n/p - sunožnim odskokom naskok u upor prednji, premah odnožno desnom, premah odnožno levom - naglasiti upor stražnji, preхват na v/p, prednjih i spojeno saskok u prednjihu.

Prošireni sadržaji

- kombinacija: uzmak iz visa stojećeg, kovrtljaj nazad u upor, saskok zamahom nogama unazad (zanjihom), do stava na tlu.

6. Paralelni razboj

Osnovni sadržaji

- kombinacija: (iz položaja bočno): naskok u upor, prednjih, zadnjih, prednjim prednoška sa okretom (180°) prema pritci do stava na tlu.

Prošireni sadržaji

- kombinacija: iz položaja bočno naskok u upor i spojeno prednjih i zadnjih u upor; prednjim upor sedeći raznožno pred rukama, preхват kroz uzručenje do upora sedećeg za rukama, zanoženjem snožiti; njihanje i saskok prednjim prednoška sa okretom za 180° ili zanjim zanoška.

7. Krugovi

Osnovni sadržaji

dohvatni krugovi (učenici i učenice):

- kombinacija: iz visa stojećeg zgibom vis uzneto, vis strmoglavi, vis uzneto, saskok kroz zgib u visu prednjem (uz pomoć).

Prošireni sadržaji

doskočni krugovi (učenici):

- kombinacija: vis, iz zamaha prednjim vis uzneto, vis strmoglavi - izdržaj, vis uzneto, vis stražnji i sp. saskok (uz pomoć).

8. Konj sa hvataljkama

Osnovni sadržaji

- kombinacija: iz upora prednjeg na hvataljkama, premah odnožno desnom napred van, premah odnožno desnom nazad i spojeno premah odnožno levom napred van, premah odnožno levom nazad, saskok nazad ili provlakom nogu između hvataljki saskok napred.

Prošireni sadržaji

- metanja: premasi odnožno u sva tri upora: prednji, jašuci, stražnji, kolo odnožno, saskok: odnoška premahom odnožno iz upora jašućeg; zanoška (ili odbočka) iz upora jašućeg van.

9. Greda

Vežbe prvo naučiti na tlu, švedskoj klupi i niskoj gredi i na kraju na visokoj gredi.

Osnovni sadržaji

niska greda - ponoviti i dopuniti sadržaje iz prethodnog razreda (niska greda):

- bokom pored grede; sunožnim odskokom naskok na gredu sunožno (jedna noga malo ispred druge),
- različiti načini hodanja: u usponu, sa zgrčenim prednoženjem, sa zanoženjem, sa odnoženjem, sa visokim prednoženjem,
- okret u usponu na sredini grede,
- sunožnim odskokom skok pruženo i doskok na jednu nogu, druga je u prednoženju,
- vaga pretklonom i zanoženjem,
- saskok zgrčeno.

Visoka greda - kombinacija vežbi: (čeono prema gredi): iz mesta ili zaletom naskok u upor odnožno, okret za 90° u upor klečeći na odnožnoj nozi, zanožiti slobodnom nogom (vaga u uporu klečećem "mala vaga"); klek iskorakom zanožne i spojeno usprav, odručiti, lagano trčanje ili hodaње na prstima, hodaње dokoracima, skok sunožnim odskokom i doskokom na jednu nogu; saskok pruženim telom sa okretom 90° ili 180°.

Prošireni sadržaji

Visoka greda:

- naskoci (u upor čučeci; u upor prednji odnožno; sed "amazon");
- različiti načini hodanja i trčanja;
- "galop"; "dečiji" poskoci, "mačiji" skok;
- okreti za 180° na jednoj nozi;
- saskoci (prednožno raznožni; sa okretom za 360°);
- kombinacije vežbi najmanje dve dužine grede.

3. Osnove timskih i sportskih igara

Sadržaji odbojke, futsala, rukometa, košarke i aktivnosti po izboru učenika realizuju se na časovima Fizičkog i zdravstvenog vaspitanja.

3.1. Odbojka

Usvojene elemente tehnike treba primeniti u igri na času. Kontinuitet u usvajanju sadržaja moguće je postići tako što se prethodno usvojeni sadržaji koriste kao uvodni ili specifično pripremni na narednom času.

Osnovni sadržaji

- osnovni položaj - tehnika odigravanja lopte prstima,
- osnovni položaj - tehnika odigravanja lopte "čekićem",
- igra preko mreže u tri kontakta - prstima i "čekićem",
- donji (školski) servis,
- tehnika smećiranja u olakšanim uslovima (niža mreža, podbacivanje lopte i sl.),
- individualni blok,
- gornji servis,
- elementi odbojkaške igre.

Prošireni sadržaji

- "lelujavi" servis,
- grupni blok (dvojni i trojni),
- igra sa zadatkom - taktika.

3.2. Futsal

- Sa učenicima ponoviti usvojene elemente tehnike i taktike.
- Primena usvojenih elemenata u dirigovanoj i situacionoj igri.
- Igra uz primenu pravila.

3.3. Rukomet

- Sa učenicima ponoviti usvojene elemente tehnike i taktike.
- Primena usvojenih elemenata u dirigovanoj i situacionoj igri.
- Igra uz primenu pravila.

3.4. Košarka

Sa učenicima ponoviti usvojene osnovne elemente tehnike i taktike i realizovati neke od navedenih elemenata, kao i njihovu primenu u dirigovanoj igri i igri uz primenu pravila:

- dribling (složenije varijante);
- povezivanje elemenata tehnike u akcione celine (hvatanje lopte, dribling, šutiranje i dr.);
- fintiranje;
- demarkiranje;
- situaciona igra 1:1;
- saradnja dva i tri igrača u pozicionoj igri i kontranapadu (obuka kroz igru);
- igra 3:3; 4:4 (igra na jedan koš);
- finte (prodor, šut);
- igra "2:2 - pick and roll";
- igra "2:2" po na principu "dodaj i utrči - back door";
- poziciona igra 3:3 i 5:5;
- igra sa primenom pravila.

3.5. Aktivnosti po izboru

U skladu sa prostorno-tehničkim mogućnostima škole nastavnik u dogovoru sa učenicima realizuje neke od navedenih aktivnosti:

- kondiciono vežbanje (kružni trening, aerobik, elementi fitnesa i dr.);
- obučavanje, uvežbavanje i usavršavanje elemenata predviđenih proširenim nastavnim sadržajima;
- plivanje i vaterpolo;
- skijanje;
- klizanje;
- badminton;
- stoni tenis;
- orijentiring;

- jadžent;
- osnovni elementi borilačkih sportova i samoodbrane;
- druge aktivnosti po izboru Stručnog veća škole;
- aktivnosti od značaja za lokalnu zajednicu.

4. Ples i ritmika

Osnovni sadržaji

Njihanja i kruženja sa vijačom u frontalnoj i sagitalnoj ravni u mestu i kretanju (vežbe po izboru nastavnika).

Dupli provak kruženjem vijače unapred.

Kolo "Moravac" četiri varijante, savladati 5. varijantu. Osnovni koraci engleskog valcera.

Prošireni sadržaji

- Sastav sa vijačom.
- Dupli provlak kruženjem vijače unazad.
- Sastav sa obručem sastavljen od elemenata obrađenih u petom i šestom razredu.
- Sastav sa loptom sastavljen od elemenata obrađenih u petom i šestom razredu.
- Usavršiti kolo iz kraja u kome se škola nalazi, usvojeno u prethodnom razredu.
- Engleski Valcer - mešoviti parovi.

5. Plivanje i vaterpolo

Nastavna tema Plivanje i vaterpolo realizuje se u školama u kojima za to postoje uslovi, u okviru redovne nastave.

Škole koje se opredele za realizaciju programskih sadržaja plivanja i vaterpola na objektima izvan škole, časove organizuju po posebnom rasporedu.

Ukoliko ne postoji mogućnost realizacije nastave plivanja u ovom razredu, broj časova namenjen ovoj nastavnoj temi raspoređuje se drugim nastavnim temama predviđenih programom, pa se samim tim ishodi za ovu temu ne mogu dostići u ovom razredu.

5.1. Plivanje

Prilikom realizacije sadržaja Plivanja formirati grupe plivača i neplivača.

Osnovni sadržaji

Vežbe disanja, rad nogu, plovak, održavanje u mestu, zaveslaji (kraul i leđni kraul), tehnika prsnog plivanja, skok na glavu i izron.

Plivanje tehnikom kraula ili leđnog kraula; Plivanje 25 m na vreme odabranom tehnikom; Ronjenje po dužini u skladu sa sposobnostima učenika do 10 m.

Prošireni sadržaji

Mešovito plivanje tehnikama prsnog i kraul plivanja

5.2. Vaterpolo

Sadržaji vaterpola realizuju se sa učenicima koji pripadaju grupi "plivača":

- plivanje sa loptom;
- hvatanje i dodavanje;
- šut na gol.

Osnovni sadržaji

- održavanje na vodi;
- plivanje sa loptom (vođenje lopte);
- hvatanje i dodavanje lopte.

Prošireni sadržaji

- osnovni elementi taktike;
- dirigovana igra.

6. Poligoni

Nastavnik nakon jedne ili više obrađenih nastavnih tema može realizovati poligon u skladu sa usvojenim motoričkim sadržajima iz:

- sportskih igara;
- gimnastike i

- poligon sa preprekama koji sadrži:

kolutanja i puzanja, provlačenja, promene pravca, savladavanja prepreke odbočkom, preskakanja prepreka uvis i udalj, prelaženje visoke grede, uzmak na vratilu, penjanje na švedske lestve i saskok, penjanje uz šipku ili konopac.

7. Testiranje i merenje

Praćenje fizičkog razvoja i motoričkih sposobnosti sprovodi se na početku i kraju školske godine, iz prostora kardio-respiratorne izdržljivosti (procena aerobnog kapaciteta), telesnog sastava (posebno telesne masnoće), mišićne snage, izdržljivosti u mišićnoj snazi, gipkosti i agilnosti. Model kontinuiranog praćenja fizičkog razvoja i motoričkih sposobnosti u nastavi Fizičkog i zdravstvenog vaspitanja, baterija testova, kriterijumske referentne vrednosti i način njihovog tumačenja, organizacija i protokol testiranja kao pedagoške implikacije detaljno su objašnjeni u navedenom priručniku.

Fizička i zdravstvena kultura

Ova nastavna oblast realizuje se kroz sve druge nastavne oblasti i teme uz praktičan rad i sastoji se od dve nastavne teme *Fizičko vežbanje i sport* i *Zdravstveno vaspitanje*.

Didaktičko-metodički elementi

Osnovne karakteristike časova:

- jasnoća nastavnog procesa;
- optimalno korišćenje raspoloživog prostora, sprava i rekvizita;
- izbor racionalnih oblika i metoda rada;
- izbor vežbi optimalne obrazovne vrednosti;
- funkcionalna povezanost svih delova časa - unutar jednog i više uzastopnih časova jedne nastavne teme.

Ukoliko na času istovremeno vežbaju dva odeljenja, nastava se sprovodi odvojeno za učenike i učenice.

Prilikom izbora oblika rada neophodno je uzeti u obzir prostorne uslove rada, broj učenika na času, broj sprava i rekvizita i dinamiku obučavanja i uvežbavanja nastavnog zadatka.

Izbor didaktičkih oblika rada treba da bude funkciji racionalne organizacije i intenzifikacije časa, kao i dostizanja postavljenih ishoda.

Oslobađanje učenika od nastave fizičkog i zdravstvenog vaspitanja

Učenik može biti oslobođen samo od praktičnog dela programa nastave za određeni period, polugodište ili celu školsku godinu na osnovu preporuke izabranog lekara.

Učenik oslobođen praktičnog dela u obavezi je da prisustvuje časovima. Za rad sa oslobođenim učenicima nastavnik sačinjava poseban program rada baziran na usvajanju teorijskih i vaspitnih sadržaja u skladu sa programom i korelaciji sa sadržajima drugih predmeta.

Oslobođenim učenicima treba pružiti mogućnost da:

- sude, vode statistiku, registruju rezultat ili prate nivo aktivnosti učenika na času ili školskom takmičenju;
- naprave edukativni poster ili elektronsku prezentaciju, pripreme reportažu sa sportskog događaja;
- prate i evidentiraju aktivnost učenika na času uz pomoć nastavnika i na drugi način pomažu u organizaciji časovnih, vannastavnih i vanškolskih aktivnosti.

Neki od ishoda za učenike oslobođene od praktičnog dela nastave.

Po završetku teme učenik će biti u stanju da:

- navede osnovna pravila, gimnastike, atletike, sportske igre, plivanja;
- definiše osnovna zdravstveno-higijenska pravila vežbanja;
- prezentuje i analizira informacije o fizičkom vežbanju, sportu, zdravlju, istoriji fizičke kulture, aktuelnim sportskim podacima itd.);
- učestvuje u organizaciji Nedelje školskog sporta i školskih takmičenja.

Učenicima sa invaliditetom nastava se prilagođava u skladu sa njihovim mogućnostima i vrstom invaliditeta.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE

Ishodi predstavljaju dobru osnovu za praćenje i procenu postignuća učenika, odnosno kreiranje zahteva kojima se može utvrditi da li su učenici dostigli ono što je opisano određenim ishodom. Ishodi pomažu nastavnicima u praćenju, prikupljanju i beleženju postignuća učenika. Kako će u procesu vrednovanja iskoristiti ishode

nastavnik, sam osmišljava u odnosu na to koji se način praćenja i procene njemu čini najracionalnijim i najkorisnijim. Pored toga, postojanje ishoda olakšava i izveštavanje roditelja o radu i napredovanju učenika. U procesu praćenja i ocenjivanja poželjno je koristiti lični karton učenika (evidencija o procesu i produktima rada učenika, uz komentare i preporuke) kao izvor podataka i pokazatelja o napredovanju učenika. Prednosti korišćenja ličnog kartona učenika su višestruke: omogućava kontinuirano i sistematično praćenje napredovanja, predstavlja uvid u praćenje različitih aspekata učenja i razvoja, predstavlja podršku u osposobljavanju učenika za samoprocenu, pruža precizniji uvid u različite oblasti postignuća (jake i slabe strane) učenika.

U cilju sagledavanja i analiziranja efekata nastave Fizičkog i zdravstvenog vaspitanja, preporučuje se da nastavnik podjednako, kontinuirano prati i vrednuje:

1. Aktivnost i odnos učenika prema fizičkom i zdravstvenom vaspitanju koji obuhvata:

- vežbanje u adekvatnoj sportskoj opremi;
- redovno prisustvovanje časovima Fizičkog i zdravstvenog vaspitanja;
- učestvovanje u vannastavnim i vanškolskim aktivnostima i dr.

2. Prikaz tri kompleksa usvojenih opštepripremni vežbi (vežbi oblikovanja), sa i bez rekvizita.

3. Dostignut nivo postignuća motoričkih znanja, umenja i navika (napredak u usavršavanju tehnike):

Atletika:

Tehnika izmene štafete; skoka uvis opkoračna tehnika;

Sprintersko trčanje 60 m na vreme, bacanje vorteksa. Istrajno trčanje u trajanju od 8 minuta. Tehnika bacanja "vorteksa".

Trčanje školskog krosa.

Sportska gimnastika:

Vežbe na tlu:

- stav na šakama, kolut napred uz pomoć,
- leteći kolut,
- dva premeta strance "zvezde" spojeno,
- most zaklonom (učenice); most iz ležanja na leđima (učenici).

Sastav na tlu kombinovan od elemenata iz petog, šestog i usvojenih elemenata iz sedmog razreda.

Preskok:

- raznoška, zgrčka (visina sprave do 120 cm).

Trampolina ili odskočna daska (učenice i učenici):

- skokovi: pruženim telom; skok sa zgrčenim prednoženjem.

Vratilo:

- dočelno vratilo: upor prednji, premah odnožno desnom, premah odnožno levom - naglasiti upor stražnji;
- kombinacija: uzmak iz visa stojećeg, kovrtljaj nazad u upor, saskok iz upora prednjeg zamahom nogama unazad (zanjihom) do stava na tlu;
- doskočno vratilo: njihanje u visu prednjem sa povećavanjem amplitude, u zanjihu saskok.

Dvovisinski razboj

- kombinacija: licem prema n/p - sunožnim odskokom naskok u upor prednji, premah odnožno desnom, premah odnožno levom - naglasiti upor stražnji, preхват na v/p, prednjih i spojeno saskok u prednjihu (ukoliko nema dvovisinskog razboja saskok zamahom nogama unapred - prednoška).

Paralelni razboj

- kombinacija: (iz položaja bočno): naskok u upor, prednjih, zanjih, prednjihom prednoška sa okretom (180°) prema pritci do stava na tlu.

Krugovi

dohvatni krugovi (učenici i učenice):

- kombinacija: iz visa stojećeg zgibom vis uzneto, vis strmoglavi, vis uzneto, saskok kroz zgib u visu prednjem (uz pomoć).

Konj sa hvataljkama

- kombinacija: iz upora prednjeg na hvataljkama, premah odnožno desnom napred van, premah odnožno desnom nazad i spojeno premah odnožno levom napred van, premah odnožno levom nazad, saskok nazad ili provlakom nogu između hvataljki saskok napred.

Greda

Niska greda - ponoviti i dopuniti sadržaje iz prethodnog razreda (niska greda):

kombinacija vežbi iz osnovnog programa (učenice same kombinuju dve dužine niske grede - obavezno sa naskokom i saskokom).

Visoka greda - kombinacija vežbi: (čeono prema gredi): iz mesta ili zaletom naskok u upor odnožno, okret za 90° u upor klečeći na odnožnoj nozi, zanožiti slobodnom nogom (vaga u upor klečećem "mala vaga"); klek iskorakom zanožne i spojeno usprav, odručiti, lagano trčanje ili hodanje na prstima, hodanje dokoracima, skok sunožnim odskokom i doskokom na jednu nogu; saskok pruženim telom sa okretom 90° ili 180°.

Odbojka:

- odigravanje lopte tehnikama prstima i "čekićem";
- donji servis;
- smećiranje u olakšanim uslovima;
- individualni blok;
- igra preko mreže.

Rukomet:

Primena elemenata tehnike u igri. Pridržavanje taktičkih uputstava i kretanje u igri.

Košarka:

Primena elemenata tehnike u igri. Pridržavanje taktičkih uputstava i kretanje u igri.

Ples i ritmika:

- Vežba sa vijačom, loptom ili obručem. Dupli provak kruženjem vijače unapred;
- narodno "Moravac" kolo uz muziku (treća, četvrta i peta varijanta);
- engleski valcer.

Plivanje i vaterpolo:

- tehnika prsnog plivanja;
- plivanje sa loptom.

4. Individualni napredak motoričkih sposobnosti

Individualni napredak motoričkih sposobnosti svakog učenika procenjuje se u odnosu na prethodno provereno stanje. Prilikom ocenjivanja neophodno je uzeti u obzir sposobnosti učenika, stepen spretnosti i umešnosti. Ukoliko učenik nema razvijene posebne sposobnosti, prilikom ocenjivanja uzima se u obzir njegov individualni napredak u odnosu na prethodna dostignuća i mogućnosti kao i angažovanje učenika u nastavnom procesu.

Kod učenika oslobođenih od praktičnog dela nastave, nastavnik prati i vrednuje:

- poznavanje osnovnih pravila, gimnastike, atletike, sportske igre, plivanja, vaterpola i osnovnih zdravstveno-higijenskih pravila vežbanja;
- učešće u organizaciji vannastavnih aktivnosti.

Praćenje, vrednovanje i ocenjivanje učenika oslobođenih od praktičnog dela nastave, nastavnik može izvršiti usmenim ili pismenim putem.

Praćenje vrednovanje i ocenjivanje učenika sa invaliditetom vrši se na osnovu njihovog individualnog napretka.

VANNASTAVNE AKTIVNOSTI

Plan i program ovih aktivnosti predlaže Stručno veće i sastavni je deo godišnjeg plana rada škole i školskog programa.

B. Sekcije

Formiraju se prema interesovanju učenika. Nastavnik sačinjava poseban program uzimajući u obzir materijalne i prostorne uslove rada, uzrasne karakteristike i sposobnosti učenika. Ukoliko je neophodno, sekcije se mogu formirati prema polu učenika. Učenik se u svakom trenutku može se uključiti u rad sekcije.

V. Nedelja školskog sporta

Radi razvoja i praktikovanja zdravog načina života, razvoja svesti o važnosti sopstvenog zdravlja i bezbednosti, o potrebi negovanja i razvoja fizičkih sposobnosti, kao i prevencije nasilja, narkomanije, maloletničke delinkvencije, škola u okviru Školskog programa realizuje nedelju školskog sporta.

Nedelja školskog sporta obuhvata:

- takmičenja u sportskim disciplinama prilagođenim uzrastu i mogućnostima učenika;
- kulturne manifestacije sa ciljem promocije fizičkog vežbanja, sporta i zdravlja (likovne i druge izložbe, folklor, ples, muzičko-sportske radionice, slet...);
- đачke tribine i radionice (o zdravlju, istoriji fizičke kulture, sportu, rekreaciji, "ferpleju", posledicama nasilja u sportu, tehnološka dostignuća u vežbanju i sportu i dr.).

Plan i program Nedelje školskog sporta sačinjava Stručno veće Fizičkog i zdravstvenog vaspitanja u saradnji sa drugim stručnim većima (likovne kulture, muzičke kulture, istorije, informatike...) i stručnim saradnicima u školi, vodeći računa da i učenici koji su oslobođeni od praktičnog dela nastave Fizičkog i zdravstvenog vaspitanja, budu uključeni u organizaciju ovih aktivnosti.

G. Aktivnosti u prirodi (krosevi, zimovanje, letovanje)

Iz fonda radnih dana, predviđenih zajedničkim planom, škola organizuje aktivnosti u prirodi:

- prolećni kros (dužinu staze određuje stručno veće);
- izlet sa pešačenjem (7 km);
- zimovanje - organizuje se u toku zimskog perioda u trajanju od sedam dana. Aktivnosti na zimovanju obuhvataju obuka skijanja, klizanja, kraće izlete sa pešačenjem ili na sankama, i druge aktivnosti;
- letovanje - organizuje se za vreme letnjeg raspusta u trajanju od najmanje sedam dana i obuhvata boravak u prirodi sa organizovanim obrazovnim i fizičkim aktivnostima).

D. Školska i vanškolska takmičenja

Škola organizuje i sprovodi obavezna unutarškolska sportska takmičenja, kao integralni deo procesa fizičkog vaspitanja prema planu Stručnog veća i to u:

- sportskoj gimnastici (u zimskom periodu);
- atletici (u prolećnom periodu);
- najmanje jednoj sportskoj igri (u toku godine).

Škola može planirati takmičenja iz drugih sportskih grana ili igara ukoliko za to postoje uslovi i interesovanje učenika (ples, orijentiring, badminton, između dve ili četiri vatre, poligoni itd.).

Učenici mogu da učestvuju i na takmičenjima u sistemu školskih sportskih takmičenja Republike Srbije, koja su u skladu sa planom nastave i učenja Kako bi što veći broj učenika bio obuhvaćen sistemom takmičenja, na vanškolskim takmičenjima jedan učenik može predstavljati školu samo u jednom sportu ili sportskoj disciplini tokom školske godine.

D. Korektivno-pedagoški rad i dopunska nastava

Ove aktivnosti organizuju se sa učenicima koji imaju:

- poteškoće u savladavanju gradiva;
- smanjene fizičke sposobnosti;
- loše držanje tela;
- zdravstvene poteškoće koje onemogućavaju redovno pohađanje nastave.

Za učenike koji imaju poteškoće u savladavanju gradiva i učenike sa smanjenim fizičkim sposobnostima organizuje se dopunska nastava koja podrazumeva savladavanje onih obaveznih programskih sadržaja, koje učenici nisu uspjeli da savladaju na redovnoj nastavi, kao i razvijanje njihovih fizičkih sposobnosti.

Rad sa učenicima koji imaju loše držanje tela podrazumeva:

- uočavanje posturalnih poremećaja kod učenika;
- savetovanje učenika i roditelja;
- organizovanje dodatnog preventivnog vežbanja u trajanju od jednog školskog časa nedeljno;
- organizovanje korektivnog vežbanja u saradnji sa odgovarajućom zdravstvenom ustanovom.

Rad sa učenicima sa zdravstvenim poteškoćama organizuje se isključivo u saradnji sa lekarom specijalistom, koji određuje vrstu vežbi i stepen opterećenja.

Pedagoška dokumentacija

- **Dnevnik rada** za Fizičko i zdravstveno vaspitanje.
- **Planovi rada** Fizičkog i zdravstvenog vaspitanja i obaveznih fizičkih aktivnosti učenika: plan rada stručnog veća, godišnji plan (po temama sa brojem časova), mesečni operativni plan, plan vančasovnih i vanškolskih aktivnosti i praćenje njihove realizacije.
- **Pisane pripreme:** formu i izgled pripreme sačinjava sam nastavnik uvažavajući: vremensku artikulaciju ostvarivanja, cilj časa, ishode koji se realizuju, konzistentnu didaktičku strukturu časova, zapažanja nakon časa.
- **Radni karton:** nastavnik vodi za svakog učenika. Radni karton sadrži: podatke o stanju fizičkih sposobnosti sa testiranja, osposobljenosti u veštinama napomene o specifičnostima učenika i ostale podatke neophodne nastavniku.

Pedagošku dokumentaciju nastavnik sačinjava u elektronskoj ili pisanoj formi.

B. OBAVEZNI IZBORNI NASTAVNI PREDMETI

VERSKA NASTAVA (1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj verske nastave jeste da se njome posvedoče sadržaj vere i duhovno iskustvo tradicionalnih crkava i religijskih zajednica koje žive i deluju na našem životnom prostoru, da se učenicima pruži celovit religijski pogled na svet i život i da im se omogući slobodno usvajanje duhovnih i životnih vrednosti crkve ili zajednice kojoj istorijski pripadaju, odnosno čuvanje i negovanje sopstvenog verskog i kulturnog identiteta. Učenici treba da upoznaju veru i duhovne vrednosti sopstvene, istorijski date crkve ili verske zajednice u otvorenom i tolerantnom dijalogu, uz uvažavanje drugih religijskih iskustava i filozofskih pogleda, kao i naučnih saznanja i svih pozitivnih iskustava i dostignuća čovečanstva.

Zadaci verske nastave su da kod učenika:

- razvija otvorenost i odnos prema Bogu, drugačijem i savršenom u odnosu na nas, kao i otvorenost i odnos prema drugim ličnostima, prema ljudima kao bližnjima, a time se budi i razvija svest o zajednici sa Bogom i sa ljudima i posredno se suzbija ekstremni individualizam i egocentrizam;
- razvija sposobnost za postavljanje pitanja o celini i konačnom smislu postojanja čoveka i sveta, o ljudskoj slobodi, o životu u zajednici, o fenomenu smrti, o odnosu sa prirodom koja nas okružuje, kao i o sopstvenoj odgovornosti za druge, za svet kao tvorevinu božju i za sebe;
- razvija težnju ka odgovornom oblikovanju zajedničkog života sa drugim ljudima iz sopstvenog naroda i sopstvene crkve ili verske zajednice, kao i sa ljudima, narodima, verskim zajednicama i kulturama drugačijim od sopstvene, ka iznalaženju ravnoteže između zajednice i vlastite ličnosti i ka ostvarivanju susreta sa svetom, sa prirodom, i pre i posle svega, sa Bogom;
- izgradi sposobnost za dublje razumevanje i vrednovanje kulture i civilizacije u kojoj žive, istorije čovečanstva i ljudskog stvaralaštva u nauci i drugim oblastima;
- izgradi svest i uverenje da svet i život imaju večni smisao, kao i sposobnost za razumevanje i preispitivanje sopstvenog odnosa prema Bogu, ljudima i prirodi.

VERSKA NASTAVA - PRAVOSLAVNI KATIHIZIS

Naziv predmeta: **VERSKA NASTAVA - PRAVOSLAVNI KATIHIZIS**
 Godišnji fond časova: **36**
 Razred: **Sedmi**

TEMA (nastavne jedinice)	CILJ	ISHODI Po završetku teme učenik će:	PREPORUČENI SADRŽAJI PO TEMAMA	NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA
I - UVOD 1. Upoznavanje sadržaja programa i načina rada	• Upoznavanje učenika sa sadržajem predmeta, planom i programom i načinom realizacije nastave Pravoslavnog katihizisa; • Ustanoviti kakva su znanja stekli i kakve stavove usvojili učenici u prethodnom razredu školovanja	• moći da sagleda sadržaje kojima će se baviti nastava Pravoslavnog katihizisa u toku 7. razreda osnovne škole; • moći da uoči kakvo je njegovo predznanje iz gradiva Pravoslavnog katihizisa obrađenog u prethodnom razredu školovanja.	• Upoznavanje sa sadržajem programa i načinom rada	Katihizacija kao liturgijska delatnost- zajedničko je delo katihe (veroučitelja) i njegovih učenika. Katiheta (veroučitelj) bi trebalo stalno da ima naumu da katiheza ne postoji radi gomilanja informacija ("znanja o veri"), već kao nastojanje da se učenje i iskustvo Crkve lično usvoje i sprovedu u život kroz slobodno učešće u bogoslužbenom životu Crkve. Na početku svake nastavne teme učenike bi trebalo upoznati sa ciljevima i ishodima nastave, sadržajima po temama, načinom ostvarivanja programa rada, kao i sa načinom vrednovanja njihovog rada. Vrste nastave Nastava se realizuje kroz sledeće oblike nastave: • teorijska nastava (34 časa) • praktična nastava (2 časa) Mesto realizacije nastave • Teorijska nastava se realizuje u učionici; • Praktična nastava se realizuje u crkvi - učešćem u liturgijskom sabranju; Didaktičko metodička uputstva za realizaciju nastave • Uvodne časove trebalo bi osmisliti tako da doprinesu međusobnom upoznavanju učenika, upoznavanju učenika s ciljevima, ishodima, nastavnim sadržajima, ali i tako da nastavnik stekne početni uvid u to kakvim predznanjima i stavovima iz područja Pravoslavnog katihizisa, grupa raspolaže.
II - BOGOPOZNANJE 2. Proces saznavanja 3. Ličnosno poznanje 4. Poznanje Boga 5. Bog je jedan, ali nije sam	• Podstaci učenike da preispitaju svoj odnos prema znanju i učenju; • Kroz očigledne primere i eksperimente objasniti učenicima tri načina saznavanja: objektivno, subjektivno i ličnosno i granice njihove primene (nauka, umetnost, teologija); • Ukazati učenicima na povezanost ljubavi i znanja u crkvenom iskustvu; • Objasniti učenicima da nam Hristos otkriva Boga kao Svetu Trojicu; • Razviti kod učenika svest o ljubavi kao temelju zajednice.	• moći da uoči da su znanje i učenje važni u njegovom životu; • moći da kroz očigledne primere i eksperimente zaključi da postoje različiti načini saznavanja • moći da kroz primere iz ličnog iskustva uoči da jedino onaj koga zavolimo za nas postaje ličnost - neponovljivo i beskrajno važno biće; • moći da povezuje ličnosno poznanje sa našim poznavanjem Boga; • moći da prepozna da nam Hristos otkriva Boga kao ljubavnu zajednicu tri ličnosti; • moći da vrednuje svoje ponašanje na osnovu ljubavi koju iskazuje prema svojim bližnjima; • biti podstaknut na odgovornije oblikovanje zajedničkog života sa drugima.	• Proces saznavanja kao delo cele ličnosti: čula, razum, slobodna volja, iskustvo • Ličnosno poznanje, upoznavanje kroz ljubav • Poznanje Boga • Bog je jedan, ali nije sam (Bog je zajednica tri ličnosti: Otac, Sin i Sveti Duh)	• Realizacija programa trebalo bi da se odvija u skladu s principima savremene aktivne nastave, koja svojom dinamikom podstiče učenike na istraživački i problemski pristup sadržajima tema. U toku realizacije stavljati naglasak više na doživljajno i formativno, a manje na saznajno i informativno.
III - SIMVOL VERE 6. Sabori kao izraz jedinstva Crkve 7. Vaseljenski sabori 8. Simvol vere 9. Bogočovek Hristos	• Ukazati učenicima na Sabore kao izraz jedinstva Crkve; • Objasniti pojmove jeresi i dogmata; • Pružiti učenicima osnovno znanje o istorijskom kontekstu nastanka Simvola vere;	• moći da uoči da je Crkva na Saborima rešavala probleme sa kojima se susretala kroz istoriju; • biti podstaknut da svoje probleme i nesuglasice sa drugima rešava kroz razgovor i zajedništvo;	• Sabori kao izraz jedinstva Crkve • Vaseljenski sabori • Simvol vere • Hristos je istiniti Bog i istiniti Čovek	

	• Pružiti učenicima osnov za razumevanje osnovne istine o Tajni Bogočoveka Hrista; • Razvijanje svesti učenika o značaju i mestu Simvola vere u Krštenju i Liturgiji;	• znati da je Simvol vere ustanovljen na Vaseljenskim saborima; • umeti da interpretira Simvol vere; • znati da se Simvol vere izgovara na Krštenju i Liturgiji; • moći da uoči da pojam Bogočoveka opisuje Hrista kao istinitog Boga i istinitog Čoveka;		• Kvalitet nastave se postiže kada se nastavni sadržaji realizuju u skladu sa savremenim pedagoškim zahtevima u pogledu upotrebe raznovrsnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava. • Imajući u vidu zahteve nastavnog programa i mogućnosti transponovanja nastavnog sadržaja u pedagoško didaktička rešenja, nastavnik bi trebalo da vodi računa i o psihološkim činiocima izvođenja nastave - uzrastu učenika, nivou psihofizičkog razvoja, interesovanjima, sklonostima, sposobnostima i motivaciji učenika. • U ostvarivanju savremene nastave nastave nastavnik je izvor znanja, kreator, organizator i koordinator učeničkih aktivnosti u nastavnom procesu. • Nastava je uspešno realizovana ako je učenik spreman da Crkvu shvati kao prostor za ostvarivanje svoje ličnosti kroz zajedničarenje sa bližnjima i Trojičnim Bogom koji postaje izvor i punoća njegovog života.
IV - SVETOTAJINSKI ŽIVOT CRKVE 10. Svetotajinski život Crkve 11. Sveta Liturgija - svetajna Crkve 12. Svete Tajne Krštenja i Miropomazanja 13. Sveta Tajna Ispovesti 14. Sveta Tajna Braka 15. Monaška zajednica 16. Sveta Tajna Rukopoloženja 17. Molitvoslovlja Crkve	• Pružiti učenicima osnov za razumevanje da se kroz učešće u Svetim Tajnama Crkve naš život i svi njegovi elementi izvode u ličnosni odnos sa Bogom; • Pružiti učenicima osnov za razumevanje smisla i značaja Svetih Tajni; • Razvijanje svesti učenika o neophodnosti ličnog učestvovanja u svetotajinskom životu Crkve.	• moći da uvidi da Crkva Svetim Tajnama povezuje čoveka sa Bogom u najvažnijim momentima njegovog života (rođenje i duhovno rođenje - Krštenje, venčanje i Brak, Crkvena briga za bolesne u jeleosvećenju...) • moći da uvidi da je Liturgija izvor i cilj svih Tajni Crkve; • znati da je Pričešće vrhunac svetotajinskog života • moći da prepozna Krštenje i Miropomazanje kao Tajne ulaska u Crkvu; • biti podstaknut da na pokajanje gleda kao na promenu načina života; • moći da uvidi da su brak i monaštvo dva puta koja vode ka Bogu; • moći da razlikuje i imenuje službe u Crkvi (episkop, sveštenik, đakon i narod); • moći da prepozna svoju službu u Crkvi; • moći da u molitvoslovljima uoči važnost prirodnih elemenata (vode, grožđa, žita, svetlosti...) • biti podstaknut na učestvovanje u svetotajinskom životu Crkve;	• Svetotajinski život Crkve • Sveta Liturgija kao svetajna Crkve • Svete Tajne Krštenja i Miropomazanja • Sveta Tajna Ispovesti • Sveta Tajna braka (slika Hrista i Crkve) • Monaška zajednica (iskorak ka životu budućeg veka) • Sveta Tajna Rukopoloženja • Molitvoslovlja Crkve	• U ostvarivanju savremene nastave nastavnik je izvor znanja, kreator, organizator i koordinator učeničkih aktivnosti u nastavnom procesu. • Nastava je uspešno realizovana ako je učenik spreman da Crkvu shvati kao prostor za ostvarivanje svoje ličnosti kroz zajedničarenje sa bližnjima i Trojičnim Bogom koji postaje izvor i punoća njegovog života. Evaluacija nastave Evaluaciju nastave (procenjivanje uspešnosti realizacije nastave i ostvarenosti zadataka i ishoda nastave) nastavnik će ostvariti na dva načina: • procenjivanjem reakcije učenika ili prikupljanjem komentara učenika putem anketnih evaluacionih listića; • proverom znanja koje učenici usvajaju na času i ispitivanjem stavova; Ocenjivanje Neposredno opisno ocenjivanje učenika može se vršiti kroz: • usmeno ispitivanje; • pismeno ispitivanje; • posmatranje ponašanja učenika; Okvirni broj časova po temama Uvod - 1 Bogopoznanje - 5 Simvol Vere - 6 Svetotajinski život Crkve - 11 Srpska Crkva kroz vekove - 11 Evaluacija - 1+1
V - SRPSKA CRKVA KROZ VEKOVE 18. Sveta braća Kirilo i Metodije 19. Sveti Sava 20. Srbi svetitelji 21. Krsna slava i običaji	• Objasniti učenicima značaj misionarske i prosvetiteljske delatnosti Svete braće i Svetog Save; • Ukazati učenicima kroz primere srpskih svetitelja na značaj sticanja hrišćanskih vrlina; • Ukazati učenicima	• moći da prepozna da kultura i pismenost Slovena imaju koren u misionarskoj delatnosti prosvetitelja ravnoapostolnih Kirila i Metodija; • moći da objasni prosvetiteljsku ulogu i značaj Svetoga Save za srpski narod; • biti podstaknut da	• Sveta braća Kirilo i Metodije • Sveti Sava • Srbi svetitelji (veroučitelj će na više časova opisati život i podvige nekoliko svetitelja Srpske Crkve po izboru: - Sveta loza Nemanjića - Sv. car Lazar	

22. Srpska crkvena baština	na istorijski put Srpske Crkve kroz žitija izabranih svetitelja; • Podstaci učenike da razviju doživljaj Krsne slave kao molitvenog proslavljanja Boga i svetitelja; • Razviti kod učenika svest o važnosti negovanja tradicije i običaja (Krsna slava, litije, hramovne i gradske slave); • Pružiti učenicima mogućnost da sagledaju ulogu SPC u razvoju srpske kulture i identiteta.	doživi srpske svetitelje kao učitelje hrišćanskih vrлина; • moći da prepozna negovanje srpskih pravoslavnih običaja kao način prenošenja iskustva vere i proslavljanja Boga i svetitelja • moći da prepozna evharistijsku simboliku u elementima Krsne Slave; • biti podstaknut da proslavljanje Krsne slave vezuje za Liturgiju • biti podstaknut da doživi, vrednuje i neguje bogatstvo i lepotu srpske kulturne baštine.	- Sv. Vasilije Ostroški - Sv. Nikolaj Žički i Ohridski - Sv. Petar Cetinjski - Sv. Vukašin iz Klepaca) • Krsna slava i običaji (litije, hramovne i gradske slave...) • Srpska crkvena baština	
-----------------------------------	---	---	--	--

KORELACIJA S DRUGIM PREDMETIMA / MODULIMA:

1. Srpski jezik i književnost
2. Istorija
3. Geografija
4. Biologija
5. Fizika
6. Likovna kultura
7. Muzička kultura
8. Građansko vaspitanje
9. Tehničko i informatičko obrazovanje

ISLAMSKA VJERONAUKA (ILMUDIN)

VJERSKA NASTAVA - KATOLIČKI VJERONAUKE

VERSKA NASTAVA - SLOVAČKE EVANGELIČKE CRKVE A.V.

VERSKO VASPITANJE REFORMATSKJE HRIŠĆANSKE CRKVE

VERONAUKA - JUDAIZAM

GRAĐANSKO VASPITANJE

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave građanskog vaspitanja jeste da učenici steknu saznanja, formiraju stavove, razviju veštine i usvoje vrednosti koje su pretpostavka za kompetentan, odgovoran i angažovan život u demokratskom društvu.

Zadatak nastave građanskog vaspitanja jeste stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave građanskog vaspitanja svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave građanskog vaspitanja budu u punoj meri realizovani.

Operativni zadaci:

Učenici treba da:

- razumeju značenja ključnih pojmova koji se odnose na *građanina, državu i vlast*
- shvate istorijski razvoj građanskih prava i sloboda
- se upoznaju sa karakteristikama odgovornog i aktivnog građanina
- razumeju mesto i ulogu deteta kao građanina u društvu
- razumeju odnos između građanskih prava pojedinca i opšteg dobra
- se upoznaju sa načinima razvijanja građanske odgovornosti
- razumeju volonterski pokret i značaj volonterskih akcija
- budu podsticani da se angažuju u različitim inicijativama i akcijama
- razumeju značaj inicijative za postizanje promena u društvenoj zajednici
- razumeju neophodnost postojanja vlasti
- se upoznaju sa konceptom ograničene vlasti
- se upoznaju sa institucijom Đačkog parlamenta.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD (2)

Pogled unazad - podsećanje na sadržaje programa građanskog vaspitanja za 5. i 6. razred (prava i odgovornosti na nivou škole/lokalne zajednice; aktivno učešće u životu škole/lokalne zajednice; školska pravila i procedure, mere vlasti). (1)

Predstavljanje ciljeva, zadataka, sadržaja i metoda rada. (1)

GRAĐANIN (19)

Građanin i politika u prošlosti - poreklo reči *politika* i *građanin*, istorijski kontekst razvoja građanskih prava i sloboda, Deklaracija o pravu čoveka i građanina (1789. g). (1)

Građanin i politika u sadašnjosti - pojmovi *politika* i *građanin* u savremenom društvu. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948. g.). (1)

Odgovoran i aktivan građanin - znanja, veštine, osobine, vrednosti i ponašanje odgovornog i aktivnog građanina. (2)

Deteta kao građanin - Konvencija o pravima deteta kao polazište za određivanje mesta i uloge deteta kao građanina. Deca i odrasli kao građani - sličnosti i razlike. (2)

Porodica, škola, lokalna zajednica, država - zajednice u kojima živimo. (1)

Prava - prava pojedinca i opšte dobro. (1)

Odgovornost - individualna (moralne vrednosti) i građanska (informisanost, poštovanje zakona, biračko pravo - pravo da bira i da bude biran, učešće u organizacijama koje se zalažu za opštu dobrobit, pokretanje inicijativa...). Načini razvijanja građanske odgovornosti: institucionalni i vaninstitucionalni. (3)

Volonterski pokret - pojam i značaj volonterskog pokreta. Vrednosti na kojima počiva volontarizam (solidarnost, empatija, altruizam...). Izbor volonterskih akcija i izrada plana za njihovo izvođenje. (3)

Izvođenje volonterske akcije. (3)

Analiza uspešnosti volonterske akcije. (2)

DRŽAVA I VLAST (7)

Država - pojam i istorijski kontekst razvoja države. (2)

Vlast - neophodnost postojanja vlasti; ograničena/neograničena vlast; vladavina pojedinca/vladavina zakona; demokratija, ustav (Ustav Srbije i prava deteta, Konvencija o dečijim pravima); nivoi vlasti (lokalni, pokrajinski i republički) i podela vlasti (zakonodavna, izvršna i sudska). (5)

ĐAČKI PARLAMENT I INICIJATIVA (5)

Đački parlament - mesto i uloga đачkog parlamenta po odredbama Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. Način funkcionisanja đачkog parlamenta. (2)

Inicijativa - izbor teme demokratskom procedurom i pokretanje inicijative da se o njoj raspravlja u Đačkom parlamentu (ako u školi ne postoji Đački parlament, inicijativa može da se odnosi na njegovo osnivanje). (3)

ZAVRŠNI DEO (3)

Rečnik - izrada rečnika ključnih pojmova sa kojima su se učenici upoznali na časovima građanskog vaspitanja tokom školske godine. (2)

Šta nosim sa sobom - razmena učeničkih iskustava o aktivnostima realizovanim na časovima građanskog vaspitanja i procena korisnosti i upotrebljivosti stečenih znanja i veština za svakodnevni život. (1)

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Tokom ostvarivanja programa potrebno je uvažiti visoku obrazovnu i motivacionu vrednost aktivnih i interaktivnih (kooperativnih) metoda nastave/učenja te kroz sve programske celine dosledno osigurati da najmanje jedna trećina nastave bude organizovana upotrebom ovih metoda.

U nastavi koristiti, najmanje u trećini slučajeva, zadatke koji zahtevaju primenu naučenog u razumevanju i rešavanju svakodnevnih problemskih situacija preporučenih od strane Ministarstva i Zavoda, a prilikom ocenjivanja obezbediti da su učenici informisani o kriterijumima na osnovu kojih su ocenjivani.

Saglasno prirodi predmeta, njegovom cilju i zadacima, programi izbornog predmeta građansko vaspitanje po razredima (od prvog do šestog) su koncipirani na taj način da kod učenika razvijaju svest o sebi i drugima, osposobljavaju ih za konstruktivnu komunikaciju i nenasilno rešavanje konflikata i podstiču aktivizam i participaciju na nivou škole i lokalne zajednice.

Program sedmog razreda nastavlja razvojni pravac predmeta sa fokusom na pojmove koji se odnose na društvo kao što su politika, država, vlast i građanin. Ti pojmovi su dati kroz istorijski kontekst sa namerom da učenici shvate kako je tekao razvoj građanskih prava i sloboda. To je potrebno da bi se razumelo puno značenje demokratije i karakteristika odgovornog i aktivnog građanina savremenog društva. Za učenike je posebno važno da razumeju svoje mesto i ulogu u demokratskom društvu i da se osnaže da aktivno učestvuju u društvenom životu zajednica kojima pripadaju. Učenik kao građanin, sa svojim pravima, obavezama i odgovornostima treba da postane svestan da se njegovo ponašanje i odluke ne tiču samo njega, već i drugih ljudi.

Ovako koncipiran program zahteva od nastavnika dobru pripremu za svaki čas, prethodno završenu obuku i korišćenje priručnika. Priručnik treba da pomogne nastavnicima u realizaciji časova tako što će ponuditi moguće načine rada, ali njegova funkcija je i u tome da spreči previše teoretski pristup i nefunkcionalnu (preopširnu) obradu nekih sadržaja.

Načini i metode realizacije ovog programa su isti oni koji su već korišćeni u okviru ovog predmeta, ali se uvode i složeniji načini rada koji prate razvojne karakteristike učenika sedmog razreda. Diskusija, argumentovanje, debata, analiza slučaja, poređenje i pokretanje inicijative su načini na koji se najbolje mogu realizovati sadržaji ovog programa. Kroz izborni predmet građansko vaspitanje i dalje se neguje i razvija proces saznavanja kroz aktivno učenje, odnosno kroz punu participaciju učenika, učenje od drugih i zajedno sa drugima, kao i učenje za život uz korišćenje iskustva učenika.

Program građanskog vaspitanja za sedmi razred najviše je u korelaciji sa programom nastavnog predmeta *istorija* i zato je celishodna saradnja nastavnika ova dva predmeta.

Predviđene teme programa se mogu efikasnije realizovati uz korišćenje raznovrsnog materijala, na čijoj pripremi mogu raditi i nastavnici i učenici. Ti materijali treba da budu iz različitih izvora (knjige, štampa, televizija, internet...), aktuelni, podsticajni za diskusiju i kritičko čitanje.

Kako je akciona komponenta (ponašanje), u čijoj osnovi se nalaze znanje, stavovi i vrednosti, najvažniji rezultat građanskog obrazovanja programom je predviđeno da učenici organizuju i realizuju volontersku aktivnost. Nastavnik treba da pomogne učenicima u tome da planirana aktivnost bude po obimu mala, realna i ostvarljiva. Cilj je da učenici prođu kroz proces organizovanja aktivnosti, da osete zadovoljstvo pomaganja drugima i prepoznaju vrednosti na kojima počiva volontarizma. Posebnu pažnju treba posvetiti analizi izvedene akcije i procenjivanju šta je bilo uspešno, koje su bile teškoće i kako ih je moguće prevazići.

Programom je predviđeno uspostavljanje veze između nastave građanskog vaspitanja i *Đačkog parlamenta*, kao formalnog tela u školi, kroz koje učenici mogu ostvariti svoja prava i doći u kontakt sa demokratskim mehanizmima i procedurama. Pokretanje inicijative za *Đački parlament* prilika je da učenici razumeju mesto i ulogu građanskog aktivizma u postizanju promena u društvenoj zajednici.

U završnom delu programa predviđena je izrada rečnika ključnih pojmova. Za njegov nastanak je neophodno da se tokom svih prethodnih časova vodi računa o značenju pojmova koji su razmatrani i da postoji pisani trag o tome npr. na posterima ili nekim drugim produktima učeničkih aktivnosti. Suština rečnika nije u njegovom obimu, već u preciznosti objašnjenja i razumevanju od strane učenika. Istovremeno, izrada rečnika može biti dobar pokazatelj nastavniku uspešnosti realizacije ovog programa.

Prostor u kojem se izvodi nastava, učionica opšte namene, treba da pruža mogućnost za sedenje u krugu i rad u odvojenim manjim grupama (od 4 do 6 učenika). Poželjno je da se za nastavu ovog predmeta koristi posebna prostorija i/ili da se materijali i produkti rada učenika čuvaju na jednom mestu.

Za realizaciju predmeta je potreban i osnovni materijal za izradu panoa: flomasteri, bojice, selotejp, lepak, makaze, listovi A4 formata beli i u boji i četvorodelna tabla dimenzija 100x80.

STRANI JEZIK
treća godina učenja
(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave stranog jezika jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da ovladaju komunikativnim veštinama i razviju sposobnosti i metode učenja stranog jezika.

Zadaci nastave stranog jezika su:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave stranog jezika svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave stranog jezika budu u punoj meri realizovani,
- razvijanje saznavnih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova,
- sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji,
- sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika,
- usvajanje osnovnih znanja iz stranog jezika koja će učeniku omogućiti da se u jednostavnoj usmenoj i pisanoj komunikaciji sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja,
- usvajanje normi verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči,
- osposobljavanje učenika da nastavi, na višem nivou obrazovanja i samostalno, učenje istog ili drugih stranih jezika na različite načine i u svim okolnostima koje život stvori.

Učenje drugog stranog jezika, oslanjajući se na iskustva i znanja stečena učenjem prvog stranog jezika, pospešuje sticanje višejezičke i višekulturne kompetencije i razvijanje svesti o jezičkom bogatstvu užeg i šireg okruženja.

Kroz nastavu stranih jezika učenik bogati sebe upoznavajući drugog, stiče svest o značaju sopstvenog jezika i kulture u kontaktu sa drugim jezicima i kulturama. Učenik razvija radoznalost, istraživački duh i otvorenost prema komunikaciji sa govornicima drugih jezika. Pored toga, učenik uočava značaj ličnog zalaganja u procesu učenja stranog jezika.

Standardi

Razumevanje govora

Učenik razume jednostavnu usmenu poruku iskazanu savremenim jezikom, ne dužu od 4 do 5 minuta; i to na nivou globalnog razumevanja (osnovno obaveštenje iz poruke), na nivou selektivnog razumevanja (pronalaženje tražene informacije). Razumevanje treba da se odnosi na različite vrste usmenih poruka (monolog, kraći razgovor, kratka informacija).

Razumevanje pisanog teksta

Učenik čita sa razumevanjem kraće pisane i ilustrovane tekstove u vezi sa poznatim temama, sadržajima i komunikativnim funkcijama.

Usmeno izražavanje

U okviru programom predviđene jezičke građe, učenik je u stanju da iskaže jednostavnu usmenu poruku, ispriča lični doživljaj, sadržaj razgovora ili narativnog teksta, samostalno ili uz pomoć nastavnika.

Pismeno izražavanje

U okviru programom predviđene jezičke građe, učenik piše poruke i kratke tekstove.

Interakcija

Učenik ostvaruje komunikaciju i razmenjuje sa sagovornicima kratke informacije u vezi sa poznatim temama, sadržajima i komunikativnim funkcijama.

Znanja o jeziku

Prepoznaje osnovne principe gramatičke i sociolingvističke kompetencije.

Operativni zadaci na nivou jezičkih vještina

Razumevanje govora

Na kraju sedmog razreda, učenik treba da:

- razume izraze i uputstva koje nastavnik upotrebljava i prati obična i kraća obaveštenja;
- razume kratke dijaloge i monološka izlaganja do 12 rečenica, koje nastavnik iskazuje prirodnim tempom, drugi učenici ili ih čuje preko zvučnog materijala, a koji sadrže poznatu jezičku građu obrađenu tokom petog, šestog i sedmog razreda;
- razume jednostavne pesme u vezi sa obrađenom tematikom;
- razume i reaguje na odgovarajući način na kratke usmene poruke u vezi sa ličnim iskustvom i interesovanjima sa aktivnostima na času.

Razumevanje pisanog teksta

Učenik treba da:

- upozna i, kada je u pitanju poznata jezička građa, savlada tehnike čitanja u sebi;
- dalje upoznaje pravila grafije i ortografije;
- razume smisao kraćih pisanih poruka i ilustrovanih tekstova o poznatim temama (oglas, plakati sa većim brojem učestalih izraza i internacionalizama oko 100 reči);
- izdvaja osnovne informacije iz kraćeg prilagođenog teksta u vezi sa nekom osobom ili događajem (ko, šta, gde, kada...);
- nasluti sadržaj nekog informativnog teksta ako je praćen vizuelnim dodatkom.

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- razgovetno izgovara glasove, posebno one koje naš jezik ne poznaje, akcentuje reči, poštuje ritam i intonaciju pri spontanom govoru i čitanju;
- stupa u dijalog i u okviru deset replika, postavljanjem i odgovaranjem na pitanja, vodi razgovor u okvirima komunikativnih funkcija i leksike obrađenih tokom petog, šestog i sedmog razreda;
- monološki, bez prethodne pripreme, ali uz nastavnikov podsticaj, u desetak rečenica predstavi sebe ili drugoga, saopšti sadržaj dijaloga ili narativnog teksta, ili opiše sliku, lice, predmet, životinju i situaciju.

Interakcija

Učenik treba da:

- reaguje verbalno ili neverbalno na uputstva i postavljena pitanja u vezi sa konkretnom situacijom;
- postavlja jednostavna pitanja i odgovara na njih;
- izražava dopadanje ili nedopadanje; nudi i prihvata ponudu, poziv ili izvinjenje;
- učestvuje u komunikaciji na času (u paru, u grupi, itd.);
- traži razjašnjenja kada nešto ne razume;
- ostvaruje jednostavnu interakciju uz stalno ponavljanje i ponovno formulisanje iskaza i vrši korekcije.

Pismeno izražavanje

Učenik treba da:

- dalje upoznaje pravila grafije, ortografije i interpunkcije;
- piše rečenice i kraće tekstove na osnovu datog modela, slike ili drugog vizuelnog podsticaja (biografije, kraće opise događaja iz svakodnevnog života);
- piše prigodne čestitke, poruke i elektronska pisma koristeći model;
- odgovori na jednostavna pitanja (ko, šta, gde) koja se odnose na obrađene teme, situacije u razredu ili njega lično;
- pravi spiskove s različitim namenama (kupovina, proslave rođendana, obaveze u toku dana...).

Znanja o jeziku

- prepoznaje šta je novo naučio;
- shvata značaj poznavanja jezika;
- uviđa mogućnosti pozitivnog transfera znanja i strategija stečenih učenjem
- prvog stranog jezika;
- koristi jezik u skladu sa nivoom formalnosti komunikativne situacije (npr. forme učtivosti);

- razume vezu između sopstvenog zalaganja i postignuća u jezičkim aktivnostima.

Teme i situacije po domenima upotrebe jezika

Privatno	Javno	Obrazovno
- zajedničke aktivnosti i interesovanja u školi i van nje - dnevne obaveze - obaveze u kući, uređenje prostora u kojem živi (kupovina životnih namirnica, podela posla...) - zdravstvena zaštita	- razvijanje pozitivnog odnosa prema životnoj sredini i drugim živim bićima (kućni ljubimci, nezbrinute životinje) - znamenitosti u kulturama zemalja čiji se jezik uči - obroci (zdrava ishrana) - stanovanje (blok, naselje, kuća, grad. selo) - kupovina (obraćanje i učtive forme obraćanja) - vremenske prilike - izlasci (slobodno vreme)	- predmeti, raspored časova, nedeljna opterećenost - slobodne aktivnosti (posete, sportski dani, humanitarne akcije)

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

1. Predstavljanje sebe i drugih
2. Pozdravljanje
3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva, itd. (u vezi sa temama)
4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi
5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja
6. Molbe i izrazi zahvalnosti
7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri/grupnoj aktivnosti
8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja
9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba
10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)
11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina (*Idem, dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole...*)
12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima
13. Traženje i davanje obaveštenja
14. Opisivanje lica i predmeta
15. Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu
16. Izražavanje pripadanja i posedovanja
17. Traženje i davanje obaveštenja o vremenu na časovniku
18. Skretanje pažnje
19. Traženje mišljenja i izražavanje slaganja/neslaganja
20. Iskazivanje izvinjenja i opravdanja

SADRŽAJI PROGRAMA

Svi gramatički sadržaji uvode se sa što manje gramatičkih objašnjenja osim ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se evaluira i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu, bez insistiranja na eksplicitnom poznavanju gramatičkih pravila.

NEMAČKI JEZIK

Imenice (zajedničke, vlastite)

Receptivno i produktivno usvajanje roda, broja i padeža pomoću člana, nastavaka i determinativa. Produktivno korišćenje nominativa, genitiva, dativa i akuzativa jednine i množine, sa odgovarajućim predlozima i bez predloga u govornim situacijama koje su predviđene tematikom. Saksonski genitiv.

Ich lese den Roman "Emil und Detektive". Hilfst du deiner Mutter? Hilfst du Michaelas Mutter? Ich fahre mit den Freunden zum See. Wie gefällt dir das Auto meines Bruders?

Član

Receptivno i produktivno usvajanje određenog i neodređenog člana uz imenice u navedenim padežima. Sažimanje člana *im, am, ins* (receptivno i produktivno). Nulti član uz gradivne imenice (receptivno i produktivno). Prisvojni determinativi u nominativu, genitivu, dativu i akuzativu jednine i množine (receptivno i produktivno).

Ich liege im Bett. Dort steht ein Computer. Der Computer ist neu. Ich trinke gern Milch. Zeig mir dein Foto! Razlika između neodređenog i određenog člana u širem kontekstu (neodređeno i nepoznato: određeno i poznato): *Klaus hat eine neue Jacke. Die Jacke ist gelb.*

Upotreba određenog člana:

- uz glagole kretanja: *ins Bett gehen, zur Schule gehen, ans Meer fahren, ins Gebirge fahren*
- uz godišnja doba: *im Sommer*
- uz doba dana: *am Vormittag*
- uz datume: *am 6. März*

Upotreba nultog člana:

- uz nazive sportova: *Fußball spielen, Gymnastik treiben*
- uz nazive muzičkih instrumenata: *Klavier spielen*
- u izrazima: *zu Fuß gehen, zu Hause sein, nach Hause gehen*
- uz geografske pojmove *nach Italien fahren, in Berlin leben*

Negacija

Kein u nominativu, genitivu, dativu i akuzativu. *Nein, nicht.*
Nein, das weiß ich nicht. Ich habe keine Ahnung.

Zamenice

Lične zamenice u nominativu, dativu i akuzativu jednine i množine (receptivno i produktivno).

Er heißt Peter. Wann besuchst du uns? Wie geht es Ihnen?

slabih i najfrekventnijih jakih glagola

Pridevi

Opisni pridevi u sastavu imenskog predikata, a samo izuzetno u atributivnoj funkciji (receptivno).
Sie ist Lehrerin. Du bist nicht da. Er ist groß.

Pridevi u komparativu i superlativu:

- pravilne poredbene oblike: *billig, billiger, der (die, das) billigste*
- nepravilne poredbene oblike (*gut/besser/der (die, das) beste; lang/länger/der (die, das) längste*).

Pridevi izvedeni od imena grada (*Belgrader, Hamburger*).

Predlozi

Predlozi sa dativom, akuzativom i dativom i akuzativom koji se koriste:

a) za označavanje položaja u prostoru: *auf dem Tisch, unter dem Stuhl, zwischen den Bänken, hinter der Schule, vor dem Theater, dem Kino gegenüber.*

b) za pravac kretanja: *zum Arzt, nach Deutschland, in die Stadt*

v) za vreme: *vor dem Essen, nach der Schule, während der Stunde*

d) za poreklo: *aus der Schweiz*

đ) za sredstvo: *mit dem Taxi*

e) za namenu: *für Kinder*

Prilozi i priloške odredbe (receptivno i produktivno):

a) za vreme: *gestern, vor einer Woche, letztes Jahr, morgen.*

b) za mesto i pravac kretanja: *da hinten, geradeaus, nach links.*

v) za način: *zufällig.*

g) za učestalost: *oft, einmal, jeden Tag, zweimal im Monat, üblich.*

Glagoli (potvrдне, upitne i odrične oblike) u sledećim vremenima:

- a) prezent slabih i jakih glagola; prezent najfrekventnijih glagola sa naglašenim i nenaglašenim prefiksima, prezent modalnih glagola (receptino i produktivno)
- b) preterit pomoćnih i modalnih glagola
- v) perfekt slabih i najfrekventnijih jakih glagola; perfekt najfrekventnijih glagola sa naglašenim i nenaglašenim prefiksima
- g) futur
- d) konjunktiv preterita za postavljanje učtivih pitanja i izražavanje želje (bez gramatičkih objašnjenja):
Möchtest du einen Apfel? Möchtest du heute mit mir ins Kino gehen?
- đ) glagoli sa predložnom dopunom: *warten auf, hoffen auf, sich freuen über/auf*.
- e) povratni glagoli: *sich waschen, sich die Hände waschen*

Brojevi

Osnovni do 1000.

Redni brojevi do 31.

Kazivanje vremena po časovniku.

Rečenica

- a) Osnovne rečenične strukture u potvrdnom, odričnom i upitnom obliku.
- b) Veznici za naporedne rečenice (receptivno i produktivno): *und, aber, oder, denn*.
Er lernt Deutsch, denn er möchte in Berlin studieren. Er hat einen Führerschein aber er fährt nicht.
- g) Veznici za zavisno-složene rečenice *ob, dass, w?* (receptino i produktivno)
Ich weiss nicht, wann der Film beginnt. Er sagt, dass er Deutsch kann.

ENGLISKI JEZIK

ITALIJANSKI JEZIK

RUSKI JEZIK

FRANCUSKI JEZIK

ŠPANSKI JEZIK

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Tokom ostvarivanja programa potrebno je uvažiti visoku obrazovnu i motivacionu vrednost aktivnih i interaktivnih (kooperativnih) metoda nastave/učenja te kroz sve programske celine dosledno osigurati da najmanje jedna trećina nastave bude organizovana upotrebom ovih metoda.

U nastavi koristiti, najmanje u trećini slučajeva, zadatke koji zahtevaju primenu naučenog u razumevanju i rešavanju svakodnevnih problemskih situacija preporučenih od strane Ministarstva i Zavoda, a prilikom ocenjivanja obezbediti da su učenici informisani o kriterijumima na osnovu kojih su ocenjivani.

Komunikativna nastava jezik smatra sredstvom komunikacije. Primena ovog pristupa u nastavi stranih jezika zasniva se na nastojanjima da se dosledno sprovede i primenjuju sledeći stavovi:

- ciljni jezik upotrebljava se u učionici u dobro osmišljenim kontekstima od interesa za učenike, u prijatnoj i opuštenoj atmosferi;
- govor nastavnika prilagođen je uzrastu i znanjima učenika;
- nastavnik mora biti siguran da je shvaćeno značenje poruke uključujući njene kulturološke, vaspitne i socijalizirajuće elemente;
- bitno je značenje jezičke poruke;
- nastavnik i dalje učenicima skreće pažnju i upućuje ih na značaj gramatičke preciznosti iskaza;
- znanja učenika mere se jasno određenim relativnim kriterijumima tačnosti i zato uzor nije izvorni govornik;
- sa ciljem da unapredi kvalitet i količinu jezičkog materijala, nastava se zasniva i na socijalnoj interakciji; rad u učionici i van nje sprovodi se putem grupnog ili individualnog rešavanja problema, potragom za informacijama iz različitih izvora (internet, dečiji časopisi, prospekti i audio materijal) kao i rešavanjem manje ili više složenih zadataka u realnim i virtuelnim uslovima sa jasno određenim kontekstom, postupkom i ciljem;

- nastavnik upućuje učenike u zakonitosti usmenog i pisanog koda i njihovog međusobnog odnosa.

Komunikativno-interaktivni pristup u nastavi stranih jezika uključuje i sledeće:

- usvajanje jezičkog sadržaja kroz ciljano i osmišljeno učestvovanje u društvenom činu;
- poimanje nastavnog programa kao dinamične, zajednički pripremljene i prilagođene liste zadataka i aktivnosti;
- nastavnik je tu da omogući pristup i prihvatanje novih ideja;
- učenici se tretiraju kao odgovorni, kreativni, aktivni učesnici u društvenom činu;
- udžbenici postaju izvori aktivnosti i moraju biti praćeni upotrebom autentičnih materijala;
- učionica postaje prostor koji je moguće prilagođavati potrebama nastave iz dana u dan;
- rad na projektu kao zadatku koji ostvaruje korelaciju sa drugim predmetima i podstiče učenike na studiozni i istraživački rad;
- za uvođenje novog leksičkog materijala koriste se poznate gramatičke strukture i obrnuto;

Tehnike (aktivnosti)

Tokom časa se preporučuje dinamično smenjivanje tehnika / aktivnosti koje ne bi trebalo da traju duže od 15 minuta.

1. Slušanje i reagovanje na komande nastavnika ili sa trake (slušaj, piši, poveži, odredi ali i aktivnosti u vezi sa radom u učionici: crtaj, seci, boji, otvori/zatvori svesku, itd.).
2. Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama, simulacije itd.)
3. Manualne aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera za učionicu ili roditelje i sl.)
4. Vežbe slušanja (prema uputstvima nastavnika ili sa trake povezati pojmove u vežbanki, dodati delove slike, dopuniti informacije, selektovati tačne i netačne iskaze, utvrditi hronologiju i sl.)
5. Igre primerene uzrastu
6. Pevanje u grupi
7. Klasiranje i upoređivanje (po količini, obliku, boji, godišnjim dobima, volim/ne volim, komparacije...)
8. Rešavanje "tekućih problema" u razredu, tj. dogovori i mini-projekti
9. Crtanje po diktatu, izrada slikovnog rečnika
10. "Prevođenje" iskaza u gest i gesta u iskaz
11. Povezivanje zvučnog materijala sa ilustracijom i tekstom, povezivanje naslova sa tekstom ili pak imenovanje naslova
12. Zajedničko pravljenje ilustrovanih i pisanih materijala (izveštaj/dnevnik sa putovanja, reklamni plakat, program priredbe ili neke druge manifestacije)
13. Razumevanje pisanog jezika:
 - uočavanje distinktivnih obeležja koja ukazuju na gramatičke specifičnosti (rod, broj, glagolsko vreme, lice...)
 - a. prepoznavanje veze između grupa slova i glasova
 - b. odgovaranje na jednostavna pitanja u vezi sa tekstom, tačno/netačno, višestruki izbor
 - c. izvršavanje pročitanih uputstava i naredbi
14. Uvođenje dečije književnosti i transponovanje u druge medije: igru, pesmu, dramski izraz, likovni izraz.
15. Pismeno izražavanje:
 - povezivanje glasova i grupe slova
 - zamenjivanje reči crtežom ili slikom
 - pronalaženje nedostajuće reči (upotpunjavanje niza, pronalaženje "uljeza", osmosmerke, ukrštene reči, i slično)
 - povezivanje kraćeg teksta i rečenica sa slikama/ilustracijama
 - popunjavanje formulara (prijava za kurs, pretplatu na dečiji časopis ili sl, nalepnice za kofer)
 - pisanje čestitki i razglednica
 - pisanje kraćih tekstova.

Elementi koji se ocenjuju ne treba da se razlikuju od uobičajenih aktivnosti na času. Isto tako ocenjivanje treba shvatiti kao sastavni deo procesa nastave i učenja, a ne kao izolovanu aktivnost koja podiže nivo stresa kod učenika. Ocenjivanjem i evaluacijom treba da se obezbedi napredovanje učenika u skladu sa operativnim zadacima i kvalitet i efikasnost nastave. Ocenjivanje se sporovodi sa akcentom na proveru postignuća i savladanosti radi jačanja motivacije, a ne na učinjenim greškama.

Elementi za proveru i ocenjivanje:

- razumevanje govora
- razumevanje kraćeg pisanog teksta
- usmeno izražavanje
- pismeno izražavanje
- usvojenost leksičkih sadržaja
- usvojenost gramatičkih struktura
- pravopis
- zalaganje na času
- izrada domaćih zadataka i projekata (pojedinačnih, u paru i grupi)

Načini provere moraju biti poznati učenicima, odnosno u skladu sa tehnikama, tipologijom vežbi i vrstama aktivnosti koje se primenjuju na redovnim časovima.

Predviđena su dva pismena zadatka, po jedan u svakom polugodištu.

Gramatički sadržaji u sedmom razredu

U prethodnim razredima osnovne škole učenici su *usvajali* strani jezik. Učenje je na tom uzrastu bilo pretežno intuitivno: odgovarajućim nastavnim aktivnostima učenici su dovođeni u situaciju da slušaju strani jezik u okviru određenih, njima bliskih i razumljivih situacija, a zatim da naučene iskaze kombinuju da bi se usmeno i pismeno izrazili u sličnim kontekstima.

U petom razredu učenici su počeli da uočavaju prva jezička pravila koja su im olakšavala početno opismenjavanje na stranom jeziku.

Od petog razreda, paralelno sa *usvajanjem*, počinje i *učenje* stranog jezika; reč je o svesnom procesu koji posmatranjem relevantnih jezičkih (i nejezičkih) fenomena i razmišljanjem o njima omogućuje uočavanje određenih zakonitosti i njihovu konceptualizaciju.

Gramatički sadržaji predviđeni u šestom i sedmom razredu dati su, dakle, sa dvostrukim ciljem: da bi učenici mogli da unaprede svoju komunikativnu kompetenciju, ali i da bi stekli osnovna znanja o jeziku kao složenom sistemu. Savladavanje gramatičkih sadržaja, stoga, nije samo sebi cilj, te se autorima udžbenika i nastavnicima predlaže da:

1. ohrabruju učenike da posmatranjem sami pokušavaju da otkriju gramatička pravila;
2. otkrivena gramatička pravila prikažu na shematizovan način;
3. u primerima i vežbanjima koriste što je moguće više poznatu leksiku;
4. primere i vežbanja kontekstualizuju;
5. dodatna objašnjenja - samo najneophodnija - zasnuju na analizi najčešćih gramatičkih grešaka svojih učenika;
6. ukazuju učenicima na nerazumevanje ili nesporazum kao moguće posledice gramatičke nepreciznosti / netačnosti.

Budući da se na ovom uzrastu gramatička znanja proširuju (sposobnost učenika da razumeju strani jezik i da se izraze njime umnogome prevazilazi njihova eksplicitna gramatička znanja), njihovo vrednovanje trebalo bi predvideti pre svega u okviru formativne evaluacije, to jest kroz kratke usmene / pismene vežbe kojima se proverava sposobnost učenika da primene određeno otkriveno gramatičko pravilo; ispravak je za učenike prilika da ga bolje razumeju i zapamte. U sumativnoj evaluaciji (na kraju polugođa i školske godine), to jest u pismenim zadacima i prilikom provere sposobnosti usmenog izražavanja, ne bi trebalo davati gramatička vežbanja, već bi gramatičku tačnost nastavnik trebalo da vrednuje kao jedan od više elemenata kojim se ocenjuju različite receptivne i produktivne jezičke veštine. Elementi i skala vrednovanja, usaglašeni na nivou škole, trebalo bi da budu poznati i jasni učenicima.

FIZIČKO VASPITANJE - IZABRANI SPORT

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj obaveznog izbornog predmeta fizičko vaspitanje - izabrani sport je da učenici zadovolje svoja interesovanja, potrebe, za sticanjem znanja, sposobnosti za bavljenje sportom kao integralnim delom fizičke kulture i nastojanje da stečena znanja primenjuju u životu (stvaranje trajne navike za bavljenje sportom i učešćem na takmičenjima).

Opšti operativni zadaci:

Opšti operativni zadaci se ne razlikuju od osnovnih opštih zadatka fizičkog vaspitanja:

- razvoj i održavanje motoričkih sposobnosti učenika
- učenje i usavršavanje motoričkih formi izabranog sporta
- sticanje teorijskih znanja u izabranom sportu
- poznavanje pravila takmičenja u izabranom sportu
- formiranje navika za bavljenje izabranim sportom
- socijalizacija učenika kroz izabrani sport i negovanje etičkih vrednosti prema učesnicima u takmičenjima
- otkrivanje darovitih i talentovanih učenika za određeni sport i njihovo podsticanje za bavljenje sportom.

Posebni operativni zadaci:

- razvoj i održavanje specifičnih motoričkih sposobnosti (koje su naročito značajne za uspešno bavljenje izabranim sportom)
- učenje i usavršavanje osnovnih i složenih elemenata tehnike izabranog sporta
- pružanje neophodnih znanja iz izabranog sporta (principi tehnike, način vežbanja-treniranja, sticanje osnovnih i produbljenih taktičkih znanja, pravila takmičenja u sportu-itd.) i njihova primena u praksi
- učenje i usavršavanje osnovne taktike izabranog sporta i njena primene u praksi
- obavezna realizacija takmičenja na odeljenjskom i razrednom nivou
- zadovoljavanje socijalnih potreba za potvrđivanjem i grupnim poistovećenjem i dr.
- stvaranje objektivnih predstava učenika o sopstvenim mogućnostima za učešće u izabranom sportu
- podsticanje stvaralaštva učenika u sportu (u domenu tehnike, taktike i takmičenja).

ORGANIZACIONI OBLICI RADA

Osnovni organizacioni oblik rada je nastavni čas.

SADRŽAJI PROGRAMA

Programski sadržaji fizičkog vaspitanja-izabranog sporta čini sledeća struktura:

- razvijanje motoričkih sposobnosti učenika
- sportsko-tehničko obrazovanje učenika (obučavanje i usavršavanje tehnike)
- individualna i kolektivna taktika izabranog sporta
- teorijsko obrazovanje
- pravila izabranog sporta
- organizovanje unutar odeljenskih i međuodeljenskih takmičenja.

TEORIJSKO OBRAZOVANJE

Teorijsko obrazovanje:

- upoznavanje učenika sa značajem i vrednostima izabranog sporta
- upoznavanje učenika sa osnovnim principima vežbanja u skladu sa njegovim uzrastom
- upoznavanje učenika sa štetnim posledicama nepravilnog vežbanja i predoziranja u izabranom sportu
- upoznavanje učenika sa etičkim vrednostima i slabostima sporta
- upoznavanje učenika sa estetskim vrednostima sporta.

Minimalni obrazovni zahtevi:

Predmetni nastavnici utvrđuju minimalne obrazovne zahteve u skladu sa usvojenim programom za svaki izabrani sport. Pod tim se podrazumeva:

- savladanost osnovne tehnike i njena primena

- poznavanje i primena elementarne taktike
- poznavanje i primena pravila
- angažovanost i učešće učenika na takmičenjima u izabranom sportu.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Predmet fizičko vaspitanje - izabrani sport je obavezan izborni predmet i realizuje se u okviru redovne nastave sa jednim časom nedeljno koji se unosi u raspored časova škole. Časovi se upisuju prema redovnom rasporedu časova u rubriku dnevnika pod nazivom fizičko vaspitanje - izabrani sport (npr. atletika) i posebno se numerišu.

Svaki učenik je obavezan da se opredeli za jedan sport koji mu se ponudi početkom školske godine a još bolje na kraju prethodnog razreda.

Škola učenicima treba da ponudi takav izbor da njime budu ponuđeni najmanje dva individualna i dva kolektivna sporta. Ukoliko škola ima optimalne uslove za rad učenicima se može ponuditi i više sportova. Prihvataju se oni sportovi za koje se opredelilo najviše učenika u jednom odeljenju (celo odeljenje realizuje program izabranog sporta cele školske godine). Izbor sporta vrši se na nivou odeljenja.

Predlog za izabrani sport daje stručno veće nastavnika fizičkog vaspitanja. Predlog mora biti realan. Predlažu se sportovi za koje postoje adekvatni uslovi.

Učenici jednog odeljenja u sedmom razredu mogu izabrati isti sport koji su upražnjavali u prethodnim razredima (V, VI) ili mogu izabrati novi sport koji do tada nisu upražnjavali.

I. OSNOVNE KARAKTERISTIKE PROGRAMA

Osnovne karakteristike programu su:

- izbornost
- da služe potrebama učenika
- omogućavanje nastavnicima ne samo da planiraju već i da programiraju rad u nastavi u skladu sa sopstvenim znanjima, iskustvima
- program u velikoj meri omogućava kreativnost nastavnika
- program je u funkciji celokupnog fizičkog vaspitanja učenika.

Predlog sportova koje treba ponuditi učenicima za izbor.

1. U prvom redu sportovi koji se u određenom obimu obrađuju kroz nastavu fizičkog vaspitanja:

- atletika
- sportska gimnastika
- ritmička gimnastika
- rukomet
- košarka
- odbojka
- mali fudbal
- ples.

2. Sportovi koji se nalaze u programima takmičenja "Saveza za školski sport i olimpijsko vaspitanje Srbije":

- atletika
- streljaštvo
- plivanje
- odbojka
- košarka
- rukomet
- mali fudbal
- stoni tenis
- sportska gimnastika.

3. Sportovi za koje je zainteresovana lokalna sredina odnosno lokalna samouprava.

4. Sportovi za koje postoje odgovarajući prirodni i materijalni resursi:

- skijanje
- veslanje.

5. Sportovi sa kojima su se učenici upoznali kroz kursne oblike rada.

DIDAKTIČKO-METODIČKO UPUTSTVO ZA REALIZACIJU ČASOVA IZABRANE SPORTSKE GRANE (IZBORNOG SPORTA)

Časove izabrane sportske grane u pogledu metodike potrebno je u što većoj meri prilagoditi modelu časa fizičkog vaspitanja.

Prema motoričkim formama koje karakterišu izabrani sport i koje se primenjuju u osnovnoj fazi časa treba birati vežbanja, kako za uvodno-pripremnu tako i završnu fazu časa.

Težište rada u svim izabranim sportovima treba da je na tehnici i njenoj primeni u situacionim uslovima.

Kod individualnih sportova insistirati na primeni kretanja u takmičarskim uslovima; na nastojanju da se trči ili pliva što brže, skače što više ili baca što dalje, postiže što više krugova, ili da se kretanje izvede tehnički ispravno i estetski doterano - sve u zavisnosti karakteristika izabranog sporta.

Kod kolektivnih sportova (sportskih igara) forsirati uvežbavanje tehnike i taktike najviše kroz igru i situacione uslove približne uslovima igre.

Na svakom času u određenim vremenskim intervalima sprovoditi takmičenje između ekipa.

U radu na ovim časovima neophodno je praviti timove-ekipe prema sposobnostima.

Na časovima izabranog sporta obavezno je primenjivati diferencirane oblike rada u skladu sa znanjima i sposobnostima učenika. Ovakav pristup je obavezan uvažavajući strukturu učenika koji su se opredelili za određeni sport (ima onih koji su se tim sportom već bavili ili se njime bave i učenika početnika).

Sadržaje rada na časovima programiraju nastavnici zaduženi za realizaciju predmeta fizičko vaspitanje - izabrani sport u skladu sa znanjima o sportskoj grani i sagledavanjem sposobnosti i znanja učenika.

Programirani sadržaji planiraju se kao i svi ostali časovi nastave fizičkog vaspitanja.

Ocenjivanje učenika treba da je u skladu sa obimom i kvalitetom naučenosti sadržaja koji je za učenike određen (program za početnike i program za naprednije).

Kroz časove fizičkog vaspitanja - izabrani sport uočavati učenike koji su posebno talentovani za sport i upućivati ih da se njime bave i izvan škole u klubovima i sportskim školama ako to žele ili imaju interesovanja.

Kroz rad sa učenicima uočavati učenike čije se interesovanje za određeni sport ne poklapa sa njihovim mogućnostima i iste savetovati na kraju školske godine za koji sport da se opredele u narednoj školskoj godini.

II. ORGANIZACIJA VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA

Sadržaji predmeta fizičko vaspitanje-izabrani sport mogu se realizovati u objektima škole, na odgovarajućim vežbalištima - objektima van škole pod uslovom da se nalaze u blizini škole ili da je za učenike organizovan namenski prevoz (sportska hala, bazen, otvoreni tereni, klizalište, skijalište itd).

Časovi se mogu organizovati u istoj smeni u okviru rasporeda časova sa drugim predmetima ili u suprotnoj smeni ako za tim postoji potreba i adekvatni uslovi.

III. PLANIRANJE VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA

Planiranje obrazovno-vaspitnog rada sprovede nastavnici u skladu sa osnovnim principima planiranja u fizičkom vaspitanju. Obavezno se radi godišnji plan rada iz koga proističu mesečni i nedeljni planovi rada.

Nastavnici shodno uobičajenoj praksi obavezno prave i pripremu za pojedinačan čas. Priprema za čas bazira se na prihvaćenoj četvorodelnoj strukturi časa primerenog potrebama fizičkog vaspitanja.

IV. PRAĆENJE I OCENJIVANJE

Praćenje i vrednovanje rada učenika

Praćenje napretka učenika obavlja se sukcesivno u toku cele školske godine, na osnovu jedinstvene metodologije koja predviđa sledeće tematske celine. U sedmom razredu ocenjivanje se vrši brojačno, na osnovu ostvarivanja operativnih zadataka i minimalnih obrazovnih zahteva:

- stanja specifičnih motoričkih sposobnosti (u skladu sa zahtevima izabranog sporta);
- zdravstveno-higijenskih navika karakterističnih za izabranu sportsku granu;
- dostignutog nivoa savladanosti motoričkih znanja, umenja i navika u skladu sa individualnim mogućnostima u izabranoj sportskoj grani i minimalnim obrazovnim zahtevima za izabranu sportsku granu;

- odnosa prema radu i vrednovanje učešća na školskim sportskim takmičenjima.
- 1. Praćenje i vrednovanje motoričkih sposobnosti vrši se na osnovu savladanosti programskog sadržaja kojim se podstiče razvoj onih fizičkih sposobnosti koje su karakteristične za izabrani sport, a u skladu sa razvojnim karakteristikama učenika.
- 2. Usvojenost zdravstveno-higijenskih navika prati se na osnovu utvrđivanja nivoa pravilnog držanja tela i održavanja lične i kolektivne higijene, a, takođe, i na osnovu usvojenosti i primene znanja iz oblasti zdravlja posebno s obzirom na karakteristike izabranog sporta.
- 3. Step savladanosti motoričkih znanja i umenja sprovodi se na osnovu minimalnih programskih zahteva, vezanih za izabrani sport.
- 4. Odnos prema radu vrednuje se na osnovu redovnog i aktivnog učestvovanja u nastavnom procesu, takmičenjima i vanškolskim aktivnostima.

Ocenjivanje učenika u okviru praćenja i vrednovanja nastavnog procesa, vrši se na osnovu pravilnika o ocenjivanju učenika osnovne škole i na osnovu savremenih didaktičko metodičkih znanja.

V. PEDAGOŠKA DOKUMENTACIJA I DIDAKTIČKI MATERIJAL

Obavezna pedagoška dokumentacija je:

Dnevnik rada, struktura i sadržaj utvrđuje se na republičkom nivou i odobrava ga ministar, a nastavniku se ostavlja mogućnost da ga dopuni onim materijalom za koje ima još potrebe.

Planovi rada: godišnji, po razredima i ciklusima, plan stručnog aktiva, plan vančasovnih i vanškolskih aktivnosti i praćenje njihove realizacije.

Pisane pripreme nastavnik sačinjava za pojedine nastavne teme koje sadrže: vremensku artikulaciju ostvarivanja nastavne teme (ukupan i redni broj časova, vreme realizacije), konzistentnu didaktičku strukturu časova (oblike rada, metodičke postupke obučavanja i uvežbavanja).

Radni karton: treba da ima svaki učenik sa programom vežbanog sadržaja kojeg sačinjava učitelj ili predmetni nastavnik, a koji su prilagođeni konkretnim uslovima rada.

Formulari za obradu podataka za: stanje fizičkih sposobnosti, realizaciju programskih sadržaja u časovnoj i vančasovnoj organizaciji rada.

Očigledna sredstva: crteži, konturogrami, video-trake aranžirane, tablice orijentacionih vrednosti motoričkih sposobnosti, raznovrsna obeležavanja radnih mesta i drugi pisani materijali koji upućuju učenike na lakše razumevanje radnih zadataka.

V. IZBORNI NASTAVNI PREDMETI

SVAKODNEVNI ŽIVOT U PROŠLOSTI (1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave izbornog predmeta svakodnevni život u prošlosti jeste da se osigura da svi učenici steknu bazičnu jezičku i naučnu pismenost i da napreduju ka realizaciji odgovarajućih Standarda obrazovnih postignuća, da se osposobe da rešavaju probleme i zadatke u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskutuju sa drugima, razviju motivisanost za učenje i zainteresovanost za predmetne sadržaje, kao i da prošire znanja iz oblasti opšte kulture, da se osposobe kroz upoznavanje sa načinom života ljudi u prošlosti bolje razumeju svet i vreme u kome žive i razviju svest o kontinuitetu i ukorenjenosti. Učenici bi trebalo da se upoznaju sa specifičnostima dinamike kulturnih promena i da nauče kako da sagledaju sebe u kontekstu "drugog" da bi sopstveni identitet što potpunije integrisali u širi kontekst razuđene i složene sadašnjosti.

Zadaci nastave izbornog predmeta svakodnevni život u prošlosti su stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave ovog izbornog predmeta svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave predmeta) budu u punoj meri realizovani

Kroz nastavu usmerenu ka upoznavanju s različitim elementima svakodnevnog života, kao što su odnosi u porodici, ishrana, obrazovanje, igre, zabava, stanovanje, odevanje... učenici uočavaju njihovu uslovljenost istorijskim procesima i događajima. Konceptija nastave ovog izbornog predmeta naglasak stavlja na upoznavanje s osnovnim elementima svakodnevnog života u prošlosti Srbije, Evrope i sveta, s namerom da se uoče njihovi zajednički imenitelji i upoznaju različitosti koje postoje u datom istorijskom kontekstu, kao i u odnosu na savremeno doba u kojem učenik živi. Podsticanjem radoznalosti, kreativnosti i istraživačkog duha u proučavanju ovog predmeta, učenici treba da se osposobe da formiraju jasniju predstavu o prošlim vremenima, da ovladaju elementarnim procedurama prikupljanja istorijske građe, kao i da razviju kritički odnos prema toj građi i drugim ostacima prošlih vremena.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- razumeju pojam svakodnevni život
- razumeju značaj proučavanja svakodnevnog života u prošlosti
- usvoje i prošire znanja o razlikama između svakodnevnog života danas i u prošlosti
- usvoje i prošire znanja o ulozi novca i banaka u svakodnevnom životu ljudi nekad i sad
- upotpune znanja o istoriji srpskog novca
- steknu znanja o svakodnevnom životu u novom veku
- steknu znanja o svakodnevnom životu Srba u novom veku
- razvijaju istraživačku radoznalost
- razvijaju sposobnost povezivanja znanja iz različitih oblasti.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD

Pojam svakodnevnog života (uočavanje razlike između političke istorije i istorije svakodnevnog života i ukazivanje na osnovne tematske oblasti istraživanja - ishrana, stanovanje, odevanje, obrazovanje, odnosi u porodici i lokalnoj zajednici, lečenje, religioznost i verovanja običnih ljudi, zabava, takmičarske igre...).

Značaj proučavanja svakodnevnog života u prošlosti (prošlost ne pripada samo vladarima, vojskovođama i državicima, već i običnim ljudima, kojima se možemo približiti jedino istraživanjem njihove svakodnevice).

NOVAC I BANKE NEKAD I SAD

Pojmovi numizmatika, novac i banka (numizmatika kao nauka o postanku, razvoju i upotrebi kovanog novca; novac kao specifična roba, mera vrednosti, platežno sredstvo i kao jedno od obeležja samostalnosti države; banka kao preduzeće koje trguje novcem).

Novac i banke u sadašnjosti (svrha i značaj postojanja novca i banaka; pojmovi - štednja, trezor, kredit, kamata, deonica, inflacija, deflacija; falsifikovanja novca, savremeno potrošačko društvo u kome je novac najviša vrednost...).

Novac i banke u prošlosti (istorijat novca i banaka - od starog veka do danas: od plaćanja u naturi do kovanog, papirnog, "plastičnog" i "elektronskog" novca i od malih menjačnica u Staroj Grčkoj i Rimu, preko renesansnih banaka, do modernih multinacionalnih finansijskih institucija; materijali od kojih je izrađivan novac, istorijski fenomen "kvarenja" novca; likovi i različiti simboli na kovanom i papirnom novcu...).

Novac u Srbiji nekad i sad (istorijat novca od srednjeg veka do danas: perper, dinar, dukat, groš, akča-aspra, talir, forinta, marka; *dinar* kao zvanična valuta moderne Srbije; motivi na novčanicama; nastanak i razvoj Narodne banke kao prve finansijske institucije u Srbiji).

SVAKODNEVNI ŽIVOT U NOVOM VEKU

Svakodnevni život u Evropi i svetu od kraja XV do kraja XIX veka

Način ishrane (sakupljanje i pripremanje namirnica, upotreba istočnjačkih začina, jelovnik, ponašanje za stolom, pribor za jelo, načini čuvanja hrane i njeno konzerviranje, piće, konzumiranje kafe, čaja i duvana...).

Odevanje (materijali i načini obrade, pojava šivaće mašine, stilovi u odevanju, modne kuće, svakodnevna i svečana odeća, nakit, frizure, perike, šminka, parfemi, lična higijena...).

Porodični odnosi (tradicionalni i moderni pogledi na porodicu, položaj deteta; promene nastale posle Francuske revolucije).

Stanovanje u doba renesanse i baroka (građevinski materijali, način gradnje, oruđa za rad, izgled objekata i organizacija prostora - palata, dvorana, ložnica, studio, kabinet, odžaklija; osvetljenje, grejanje, ukrašavanje stambenog prostora - slike, portreti članova porodice; kućni inventar; razlika u načinu stanovanja između sela i grada i između bogatih i siromašnih).

Stanovanje u industrijsko doba (vrste objekata i organizacija prostora; osvetljenje - gas i struja; grejanje, kućni inventar; ukrašavanje stambenog prostora - slike, portreti članova porodice, fotografije).

Život u renesansnom i baroknom gradu (prostorno i urbano planiranje, primeri Venecije, Firence, Napulja, Madrida, Pariza, Londona, Antverpena, Amsterdama...).

Život u gradu industrijskog doba (prostorno i urbano planiranje, nove ulice - pojava bulevara; nastanak industrijskih četvrti, radnička naselja i predgrađa; boemske četvrti; pojava moderne infrastrukture - vodovod, kanalizacija, metro; primeri Pariza, Londona, Berlina, Njujorka).

Život na selu (osnovni ritmovi agrarne proizvodnje, organizacija radnog dana...).

Obrazovanje i vaspitanje (škole i univerziteti, uloga crkve i države - pojava svetovnog i obaveznog obrazovanja; pojava štamparstva i širenje pismenosti, pojava školskih udžbenika, zabranjene knjige, pojava legata i zadužbina; položaj učenika - nagrađivanje i kažnjavanje, odevanje učenika).

Verski život (obeležja svakodnevnog života pripadnika različitih verskih konfesija - sličnosti i razlike između katolika, protestanata, pravoslavaca, muslimana, Jevreja; pojava ateizma).

Vojska (izrada i izgled vojničke opreme: mačevi, koplja, vatreno oružje - od primitivnih pušaka arkebuza i musketa do razorne artiljerije; uvođenje stajaće vojske, razvoj moderne vojne strategije i taktike - pojava generalštaba, uvođenje uniformi i vojnih odlikovanja; vojno obrazovanje).

Klasična muzika i klasično pozorište (muzički instrumenti - klavir, orgulje, violina, flauta, gitara; pozorište u doba Šekspira i Molijera, nastanak opere).

Dokolica i zabavni život (igre, ples uz muziku, balovi, maskiranje, ulični zabavljači, putujuća pozorišta, kockanje...).

Komunikacije u industrijsko doba (razvoj poštanskog, telegrafskog i železničkog saobraćaja; pojava telefona, parobrod, novine i novinarstvo).

Putovanje i turizam (otkrivanje novih destinacija, gostionice i hoteli, banje).

Odnos prema drugom i različitom (prema strancima, pripadnicima druge profesije, pola, veroispovesti, političkog uverenja; progon veštica).

Strahovi stanovništva (od smaka sveta, pomračenja sunca i meseca, kometa, prirodnih nepogoda, gladi, bolesti, mitskih bića - vampira, vukodlaka, duhova...).

Lečenje (bolnice, načini zdravstvene zaštite i preventive, humanitarne organizacije - Crveni krst; lekovi i lekovito bilje, apoteke, zarazne bolesti, bolesti mornara, higijenski uslovi, epidemije, karantini...).

Svakodnevni život Srba od kraja XV do kraja XIX veka

Način ishrane (rekonstrukcija mogućeg jelovnika - dvor, grad, selo; pripremanje hrane, posni i mrsni ciklusi, uticaji drugih kuhinja na karakter ishrane; piće, konzumiranje kafe i duvana).

Odevanje (materijali i tkanine - čoja, krzno, koža, lan, svila; nakit, razlika u odevanju kod Srba u Habzburškom i Turskom carstvu, kao i kod pripadnika različitih društvenih grupa; crna odeća monaha i plava odeća

sveštenika u Karlovačkoj mitropoliji; srednjoevropski uzori u oblačenju srpskog građanskog staleža u Habzburškoj monarhiji; zabrana hrišćanima u Turskoj da nose zelenu i skarletnu boju odeće, kao i bele turbane kako bi se razlikovali od muslimana; građansko odelo, uniforme državnih činovnika, lekara, carinika, profesora Liceja i gimnazija u obnovljenoj Srbiji; narodna nošnja u Srbiji - opanci, šarene čarape, gaće od platna, čakšire od čoje, vezene košulje, gunj, šubara, fes, jelek, pregača, zubun...).

Stanovanje (građevinski materijali, način gradnje, izgled objekata i organizacija prostora; razlike u stanovanju kod Srba u Habzburškom i Turskom carstvu: dvorci, gradske kuće, konaci, seoske kuće - brvnare, čatmare, bondručare, *kućeri* - prenosne kuće; dvorovi vladara - vožda Karađorđa, kneza Miloša, kneza Mihaila, kneza Aleksandra, vladike Petra II, knjaza Danila, knjaza Nikole; ukrašavanje stambenog prostora - nameštaj, ikone, portreti članova porodice, srpskih vladara i crkvenih velikodostojnika, fotografije; uređenje dvorišta).

Život u gradu (osnovni tipovi gradskih naselja - varošica, varoš i grad; orijentalni i evropski uticaji; primeri Beograda, Novog Sada, Niša, Kragujevca...).

Trgovina i zanatstvo (esnafi, zanati - turski i nemački nazivi za zanatlje: ćurčija, terzija, abadžija, boltadžija, papudžija, mumdžija, tufegdžija, kujundžija, čarugdžija, šloser, tišler, šuster, šnajder...).

Život na selu (osnovni ritmovi agrarne proizvodnje; osnovna obeležja zemljoradnje, vinogradarstva i stočarstva; zadruga, moba, pozajmica; poljoprivredna oruđa, mlinovi, vetrenjače, čuvanje i skladištenje hrane).

Porodica (običaji životnog ciklusa - rođenje, svadba, smrt, sahrana; položaj muškarca, žene i deteta u porodici i lokalnoj zajednici, život u užoj i široj porodici - zadruga i inokosna porodica).

Društveni život (osnovni praznici zajednice - verski i državni; porodični praznici - krsna slava; radni i neradni dani; uloga kafana, krčmi i mehana; različiti oblici zabavnih aktivnosti: na selu - kolo, prela, posela, panađuri; u gradu - balovi, soarei, izleti, književne družine i čitališta, pozorište...).

Odnos prema drugom i različitom (prema strancima, pripadnicima druge profesije, pola, veroispovesti, političkog uverenja; gostoprimstvo).

Obrazovanje (širenje osnovne pismenosti u lokalnim sredinama - parohijski sveštenik kao učitelj pisanja i čitanja, manastiri kao centri pismenosti i obrazovanja; osnivanje svetovnih škola - gimnazija i Velika škola; jedan dan u školi; školska slava; odevanje učenika; školovanje ženske dece; slanje đaka na školovanje u inostranstvo).

Vojska (oružje ustanika, način ratovanja ustaničke vojske - značaj šančeva i utvrđenja; pešadija, konjica, artiljerija; vojna organizacija za vreme kneza Mihaila i kneza Milana - oružje, uniforme i odlikovanje; poreklo šajkače, vojno obrazovanje).

Lečenje (načini zdravstvene zaštite i preventive, humanitarne organizacije - Crveni krst; lekovi i lekovito bilje, apoteke, zarazne bolesti, higijenski uslovi, epidemije, karantini; prve bolnice i prvi Srbi lekari u južnoj Ugarskoj u XVIII veku, otvaranje bolnica u Srbiji u vreme kneza Miloša; nadrilekarstvo, vradžbine...).

Komunikacije (pismo, pošta, telegraf; putevi, novine i novinarstvo, poklonička putovanja - hadžiluci).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Tokom ostvarivanja programa potrebno je uvažiti visoku obrazovnu i motivacionu vrednost aktivnih i interaktivnih (kooperativnih) metoda nastave/učenja te kroz sve programske celine dosledno osigurati da najmanje jedna trećina nastave bude organizovana upotrebom ovih metoda.

U nastavi koristiti, najmanje u trećini slučajeva, zadatke koji zahtevaju primenu naučenog u razumevanju i rešavanju svakodnevnih problemskih situacija preporučenih od strane Ministarstva i Zavoda, a prilikom ocenjivanja obezbediti da su učenici informisani o kriterijumima na osnovu kojih su ocenjivani.

Program za sedmi razred je konceptijski postavljen da predstavlja smisaonu celinu koja istovremeno otvara mogućnosti za dalji razvoj i nadogradnju sadržaja u programima ovog predmeta za osmi razreda, a oslanja se na sadržaje iz petog i šestog razreda. Sastoji se iz tri tematske celine.

Prva celina se može odrediti kao bazična jer svi programi za ovaj predmet, od petog do osmog razreda, njome započinju. Sadržaji u okviru ove teme namenjeni su preciznijem određivanju pojma *svakodnevni život*, kao i objašnjavanju značaja proučavanja svakodnevnog života ljudi u prošlosti.

Druga je fokusirana na samo jedan sadržaj svakodnevnog života. U sedmom razredu ta tema je *Novac i banke nekad i sad*, koja se obrađuje polazeći od sadašnjosti koja je učenicima poznata ka sve daljoj prošlosti.

Treća tematska celina se bavi različitim aspektima svakodnevnog života u određenom vremenskom periodu. U sedmom razredu to je *novi vek*, čime se obezbeđuje veza sa proučavanjem istorijskih događaja u okviru obaveznog predmeta *istorija*.

Podelom na pomenute tematske celine, učenicima je omogućeno da se u bilo kom razredu opredeljuju za ovaj izborni predmet po prvi put, a da propušteni program(i) ne predstavljaju ozbiljniju prepreku. Oni učenici koji izaberu da tokom čitavog drugog ciklusa osnovnog obrazovanja i vaspitanja pohađaju ovaj predmet ovladaće najvažnijim pojmovima i pojavama, koje čine svakodnevicu ljudi u rasponu od praistorije do savremenog doba, a sa sadržajima četiri teme (po jedna za svaki razred) biće detaljnije upoznati.

Iako je ceo program okrenut prošlosti, neophodno je da se tokom rada sa učenicima vrši stalna komparacija sa savremenim dobom, čime se potencira shvatanje kontinuiteta u razvoju ljudi i društva. Sadržaji se, takođe, obrađuju i kroz dimenziju lokalno - globalno, gde učenici imaju priliku da svoj zavičaj bolje prouče u odnosu na zadanu epohu.

U sadržaju programa date su osnovne tematske celine, a nastavnik ima slobodu da kreira konačnu verziju programa za svaku grupu sa kojom radi, uvažavajući interesovanja učenika i ciljeve i zadatke predmeta. Početni časovi, kad se učenici međusobno bolje upoznaju jer najčešće pripadaju različitim odeljenjima, pogodni su da se razgovara i o izboru sadržaja. Navodeći interesantne istorijske činjenice ili pitanja (kako su u prošlosti ljudi popravljali zube, kako su znali koliko je sati...?), nastavnik pobuđuje učeničku radoznalost i motivise ih da se opredele za neke od ponuđenih sadržaja. Odgovornost nastavnika je da, zatim, te sadržaje uobliči u konkretne nastavne teme, koje će biti obrađivane na časovima.

Tako dobijeni materijal osnov je za dalji rad nastavnika, planiranje aktivnosti i pripremu za čas. Poželjno je da nastavnik postigne da planirane aktivnosti imaju definisanu strukturu, koju odlikuju fleksibilnost i adaptibilnost. U pripremnoj fazi nastavnik treba da prikupi dovoljan broj informacija o sadržajima na kojima će raditi sa učenicima, ali će konačni obim informacija biti određen učeničkim potrebama i mogućnostima da ih pripreme i prime. Nastavnik je taj koji ne dozvoljava da dominira preterana faktografija, a nastoji da se postigne funkcionalnost znanja i povezanost činjenica u smislu celine. On na različite načine podstiče osamostaljivanje učenika u prikupljanju i sređivanju istorijskih podataka, usmerava ih na različite izvore informacija i podučava ih kako da se prema njima kritički odnose. Na taj način se neguje istraživački duh i ljubav prema nauci i podstiče mišljenje zasnovano na proverenim činjenicama i argumentima.

Osnovni pristup u radu jeste interdisciplinarnost i savlađivanje novih i nepoznatih činjenica pomoću onih bliskih i poznatih. U okviru ovog predmeta postoje velike mogućnosti za integraciju školskog i vanškolskog znanja učenika, za izlazak iz okvira školskih udžbenika i učionice, uključivanje roditelja i sugrađana koji poseduju znanja, kolekcije, knjige, filmove i drugo što može da pomogne u realizaciji programa.

Nastavnik svakoj nastavnoj jedinici pristupa kao posebnom obrazovnom i didaktičkom problemu za koji zajedno sa učenicima pronalazi odgovarajuća rešenja. Uvek treba težiti kombinovanju različitih metoda rada (kratka predavanja, gledanje filmova, čitanje knjiga, diskusije, analiza pisanih izvora i slika, posete arheološkim i istorijskim lokalitetima, pravljenje upotrebnih predmeta iz prošlosti...). Posebno je prikladno organizovati učenike u timove, gde se centralni zadatak rešava tako što svako ima svoj pojedinačni radni zadatak i ulogu u timu.

U izvođenju nastave aktivnost učenika je najvažnija, bez obzira na izabrane metode rada. Nastavnikova je uloga da organizuje nastavu, pruži pomoć učenicima u radu (od davanja informacija do upućivanja na izvore informacija) i da podstiče interesovanje učenika za predmet. U toku svih aktivnosti treba ohrabrivati razmenu informacija, kako između učenika i nastavnika, tako i između samih učenika.

Kvalitet nastave unaprediće upotreba različitih nastavnih sredstava kao što su: ilustracije, dokumentarni i igrani video i digitalni materijali, arheološki materijal ili kopije nalaza, posete kulturno-istorijskim spomenicima, kompjuterske igrice koje se zasnivaju na rekonstrukciji društva iz prošlosti i dr.

Domaći zadaci imaju svoje opravdano mesto u realizaciji ovog programa. Ukoliko se dobro postave, neće dodatno opteretiti učenike niti kod njih izazvati odbojnost. Razlog za uvođenje domaćih zadataka ne proizilazi iz malog fonda časova i obimnog gradiva, već iz samog cilja predmeta. Domaći zadaci će u velikoj meri doprineti da se učenici osamostale u istraživačkim aktivnostima i prikupljanju podataka, posebno kada se usklade s interesovanjima učenika (ne treba svi učenici da imaju isti domaći zadatak). Mnoge domaće zadatke učenici mogu raditi u paru ili manjoj grupi, uz pomoć porodice, za vreme raspusta, što su nedovoljno iskorišćeni modaliteti u radu s učenicima.

Kao i kod drugih izbornih predmeta gde ocena ne utiče na školski uspeh, ocenjivanje dobija nešto drugačiju dimenziju. Za ovaj predmet klasično pismeno i usmeno ispitivanje znanja nije pogodno. Svaka aktivnost je prilika da se učenik oceni. Nastavnik prati celokupni rad učenika i nagrađuje sve njegove aspekte. Pored stečenog znanja o svakodnevnom životu ljudi u prošlosti, nastavnik treba da nagradi i učešće i posvećenost aktivnostima nezavisno od postignuća. Ocena je odraz individualnog napredovanja deteta i podsticaj za njegov dalji razvoj.

Kako je sadržaj predmeta povezan sa svim oblastima života (ishrana, odevanje, obrazovanje, lečenje, proizvodnja, zabava...), učenici imaju priliku da savlađivanjem programa ovog predmeta dobiju brojne informacije značajne za svoj budući profesionalni razvoj. Nastavnik treba da ima u vidu i ovaj aspekt predmeta i, ukoliko kod nekog učenika prepozna posebno interesovanje za određene sadržaje, treba da mu ukaže kojom profesijom bi se mogao baviti, odnosno u kojoj srednjoj školi se stiču znanja i zvanja za određenu oblast.

Da bi se zadaci nastave što potpunije ostvarili, trebalo bi da postoji korelacija s drugim obaveznim i izbornim nastavnim predmetima kao što su *istorija, geografija, srpski jezik, likovna kultura, muzička kultura, crtanje, slikanje i vajanje, šah, verska nastava, građansko vaspitanje...*

Na kraju školske godine, kao mogućnost da se sistematizuje i rekapitulira usvojeno znanje, može se organizovati izložba/priredba kojom bi učenici pokazali stečeno znanje, kao i materijale i predmete koje su prikupili izučavajući ovaj izborni predmet. Ovakve izložbe/priredbe zahtevaju od nastavnika da planira časove na kraju školske godine za njihovu pripremu.

Posebni zahtevi

Novac i banke nekad i sad

Kroz obradu ove tematske celine učenici će se upoznati sa ulogom i značajem novca i banaka u životu ljudi i razvoju svih društava do danas. Aktivnosti treba tako organizovati da učenici shvate psihološki i socijalni aspekt novca i njegovu pozitivnu i negativnu ulogu.

Proučavanje ove teme može da započne analizom novca koji je sada u upotrebi, razgovorom o smislu postojanja brojnih banaka koje se bave prometom novca i o pojavama kao što su inflacija, štednja, krediti, falsifikovanje novca...

Ukoliko učenici imaju interesovanja, mogu se organizovati debatne grupe koje bi napadale i branile postojanje novca (kako bi se živelo bez njega - za i protiv) i koje bi upoređivale mesto i ulogu novca u prošlosti i sadašnjosti... Cilj je da učenici shvate zašto je novac oduvek bio jedan od glavnih "organizatora" društva.

Važno je ukazati na materijale koji su se koristili za izradu novca (posebno kovanog) i na estetski aspekt novca. Učenici mogu i sami pregledom izabranog novca iz prošlosti i sadašnjosti (u tu svrhu mogu se koristiti pravi novac, ali i fotografije) da identifikuju simbole koji su se koristili i da pokušaju da tumače njihovo značenje. Deo aktivnosti se može posvetiti i ličnostima prikazanim na novcu i identifikovati po čemu su oni poznati, odnosno zašto su zaslužili takvu počast (vladari, vojskovođe, naučnici, umetnici...).

Posebnu pažnju treba posvetiti analizi srpskog novca kroz istoriju.

Numizmatička vrednost zbirke starog novca može se pojasniti učenicima organizovanjem posete ustanovama koje poseduju takve zbirke u lokalnoj sredini ili u Beogradu (Narodni muzej, Narodna banka Srbije). Učenici mogu doneti stari novac koji imaju u svojim kućama i pripremiti priču o njegovoj starosti, poreklu, izgledu, vrednosti...

Učenicima mogu biti interesantne teme o funkciji novca na narodnoj nošnji nekih zemalja, ili o tome kako se novac čuvao kad nije bilo banaka, kako su izgledali novčanici i čime su se ukrašavali (muški i ženski novčanici, vrećice za novac...). Moguće je i analizirati nazive koje novac ima u različitim delovima sveta, ili otkriti poreklo reči *dinar* i u kojim se sve zemljama on koristi. Učenicima, takođe, može biti atraktivna aktivnost na osmišljavanju novca za neku hipotetičku državu, a od radova se može napraviti izložba.

Svakodnevni život u novom veku

Nastavni sadržaji preporučeni u ovoj temi daju mogućnost učenicima da steknu jasniju sliku o periodu novog veka. Najveći deo prošlosti pripada običnim ljudima, koji su nam po mnogo čemu veoma bliski. Taj "običan" i uglavnom "bezimeni" svet pojedinaca i lokalnih zajednica (sagledanih kao opozicija centru) čini zapravo istoriju sveta, koju klasična istorija, politički i događajno usmerena, predstavlja samo kroz istoriju država, vladara i vladajućih elita. Upoznavanjem sa ljudskom svakodnevicom u novom veku, kao i u bilo kojoj drugoj istorijskoj epohi, učenicima će se ukazati brojne sličnosti i razlike s današnjim vremenom.

Uočavanje sličnosti i razlika ima dva osnovna cilja. Prvo, učenicima će se apstraktnost istorijske nauke o istorijskim procesima i iščezlim državama i kulturama približiti kroz "konkretizaciju" prošlosti u pojavi svakodnevice običnih ljudi prošlih vremena. Time se kod učenika stvara svest da je prošlost nekada bila nečija sadašnjost, kao što i naša svakodnevica veoma brzo postaje prošlost. Drugo, u dijalogu sa različitim i drugim, učenici će moći da potpunije sagledaju neposredno okruženje i društvo u kome žive, kao i sebe same. Na taj način, doći će do proširivanja stečenih znanja, a u isto vreme proces formiranja svesti o samom sebi i okolnom svetu biće upotpunjen saznanjem o razvoju i usavršavanju kulturnih odlika različitih zajednica, koje najčešće odgovaraju promenama njihovih društveno-ekonomskih sistema. Time bi trebalo da se kod učenika podstakne

razvoj veštine posmatranja, upotrebe komparativnosti i kritičkog sagledavanja njegovog sopstvenog okruženja i sadašnjice.

ODABRANA LITERATURA:

- D. Bandić, *Narodna religija Srba u 100 pojmova*, Beograd 2004.
- F. Brodel, *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XIV do XVIII veka, Knj.1: Struktura svakodnevice: moguće i nemoguće*, Novi Sad 2007.
- E. Buhari, *Napoleonova gardijska konjica*, Beograd 2006.
- A. Veselinović, R. Ljušić, *Srpske dinastije*, Novi Sad 2001.
- P. Vilar, *Zlato i novac u povijesti 1450-1920*, Beograd 1990.
- A. Vuletić, J. Mijailović, *Između posela i balova. Život u Srbiji u 19. veku*, Beograd 2005.
- Ž. Delimo, *Strah na zapadu od XIV do XVIII veka: opsednuti grad*, Vrnjačka Banja 1982.
- S. Dimitrijević, *Srednjovekovni srpski novac*, Beograd 1997.
- Istorija privatnog života III, od renesanse do prosvetćenosti*, priredili F. Arijes i Ž. Dibi, Beograd 2002.
- Istorija privatnog života IV, od Francuske revolucije do Prvog svetskog rata*, priredili F. Arijes i Ž. Dibi, Beograd 2003.
- K. Kanduri, *Veliko istraživanje - istorija*, Beograd 2005.
- R. Ljušić, *Istorija za treći razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera*, Beograd 2007, 81–83, 114–117, 231–234.
- R. Ljušić, *Istorijska čitanka i radna sveska za treći razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera*, Beograd 2007, 140–145.
- R. Ljušić, *Ljubavi srpskih vladara i političara*, Niš 2000.
- R. Mandru, *Opsednutost đavolom i vradžbine u XVII veku*, Novi Sad 1988.
- B. Miljković-Katić, *Struktura gradskog stanovništva sredinom XIX veka*, Beograd 2002.
- Obrazovanje kod Srba kroz vekove*, Beograd 2001.
- Privatni život u srpskim zemljama u osvit modernog doba*, priredio A. Fotić, Beograd 2005.
- Privatni život kod Srba u devetnaestom veku. Od kraja osamnaestog veka do Prvog svetskog rata*, priredili Ana Stolić i Nenad Makuljević, Beograd 2006.
- Službeno odelo u Srbiji u 19. i 20. veku*, Beograd 2001.
- Stari Beograd - iz putopisa i memoara*, priredio Đuro Gavela, Beograd 1951.
- Ž. Stojanović, *Papirni novac Srbije i Jugoslavije*, Beograd 1996.
- A. Fotić, *U Osmanskom carstvu (XV-XVIII vek)*, Beograd 2007.

CRTANJE, SLIKANJE I VAJANJE **(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)**

Cilj i zadaci

Cilj obrazovno-vaspitnog rada u nastavi likovne kulture je da se podstiče i razvija učenikovo stvaralačko mišljenje i delovanje u skladu sa demokratskim opredeljenjem društva i karakterom ovog nastavnog predmeta.

Zadaci vaspitno-obrazovnog rada u nastavi likovne kulture sastoji se u razvijanju učenikove sposobnosti za:

- korišćenje svih likovnih elemenata
- likovni stvaralački rad
- korišćenje različitih materijala i medijuma
- usvajanje estetskih kriterijuma i za kreativno mišljenje
- doživljavanje likovnih umetničkih dela u okviru kulturne baštine za prepoznavanje savremenih kretanja u umetnosti svog i drugog naroda
- vizuelnu percepciju i apercepciju
- kritičko mišljenje
- oplemenjivanje životnog radnog prostora
- aktivno stvaralačko delovanje u kulturnom i umetničkom životu sredine
- aktivno estetsko unapređivanje svoje okoline i očuvanje prirode i baštine zavičaja i domovine
- negovanje ukupnih ljudskih dostignuća
- buduća zanimanja, profesionalnu orijentaciju
- emancipaciju ličnosti učenika
- kulturu rada.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- proširuju iskustva u likovnom izražavanju i razviju likovno-estetski senzibilitet za: arabesku, proporcije, kompoziciju i prostor, objedinjavanje pokreta igre i zvuka, fotografiju i performans
- upoznaju osnovne elemente likovne organizacije i pripreme se za samostalno i kolektivno preoblikovanje određenog prostora
- se osposobe da povezuju likovni rad s literarnim scenskim izrazom, zvukom i pokretom
- upoznaju vrednosti spomenika kulture i svoju kulturnu baštinu.

STRUKTURA: 1. Sadržaji programa

2. Kreativnost

3. Medijumi

SADRŽAJI PROGRAMA

CRTANJE (8+3+1)

Proporcije.

Percepcija.

Crtanje - prirodni ugljeni štapići, olovke s mekim grafitnim uloškom, papiri...

Proporcije - vežbanje i estetska analiza.

Komponovanje veličina u prostoru.

Percepcija.

Crtanje - prirodni ugljeni štapići, olovke s mekim grafitnim uloškom, papiri...

Komponovanje i stepenovanje oblika u prostoru.

Percepcija - apercepcija.

Crtanje; odgovarajuća sredstva i materijali.

Arabeska.

Percepcija - apercepcija.

Crtanje, slikanje, odgovarajuća sredstva i materijali.

Arabeska - vežbanje.

Estetska analiza.

SLIKANJE (8+3+1)

Ravnoteža oblika i boje u prostoru

Percepcija - apercepcija

Crtanje, slikanje – odgovarajuća sredstva i materijali

Kontrast, svetlina, površina i oblika u određenom prostoru

Percepcija - apercepcija

Crtanje, slikanje; odgovarajuća sredstva i materijali.

Srodnost likovnih vrednosti u određenom prostoru.

Percepcija - apercepcija.

Crtanje, slikanje – odgovarajuća sredstva i materijali.

VAJANJE (10+2+1)

Oblikovanje masa i volumena dodavanjem i oduzimanjem.

Percepcija - apercepcija.

Vajanje; odgovarajuća sredstva i materijali.

Ornamenti (trodimenzionalni)

Percepcija-apercepcija.

Vajanje - odgovarajuća sredstva i materijali.

Vajarski materijali, odlivanje (negativ, pozitiv)

Percepcija - apercepcija.

Vajanje – gips i odgovarajuća sredstva i materijali.

Performans.

Percepcija - apercepcija.

Odgovarajuća sredstva i materijali.

Estetska analiza.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Programski sadržaji omogućavaju prepoznavanje i razvoj darovitosti učenika i njihovih individualnih sposobnosti i postepeno uvođenje učenika u oblast profesionalne orijentacije.

S obzirom da koncepcija ovog izbornog predmeta poseban naglasak stavlja na podršku darovitoj deci, koja imaju mogućnost da prodube znanja u onim sadržajima koji se ne mogu realizovati u redovno-časovnom sistemu, stoga je za izradu ovog programa stručna komisija oslonce tražila pre svega u programu obaveznog predmeta *likovna kultura* kako bi se nastavila korelacija i produbila započeta realizacija sadržaja.

Imajući u vidu obrazovni karakter nastavnog predmeta likovna kultura, neophodno je na svakom času svaku tematsku jedinicu ilustrovati adekvatnim likovno-umetničkim delom. U realizaciji ove nastave treba, u skladu sa mogućnostima škole i kreativnostima nastavnika, insistirati na većoj afirmaciji tematskih jedinica u oblasti *crtanja*. Celinom kompozicija i prostor treba insistirati na razvijanju osetljivosti za shvatanje kompozicije u prostoru. Iako je kompozicija organizacija (raspored) odnos raznih elemenata, ona je zapravo struktura umetničkog dela. U tom kontekstu, važno je učenicima ilustrovati najtipičnija dela umetničkog nasleđa u kojima su na različit, karakterističan način rešeni kompozicija i prostor. S obzirom na to da se organizacija elemenata komponuje u datom prostoru, neophodno je da se kompozicija poveže na znanja iz celine *proporcije*, i da se deci predoči potpoman prostor. Važno je naglasiti linearnu, vazдушnu i inverznu perspektivu i tumačiti razliku prostora u vizantijskom i renesansnom slikarstvu, ali i na primerima slikarstva moderne umetnosti treba ukazati na veću spontanost i subjektivnost i individualno poimanje kompozicije i prostora. Treba naglasiti korišćenje svih vrsta linija, kako bi se postepeno obogaćivalo linearno grafičko izražavanje, i naglasiti pojedinosti do kojih se dolazi na osnovu opserviranja ili prethodnog vežbanja rada po prirodi. Neophodno je analizirati perspektive (ptičje, žablje, linearne). Tematskom celinom proporcija (razmera, srazmera) treba uspostaviti korelaciju sa matematikom, fizikom i biologijom uz tumačenja primera iz umetničkog nasleđa. Učenicima treba ponuditi inicijative i sadržaje za nova kretanja u savremenoj umetnosti kako bi razvijali osetljivost za nove umetničke materijale i medijume.

U području *slikanje*, treba insistirati na obogaćivanju skale pojedinih boja i njihovog kompozicionog odnosa i uvođenju u bojene vrednosti procesom rada po prirodi. Umetnička dela učenike uvode u tajne različitosti jer razumevanje različitosti kultura, kao i večitih promena u prirodi, uslovljava adekvatan odnos prema vlastitom

umetničkom nasleđu. Pri tome ne treba zanemariti ni mogućnosti učenja iz prirode i putem umetničke recepcije kao metode u kome nas priroda i umetničko delo uvode u oblik otkrivanja (opažanjem) u cilju opšte i likovne kulture. Imajući u vidu da je u programu obaveznog predmeta likovna kultura dato uputstvo koje se odnosi i na obavezni predmet, u izbornom predmetu treba naglasiti samo one specifičnosti koje karakterišu ovaj program. Za izradu ovog programa stručna komisija je tražila oslonce pre svega u programu obaveznog predmeta likovna kultura, kako bi se nastavila korelacija i produbila započeta realizacija sadržaja. Celina *objedinjavanje pokreta, igre i zvuka* predstavlja nužan uslov za vezu minulih vremena sa savremenim tokovima umetnosti u kojima se brišu granice umetničkih područja i najavljuju savremene koncepcije. Stoga je u ovom programu predviđen *performans* kojim se nastavlja i produbljuje program obaveznog predmeta. Performansom se ukazuje na suprotstavljanje predstavi o umetnosti kao robi, trajnom robnom proizvodu, kao i na prolaznost života i umetničkog dela. Neophodno je metodom razgovora ukazati na odlike proširenih medijuma (*performans*). Akcije, pokreti i procesi u ovoj predstavi su u središtu pažnje. Svaki događaj u školi može biti podsticaj za rad i imati motivacioni karakter ukoliko izaziva i podstiče emocionalni i intelektualni stav i doživljaj učenika. U vidu improvizacije, pozorišne predstave, plesa, uz korišćenje audio-muzičkih efekata treba omogućiti učenicima da realizuju svoju kreativnost. Tom prilikom učenicima treba dati mogućnost korišćenja fotografije, kamere kako bi zabeležili datu situaciju. S obzirom da su *medijumi* u strukturi programa rezervisani za maksimalnu slobodu i korišćenje svih mogućnosti potencijalne kreativnosti nastavnika, ova celina predstavlja mogućnost da se koriste savremena sredstva i svi medijumi kao likovni izraz.

U oblasti vajarstva obratiti pažnju na osnovna svojstva vajanja, na teksturu, taktilni tretman forme, čvrste i meke forme, konveksno-konkavno, otvoreno-zatvoreno. Treba imati u vidu osnovne geometrijske oblike i odnos između organske i neorganske forme, kao i odnose između predmeta i sagledavanje proporcija. Učeniku treba naglasiti vrednosti i funkcije plastike u arhitekturi, eksterijeru i enterijeru, primenjenom vajarstvu. Kod učenika treba afirmisati i sitnu plastiku, dekorativnu skulpturu, ornament, vajarske materijale. Treba ukazati na postupak dodavanja i oduzimanja vajarskog materijala i na primerima iz umetničkog nasleđa demonstrirati karakteristična dela. Bitno je naglasiti važnost alata za primereno korišćenje materijala pri izradi vajarskog rada i predložiti osnovne mogućnosti umnožavanja vajarskih radova. Primereno je realizovati livenje u gipsu manjih reljefa, ornamenta i u negativu načiniti moguću doradu, kako bi se u pozitivu otkrivali neočekivani efekti. Izborni predmet je mogućnost da se uvode novi sadržaji i sagledaju inovacije u ovoj oblasti. Na postojeće nastavne sadržaje, a u vezi sa savremenom tehnologijom u kontekstu vizuelnih informacija u likovnoj umetnosti, treba imati u vidu grafički dizajn, video i kompjutersku sliku, umetničku instalaciju, lumino objekte, industrijski dizajn, arhitekturu i urbanizam i etnoumetnost u prostoru.

Izborna nastava odmerenim zadacima sistematično razvija različite psihičke i likovne sposobnosti učenika, a naročito one sposobnosti koje podstiču njihovo individualno i kreativno izražavanje. Ona dodatno motivise likovne pedagoge na usavršavanje i primenu savremenih metoda učenja (oslanjajući se i na savremena iskustva dečije psihologije) radi podsticanja spontanog i slobodnog izražavanja učenika. Zbog toga ova nastava omogućava prepoznavanje i razvoj darovitosti učenika i njihovih individualnih sposobnosti i omogućava postepeno uvođenje učenika u oblast profesionalne orijentacije ka širokom polju likovnih delatnosti.

S obzirom da postoje inicijative za većom podrškom darovite dece ovim predmetom, stvorena je mogućnost da se na vreme podstiče prepoznavanje ove dece u čemu bi učestvovali roditelji i vaspitači (pedagozi, psiholozi) u skladu sa individualnim sposobnostima i njihovom didaktičko-metodičkom tretmanu.

Izvanredna postignuća ili mogućnosti za velika postignuća uglavnom se koriste pod nazivom darovitost (opšti potencijal) i talentovanost (manifestovana darovitost), pod kojima se podrazumeva bistrina, izuzetnost, superiornost, briljantnost, sposobnost lakog i brzog učenja. U redovnim vaspitno-obrazovnim institucijama nastavnik ima ravnopravan didaktičko-metodički odnos prema zainteresovanim i talentovanim učenicima, oslanjajući se na savremena iskustva psihologije koja insistira na razvoju individualnih sposobnosti, što se odnosi i na obrazovanje darovite dece.

Koncepcija ovog izbornog predmeta poseban naglasak stavlja na podršku darovitoj deci koja imaju mogućnost da prodube znanja u onim sadržajima koji se ne mogu realizovati u redovno-časovnom sistemu. U realizaciji ove nastave treba u skladu sa mogućnostima škole i kreativnostima nastavnika, insistirati na većoj afirmaciji primenjenih umetnosti i vizuelnih komunikacija.

Nastavnici su dužni da prate darovito dete i da ga podržavaju u radu insistirajući na formiranju zbirke radova (*mape*) i u saradnji sa roditeljima u vreme nastave vode dnevnik i prate razvoj deteta. Očuvanjem težnje darovitih učenika ka kreativnom izražavanju zajedno sa ovladavanjem materijalima (razvoj tehničke spretnosti i senzibiliteta) doprinosi se daljem likovnom obrazovanju.

Vrste plana:

- godišnji plan,
- operativni plan rada (polugodišnji, mesečni).

Godišnji plan rada treba da sadrži pregled likovnih celina i broj časova predviđenih za određene sadržaje.

Operativni polugodišnji plan rada treba da bude detaljno razrađen i da sadrži sledeće rubrike: mesec – osnovni cilj i zadatak (vaspitni i obrazovni) nastavni sadržaj; oblik rada; korelaciju sa drugim predmetima; sredstva i medije i primedbe u koje se ubeležavaju promene. Planiranje nastave je neophodno kako bi nastavnici adekvatno razmatrali nastavni program i imali uvid u moguće napredovanje i podizanje kvaliteta nastavničke prakse. U pogledu planiranja treba imati u vidu primereno pripremanje. Pripremanjem nastavnika osmišljava vreme od jednog časa kako bi lakše i sigurnije tumačio sadržaje. Pripremanje nastavnika je neophodno (pismena, vizuelna priprema) kako bi realizacija časa bila jasna i izvesna i kako bi se ostvario postavljeni cilj.

Ostvarivanje sadržaja:

Sadržaje programa likovne kulture treba ostvariti:

1. Primanjem (učenjem), tako što će učenicima biti omogućeno da stiču znanja iz oblasti likovne kulture, savladavaju tehnološke postupke likovnog rada u okviru određenih sredstava savremenih materijala i medijuma i da upoznaju zakonitosti i elemente likovnog jezika;
2. Davanjem (stvaranjem) putem podsticanja učenika da se izražavaju u okviru likovnih aktivnosti i ostvaruju rezultate (uvek na višem nivou kultivisanja i jačanja likovne osetljivosti).

Za nastavu likovne kulture, na osnovu sadržaja i metodičkih oblika usmerenosti obrazovno - vaspitnog procesa u pravcu bogaćenja dečijeg estetskog iskustva, određeni ciljevi i zadaci proizašli su iz likovne umetnosti teorije stvaralaštva i razvojne psihologije.

Ovako koncipiranim programom crtanja, slikanja i vajanja naglašena je usmerenost obrazovno - vaspitnog procesa u svim njegovim vremenskim segmentima-pojedini časovi, ciklusi časova, problemski krugovi operativnih zadataka i celine programa uzrasnih zahteva - ka jačanju likovnih sposobnosti učenika, zatim ka bogaćenju likovnog jezika, a takođe ka formiranju pozitivnih navika i bogaćenju vlastite sfere estetskog iskustva.

Pretpostavka kreativnosti učenika u domenu likovnih aktivnosti podrazumeva da motivacioni sadržaji budu raznovrsni, primereni uzrastu i interesovanjima učenika. Metodske postupke i oblike rada nastavnik koncipira usaglašavajući vaspitno-obrazovne zadatke (likovne probleme) sa pobuđenim interesovanjem učenika da ove zadatke prihvati na nivou samoinicijative, odnosno formiranoj vlastitoj izraženoj potrebi. U tom smislu uloga nastavnika naglašena je u fazi izbora i didaktičke pripreme motivacionog sadržaja, dok izbor teme zavisi od suštine likovnog zadatka, odnosno konkretnog sadržaja kojim se učenik motiviše u pravcu određenog likovnog problema.

Problemski zahtevi ovog programa imaju karakter nastavnog sadržaja, a teme su u službi realizacije predviđenih zadataka. U procesu pripremanja za rad temama treba posvetiti posebnu pažnju kako ne bi ovladale sadržajima (što je do sada pokazala nastavna praksa). Kao i u mnogim drugim pristupima i u ovom slučaju se očekuje kreativan odnos nastavnika prilikom izbora tema, zavisno od likovnog problema. Teme treba pronalaziti u povezivanju sa drugim oblastima i to pomoću razgovora sa učenicima.

U strukturi sadržaja nastavnog rada koje se odnose na praktične likovne aktivnosti učenika podrazumeva se oslanjanje na širi izbor likovnih sredstava i medijuma, odnosno savremenih likovno-poetskih sadržaja i iskustava. U tom smislu, likovna osetljivost učenika ostvarivala bi se i kao pripremljenost za aktivno učestvovanje u stvaranju estetskih vrednosti koje zahteva naše vreme i kao sposobnost vrednovanja i kritičkog odnosa savremenog trenutka.

Strukturu programa čine:

1. Nastavni sadržaji koji se odnose na savladavanje likovnog jezika i upoznavanja sadržaja likovne kulture, poznavanje dela likovnih umetnosti i elemenata likovne pismenosti;
2. Kreativnost - predstavlja sposobnost da se nađu nova rešenja za jedan problem ili novi načini umetničkog izraza i ostvarenje proizvoda novog za individuu (ne nužno novog i za druge), za koju je pretpostavka za podsticanje, motivacioni sadržaji praktičnih likovnih aktivnosti učenika koji obuhvataju:
 - domen učeničkih doživljaja
 - domen korelacije sa drugim vaspitno-obrazovnim područjima.

3. Likovni medijumi i sredstva - korišćenje likovnih disciplina i upotreba određenih materijala u oblikovanju, prošireni medijumi.

U strukturi sadržaja nastavnog rada koje se odnose na praktične likovne aktivnosti učenika podrazumeva se oslanjanje na širi izbor savremenih likovnih sredstava i medijuma, odnosno savremenih likovno-poetskih sadržaja i iskustava. U tom smislu, likovna osetljivost učenika ostvarivala bi se i kao pripremljenost za aktivno učestvovanje u stvaranju estetskih vrednosti koje zahteva naše vreme i kao sposobnost vrednovanja i kritičkog odnosa savremenog trenutka. Ovakav pristup doprinosi neposrednosti doživljaja likovnog čina i pospešivanju imaginativnih i kreativnih mogućnosti učenika, kao i metodički kvalitet u pogledu opredeljenja komisije za izmenu i dopunu programa likovne kulture u osnovnoj školi smanjenjem opterećenosti učenika naglašavanjem savremenih medijuma u likovnoj i vizuelnoj umetnosti u skladu sa savremenim kretanjima umetnosti.

HOR I ORKESTAR **(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)**

Cilj i zadaci

Opšti **cilj** nastave izbornog predmeta *hor i orkestar* je razvijanje interesovanja za muzičku umetnost i upoznavanje muzičke tradicije i kulture svoga i drugih naroda.

Zadaci

- negovanje sposobnosti izvođenja muzike (pevanje/sviranje)
- sticanje navike slušanja muzike, podsticanje doživljaja i osposobljavanje za razumevanje muzike
- podsticanje kreativnosti u svim muzičkim aktivnostima (izvođenje, slušanje, istraživanje i stvaranje muzike)
- upoznavanje osnova muzičke pismenosti i izražajnih sredstava muzičke umetnosti
- pripremanje programa za kulturnu i javnu delatnost škole
- upoznavanje zanimanja muzičke struke.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- pevaju po sluhu i iz notnog teksta pesme naših i drugih naroda (narodne, umetničke, dečje, starogradske)
- upoznaju osnovne pojmove iz muzičke pismenosti
- upoznaju muzička dela uz osnovne informacije o delu i kompozitoru
- razvijaju stvaralačke sposobnosti.

SADRŽAJI PROGRAMA

Hor

Veoma je značajno pravilno oceniti mogućnosti hora i rukovoditi se stavom da je bolje odlično izvesti neko jednostavnije delo, nego loše otpevati težu kompoziciju.

I za hor mlađih i za hor starijih razreda obezbediti potreban broj časova, što omogućuje postizanje dobrih rezultata i mnogo radosti članovima hora.

Nastavnik-horovođa mora stalno da vodi računa o dobroj postavi glasa, pravilnom disanju i deklamaciji, tačnoj intonaciji i ritmu.

Kompozicije na repertoaru hora mlađih razreda treba da budu pretežno jednoglasne i dvoglasne, dok se s horom starijih razreda mogu uspešno izvoditi i troglasne kompozicije. Hor treba da peva *a capella* ili uz instrumentalnu pratnju nastavnika (ili nekog učenika) na harmonskom instrumentu.

Repertoar školskih horova obuhvata odgovarajuća dela domaćih i stranih autora raznih epoha.

U toku školske godine potrebno je sa horom izvesti najmanje deset kompozicija.

Orkestar

Orkestar može da bude sastavljen od bilo koje kombinacije instrumenata koji mogu da budu zastupljeni u najmanje tri deonice. Za homogene sastave postoji dovoljno literature, bilo da se radi o orkestrima harmonika, blok flauta, mandolina i drugo. Malo je teže naći literaturu za druge i za najrazličitije sastave školskih

orkestrara. Za stručnog nastavnika neće predstavljati poteškoću da obradi za svoj sastav odgovarajuća dela. Ma koliko aranžman neke kompozicije Baha, Mocarta, Betovena ili Čajkovskog bio neprikladan i nepoželjan na koncertnom podijumu, on ima puno opravdanje u školskoj muzičkoj praksi ako je znalački i sa ukusom napravljen. Za učenike će biti veliko zadovoljstvo da poznato delo velikog kompozitora izvedu "na svoj način".

Školskim orkestrom se smatra instrumentalni ansambl sa najmanje deset instrumentalista koji izvode kompozicije u najmanje tri deonice. Orkestri mogu biti sastavljeni od instrumenata koji pripadaju istoj porodici (blok flaute, mandoline, tambure, harmonike, Orfov instrumentarijum itd.) ili mešovitog sastava prema raspoloživim instrumentima. Repertoar školskog orkestra čine dela domaćih i stranih kompozitora raznih epoha, u originalnom obliku ili prilagođena za postojeći školski sastav.

U toku godine orkestar treba da izvede najmanje osam dela, od kojih neka zajedno sa horom.

U svim školama u kojima rade nastavnik ili nastavnici koji vladaju nekim instrumentima organizuje se dodatna nastava za darovite i zainteresovane učenika u sviranju na pojedinim instrumentima.

Zadaci instrumentalne nastave su:

- da kod učenika razvija muzičke sposobnosti i želju za aktivnim muziciranjem i sudelovanjem u školskim ansamblima
- da uporedo sa instrumentalnom nastavom učenicima daje i potrebna teorijska znanja
- da i ovom nastavom podstiče kod učenika njihove kreativne sposobnosti i smisao za kolektivno muziciranje.

Nastava se odvija u grupi do četiri učenika, odnosno od pet do devet učenika kada se radi o blok flautama, tamburama, mandolinama ili Orfovom instrumentarijumu. Zavisno od mogućnosti i interesovanja učenika, u dodatnoj nastavi se formiraju mali muzički sastavi.

Programom i sadržajima dodatne nastave obuhvatiti odgovarajuće udžbenike, priručnike i zbirke za pojedine instrumente, kao i dela (u originalnom obliku ili prilagođena sastavima učenika dotične škole) domaćih i stranih kompozitora iz raznih epoha, dostupna izvođačkim mogućnostima učenika.

Učenici prikazuju svoja individualna i grupna dostignuća iz dodatne muzičke nastave na školskim i drugim priredbama i takmičenjima.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Polazna opredeljenja pri koncipiranju programa izbornog predmeta

Pevanje pesama po sluhu i iz notnog teksta:

- neophodno je redovno ukazivanje na značaj pravilne higijene glasa, stalna briga o položaju tela pri pevanju, vežbe za pevačko disanje, vežbe artikulacije, raspevavanje uz instrumentalnu pratnju i bez nje, pevanje kadence
- učenje pesme počinje uvođenjem u tematiku, zatim sledi nastavnikovo tumačenje literarnog teksta sa naglašavanjem vaspitnih elemenata
- kod učenja pesama po sluhu prvo se demonstrira originalni vid pesme (u tempu, sa dinamikom), zatim radi jednostavna analiza pesme zbog razumevanja forme (zajedničko uočavanje ponavljanja i kontrasta)
- kod učenja pesama iz notnog teksta prvo se radi analiza zapisa pesme (uočavaju se: ključ, predznaci, takt uz probu taktiranja, dinamičke i artikulacione oznake, dužine i imena tonova), zatim se notni tekst iščitava parlatom (sa ponavljanjima dok se tekst ne utvrdi), uradi se vežba raspevavanja i prelazi na pevanje dok nastavnik svira melodiju
- osmišljavanje početne intonacije pesme najbolje je dati kroz instrumentalni uvod
- pesma se uči po delovima i frazama uz instrumentalnu pratnju koja se u početku svodi na melodiju (aranžmane dodati tek pošto je pesma naučena)
- teže ritmičke figure i melodijski skokovi se obrađuju kroz ponavljanje;
- tokom učenja neprekidno se insistira na izražajnom i doživljenom pevanju.

Sviranje

- sviranje na instrumentima Orfovog instrumentarijuma
- sviranje na frulici, melodici, tamburi, gitari i drugim dostupnim instrumentima
- sviranje primera iz literature.

U svakom odeljenju postoji jedan broj učenika koji ima veće ili manje poteškoće u pevanju. Takvim učenicima treba dati mogućnost afirmacije kroz sviranje na dečjim muzičkim instrumentima da bi učestvovali u grupnom muziciranju.

U radu koristiti ritmičke i melodijske instrumente. Pošto su učenici opismenjeni, sviranje na melodijskim instrumentima biće olakšano jer se mogu koristiti notni primeri pojedinih pesama koje su solmizaciono obrađene.

Potrebno je razvijati dečje predispozicije za muzičko oblikovanje i omogućiti im da dožive radost sviranja, čime se bogati ličnost u osetljivom periodu emocionalnog sazrevanja.

Didaktičko-metodička uputstva

Preporučeni sadržaji ovog nastavnog predmeta učenicima treba da pruže znanja i informacije kako bi razumeli, pratili, razlikovali, doživljavali i što bolje procenjivali muzičke vrednosti.

Za uspešnu realizaciju neophodno je ostvariti osnovni preduslov: kabinet sa nastavnim i očiglednim sredstvima. Nastavna sredstva su: klavir, komplet Orfovog instrumentarija za sve učenike, tabla sa linijskim sistemima, kvalitetni uređaj za slušanje muzike, a poželjni su i kompjuter, uređaj za emitovanje DVD-a sa pratećom opremom. Očigledna sredstva uključuju: slike pojedinačnih instrumenata, gudačkog i simfonijskog orkestra, slike stranih i domaćih kompozitora i izvođača, kvalitetne snimke primera.

Sadržaji treba da pruže učenicima dovoljno znanja i obaveštenosti koja će im omogućiti da razlikuju stvarne vrednosti i kvalitete u svetu muzike koja ih okružuje u svakodnevnom životu od onih sadržaja koje ne razvijaju njihov ukus i ne doprinose njihovom estetskom vaspitanju.

Usvajanje znanja učenika zavisi od organizacije časa, koji mora biti dobro planiran, osmišljen i zanimljiv. Učenik treba da bude aktivan na času, a čas muzičke kulture treba da bude doživljaj za učenike. Raznim oblicima rada, tehnikama i očiglednim sredstvima učenicima se prenose znanja i kombinuju razne metode u nastavi. Nastavnik je ravnopravni učesnik u svim aktivnostima.

Domaće pismene zadatke ili pisane testove, kontrolne zadatke, referate ne treba zadavati ni u jednom razredu. Nastavu treba uvek povezivati sa drugim predmetima, muzičkim životom društvene sredine i učestvovati na takmičenjima i muzičkim priredbama.

Izvođenje muzike

Pesma koju učenik uči po sluhu ili iz notnog teksta ima najviše udela u razvoju njegovog sluha i muzičkih sposobnosti uopšte. Pevanjem pesama učenik stiče nova saznanja i razvija muzički ukus. Kroz izvođenje muzike učenik treba da savlada pojmove iz osnova muzičke pismenosti. Nastava ima zadatak da kod učenika razvija ljubav prema muzičkoj umetnosti i smisao za lepo, da pomogne u svestranom razvoju ličnosti učenika, da učenika oplemeni i da mu ulepša život.

Pri izboru pesama nastavnik treba da pođe od psihofizičkog razvoja učenika, od njima bliskih sadržaja, šireći pri tom njihova interesovanja i obogaćujući dotadašnja znanja novim sadržajima. Potrebno je, takođe, da oceni glasovne mogućnosti razreda pre odabira pesama za pevanje.

Detaljnou analizom potrebno je obraditi tekst i utvrditi o čemu pesma govori, kao i u kojoj je lestvici napisana. Za upoznavanje narodne pesme važno je razumeti njeno etničko i geografsko poreklo, ulogu pesme u narodnim običajima ili svakodnevnom životu. Jedna od karakteristika narodnih pesama je i završetak koji odudara od onoga što je učenik saznao kroz osnove muzičke pismenosti - završetak na drugom stupnju. Na ovu karakteristiku treba skrenuti pažnju, a ona će ujedno biti i orijentir za prepoznavanje narodne pesme.

Nastavnik bira od predloženih pesama, ali mora voditi računa da u njegovom radu budu zastupljene umetničke, narodne, prigodne pesme savremenih dečjih kompozitora, kao i kompozicije sa festivala dečjeg muzičkog stvaralaštva koje su stvarala deca. Radi aktuelizacije programa, nastavnik, takođe može naučiti učenike da pevaju i poneku pesmu koja se ne nalazi među predloženim kompozicijama ako to odgovara cilju i zadacima predmeta i ako odgovara kriterijumu vaspitne i umetničke vrednosti.

Posebnu pažnju treba posvetiti izražajnosti interpretacije - dinamici, fraziranju, dobroj dikciji.

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA RAD HORA

Pesme domaćih autora

K. Babić - Balada o dva akrepa

I. Bajić - Srpski zvuci

Z. Vauda - Mravi

Z. Vauda - Pahuljice

S. Gajić - Tužna muha
D. Despić - Kiša
D. Despić - Oglasi
D. Despić - Smejatica
V. Đorđević - Veće vrana
V. Ilić - Vodenica
D. Jenko - Bože pravde
D. Jenko - pesme iz Đida
J. Kaplan - Žuna
P. Konjović - Vragolan
J. Marinković - Ljubimče proleća
M. Milojević - Vetar
M. Milojević - Mladost
M. Milojević - Muha i komarac
S. Mokranjac - II rukovet
S. Mokranjac - X rukovet
S. Mokranjac - XI rukovet
S. Mokranjac - Na ranilu
S. Mokranjac - Pazar živine
S. Mokranjac - Slavska
S. Mokranjac - Tebe pojem
S. Mokranjac - Himna Vuku
B. Simić - Pošla mi moma na voda
T. Skalovski - Makedonska humoreska
M. Tajčević - Dodolske pesme
M. Tajčević - I svita iz Srbije
Šistek-Babić - Oj, Srbijo

Strani kompozitori

Autor nepoznat - La violeta
J. Brahms - Uspavanka
K. M. Veber - Jeka
G. Gusejnli - Moji pilići
G. Dimitrov - Ana mrzelana
Z. Kodalj - Katalinka
Z. Kodalj - Hidlo Vegen
O. di Laso - Eho
L. Marencio - Ad una freska riva
V. A. Mocart - Uspavanka
D. Đovani - Ki la galjarda
S. Obretenov - Gajdar
Palestrina - Benediktus
Palestrina - Vigilante
B. Smetana - Doletele laste
F. Supe - Proba za koncert
F. Šopen - Želja
F. Šubert - Pastrmka

Kanoni

Autor nepoznat - Dona nobis pacem
L. Kerubini - Na času pevanja
V. A. Mocart - Noć je mirna
J. G. Ferari - Kukavica
V. Ilić - Sine muzika
J. Hajdn - Mir je svuda

INFORMATIKA I RAČUNARSTVO

Naziv predmeta:
Godišnji fond časova:
Razred:

INFORMATIKA I RAČUNARSTVO

36 časova

sedmi

Ciljevi predmeta na nivou drugog ciklusa osnovnog obrazovanja:

- Osposobljavanje učenika za učenje, život i rad u društvu koje se, razvojem digitalnih tehnologija, brzo menja
- Razvijanje informatičkih znanja, veština i stavova neophodnih za samostalnu, odgovornu i primerenu upotrebu računara u rešavanju svakodnevnih zadataka u procesu učenja, rada i komunikacije
- Osposobljavanje učenika da odaberu i upotrebe odgovarajuću tehnologiju shodno zadatku, oblasti u kojoj je primenjuju ili problemu koji rešavaju
- Razvijanje kreativnosti i osposobljavanje za kreativno izražavanje primenom računarske, informacione i komunikacione tehnologije
- Osposobljavanje učenika da prepoznaju problem, reše i po potrebi raščlane problem na delove i rešenje predstave u vidu teksta, algoritamskog dijagrama ili programa
- Osposobljavanje učenika da planiraju strategiju rešavanja problema (pretpostave rešenja, planiraju redosled aktivnosti, izaberu izvor informacija, sredstava/opremu koju će koristiti, sa kim će sarađivati, koga će se konsultovati)
- Osposobljavanje učenika za odgovornu primenu preporuka zaštite zdravlja, bezbednosti, lične i privatnosti drugih u svakodnevnom radu u digitalnom okruženju

TEMA	CILJ	ISHODI Po završetku teme učenik će biti u stanju da:	OBAVEZNI I PREPORUČENI SADRŽAJI PO TEMAMA	NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA
RAČUNARSTVO	Osposobljavanje učenika da veštine programiranja primeni u praksi i koristi stečena znanja i veštine u problemskim situacijama.	- korišćenjem tekstualnog programskog jezika opšte namene, formira računarske programe koji rešavaju određene klase problema uz pomoć odgovarajućih programskih biblioteka i prilagođenih mogućnosti razvojnog okruženja, pri čemu sam program ne mora biti algoritamski složen - koristi barem jedan alat koji obuhvata programski jezik, programsku biblioteku i razvojno okruženje i da rešava jednostavne probleme tipične za oblast primena na koju je orijentisan taj alat - za opisan zadatak iz odgovarajućeg domena primene opiše planirano rešenje i da tako opisano rešenje implementira - koristi dokumentaciju	- upoznavanje sa izabranim alatom (ukoliko se mogu obezbediti odgovarajuća sredstva za izvođenje nastave, alat može obuhvatiti i hardverske odnosno mehaničke komponente, kao što su roboti) - izbor problema koji će se rešavati treba da je što više orijentisan na domen primene na koji je orijentisan izabran alat, sa što jednostavnijim programiranjem, ali da je ipak suština rešenja u programskom kodu	Na početku teme učenike upoznati sa ciljevima i ishodima nastave odnosno učenja, planom rada i načinima ocenjivanja. Oblici nastave Predmet se realizuje kroz sledeće oblike nastave: • teorijske osnove u kratkim crtama, kroz uputstva za realizaciju zadataka, objašnjenja osnovnih pojmova, koncepata, strategija u cilju razvijanja postupnosti, prepoznavanja i ustanovljavanja ličnih strategija učenja kod učenika • praktičan rad u grupama ili individualno, individualizacija je neophodna kod konkretnog zadatka za proveru ostvarenosti ishoda Podela odeljenja na grupe Nastava se realizuje u grupama (okvirno 15 učenika u grupi). Godišnji fond časova je 36.

		i dostupne informacije sa interneta kako bi na odgovarajući način upotrebio alat za rešavanje zadatog problema - pronalazi i koristi slobodno dostupne sadržaje sa interneta koje uključuje u svoje rešenje		Mesto realizacije nastave Časovi se realizuju u kabinetu za informatiku-digitalnoj učionici Preporuke za realizaciju nastave - Složenost zadataka treba da prati razvojne karakteristike uzrasta i predznanja sa kojim dolaze u sedmi razred. - Insistirati na preciznosti u analizi, proveriti ispravnosti i naglasiti značaj ispravljanja grešaka prilikom izrade zadatka. - Učenici sprovode jednostavno akciono istraživanje i prikazuju rezultate. Ocenjivanje Vrednovanje ostvarenosti ishoda vršiti kroz: • praćenje ostvarenosti ishoda u sticanju znanja (40%- 50%) • praćenje razvoja veština pri izradi praktičnog rada učenika i aktivnost na času (30-40%) • projektni zadatak (20-30%) Okvirni broj časova po temama • Računarstvo (50% časova) • IKT + Digitalna pismenost (50% časova)
IKT	- Osposobljavanje za rad u paru ili timu, kako da sa drugima istražuje, otkriva i povezuje nova znanja; koristi mogućnosti vanškolskog učenja; neguje i razvija lična interesovanja, i pregovara u timu o njenoj realizaciji; učestvuje u aktivnostima sa drugima u okviru svoje timske uloge. - Osposobljavanje za tumačenje i razlikovanje podataka i informacija kroz tabelarno, grafičko, tekstualno prikazivanje, pronalaženje primene, povezivanje sa prethodnim znanjem iz drugih predmeta - Razvijanje interesovanja za sticanje potrebnih znanja i razvoj veština koje bi upotrebio za dalje obrazovanje	- prikuplja, unosi i prikazuje podatke kojima se analizira neki problem pomoću odgovarajućeg programa - otkriva odnos između podataka koristeći se vizuelizacijom - saradnički realizuje nastavne projekte koji uključuju izbor, korišćenje i kombinovanje više aplikacija da bi dosegao izazovne ciljeve uključujući prikupljanje i analizu podataka i zadovoljavanje potreba poznatih korisnika	- program za tabelarne proračune (na računaru i u oblaku) - vizuelizacija podataka - onlajn ankete	
DIGITALNA PISMENOST	- Razvijanje stavova odgovorne komunikacije i saradnje u digitalnom okruženju - Osposobljavanje za odgovornu primenu preporuka zaštite zdravlja, bezbednosti, lične i privatnosti drugih u svakodnevnom radu u digitalnom okruženju	- koristi različite vrste tehnologije na siguran, etički, odgovoran i bezbedan način, vodeći računa o onlajn identitetu i privatnosti; - prepozna neprimereni sadržaj i/ili neželjene kontakte i da se od njih zaštiti	- postupci i pravila za bezbedno ponašanje i predstavljanje na mreži - autorska prava i simboli koji predstavljaju licencu - zaštita zdravlja	

MATERNJI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE
(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

BOSANSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

BUGARSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

MAĐARSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

ROMSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

RUMUNSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

RUSINSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

SLOVAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

UKRAJINSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

HRVATSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

BUNJEVAČKI GOVOR SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

ČEŠKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

ŠAH **(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)**

Cilj i zadaci

Cilj nastave šaha jeste da učenici ovladaju osnovnim i naprednim zakonitostima i principima šahovske igre radi formiranja njihovih radnih sposobnosti, savesnosti, istrajnosti, upornosti, urednosti, radoznalosti, kreativnosti, originalnosti i spremnosti na saradnju uz uvažavanje tuđeg mišljenja i načela lepog ponašanja, da se kod učenika izgradi kultura rada, da se rad obavlja u određeno vreme u predviđenom radnom prostoru, kao i da se razvija svesna potreba da se započeti posao dovrši do kraja.

Zadaci nastave šaha su:

- razvijanje interesovanja za šahovsku igru kod učenika
- stimulisanje učenika, njihove mašte, kreativnosti i radoznalosti tokom učenja šaha
- povezivanje znanja o šahu sa životnim situacijama
- izgrađivanje razumevanja šahovske igre kao osnove za logičko mišljenje
- osposobljavanje učenika da samostalno donose odluke kroz igranje šaha
- jačanje tolerancije na frustraciju kao bitnog faktora emocionalne inteligencije
- razvijanje svesti o sopstvenom napredovanju i jačanje motivacije za dalje učenje šaha
- razvijanje sposobnosti rešavanja šahovskih problema i studija
- igranje šaha.

Operativni zadaci

Učenici treba da se:

- kroz veći broj zanimljivih i atraktivnih primera, a koji se odnose na veštinu igranja šaha, zainteresuju za razvijanje šahovske igre
- kroz veći broj zadataka, ali i problema i studija, osposobe da samostalno donose odluke u toku šahovske igre, ali i u svakodnevnom životu.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD (1+0)

Uvodni čas - upoznavanje sa ciljevima i zadacima programa i načinom rada (demonstracija, interakcija; vežbanje - samostalno i u parovima, odigravanje partija kroz učeničke turnire, tema-turnire i simultanke).

OTVARANJE I SREDIŠNJICA (6+6)

ZATVORENE IGRE

Damin gambit (teorijski pristup i poučne partije)

Primljeni damin gambit (ideje za obe strane, osnovne teorijske varijante).

Poučna partija: Širov - Kramnik 1:0, Linares 1993.

Odbijeni damin gambit (ideje za obe strane, osnovne teorijske varijante).

Poučna partija: Fišer - Spaski 1:0, Rejkjavik (m/6) 1972.

Slovenska odbrana (ideje za obe strane, osnovne teorijske varijante).

Poučna partija: Kapablanka - Eve 1:0, Amsterdam (m/9) 1931.

Taraševa odbrana (ideje za obe strane, osnovne teorijske varijante).

Poučna partija: Jusupov - Spraget 1:0, Kvebek (m/3) 1989.

Odbrana Kembridž-Springs (ideje za obe strane, osnovne teorijske varijante).

Poučna partija: Kapablanka - Aljehin 1:0, Buenos Aires (m/7) 1927.

Anti-Meranka/Botvnikova varijanta (ideje za obe strane, osnovne teorijske varijante).

Poučna partija: Ponomarev - Širov 0:1, Vajk an Ze 2003.

ODIGRAVANJE PARTIJA (0+5)

Praktična igra u tematskim varijantama Daminog gambita (2 časa).

Turnir učenika (2 časa).

Simultanka predmetnog nastavnika protiv učenika (1 čas).

PROBLEMSKI ŠAH (3+3)

Osnove problemskog šaha. Problemi i studije.

Dvopotezni i tropotezni problemi. Osnovne teme i primeri.

Studije. Primeri sa pozicijama koje podsećaju na praktičnu igru.

SVETSKI ŠAMPIONI I NJIHOVO STVARALAŠTVO (6+3)

1. Aleksandar Aljehin

Doprinos istoriji šaha.

Poučna partija: Reti - Aljehin 0:1, Baden-Baden 1925.

Primeri iz Aljehinovog stvaralaštva (pozicije iz njegovih partija i samostalno nalaženje najboljih rešenja).

2. Maks Eve

Doprinos istoriji šaha.

Poučna partija: Geler - Eve 0:1, Ciriš 1953.

Primeri iz Eveovog stvaralaštva (pozicije iz njegovih partija i samostalno nalaženje najboljih rešenja).

3. Mihail Botvinik

Doprinos istoriji šaha.

Poučna partija: Botvinik - Kapablanka 1:0, Rotterdam (AVRO) 1938.

Primeri iz Botvinikovog stvaralaštva (pozicije iz njegovih partija i samostalno nalaženje najboljih rešenja).

ODIGRAVANJE PARTIJA (0+3)

Turnir učenika.

Simultanka predmetnog nastavnika protiv učenika.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastava se realizuje u specijalizovanoj učionici opremljenoj za izborni nastavni predmet šah.

Grupa učenika za realizaciju sadržaja programa nastavnog predmeta šah broji od 10 do 16 učenika.

Pri sastavljanju programa vodilo se računa o obezbeđivanju postupnosti u ostvarivanju sadržaja, pa je neophodno da nastavnik poštuje redosled tematskih celina. Već u petom razredu se otvaranja razmatraju na nivou varijanata, a u šestom razredu novinu predstavlja uvođenje tema-turnira, na kojima učenici mogu da neposredno u praksi proveriti svoja znanja iz tematske celine koja prethodi, što se nastavlja i u sedmom razredu (sistematski se proigravaju razne varijante *Daminog gambita*). U petom razredu su se proučavali stari majstori iz perioda pre uvođenja zvaničnih takmičenja za prvaka sveta (Andersen i Morfi), u šestom razredu se pažnja posvećuje stvaralaštvu prve trojice svetskih prvaka: Štajnica, Laskera i Kapablanke, a u sedmom razredu se obrađuju četvrti, peti i šesti svetski šampioni: Aljehin, Eve i Botvinik.

Nov momenat predstavlja uvođenje problemskog šaha kao zasebne oblasti za proučavanje (u ranijim razredima, a najranije od četvrtog razreda, elementi problemskog šaha koriste se u vežbanjima za pojedine oblasti, npr. taktiku i završnice, kroz probleme i studije). Daju se osnovne informacije o komponovanju i rešavanju problema i studija, uslovima koji pri tome važe, kao i najznačajnijim temama koje se pri tome ostvaruju kroz niz primera.

Uz svaku tematsku celinu dat je broj časova za ostvarivanje vežbi (posmatranje + vežbanje). Nastavnik može da izvrši manja odstupanja od predviđenog broja časova ukoliko se za tim ukaže potreba.

U uvodnom delu časa, nastavnik ističe cilj i zadatke odgovarajuće nastavne jedinice, zatim realizuje teorijski deo neophodan za vežbanje. Uvodni deo časa može da traje najviše 15 minuta.

Za vreme rada nastavnik će voditi računa o stečenom šahovskom znanju svakog učenika. Učenicima koji brzo savladaju postavljeni cilj i zadatke, poželjno je davati složenije zadatke za tu nastavnu jedinicu.

DOMAĆINSTVO

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Cilj i zadaci

Cilj nastave izbornog predmeta domaćinstvo jeste da učenici steknu nova znanja o ulozi porodice u formiranju kulture ponašanja, stanovanja, ishrane, odevanja i rada, kao i da integrišu i unaprede prethodno stečena znanja i veštine, usvoje vrednosti i formiraju navike u vezi s važnim aktivnostima u svakodnevnom životu.

Zadaci nastave domaćinstva jesu:

- stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada tokom nastave domaćinstva svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave domaćinstva budu u punoj mjeri realizovani
- razvijanje svesti o tome da kultura stanovanja, odevanja, ishrane i ponašanja koja se stiče u porodici doživotno utiče na kulturne potrebe, navike i ponašanja učenika
- sticanje znanja i veština u vezi s važnim aktivnostima u svakodnevnom životu i razvijanje sposobnosti primene stečenih znanja i umjenja u oblastima organizacije i funkcionisanja savremene porodice i domaćinstva, kulture stanovanja, odevanja i ishrane
- razvijanje veština, stavova i navika održavanja odevnih predmeta i obuće, domaćinstva i okoline
- razvijanje sposobnosti pravilnog i bezbednog korišćenja različitih sredstava, oruđa i materijala u domaćinstvu
- razvijanje znanja o komponentama pravilne ishrane
- razvijanje sposobnosti za pouzdano i stručno korišćenje različitih uređaja u domaćinstvu, novih informacionih i komunikacionih tehnologija
- razvijanje ekološke svesti o značaju selektivnog prikupljanja otpada u domaćinstvu i spremnosti da se sopstvenim aktivnostima doprinosi očuvanju zdrave okoline i standarda kvaliteta življenja
- razvijanje pozitivnih i konstruktivnih stavova o korišćenju naučnih saznanja za unapređivanje kvaliteta života
- razvijanje saradničkih sposobnosti, sposobnosti slušanja i uvažavanja mišljenja drugih, sposobnosti iznošenja stava i formulisanja argumenata za izneti stav
- razvijanje svesti o sopstvenim znanjima i sposobnostima.

SADRŽAJI PROGRAMA

SAVREMENO DOMAĆINSTVO I PORODICA

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- zna šta se podrazumeva pod pojmom domaćinstvo
- zna značenje pojma porodica;
- zna značenje pojma kultura
- razume ulogu porodice u formiranju kulturnih potreba kao i formiranju navika i interesovanja koje imaju suštinsku ulogu u razvoju kulturnih potreba, kreativnog ponašanja i samoaktualizacije
- razume odnose porodice i društva kroz odnose "mi" i "drugi"
- razume faze porodičnog života, odnose u porodici i potrebe savremene porodice.

Sadržaji:

Pojam domaćinstva. Pojmovi: kultura (ponašanja, stanovanja, ishrane, odevanja itd), kulturne potrebe, navike i interesovanja (1. jezičko izražavanje i komunikacija; 2. saznavanje i širenje vidokruga; 3. estetske potrebe u svakodnevnom životu; 4. estetske umetničke potrebe za doživljajem i za stvaralačkim izražavanjem), umetnost (likovne, primenjene, muzičke, dramske) i drugi srodni pojmovi.

Savremeno domaćinstvo i njegova pravilna organizacija.

Savremena porodica, odnosi u porodici i njihovo usklađivanje.

Uslovi za formiranje zdrave porodice i faze razvoja.

KULTURA STANOVANJA

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- razvije sposobnost razumevanja odnosa između kulturnih potreba, navika i interesovanja i kulture stanovanja kojom se pored funkcionalnih ispoljavaju i estetske potrebe u svakodnevnom životu (kroz arhitekturu objekata za stanovanje, dizajn nameštaja i pokućstva, umetničke predmete u domaćinstvu: slike, fotografije, zanatske predmete itd)
- razume da postoje različite vrste stambenog prostora, mogućnosti za njegovo ekonomično i celishodno korišćenje, kao i mogućnosti prilagođavanja potrebama članova porodice
- razume sličnosti i razlike između tradicionalnog i savremenog načina stanovanja
- razvija navike higijenskog održavanja stambenog prostora i okoline
- formira stavove o estetskim vrednostima u oblasti uređenja stana i okoline
- razume potrebu za korišćenjem različitog pribora i sredstava za održavanje stana i okoline
- razume potrebu za racionalnom organizacijom i raspodelom poslova u domaćinstvu
- razvija pozitivan stav prema radu na zaštiti životne okoline, uključujući i stan i školu
- razume konvencionalne oznake na tehničkim uređajima u domaćinstvu i planira njihovu bezbednu primenu.

Sadržaji:

Pojmovi vezani za kulturu stanovanja: arhitektura, pejzažna arhitektura, građevinarstvo, dizajn (enterijera, nameštaja, industrijski dizajn), industrija (nameštaja, pokućstva: bele tehnike, tepiha, rasvete itd), zanati (stolarski, bravarski, kujundžijski, ćilimarski, korparski itd), primenjene umetnosti (primenjeno slikarstvo i vajarstvo, konzervacija i restauracija itd)

Porodica i stan.

Funkcionalne celine stana, njihove uloge i ekonomično korišćenje.

Tehnički aparati u domaćinstvu.

Bezbedno rukovanje tehničkim aparatima u domaćinstvu.

Okolina stana i kultura stanovanja.

Uređivanje stana/kuće, uređivanje okoline i škole.

Selektivno prikupljanje i odlaganje otpada u domaćinstvu.

Vežbe:

Izrada simbola nameštaja i osnove stana za vežbanje na uređenju stana.

Izrada makete sa modelima za vežbanje na uređenju stana ili porodične kuće.

Kompjutersko skiciranje uređenja stambenog prostora.

KULTURA ODEVANJA

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- razvije sposobnost razumevanja odnosa između kulturnih potreba, navika i interesovanja i kulture odevanja kojom se pored funkcionalnih ispoljavaju i estetske potrebe u svakodnevnom životu (kroz dizajn odevnih predmeta, modnu industriju itd)
- razume funkcionalnu i estetsku ulogu odeće i obuće
- razume sličnosti i razlike između tradicionalnog (nošnja) i savremenog odevanja
- zna razlike u svojstvima između prirodnih i veštačkih materijala
- osposobi se da prema svojstvima materijala bira odgovarajući materijal u skladu sa namenom odeće i obuće
- osposobi se za odgovarajući izbor sredstava za održavanje odeće i obuće i njihovo pravilno korišćenje.

Sadržaji:

Pojmovi vezani za kulturu odevanja: industrija i zanatstvo odevnih predmeta, primenjena umetnost (scenski kostim, savremeno odevanje, dizajn tekstila, dizajn nakita, juvelirski zanat, narodna radinost itd).

Uloga odeće i obuće.

Materijali od kojih se pravi odeća (prirodni, veštački, mešoviti).

Prirodni materijali: pamuk, lan, svila, vuna.

Veštački materijali: najlon, viskoza, likra, guma.

Izbor tkanine po kriterijumu svojstava tkanine i namene odeće.

Održavanje odeće i sredstva za održavanje odeće od pamuka, vune, svile, sintetičkih materijala.

Peglanje odeće i sezonsko odlaganje odeće i obuće.

Vežbe:

Ispitivanje svojstava tekstilnih vlakana i tkanina i tumačenje deklaracija na etiketama odeće i obuće.

Upoređivanje ponašanja prirodnih i veštačkih materijala na povišenoj temperaturi i pod dejstvom izbeljivača.

Uklanjanje mrlja sa odeće (tehnički benzin, izbeljivači, savremene hemikalije za uklanjanje fleka).

KULTURA PONAŠANJA (KUPOVINA, PUTOVANJE, KOMUNIKACIJA)

Operativni zadaci

Učenik treba da:

- razvije sposobnost razumevanja odnosa između kulturnih potreba, navika i interesovanja i kulture ponašanja
- da razume značenje pojmova: sredstva/mediji izražavanja, informisanja i komunikacije
- da razume vezu između pojmova "medijsko" i "višemedijsko" u kontekstu sa "višemedijskim" izražavanjem i "multimedijama"
- integriše znanja dobijena u okviru ovog predmeta integrišu sa znanjima stečenim u okviru drugih predmeta kao npr: Tehničko i informatičko obrazovanje (naročito u delu koji se odnosi na Informaciono-komunikacione tehnologije), Informatika i računarstvo, Jezik i književnost, Likovna kultura, veronauka itd.
- osposobi se za planiranje nabavke prema raspoloživim sredstvima
- osposobi se da izbor artikala izvodi na osnovu odnosa kvaliteta proizvoda i cene, koristeći pri tome različite izvore podataka o kvalitetu proizvoda
- osposobi se za planiranje i realizaciju putovanja
- osposobi se za efikasno korišćenje savremenih sredstava komunikacije.

Sadržaji:

Pojmovi vezani za kulturu ponašanja: izražavanje, informisanje i komunikacija; sredstva/mediji izražavanja (jezik, književnost, pozorište, film, slikarstvo, vajarstvo itd), informisanja i komunikacije (1. štampani; knjige, periodika, dnevne novine, katalozi, prospekti itd, 2. elektronski: tv, radio, internet itd); višemedijsko izražavanje (višemedijske umetnosti: pozorište, opera, balet itd) i "višemedijsko" informisanje (TV kao spoj više medija: slika, zvuk/ tišina, pokret itd).

Planiranje i raspodela budžeta.

Planiranje dnevne, nedeljne, mesečne i sezonske nabavke.

Izbor artikala.

Primena komunikacionih i informatičkih tehnologija pri kupovini.

Putovanje - odabir destinacije i planiranje putovanja, rezervacija i kupovina karata.

Priprema za putovanje - kako spakovati kofer.

Pravila ponašanja u gradskom prevozu, autobusu, vozu, avionu.

Savremena sredstva komunikacije, plan telefonskog razgovora, SMS, *e-mail*, pretraživanje relevantnih i pouzdanih informacija.

Vežbe:

Planiranje budžeta i nabavki (dnevni, nedeljni, mesečni).

Pravljenje izbora artikala na osnovu podataka o kvalitetu i ceni proizvoda.

Planiranje putovanja. Planiranje obilazaka kulturno-istorijskih spomenika (kulturno-istorijskih celina, arheoloških nalazišta, utvrđenih gradova itd), ustanova kulture (muzeji, galerije itd) i događaja (kulturne i umetničke manifestacije, festivali itd), (prikupljanje potrebnih informacija iz različitih izvora informacija).

Zvanična korespondencija, pisanje biografije, upućivanje zahteva, molbi, žalbi.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Tokom ostvarivanja programa potrebno je uvažiti visoku obrazovnu i motivacionu vrednost aktivnih i interaktivnih (kooperativnih) metoda nastave/učenja te kroz sve programske celine dosledno osigurati da najmanje jedna trećina nastave bude organizovana upotrebom ovih metoda.

U nastavi koristiti, najmanje u trećini slučajeva, zadatke koji zahtevaju primenu naučenog u razumevanju i rešavanju svakodnevnih problemskih situacija preporučenih od strane Ministarstva i Zavoda, a prilikom ocenjivanja obezbediti da su učenici informisani o kriterijumima na osnovu kojih su ocenjivani.

Nastava izbornog predmeta Domaćinstvo realizuje se u sedmom razredu sa jednim časom nedeljno. Preporučuje se realizacija nastave u grupi od 10 do najviše 15 učenika, u specijalizovanoj učionici, opremljenoj potrebnim nastavnim sredstvima, ili u učionici koja poseduje računar. Radi sticanja uvida u predznanja učenika, preporučuje se da nastavnici koji realizuju nastavu ovog izbornog predmeta razmotre sadržaje nastavnih programa sledećih predmeta: Svet oko nas, Priroda i društvo, Srpski jezik, Likovna kultura, Tehničko i informatičko obrazovanje, Biologija, Fizika, Hemija. Nastava ovog predmeta treba da pruži uslove za sticanje znanja, umenja i formiranje navika potrebnih za unapređivanje kvaliteta života, zaštite, kako sopstvenog zdravlja, tako i zdravlja drugih ljudi i očuvanja životne okoline. U cilju razvijanja saradničkih sposobnosti i formiranja veština potrebnih u svakodnevnom životu, preporučuje se da se nastava realizuje primenom metoda kooperativnog učenja u grupama.

Nastavnik ima potpunu slobodu da prilagodi nastavu specifičnostima društvene zajednice i prirodnog okruženja u kome se škola nalazi. Takođe, učenici mogu u skladu sa svojim interesovanjima, razmatrati neka pitanja, istraživati, praviti prezentacije, male projekte itd.

U nastavnom programu izbornog predmeta domaćinstvo postoje četiri nastavne teme: *Savremeno domaćinstvo i porodica, Kultura stanovanja, Kultura odevanja, Kultura ponašanja (kupovina, putovanje, komunikacija)*

U okviru nastavne teme *Savremeno domaćinstvo i porodica* učenici uče značenje pojma porodica, porodica u užem i širem smislu, o fazama porodičnog života, odnosima u porodici i potrebama savremene porodice. U okviru sticanja znanja o porodici učenici uče o njenoj ulozi u formiranju kulturnih potreba, navika i interesovanja i razvoju kulturnog identiteta i pripadnosti određenoj grupi. Ovakav pristup doprinosi uspostavljanju odnosa između pojedinca, porodice i društva, kao i u uspostavljanju relacije "mi" i "drugi" što znanja dobijena u okviru ovog predmeta dovodi u vezu sa znanjima koja se dobijaju u okviru drugih predmeta (srpski jezik i književnost, geografija, svakodnevni život u prošlosti, građansko vaspitanje, veronauka itd). Takođe se objašnjava pojam kulturno nasleđe tako da učenici razumeju da se kultura kao način života (kultura stanovanja, odevanja, ishrane, ponašanja, rada) u prošlosti ispoljava kroz nasleđe (materijalno i nematerijalno), a savremena kultura - kroz savremeni način života.

Na kraju izučavanja ove nastavne teme uvodi se pojam domaćinstvo.

U nastavnoj temi *Kultura stanovanja* učenici treba da nauče da postoje različite vrste stambenog prostora, o mogućnostima za ekonomično i celishodno korišćenje tog prostora, kao i o mogućnostima prilagođavanja stambenog prostora funkcionalnim i estetskim potrebama članova porodice. Treba ukazati na važnost i ulogu stambenog prostora u normalnom funkcionisanju i različitim fazama razvoja jedne porodice. Stan treba razmatrati kao složeni skup njegovih funkcionalnih celina. Učenik treba da zna koji su funkcionalni, higijenski i estetski zahtevi koje stambeni prostor treba da ispuni.

U ovoj temi treba razmotriti načine uređenja i održavanja stana prema potrebama članova porodice/domaćinstva i prema odnosu stan okolina/okruženje. U okviru praktičnih vežbi različite grupe učenika treba da izrade predloge uređenje stana u kome žive, poštujući potrebe, sklonosti i aktivnosti osoba koje u njemu žive (sportisti, muzičari, pisci, lica sa specijalnim potrebama, deca, stare osobe) i da međusobnim izveštavanjem kroz diskusiju odobre ili unaprede predloge. Uticaj porodice i pojedinca na uređenje okoline treba razmotriti iz ugla gradska/seoska sredina, asfaltirana/neasfaltirana ulica i sl. Takođe, treba razmotriti uređenje stana sa različitih aspekata: funkcionalno/ moderno/ praktično/.

Kroz iskustva dece treba ukazati na značaj savremenih aparata u domaćinstvu. U okviru ove teme učenici se obučavaju za njihovu bezbednu primenu i razumevanje konvencionalnih oznaka na aparatima u domaćinstvu. Takođe, uče i o važnosti pravilnog izbora i primene pribora i sredstava za održavanje stambenog prostora i okoline kao i o selektivnom prikupljanju otpada u domaćinstvu (klasifikacija, recikliranje, razgradivost otpada).

U okviru nastavne teme *Kultura odevanja* učenici treba da nauče: koje uloge imaju odeća i obuća u životu savremenog čoveka (fiziološka, psihološka, estetska, funkcionalna), da odeća i obuća mogu biti napravljeni od prirodnih i veštačkih materijala, razlike u svojstvima prirodnih i veštačkih materijala, da vrše izbor tkanine

prema svojstvima tkanine i nameni odeće, da na osnovu svojstava tkanine biraju načine za čišćenje i čuvanje odeće i obuće, značenje oznaka na deklaraciji odevnih predmeta.

Važno je da učenici nauče o izboru materijala iz ugla uloge/namene odeće.

Kroz praktični rad treba ovladati veštinama održavanja odeće napravljene od različitih materijala (pranje, uklanjanje fleka, peglanje, odlaganje).

Četvrta tema treba da omogući učenicima da steknu/unaprede veštine u važnim i svakodnevnim aktivnostima u oblasti kulture ponašanja: kupovini, komunikaciji i putovanjima. U oblasti kupovine misli se na pravilan izbor potrebnih (ne suvišnih) artikala, planiranje i pravilnu raspodelu kućnog budžeta. Informisanje o kvalitetu artikala putem informacionih i komunikacionih tehnologija, pored toga što omogućava pravilan/najbolji izbor, omogućava i uštedu novca i vremena. Takođe, primena informacionih i komunikacionih tehnologija omogućava i uspešno planiranje i realizaciju putovanja. Odabir destinacije, rezervacija i kupovina karata se, na primer, danas mnogo lakše obavljaju uz pomoć informacionih tehnologija.

Savremena sredstva komunikacije danas omogućavaju bolju informisanost i lakšu komunikaciju sa prijateljima, članovima društvenih grupa kojima pripadaju kao i sa članovima uže i šire porodice. Učenici treba da kroz praktične primere i realizaciju nauče o upotrebi (tehničkoj primeni) ovih sredstava, ali i o sastavljanju sažetka razgovora, pisma, poruke, tako da ne izostave suštinu (zašto nekoga zovu ili šta je predmet poruke ili pisma, *e-mail-a*).

U okviru ove teme učenici treba da ovladaju veštinom pisanja i upućivanja jednostavnih pisanih formi biografije, zahteva, molbi i žalbi. Ovo podrazumeva podatke: kome je namenjeno, isticanje predmeta, neophodnih/relevantnih informacija i potrebne podatke o podnosiocu (ime i prezime, adresa, kontakt telefon i drugi biografski podaci).

3. PREPORUČENE VRSTE AKTIVNOSTI U OBRAZOVNO-VASPITNOM RADU

Preporučene vrste aktivnosti u obrazovno-vaspitnom radu date su uz obavezne i preporučene sadržaje svakog obaveznog i izbornog nastavnog predmeta, u odeljku Način ostvarivanja programa.

4. NAČIN PRILAGOĐAVANJA PROGRAMA

4.1. Način prilagođavanja programa za muzičko i baletsko obrazovanje i vaspitanje

Muzičke i baletske škole donose svoje školske programe u skladu sa Nastavnim planom i programom, a specifičnosti se iskazuju posebnim nastavnim planovima i programima za ovu delatnost.

4.2. Način prilagođavanja programa za obrazovanje odraslih

Prilagođavanje programa za obrazovanje odraslih vrši se u pogledu organizacije, trajanja, ciljeva, zadataka i ocenjivanja, saglasno potrebama i mogućnostima odraslih u skladu sa zakonom.

4.3. Način prilagođavanja programa za obrazovanje i vaspitanje učenika sa smetnjama u razvoju

Školski programi donose se na osnovu Nastavnog plana i programa za sedmi razred osnovne škole, a specifičnosti se iskazuju posebnim programima u zavisnosti od vrste i stepena ometenosti.

4.4. Način prilagođavanja programa za obrazovanje i vaspitanje učenika sa posebnim sposobnostima

Prilagođavanje programa za učenike sa posebnim sposobnostima vrši se:

- individualizacijom nastavnih aktivnosti i prilagođavanjem nastavnih metoda i tehnika;
- izborom odgovarajućih nastavnih sredstava;
- formiranjem manjih grupa u okviru odeljenja za intenzivniji nastavni rad sa ovim učenicima, a u skladu sa potrebama;
- procenjivanjem napredovanja i uspeha standardima naprednih postignuća;
- ponudom odgovarajućih izbornih predmeta;
- ponudom fakultativnih nastavnih predmeta i slobodnih aktivnosti u fakultativnom delu školskog programa;
- uključivanjem stručnih saradnika u pripremu individualizovanih nastavnih aktivnosti za ove učenika, kao i za procenjivanje i praćenje njihove efikasnosti i uspešnosti.

4.5. Način prilagođavanja programa za obrazovanje i vaspitanje na jeziku nacionalne manjine

Prilagođavanje programa za obrazovanje i vaspitanje na jeziku nacionalne manjine vrši se tako što:

- maternji jezik nacionalne manjine ima status obaveznog nastavnog predmeta i ostvaruje se u onim odeljenjima u kojima se obrazovno-vaspitni proces ostvaruje na jeziku nacionalne manjine;
- učenici koji se obrazuju na maternjem jeziku imaju kao obavezan nastavni predmet srpski kao nematernalni jezik,
- za pripadnike nacionalnih manjina program nastave prilagođava se u pogledu sadržaja koji se odnose na istoriju, umetnost i kulturu nacionalne manjine: u nastavi istorije obrađuju se sadržaji iz istorije te manjine sa fondom do 15% ukupnog fonda časova u toku školske godine; u nastavi muzičke kulture do 60% sadržaja koji se obrađuju pevanjem i sviranjem, odnosno do 20% sadržaja u oblasti slušanja muzike, po izboru nastavnika, obuhvata dela nacionalnih stvaralaca; u nastavi likovne kulture, do 30% sadržaja, po izboru nastavnika, obuhvata umetnička dela nacionalnih stvaralaca i nacionalne spomenike kulture.

5. OPŠTI I POSEBNI STANDARDI ZNANJA

Obrazovni standardi predstavljaju suštinska znanja, veštine i umenja koja učenici treba da poseduju na kraju određenog razreda, ciklusa ili nivoa obrazovanja. To su iskazi koji nas upućuju na znanja i veštine koje očekujemo kod učenika na određenom nivou postignuća.

Obrazovni standardi su osnova za prikupljanje pouzdanih i valjanih podataka o stepenu ostvarenosti očekivanih postignuća i, posredno, ciljeva i zadataka vaspitanja i obrazovanja.

Standardi ostvarenosti zadataka, odnosno postignuća, određuju se tako da budu u određenoj meri iznad nivoa koji se u datom trenutku može utvrditi na osnovu ispitivanja učenika kako bi se na taj način uticalo na razvoj kvaliteta obrazovanja. Na osnovu ispitivanja postignutog, standardi se menjaju i pomeraju na više.

6. DRUGA PITANJA OD ZNAČAJA ZA OSTVARIVANJE NASTAVNIH PROGRAMA

ŠKOLSKI PROGRAM

Školski program je osnovni dokument škole koji se priprema na osnovu definisanog nastavnog plana i programa i u čijoj izradi učestvuju svi nastavnici i stručni saradnici. Od autora Školskog programa očekuje se da uvažava interese, potrebe i interesovanja učenika, roditelja i lokalne zajednice. Školski program sadrži:

- nastavne predmete (obavezne, obavezne izborne, izborne i fakultativne) ili nastavne teme koje formiraju nastavnici u skladu sa ciljevima programa,
- nastavne teme se obrazuju u skladu sa definisanim ciljevima. Osnov su modela integrisanog učenja kojim se pojedinačni nastavni sadržaji organizuju u šire teme i tematske celine. Ovakvo organizovanje nastavnih sadržaja može biti na nivou pojedinačnog predmeta ili može da prelazi granice pojedinačnih predmeta a da se integracija vrši na nivou širokih oblasti ili domena znanja. Ovakav vid nastavnog procesa omogućava povezivanje znanja koje učenik stiče ličnim iskustvom, u porodici, široj zajednici na jednoj strani i školi na drugoj strani. Na ovaj način učeniku se omogućava da veliki broj informacija koje nudi Nastavni program za 7. razred organizuje u smislene celine kao i lakši i brži transfer znanja;
- vremenska dinamika;
- metode i tehnike rada;
- aktivnosti nastavnika i učenika;
- ocenjivanje.

PREPORUKE ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA

ZDRAVSTVENO VASPITANJE

Cilj i zadaci

Opšti cilj nastave zdravstvenog vaspitanja jeste da učenici ovladaju osnovnim znanjima, veštinama, stavovima i vrednostima u oblasti zdravstvenog vaspitanja, koji su osnov za formiranje odgovornog odnosa prema sopstvenom zdravlju i zdravlju drugih.

Ostali ciljevi i zadaci nastave zdravstvenog vaspitanja su:

- sticanje znanja, umjenja, stavova i vrednosti u cilju očuvanja i unapređivanja zdravlja
- razvijanje zdrave ličnosti, odgovorne prema sopstvenom i tuđem zdravlju
- podsticanje pozitivnog odnosa prema zdravom načinu življenja
- motivisanje i osposobljavanje učenika kao aktivnih učesnika u očuvanju svog i tuđeg zdravlja
- podsticanje humanog odnosa prema bolesnim osobama i spremnosti da im se pruži pomoć
- prepoznavanje štetnih uticaja po zdravlje i ovladavanje vještinama zaštite.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- steknu znanja o razvojnom periodu adolescencija, posebno ranoj adolescenciji - pubertetu
- steknu znanja o zdravoj ishrani i problemima koji se javljaju u periodu rane adolescencije, vezano za ishranu
- shvate značaj fizičke aktivnosti u periodu rane adolescencije
- se upoznaju sa faktorima rizika koji dovode do poremećaja ponašanja u ovom periodu
- kroz primere i zadatke iz svakodnevnog života razvijaju zdravu ličnost koja će biti odgovorna za sopstveno zdravlje.

SADRŽAJI PROGRAMA

Pubertet - rana adolescencija:

- telesni razvoj
- psihoseksualni razvoj
- socijalni razvoj
- kognitivni razvoj
- emocionalno sazrevanje
- razvoj identiteta, **morala**.

Ishrana (problemi ishrane - dijete).

Fizička aktivnost.

Rizična ponašanja po zdravlje mladih.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Učenje sadržaja zdravstvenog vaspitanja podrazumeva prevođenje znanja o zdravlju u željeni način ponašanja, uz prepoznavanje pravih životnih vrednosti i podsticanja razvoja ličnosti. Program je primeren uzrastu učenika sedmog razreda, njihovim potrebama i interesovanjima.

Za period puberteta karakteristična je velika varijabilnost biloškog rasta, sazajnog i emocionalnog razvoja. Imajući u vidu da normalan razvoj u ovom periodu može biti asinhron i prekidan periodima regresije, neophodno je pažljivo planirati i realizovati date sadržaje. Adolescent je veoma osetljiv i sklon stalnom upoređivanju sa vršnjacima i procenjivanju da li su njegove promene uobičajene, odnosno normalne u ovom periodu.

Zdravstveno vaspitanje je proces koji se planski i kontinuirano odvija. Naučna istraživanja su pokazala da 52% svih mogućih uticaja na zdravlje se odnose na svakodnevno ponašanje pojedinca. Veliki broj patoloških stanja mogao bi se izbeći pravilnim odnosom prema zdravlju i životu. Zdrav način života se uči u porodici, školi i široj društvenoj zajednici. Škola treba kod učenika da pokrene pozitivne emocije i formiranje pravilnih stavova, da sprovodi pozitivnu akciju za zdravlje, ugradi znanja u obliku navika u karakter učenika i trasira put ka vještinama zdravog življenja.

Ranu adolescenciju karakterišu krupne promene kao što su intenzivnije druženje sa vršnjacima, veća mobilnost u kretanju, povećana radoznalost i potreba za nezavisnošću što stvara uslove za povećanje rizičnog ponašanja kada je u pitanju zdravlje.

Za zdrav razvoj ličnosti učenicima je neophodno pomoći da sigurnost traže u sopstvenoj moći poimanja sveta, intelektualno, emocionalno i estetski. Zdravo ponašanje je neposredno povezano sa zdravljem i predstavlja svaku aktivnost preduzetu u cilju očuvanja, unapređivanja i održavanja zdravlja. Suprotno ovom, "rizično ponašanje" je definisano kao specifičan oblik ponašanja koji povećava osetljivost za specifične poremećaje zdravlja. Same informacije nisu dovoljne da učenici prihvate zdravo ponašanje. To je samo početna faza, odnosno azbuka vaspitnog procesa koja se mora dopuniti savremenim zdravstveno-vaspitnim strategijama, sa

dobro planiranim i kontrolisanim intervencijama koje utiču na postepeno dobrovoljno prihvatanje ponašanja koje vodi zdravlju.

Na nivou aktiva i nastavničkog veća (škola) prilikom donošenja školskog programa, škola planira i realizuje tematska područja iz oblasti zdravstvenog vaspitanja u skladu sa potrebama. Izuzetno je važno unapred odrediti na koji način i u okviru kojih aktivnosti će biti realizovani sadržaji iz programa, da bi se ostvarili postavljeni ciljevi i zadaci predmeta.

Sadržaji iz programa se mogu realizovati kroz:

- obavezne nastavne i izborne predmete
- izborne i fakultativne predmete
- časove odeljenjskog starešine
- dodatni rad, sekcije i slobodne aktivnosti
- saradnju sa roditeljima
- rad stručnih saradnika
- saradnju sa lokalnom zajednicom.

U okviru redovne nastave, izbornih i fakultativnih predmeta postoje velike mogućnosti za integraciju zdravstveno-vaspitnih sadržaja. Za učenje ovih sadržaja veoma je važno primeniti metode aktivnog učenja, vršnjačku edukaciju i sve one metode rada koje doprinose ne samo sticanju znanja, već i formiranju veština i razvoju pozitivnih stavova i vrednosti što su posebno važni ciljevi ovog programa. Realizatori programa treba da koriste sva raspoloživa sredstva iz ove oblasti kao što su kratki filmovi, poster, posete ustanovama.

Na časovima odeljenske zajednice učenika se:

- realizuju sadržaji koji nisu obrađeni u okviru obaveznih nastavnih predmeta;
- ostvaruje sinteza znanja, koriguju i utvrđuju stavovi i uverenja;
- objektiviziraju kriterijumi vrednovanja;
- ostvaruje saradnja sa nosiocima aktivnosti (roditeljima i zdravstvenim radnicima).

Vannastavne aktivnosti su pogodne za rad klubova zdravlja koji mogu sprovesti: akcije za unapređivanje školskog prostora i prostora oko škole, akcije posvećene zdravoj ishrani i svim ostalim aktivnostima planiranih kalendarom zdravlja, saradnju sa zajednicom, organizovanje kulturnih aktivnosti i drugih sadržaja za kreativno i rekreativno korišćenje slobodnog vremena.

Nosioci zdravstveno-vaspitnog rada u školama su prosvetni i zdravstveni radnici. Za uspešno ostvarivanje programa posebnu odgovornost imaju direktor škole i stručni saradnici. Oni pripremaju godišnji program rada škole. Pored toga što predlaže godišnji program rada, direktor obezbeđuje saradnju sa ustanovama i predavačima van škole, kao i stručno usavršavanje nastavnika i saradnika koji čine deo tima za realizaciju ovog programa.

Uloga direktora škole je bitna za uspostavljanje uspešnih i pozitivnih relacija sa roditeljima, društvenim organizacijama, institucijama iz okruženja i pojedincima koji mogu dati svoj doprinos u realizaciji ovog programa. Za što uspešnju promociju zdravlja i zdravih stilova života, veoma je važno efikasno partnerstvo između nastavnika, zdravstvenih radnika i resornih ministarstava.

Realizacija programa se ostvaruje na nivou škole, razreda i odeljenja. Učesnici u realizaciji programa su školski odbor, direktor škole i pedagoška služba kao koordinatori aktivnosti. Realizatori programa su nastavnici, roditelji, učenici, usko specijalizovani stručnjaci angažovani za određenu oblast i ostali radnici škole.

U cilju što uspešnije realizacije sadržaja poželjno je organizovati seminar za koordinate i realizatore programa, na kome će se bolje upoznati sa sadržajem, tehnikama i metodama rada.

Vaspitni proces treba usmeriti na celokupan razvoj ličnosti sa njenim afektivnim, kognitivnim i psihofizičkim karakteristikama. Nastavnici biologije, geografije, književnosti, umetnosti, fizičkog vaspitanja, kao i nastavnici drugih predmeta, u okviru svoga rada, daju učenicima osnovne naučno zasnovane informacije iz programa zdravstvenog vaspitanja.

U slobodnim aktivnostima učenici se uključuju u rad sekcija koje kao jedan od glavnih ciljeva imaju održavanje zdravstveno-higijenskih uslova u školi. Učešće učenika je dobrovoljno, ali je obaveza škole da im stvori uslove za rad i obezbedi mentora za rad. Metod realizacije sadržaja, vreme i način, zavise od mogućnosti škole, od samog direktora škole, stručnih saradnika, nastavnika i odeljenjskog starešine.

U zdravstveno vaspitnom radu veoma je važno odabrati pravu informaciju i metod rada sa učenicima.

Metode rada treba prilagoditi sadržaju pri čemu prednost treba dati metodama aktivnog učešća i radu u grupama. Najčešće se preporučuju kako individualne, tako i grupne metode rada: planirani razgovor, kreativne radionice, zdravstveno predavanje, igranje uloga i simulacije, izložbe, pisani radovi, analiza situacija i

praktični primeri, debate, audio i vizuelne aktivnosti, vežbanje životnih veština specifičnih za određeni kontekst i rad u maloj grupi. Učešće samih učenika kao organizatora ili vršnjačkih edukatora je neophodno i u praksi je pokazalo pozitivne rezultate.

PREPORUKE ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA SLOBODNIH AKTIVNOSTI

HOR I ORKESTAR

Hor

Učešćem u horu mlada ličnost sagledava vrednosti zajedničkog rada u postizanju određenog umetničkog zadatka. Hor je najmasovniji vid kolektivnog muziciranja u osnovnoj školi i od njegovog rada zavisi ugled škole. Od učenika hora se zahteva jedinstveni pristup i rad svih učenika.

Horsko pevanje može biti:

- odeljensko horsko pevanje
- razredno horsko pevanje
- horsko pevanje starijih razreda.

Pevanje u horu ima obrazovni i vaspitni cilj. Obrazovni cilj obuhvata razvijanje sluha i ritma, širenje glasovnih mogućnosti, učvršćivanje intonacije. Vaspitni cilj obuhvata razvijanje osećanja pripadnosti kolektivu, razvijanje estetskih osećanja, komunikaciju sa drugim članovima hora.

Razredni hor obuhvata sva odeljenja istog razreda u školi.

Hor učenika starijih razreda obuhvata uzrast učenika od petog do osmog razreda, sa nedeljnim fondom od 3 časa.

Časovi hora ulaze u fond časova neposrednog rada sa učenicima.

Repertoar hora obuhvata dela domaćih i stranih kompozitora. Na repertoaru hora starijih razreda uvrstiti dvoglasne i troglasne kompozicije a kapela ili uz instrumentalnu pratnju.

U toku školske godine potrebno je sa horom uraditi osam do deset kompozicija i nastupati na smotrama, takmičenjima i drugim muzičkim manifestacijama.

Orkestar

Orkestar koji najbolje odgovara interesovanjima i mogućnostima učenika jeste Orfov instrumentarij. Kako se na ovim instrumentima lako savladava tehnika sviranja, velika je mogućnost za odabir najbolje uvežbanih učenika za ovaj sastav.

Na početku rada na Orfovim instrumentima sviranje se svodi na praćenje ritma, pevanje pesme ili muzičke igre. Sviranje na melodijskim instrumentima uvodi se kasnije kada se učenici priviknu na zajedničko muziciranje.

U školi se može formirati orkestar sastavljen i od neke druge grupe instrumenata (harmonika, mandolina, tambura, blok flauta).

Časovi rada orkestra predviđaju 3 časa nedeljeno i ulaze u fond časova neposrednog rada sa učenicima.

U toku školske godine potrebno je sa orkestrom uraditi najmanje 5 kompozicija i nastupiti na koncertima, priredbama, smotrama, takmičenjima i drugim muzičkim manifestacijama.